Digitaliseret af | Digitised by

Forfatter(e) | Author(s):	Lehmann, Alfred.; Alfr. Lehmann.
Titel | Title:	Overtro og Trolddom fra de ældste Tider til vore Dage
Bindbetegnelse | Volume Statement:	Vol. 4
Udgivet år og sted | Publication time and place:	Kjøbenhavn : J. Frimodts Forlag, 1893-96
Fysiske størrelse | Physical extent:	4 bd. :

DK

Værket kan være ophavsretligt beskyttet, og så må du kun bruge PDF-filen til personlig brug. Hvis ophavsmanden er død for mere end 70 år siden, er værket fri af ophavsret (public domain), og så kan du bruge værket frit. Hvis der er flere ophavsmænd, gælder den længstlevendes dødsår. Husk altid at kreditere ophavsmanden.

UK

The work may be copyrighted in which case the PDF file may only be used for personal use. If the author died more than 70 years ago, the work becomes public domain and can then be freely used. If there are several authors, the year of death of the longest living person applies. Always remember to credit the author

DET KONGELIGE BIBLIOTEK
130014472267

BIBLIOTHECA REGIA HAFNIENSIS

14, -252, -8°

En Djævlebesættelse.

ALFR. LEHMANN:

OVERTRO OG TROLDDOM

FRA DE ÆLDSTE TIDER

TIL VORE DAGE

IV DEL.

KJØBENHAVN

J. FRIMODTS FORLAG

TRYKT HOS J. JØRGENSEN & CO. (M. A. HANNOVER)

1896

1209

BIBL. HAFNIENSIS

DE MAGISKE SINDSTILSTANDE.

Mennesket som de magiske Kræfters Centrum.

De historiske Undersøgelsers Resultat.

Ved at gennemgaa Overtroens og Trolddommens Historie have vi set, at Menneskene til alle Tider have troet paa Muligheden af magiske Operationer. Og vi fandt ligeledes, at man ved disse Operationer tilsigtede at opnaa to væsenlig forskellige Ting. Dels en Indsigt eller Viden, der ikke kunde erhværves ad sædvanlig Vej, ved Iagttagelser eller Meddelelser fra andre, og dels en Indvirkning paa Omverdenen, som heller ikke kunde opnaas ved de Midler, der til forskellige Tider stod til almindelig Raadighed. Den Viden, man søgte, angik saa godt som altid det tilkommende, Fremtiden; man kan derfor sammenfatte alle de hertil anvendte magiske Metoder under Navnet Spaadomskunsterne. Mere forskelligartede vare derimod de Formaal, som man tilstræbte ved de magiske Indvirkninger. Helbredelse af Sygdomme og Forlængelse af Livet, Erhværvelse af Rigdomme og sexuelle Nydelser, Uafhængighed af rumlige Afstande og i det hele taget Herredømme over Naturen, en hemmelig og ubegrænset Magt til at skade eller gavne sine Medmennesker — kort sagt alt, hvad Menneskehjærtet kunde begære, men ikke opnaa ad sædvanlig Vej, alt det gjorde man sig Haab om at erhværve ved magiske Operationer.

Troen paa disse magiske Kunsters Mulighed genfindes som sagt til alle Tider. Snart gennemtrænger den hele Samfundet, snart trænges den tilbage til de mindre oplyste Klasser, men sædvanlig kun for en kort Tid; saa blusser den op igen med fornyet Kraft. Og paa samme Maade gaar det med de Teorier, hvorved man begrundede og forklarede de magiske Virkninger. Ser man bort fra alle uvæsenlige Biomstændigheder, saa bliver der egenlig kun to saadanne Teorier. Med moderne Betegnelser kunne vi kalde den ene den spiritistiske, idet den antager, at alle magiske Virkninger fremkaldes ved højere, intelligente Væsner; den anden, den okkultistiske, da den antager en ukendt, alt gennemtrængende Naturkraft som den rette Aarsag. Disse Teorier have som oftest gaaet fredelig Side om Side. Kaldæernes Trolddom er saaledes Besværgekunst, altsaa spiritistisk; men deres Spaadomskunst er videnskabelig okkultistisk. I den oprindelige europæiske Magi synes Forholdet nærmest at være omvendt; de magiske Indvirkninger skyldes Tryllemidlernes umiddelbare Magt over Tingene; Forudsigelser og Spaadomme komme derimod, i det mindste undertiden, i Stand ved Fylgiers og andre Aanders Medvirken. Efter at den kaldæiske og den europæiske Magi vare blevne blandede, blev Forholdet mellem de to Opfattelser vexlende, men selv i en Cornelius Agrippas magiske Filosofi, hvor den videnskabelig-okkultistiske Tankegang naturlig maa være fremherskende, spiller Aandetroen endnu en stor Rolle. Den lærde Magers Herredømme over de okkulte Kræfter kulminerer først, naar han ved deres Hjælp er i Stand til at neddrage de himmelske Intelligenser og Dæmoner, hvorfra Kræfterne have sit Udspring. Altsaa ogsaa her staa de to Teorier fredelig ved Siden af hinanden; det er vel først i vore Dage, at Forholdet har udviklet sig til at blive en Strid mellem to væsenforskellige Principer.

Mellem de teoretiske Anskuelser og de praktiske Operationer er der naturligvis en stadig Vexelvirkning. Ligesom Teorierne tjene til at forklare de magiske Handlingers Betydning, saaledes ville ogsaa de magiske Kunster tjene til at bekræfte Teoriernes Rigtighed, idet de — i al Fald tilsyneladende — føre til de ønskede Resultater. Da vi nu tillige se, at saavel de teoretiske Anskuelser som Troen paa de praktiske Operationer med Haardnakkethed have holdt sig gennem Aartusinder, fra Menneskeslægtens Barndom til vore Dage, saa er det dermed givet, at der maa ligge noget virkeligt til Grund for alle disse Forestillinger. Der maa paa den ene Side gives Fænomener, som naturlig føre til Troen paa højere Væsners eller hemmelige Kræfters Existens, og der maa paa den anden Side virkelig kunne naas noget ved de magiske Operationer. Ti hvis disse aldrig førte til det ønskede Resultat, maatte Troen paa dem tilsidst forsvinde, og de vilde drage Teorierne med ved Faldet. Og Teorierne maatte endnu hurtigere forsvinde, hvis de oprindelig vare fremkomne som frie Fantasier, der hverken støttede sig til bestemte Iagttagelser eller bekræftede sig gennem de magiske Operationer. Selve Overtroens Historie viser os tydelig nok, at Udviklingens Gang er saaledes. Enhver Antagelse, der fra første Færd er bygget paa bestemte Erfaringer, forsvinder tilsidst, naar Erfaringerne ikke længer tale for Antagelsens Rigtighed. Et Par enkelte Exempler ville være tilstrækkelige til at belyse dette.

Kaldæernes Astrologi udsprang, som vi vide, af den Iagttagelse, at der syntes at være et Afhængighedsforhold mellem de bevægelige Himmellegemers periodisk indtrædende Stillinger og de jordiske Begivenheder, som ogsaa til en vis Grad gentage sig (jfr. I. S. 54). Denne Tro paa Stjærnernes Indflydelse holdt sig helt op i det 19. Aarhundrede, men den begyndte at vakle, da den astronomiske Observationskunst var bleven tilstrækkelig

udviklet. Astrologerne gjorde saa den sørgelige Opdagelse, at de nøjagtig opstillede Horoskoper ikke stemte med de virkelig indtrædende Begivenheder, og at man derfor var nødt til at gøre Kunster med Horoskoperne for at bringe Overensstemmelse tilveje. Tvivlen om Teoriens Rigtighed indtræder altsaa, som man ser, i det Øjeblik, hvor de magiske Operationer ikke mere føre til det ønskede Resultat. • Og de sagkyndige opgav fuldstændig Troen paa Astrologien, da Lovene for Planeternes Bevægelser vare fundne, og det deraf fremgik, at der ikke lod sig paavise nogetsomhelst Sammenhæng mellem disse strængt beregnelige Bevægelser og de ganske uberegnelige jordiske Tildragelser. — Paa samme Maade gaar det ogsaa med Alkemien. Den udsprang, som vi have set (II. S. 65), af Iagttagelser over Metallernes Forandringer. Da man ikke var Herre over disse Forhold og heller ikke vidste, hvori Forandringerne bestod, førte Erfaringerne naturlig til den Tro, at det ene Metal maatte kunne forvandles til det andet. Men Troen forsvandt igen, da man havde indset, at Forandringerne kun angik Metallernes fysiske Egenskaber, og at man ikke var kommen det ønskede Resultat, den virkelige Metalforvandling, et eneste Skridt nærmere trods uhyre Ofre af Kraft, Tid og Penge.

De historiske Kendsgerninger godtgøre altsaa, at hverken de teoretiske Anskuelser eller de praktiske Operationer kunne vedblive at bestaa, naar de ikke have nogen Støtte i Erfaringen. Altsaa maa der ligge noget virkeligt til Grund for alle de overtroiske Forestillinger og magiske Kunster, som have holdt sig gennem Tiderne helt ned til vore Dage. Dette er da ogsaa saa meget sandsynligere, som Spiritister og Okkultister jo til Stadighed anføre en Vrimmel af Iagttagelser til Støtte for sine Anskuelser. Og hertil kommer yderligere, at det, som man nuomstunder mener at iagttage, i en forbavsende Grad stemmer med Beskrivelser af lignende Tildragelser fra ældre Tid.

Der kan altsaa næppe være Tvivl om, at det er de samme Fænomener, der gaa igen til alle Tider. Troen paa Aanders og okkulte Kræfters Virksomhed, maa oprindelig være fremkaldt ved visse Fremtoninger, som have vedligeholdt denne Tro ned gennem Aartusinder, og hvorfra den endnu den Dag i Dag henter sin Næring.

Vor Opgave skulde nu være den at undersøge, hvad det da er for Fænomener, som have givet Anledning til og stadig vedligeholde alle de overtroiske Forestillinger, Troen paa Spaadomskunster og anden Trolddom. Ved vor Behandling af Overtroen maa denne Undersøgelse nødvendigvis blive Hovedpunktet, fordi det er dens Resultater, der berettige os til at stemple de forskellige Anskuelser som overtroiske. Først naar det er lykkedes at paavise, at Magiens hele Teori og Praxis hviler paa slet Iagttagelse og falsk Fortolkning af naturlige, mer eller mindre vel kendte Fænomener, først saa have vi Ret til at give disse urigtige Fortolkninger Navnet Overtro. Og skulde det ved en saadan Undersøgelse vise sig, at der virkelig er Punkter, som ikke lade sig forklare ved de hidtil kendte Kræfter, saa bliver der ikke andet for end aabent og ærligt at indrømme, at Magerne her have havt Ret. Det er jo ikke aldeles ukendt i Videnskabens Historie, at man til én Tid har forkastet noget som Overtro, der senere har vist sig dog at have sin Rigtighed. Helt udelukket er den Mulighed altsaa ikke, at vi ved at gennemgaa det hele Omraade kan støde paa en og anden Kendsgerning, som Videnskaben hidtil ikke har tillagt den rette Betydning.

Det første Spørgsmaal, som naturligt rejser sig, bliver nu dette: hvor skulle vi søge de Kræfter, som ere virksomme ved de magiske Operationer? Er det i den livløse eller i den levende Natur? Er det rent fysiske Kræfter, eller er det psykofysiske Kræfter, hvorom det drejer sig? Her kan vanskelig være nogen Tvivl; det er i den be-

sjælede Natur, nærmere bestemt: hos Mennesket, at disse Kræfter maa søges. Vor Tids Fysik og Kemi staa jo magtesløse overfor de magiske Virkninger; disse kunne netop ikke forklares ved de hidtil kendte Naturkræfter. Og Naturvidenskabens store Fremskridt i vore Dage gør det yderst usandsynligt, at der endnu i Naturen skulde findes fysiske Kræfter, der kunne ytre sig ved enhver spiritistisk Seance, men som Naturforskeren aldrig støder paa i sit Laboratorium. Alene af denne Grund bliver det altsaa sandsynligt, at de magiske Kræfter maa søges hos Mennesket, og vore historiske Undersøgelser pege i samme Retning. Til alle Tider har man været paa det rene med, at det ikke var enhver givet at kunne udøve Trolddom. Det kunde ikke læres saaledes, som enhver kan lære at passe en Dampmaskine eller bruge en Telefon; Trolddommen stillede bestemte Fordringer til sine Udøvere. Hexe, Troldmænd, Magere og Medier have altid været Mennesker med særlige Anlæg, og disse Anlæg maatte tilmed udvikles. Den nyeste Tids fordomsfrie og indsigtsfulde Undersøgelser paa dette Omraade have jo ogsaa ført til, at der er bleven lagt et bestemt Eftertryk paa Mediumiteten. Kun enkelte Mennesker, Medierne, have vist sig at besidde de nødvendige Betingelser for at opnaa magiske Virkninger. Det er altsaa Mennesket, der er de magiske Kræfters Centrum. Følgelig maa vi først og fremmest undersøge de psykiske Virksomheder for at se, i hvilken Udstrækning de kunne forklare de magiske Virkninger.

Men endnu ét have de historiske Undersøgelser lært os. Fra vor egen Tid have vi vel ubestridelig de bedste Beskrivelser af de Resultater, som menes at være naaet ved magiske Operationer. Det høje Standpunkt, som de videnskabelige Forskningsmetoder nu indtage, har ikke kunnet undgaa ogsaa at sætte sit Spor i Forskningerne paa Magiens Omraade. I de sidste Aartier have talrige

Naturforskere jo givet sig i Kast med dette Studium, og deres Beskrivelser af, hvad de have iagttaget i de spiritistiske Seancer, kunne naturligvis paaregnes at være nøjagtigere og paalideligere end lignende Beskrivelser fra svundne Tider. Tilmed findes der kun meget faa gamle Beretninger af denne Art. Vi kende ikke saa lidt til de Metoder, man tidligere anvendte, men omhyggelige Beskrivelser af de opnaaede Resultater findes næppe. Der existerer en Del gamle Horoskoper, som virkelig synes at stemme med de paagældende Personers senere Skæbne; der findes Beretninger om nogle faa vellykkede Metalforvandlinger, og enkelte Mageres Paastande om udførte Besværgelser og Aandemaninger. Men alle disse Beskrivelser ere meget knappe og tilmed givne af Mænd, der helt vare hildede i Tidsaandens overtroiske Forestillinger; fra Skeptikeres Haand foreligger der saa godt som ingen ældre Beretninger om vellykkede magiske Operationer. Det er altsaa til vor egen Tid, vi maa holde os, naar det gælder om at komme paa Spor efter, hvad der virkelig kan naas. Men nu har Spiritismens Historie lært os, at selv de moderne Undersøgelser paa dette Omraade ingenlunde ere uangribelige. I mange Tilfælde staa de forskellige Iagttageres Vidnesbyrd mod hinanden, og selv hvor der er Enighed om, hvad der er foregaaet, ere Beretningerne ingenlunde altid saa udførlige eller nøjagtige, at man uden videre kan stole paa, at Tingene ere foregaaede netop saaledes, som de beskrives.

Heraf følger nu ligefrem, at enhver Undersøgelse af de magiske Kræfter i Mennesket nødvendigvis maa indledes med en Undersøgelse over den menneskelige Iagttagelsesevne og en Bestemmelse af de Fejl, hvormed menneskelige Iagttagelser kunne være behæftede. Det lader sig jo nemlig tænke, at mange tilsyneladende magiske Virkninger kun hidrøre fra, at Mennesket under visse Omstændigheder slet ikke kan iagttage rigtig. Ganske

naturlige Fænomener kunne da, under saadanne Forhold, komme til at tage sig ud som magiske, selv for den dygtigste Iagttager. Og det vilde aabenbart være helt forfejlet at søge Aarsagen til slige magiske Virkninger dybere nede i Sjælelivet, naar den ligger lige paa Overfladen: i selve Iagttagelsesevnens Ufuldkommenhed. Til et Fænomen, som aldrig er forekommet, men som en Iagttager kun tror at have set, kan der naturligvis ikke findes anden Forklaring end den: at Mennesket under de givne Omstændigheder ikke har kunnet iagttage rigtig. Først og fremmest maa vi altsaa undersøge, hvilke Iagttagelsesfejl en foreliggende Beretning altid maa paaregnes at være behæftet med.

En saadan fuldstændig Fremstilling af de Faktorer, der have givet Anledning til de forskellige overtroiske Forestillinger og magiske Operationer, synes endnu ikke at foreligge. Striden mellem Spiritister og Okkultister har, som omtalt III, S. 164 ff., affødt adskillige Teorier om de magiske Kræfter, men disse tage saa godt som udelukkende de moderne Fænomener i Betragtning. Der gives vel nogle enkelte Forfattere, som Schindler, Perty, Maury og tildels du Prel, der ogsaa drage de ældre, afvigende Former med ind i sine Undersøgelser. Men fælles for dem alle er, at de aldeles ikke skænke Iagttagelsesfejlene nogensomhelst Opmærksomhed, hvorfor en Mængde Fænomener blive staaende som ganske uforklarlige. Da det nu imidlertid kan være af Betydning at se, ad hvilke Veje tidligere Forskere have søgt Forklaring paa Magiens Gaader, ville vi begynde med et kort Overblik over nogle af disse ældre Forklaringsforsøg.

Ældre Forklaringsforsøg.

Det er interessant at se, at en Mand som Cornelius Agrippa, der levede paa den europæiske Magis Kulmina-

tionstid, og som i sit store Værk har aflagt tydeligt Vidnesbyrd om sin Tro paa Magien, at selv han synes at have havt en rigtig Følelse af, hvor de magiske Kræfter skulle søges. I et Brev til Aurelius Aquapendente skriver han nemlig: »Alt, hvad der læses, fortælles og skrives om de magiske Kunsters ubetvingelige Magt, om Astrologernes vidunderlige Figurer osv., viser sig at være falsk, opdigtet og rent ud Intet, saa ofte man tager det bogstaveligt. Og dog fortælles alt dette af de betydeligste Filosofer og hellige Mænd; skulle vi da kalde deres Beretninger Løgne? At tro dette, vilde røbe liden Pietet. Under Bogstaverne ligger der altsaa en hemmelig, i Mysterier hyllet Mening, som endnu ingen af de gamle Mestre afslørede. Hvo, som uden en erfaren Lærers Vejledning vil finde den alene ved Læsning af Bøger, maa være inspireret af et guddommeligt Lys, hvad der kun er givet faa. Derfor famle saa mange i Mørket . . . . Du skal nu vide, at vi ikke skulle søge Aarsagen til de store magiske Virkninger udenfor os; i os selv er det virkende Væsen, som uden at krænke Gud eller Religionen erkender og udfører alt det, som Astrologer, Magere, Alkemister og Nekromanter love. Jeg siger: i os er Ophavet til alle disse Vidundere:

> Ej knyttet til os er Helved, ej heller Himmelens Stjærner;
> Sjælen, som lever i os, alene virker alt dette.«

Der findes nu virkelig rundt om i »Occulta Philosophia« en Mængde Bemærkninger i samme Retning, idet Agrippa i det mindste antyder, hvorledes forskellige magiske Virkninger kunne naas, ikke ved ydre Midler, Stjærners og Dæmoners Hjælp, men ved Sjælens egne Kræfter. En af de tydeligste er denne: »Meget udretter vor Sjæl ved Troen, som er fast Tillid, spændt Opmærksomhed og fuldstændig Hengivelse af den virkende; den hjælper ogsaa med til enhver Sag og laaner Styrke til det Værk, der

skal fuldbringes, idet der i os opstaar ligesom et Billede af den Kraft, der skal optages i os, eller af den Ting, der skal udrettes af os. Vi maa derfor ved ethvert Værk, ved enhver Anvendelse af hvilkesomhelst Ting, udtrykke et stærkt Begær, spænde vor Indbildningskraft og have det sikreste Haab og den fasteste Tro, ti det bidrager meget til Opnaaelsen .... For altsaa at virke paa magisk Vis, er en fast Tro og en urokkelig Tillid nødvendig; man maa ikke nære ringeste Tvivl om Resultatet. Ti ligesom en fast, urokkelig Tro undertiden kan frembringe det vidunderligste selv da, naar Sagen er greben galt an, saaledes vil enhver Tvivl og enhver Skruppel splitte og knække den Operérendes Sjælekraft.«

Kiesewetter har samlet alle disse spredte Udtalelser til et Hele og opstiller dette som Agrippas esoteriske Lære, d. v. s. den hemmelige Lære om Magien, som Agrippa foredrog for enkelte udvalgte. Heri ligger dog sikkert en stærk Overvurdering af Agrippas Indsigt. Agrippa kan meget godt, gennem forskellige mislykkede magiske Operationer, have faaet en Fornemmelse af, at de magiske Kræfter maa søges hos Mennesket selv, og at de magiske Metoder derfor ikke maa tages bogstavelig; men der er intet som taler for, at han har været i Stand til systematisk at gennemføre en psykologisk Forklaring af Magien. Endnu mere forfejlet er Kiesewetters Forsøg paa at lægge sine egne, spiritistisk-okkultistiske Teorier ind i Agrippas spredte Bemærkninger. Hvad Kiesewetter præsterer i den Retning er nærmest et Bevis for Rigtigheden af Agrippas Sætning: at en stærk Tro kan udrette det vidunderligste.

I Agrippas spredte Bemærkninger kan man som sagt kun med en meget god Vilje se mere end en første, famlende Antydning af en psykologisk Teori for Magien; man maa gaa over 300 Aar frem i Tiden for at træffe en gennemført Forklaring af denne Art. I Mellemtiden

er der naturligvis gjort talrige, mer eller mindre vellykkede Tilløb, som vi dog her forbigaa for at se lidt nærmere paa den udførlige Teori, der er opstillet af Lægen Bruno Schindler i hans Værk: »Das magische Geistesleben. Ein Beitrag zur Psychologie«. 1857.

Schindler gaar ud fra, at vort Sjæleliv er polært ligesom alle Kræfter i Naturen. Psykologerne have hidtil kun paaagtet den ene Pol, det normale vaagne Sjæleliv — Dagpolen; den anden — Natpolen — er dog ligesaa væsenlig, da vi i den maa søge Forklaringen paa alle mystiske Tildragelser, de magiske Virkninger osv. Jo mere Natpolens Virksomhed trænger sig frem og skyder Dagpolens tilside, desto mere udpræget bliver den magiske Tilstand, og man kan derfor paavise en hel Trinrække af saadanne Tilstande med stadig voxende Styrke.

Ligesom Dagpolen modtager Paavirkninger gennem de ydre Sanser, saaledes modtager Natpolen Paavirkninger gennem den indre Sans fra hele Naturen. Dette ses allerede paa det laveste Stadium af Natbevidsthed, i Drømmen. »I Søvnen, hvor den indre Sans er aabnet, hvor Individet aabner sig for Naturens Alliv, hvor paa den ene Side de kosmiske og telluriske Kræfter ad utallige Veje strømme ind i Individet, medens paa den anden Side det lavere, stoflige Liv hersker: dér viser ogsaa Drømmelivet begge Retninger af sjælelig Virksomhed, dels Fantasiens brogede Spil fremkaldt ved legemlige Følelser, dels Naturens Stemme, der kommer til Bevidsthed som Anelser, Inspiration og Profeti, og saaledes oplyser om det forbigangne og forudsiger det tilkommende.« En højere Form af den magiske Tilstand have vi i Anelsen, som opstaar, naar Natpolens Forestillinger skyde sig ind i Dagbevidstheden; antage disse Forestillinger bestemt Form, blive de Syner, Fjærnsyn eller Fremsyn. Overvejer Natbevidstheden fuldstændig, fører dette til Profeteren, hvilket kun finder Sted i Extasen, som

udadtil giver sig tilkende ved konvulsiviske Bevægelser. Herved røber det sig tydelig, at Viljen har mistet Herredømmet over Legemet, altsaa at Dagpolen er trængt tilside. Da Mennesket i alle disse Tilstande ikke selv er klar over, hvorfra de nye Forestillinger komme, blive disse, alt efter Omstændighederne, opfattede enten som Aabenbaringer eller som Resultater af en Djævlebesættelse.

Alle de kunstige Midler, som man har brugt til at fremkalde Extase — Salver, Røgelser, Anraabninger, Afholdenhed, hypnotiserende Midler etc. — bevirke efter Schindlers Opfattelse kun, at Natpolen faar Overhaand over Dagpolen. De Forestillinger, som slumre i Individets Natbevidsthed, skyde sig saa frem og antage Form af virkelige Iagttagelser. Individet ser kun, hvad han ønsker og venter at se; alle Aandebesværgelser føre med andre Ord kun til Hallucinationer. Virkelig Værdi have derimod de Oplysninger, som Individet i den extatiske Tilstand modtager om det forbigangne og det tilkommende, fordi disse skyldes Tilværelsens samlede Indvirkning paa Bevidsthedens Natpol. Ved hvilke Kræfter denne Indvirkning kommer i Stand, vide vi endnu ikke. Schindler mener dog, at den af Reichenbach opdagede Odkraft (III. S. 101) herved spiller en væsenlig Rolle; den indre Sans paavirkes rimeligvis fornemmelig af Odlyset, da Seerne til alle Tider tale om et overnaturligt Lys. Dog er Odkraft sikkert ikke den eneste Kraft, der er virksom ved de magiske Forkyndelser. Vi kende foreløbig kun meget lidt til Tingenes gensidige Virkninger paa hinanden, og Lovene for Bevidsthedens Natpol kunne derfor endnu slet ikke angives.

Al operativ Magi beror endelig, efter Schindlers Opfattelse, paa en fra Menneskets Natpol udgaaende Fjærnvirkning, der kan sætte livløse Genstande i Bevægelse og paa forskellig Maade indvirke paa andre Mennesker.

Det ejendommelige for Schindlers Teori er, som man ser, at alle magiske Virkninger henlægges til Bevidsthedens Natpol, der opfattes som fuldstændig forskellig fra Dagpolen, det normale Sjæleliv. Natpolen modtager fra Omverdenen Indvirkninger af hel anden Art end vore sædvanlige Sansepaavirkninger, og dens Virksomhed er saa afvigende fra Dagpolens, at vi slet ikke kunne angive Lovene derfor. Den nyere Tids psykologiske Forskning har dog ikke kunnet godkende denne Spaltning af Sjælelivet i to uensartede Bestanddele. Schindler har utvivlsomt Ret i, at det normale vaagne Bevidsthedsliv ikke frembyder Fænomener, som kunne forklare de magiske Virkninger, og at Forklaringen derfor maa søges i Sjælelivets mindre bekendte Virksomheder, som man nu plejer at kalde »de ubevidste« eller »underbevidste«, subliminale. Men han har Uret i at stille disse to Sider af Sjælelivet op som polære Modsætninger. Saa langt den nyere Psykologi er trængt frem ved sine Undersøgelser af det ubevidste, har det vist sig, at dette følger ganske de samme Love som det bevidste Sjæleliv. Schindler, der ikke kendte noget hertil, kunde derfor kun henvise til det ubevidste, Natpolen, som det sandsynlige Centrum for de magiske Kræfter; nogen virkelig Forklaring var han ikke i Stand til at give. I det følgende skulle vi nu se, hvorledes den nyere Tids Forskninger over det ubevidstes Mekanik kan føre til en Forstaaelse af de magiske Fænomener.

Et godt Skridt frem ad denne Vej er allerede gjort af Maximilian Perty i hans betydelige Værk: »Die mystischen Erscheinungen der menschlichen Natur«, 1861. Perty, der indtil 1876 var Professor i Zoologi i Bern, havde beskæftiget sig meget med Fysiologi og Psykologi og staar den moderne Videnskab langt nærmere end Schindler. Største Delen af de mystiske Fremtoninger: Drømmelivet, Søvngængeri, Besættelser, Aandemaninger,

magiske Helbredelser osv., forklarer han saaledes uden Antagelse af magiske Kræfter, idet han paaviser, hvorledes alle disse Fænomener indordne sig under bekendte fysiologiske og psykologiske Love. Vi behøve ikke her at gaa nærmere ind paa Pertys Forklaringer, da de Udviklinger, som i det følgende skulle gives, i mange Punkter slutte sig nær til hans. Tilbage bliver kun en mindre Række Fænomener: Spaadomsevne, Tankeoverføring og mekaniske Kraftytringer paa Afstand, som Perty ikke kan forklare ved hidtil kendte Kræfter, og han antager derfor, ligesom Schindler, en ganske ubestemt magisk Evne hos Mennesket.

Hvad man fuldstændig savner hos Perty, er en Undersøgelse af Iagttagelsesevnen og Beretningers Paalidelighed. Han tager alle Beretninger for gode uden Hensyn til, hvorfra de stamme, og dette er fornemmelig Grunden til, at saa mange mystiske Fænomener for ham endnu blive uforklarlige. Af samme Grund gaar han ogsaa tilsidst over til Spiritismen. I et senere Skrift: »Der jetzige Spiritualismus« siger han udtrykkelig: »Betænker man, hvormange betydelige og dømmekraftige Mennesker i Europa og Amerika der have bevidnet de spiritistiske Fænomeners Virkelighed, saa kan det kun være Mangel paa Kendskab til dette Omraade, der fører mange Forfattere til at erklære disse Angivelser for Sværmeri, Overtro og Bedrag. Sunde Menneskers Vidnesbyrd tages for gyldige ved højtidelige Retshandlinger hos alle Folkeslag, og de maa derfor ogsaa antages ved de spiritistiske Manifestationer. At disse Fænomener afvige fra de sædvanlige, at de stride mod de hidtil kendte Naturlove, er ingen Grund til at forkaste dem . . . . Spiritismen er egnet til at udvide Menneskets Blik udover den mekaniske Sfære.« Det er en ret besynderlig Logik, den gamle Perty her benytter sig af. At ethvert normalt Menneskes Vidnesbyrd maa tages for gyldigt i Retssager, hvor det

drejer sig om almindelige menneskelige Handlinger, er dog ingen Grund til, at man skal fæste Lid til den første den bedste Beretning om spiritistiske Manifestationer, der afvige fra alt, hvad det daglige Liv viser os. Naturligere vilde det være at slutte saaledes: netop fordi de spiritistiske Manifestationer ere fuldstændig afvigende fra det daglige Livs Tildragelser, vil det være yderst vanskeligt at opfatte Fænomenerne rigtigt, og der maa følgelig stilles ganske særlige Fordringer til den Iagttager, hvis Vidnesbyrd herom skal tages for gyldigt. Pertys Omvendelse til Spiritismen er saaledes et godt Exempel paa, hvad der kan komme ud af at stole blindt paa de menneskelige Beretningers Paalidelighed.

Undersøgelsens Gang.

Sammenfatte vi nu i Korthed Resultaterne af vore foregaaende Betragtninger, saa er dermed givet Gangen i de følgende Undersøgelser. Overtroens historiske Udvikling stillede det udenfor al Tvivl, at de magiske Kræfter maa søges hos Mennesket. Og da der i det normale, vaagne Bevidsthedsliv vanskelig vil kunne paavises Fænomener, som have kunnet give Anledning til Tro paa magiske Kræfter, saa maa det være i de sjældnere psykiske Fænomener, som optræde under Sygdomme, i Søvnen og søvnlignende Tilstande, at Aarsagen til denne Tro maa søges. Forskere som Schindler og Perty have da ogsaa paavist, at mangfoldige overtroiske Forestillinger have sit Udspring fra saadanne Fænomener. Og de sidste Aartiers psykologiske Forskning have i endnu rigere Maal godtgjort, hvor stor en Vægt der maa lægges paa det ubevidstes Indgriben i Bevidsthedslivet; herved have allerede mange hidtil uforstaaede Fænomener fundet sin Forklaring. Det bliver altsaa fornemmelig Bevidst-

hedens Forstyrrelser og det saakaldte ubevidste Sjæleliv, som vi i det følgende skulle beskæftige os med. Og især holde vi os naturligvis til de Sider af Fænomenerne, som kunne føre til en Forklaring af de mangfoldige overtroiske Forestillinger, om hvis Existens den historiske Fremstilling har belært os.

Den Forklaring, som saaledes tilstræbes, maa tage Sigte paa to forskellige Maal: vi skulle søge at paavise Aarsagerne, saavel til de overtroiske Forestillingers Opstaaen som til deres Vedvaren. Af disse to Opgaver vil den første sikkert frembyde de største Vanskeligheder, fordi de fleste Anskuelsers Oprindelse i Almindelighed er hyllet i Mørke, da de gaa tilbage til Tider, hvorom vi ingen positive Efterretninger have. Men af tidligere udviklede Grunde ligger det nær at antage, at de samme Fænomener, som have vedligeholdt en vis Tro, ogsaa have medvirket ved dens Opstaaen. Dog maa det naturligvis i de enkelte Tilfælde undersøges, om disse Fænomener ogsaa kunne antages at være tilstrækkelige til at fremkalde den bestemte Anskuelse. Skulde dette vise sig usandsynligt, maa vi søge andre Aarsager.

Overalt hvor det nu lykkes os at paavise, at en bestemt Gruppe af Forestillinger er fremkaldt og vedligeholdt ved urigtige Fortolkninger af bekendte fysiske eller psykiske Fænomener, der have vi godtgjort vor Berettigelse til at stemple disse Forestillinger som overtroiske.

For nu at bringe nogen Orden i det brogede og vidtløftige Materiale, som i det følgende skal behandles, ville vi begynde med en Undersøgelse af Iagttagelsesevnen som det nødvendige Grundlag for at bedømme Beretningers Paalidelighed. Derefter betragte vi de enkelte sjælelige Fænomener og følge her den Vej, at vi gaa fra de normale, mere almindelige Fænomener til de sjældnere,

og derfra til de anormale, sygelige. Vi slutte saa med en kort Omtale af Magiens tekniske Hjælpemidler, der falder udenfor Rammen af de psykologiske Undersøgelser.

Den menneskelige Iagttagelsesevne.

De normale Iagttagelsesfejl.

I det foregaaende er det stadig blevet fremhævet, at Menneskets Evne til at iagttage er højst ufuldkommen, saa at man ikke uden videre kan stole paa Beretninger om Iagttagelser, selv om disse ere gjorte af Mænd, hvis ærlige Vilje til at berette rigtig er hævet over enhver Tvivl. Men denne Paastand er ganske stridende mod den almindelige Opfattelse, at ethvert Menneske med normale Sanser kan iagttage rigtig. Desuden synes den i en betænkelig Grad at rokke ved Grundlaget for den moderne Naturvidenskab, som jo udelukkende er bygget paa Iagttagelse. Hvorledes skulde Naturvidenskaberne have naaet sit nuværende høje Standpunkt, hvis Mennesket virkelig ikke var i Stand til at gøre rigtige Iagttagelser?

Hertil kan kun svares, at Naturvidenskabernes Sikkerhed netop beror paa, at de fornødne Iagttagelser udføres under de gunstigst mulige Forhold, hvor Fejlene blive saa smaa som mulig. I Musæer, i Laboratorier og Observatorier kan Forskeren sidde rolig og uforstyrret ved sit Arbejde; han kan som oftest gentage sine Observationer den ene Gang efter den anden og derved rette Fejl, som muligvis have indsneget sig. Hvad der undgaar hans Blik idag, kan han opdage imorgen, og han kan skærpe sine Sanser ved en Mangfoldighed af Hjælpemidler, som den moderne Teknik stiller til hans Raadighed. Endelig

kan han — og det er maaske Hovedsagen — øjeblikkelig nedskrive, hvad han har set, saa at han ikke er nødt til at stole paa sin Hukommelse, der sikkert vilde svigte ham, hvis han først nogen Tid efter skulde gøre Rede for de mange smaa Enkeltheder, som han har iagttaget. Under saadanne Forhold og kun da er det muligt at tilvejebringe paalidelige Iagttagelser, i al Fald saa paalidelige, som Mennesker overhovedet kunne skaffe dem. Men saa kræves der rigtignok tillige, at vedkommende er øvet i at iagttage. Enhver Naturhistorielærer véd af Erfaring, at man kan give selv ret vel begavede, ældre Børn et Dyr eller en Plante i Haanden, henlede deres Opmærksomhed paa en enkelt Del af Genstanden og bede dem beskrive, hvad de ser der — men man faar intet Svar, ti de se ingen Ting. Der skal Øvelse til at iagttage ligesom til alt andet i Verden, og kun hvor der med fornøden Øvelse arbejdes under gunstige Forhold kan man stole paa Iagttagelsernes Rigtighed.

Det er nu let at forstaa, at de fleste Iagttagelser af mystiske Tildragelser ikke have stor Værdi. Ti disse Iagttagelser ere som oftest gjorte under meget ugunstige Forhold og tilmed af Folk, hvis Øvelse i at iagttage er saare tvivlsom. Det er da i al Fald først i den nyeste Tid, at de mystiske Fænomener ere begyndt at optræde i Forskernes Laboratorier, hvor de have kunnet gøres til Genstand for regelmæssig Undersøgelse af videnskabelig uddannede Mænd. Men selv her, hvor Betingelserne vel have været gunstigere end nogensinde før, er der mange Kilder til Fejl, som udspringe af selve Fænomenernes Natur. De mystiske Tildragelser ere, som tidligere omtalt, ingenlunde dagligdags Begivenheder; det er sjældne Fænomener, som man ikke er Herre over; de ere lunefulde, optræde uventet og uforudset, helst i Mørke. Disse forskellige Omstændigheder lægge mange Hindringer i Vejen for en nøjagtig Iagttagelse selv i Laboratorier, og

endnu værre bliver det naturligvis, naar Fænomenerne pludselig bryde ind over Folk, der slet ikke ere forberedte paa at se noget usædvanligt. Men netop saaledes optræder den Art Tildragelser som oftest.

Under disse Forhold — hvor man pludselig og uventet staar overfor et ualmindeligt Fænomen — ville alle Omstændigheder samvirke til at gøre Iagttagelsesfejlene saa store som mulig. Kun yderst sjældent vil det lykkes Iagttageren at bevare sin Ro og Koldblodighed, netop fordi det er noget ualmindeligt, der møder ham. Men under Frygt eller anden Sindsbevægelse kan intet Menneske stole paa sine Sanser. Dog selv om vi se bort herfra, selv om vi antage, at Iagttageren slet ikke afficeres, saa er han dog meget uheldig stillet. Han har ofte ikke Lejlighed til at se Fænomenet komme i Stand eller udvikle sig, han har kun kort Tid til anstille sine Observationer, han kan maaske ikke engang komme til at indtage en gunstig Stilling; han har intet Hjælpemiddel til at bestemme Tids- og Rumsforhold, saa at alt maa tages paa Skøn og Øjemaal. Og saa kommer det værste af det hele. Selv om Betingelserne ere saa heldige, at Iagttageren strax paa Stedet kan nedskrive, hvad han har set, vil der i dette Referat ufravigelig indløbe adskillige Fejltagelser. Medens det ene skrives, glemmes det andet; der vendes op og ned paa Begivenhedernes Gang. Og endnu slettere bliver Referatet naturligvis, hvis det først gives Uger eller Maaneder — maaske endog Aar efter; vi skulle senere se Exempler paa, hvor utrolig store Huskefejlene kunne blive under saadanne Forhold.

Det er altsaa indlysende, at der uundgaaelig vil indløbe Fejl i Beretninger, der ikke angaa planlagte, metodisk gennemførte Iagttagelser, men kun ere byggede paa Observationer udførte paa fri Haand. Disse Fejl falde, som allerede antydet, i to Grupper, nemlig dels de egenlige

Iagttagelsesfejl, dels de senere Huskefejl, som først træde frem, naar det iagttagne skal refereres mundtlig eller skriftlig. I Praxis har en Sondring mellem disse to Fejlgrupper meget lidt at sige, fordi enhver Iagttagelse, der meddeles til andre, nødvendigvis er behæftet med begge Arter af Fejl. Men da det for vore følgende Undersøgelser er af Betydning, at vi kende i al Fald de væsenligste Fejl, hvormed en given Beretning kan ventes at være behæftet, saa holde vi dem foreløbig ude fra hinanden og undersøge dem hver for sig. I samme Øjemed ville vi ogsaa se lidt nærmere paa, hvorfra de egenlige Iagttagelsesfejl hidrøre.

Den menneskelige Iagttagelsesevne er ikke, som Navnet synes at antyde, en enkelt, usammensat Evne. Til at gøre en Iagttagelse kræves der et Samarbejde af en hel Række sjælelige Virksomheder. Staa vi overfor en Genstand, saa modtage vi derfra gennem vore Sanseapparater en Mængde Paavirkninger, som i Bevidstheden kunne fremkalde forskellige Fornemmelser. Men hvis vor Opmærksomhed er fængslet i én Retning, saa opfatte vi som bekendt slet ikke, hvad der foregaar paa andre Punkter; følgelig maa Opmærksomheden være henvendt paa Genstanden, for at vi kunne modtage Fornemmelser derfra. De Fornemmelser, som saaledes dukke op i Bevidstheden, genfrembringe nu andre Fornemmelser, hvormed de tidligere have forbundet sig, og derved opstaar Forestillingen om en bestemt, ydre Genstand; først saa sige vi, at vi have gjort en Iagttagelse.

Lad os til Belysning af hele denne Proces tage et bestemt Exempel. Jeg gaar ned ad Gaden; ovre paa den anden Side ligger der i et Vindue nogle højst tiltalende Æbler. Mit Øje strejfer dem, men er jeg optaget af at betragte en Scene ude paa Gaden, ser jeg dem slet ikke. Vender min Opmærksomhed sig derimod mod Æblerne, saa modtager jeg en Række Paavirkninger og faar For-

nemmelser af noget rundt, gult og rødt. Men netop disse bestemte Fornemmelser har jeg mange Gange tidligere havt samtidig, og de have som oftest været ledsagede af bestemte Lugt- og Smagsfornemmelser. Og den Genstand, hvorfra jeg modtog alle disse Fornemmelser, har jeg lært at betegne med Navnet Æble. Alle disse Fornemmelser have nu saa ofte været samtidige i min Bevidsthed, at de have indgaaet en fast Forbindelse med hinanden, have associeret sig. Følgen deraf er, at nogle af dem ikke kunne dukke op, uden at de reproducere de øvrige, og for min Bevidsthed staar derfor Forestillingen om et Æble. Dette mener jeg altsaa at have iagttaget, men det er dog indlysende, at Forestillingen om Æblet kun tildels skyldes Sansernes Virksomhed; ikke saa lidt har min Bevidsthed lagt til af sit eget Indhold. Og hvad der saaledes er paavist ved et enkelt Exempel, vil uden Vanskelighed kunne vises at gælde ögsaa i alle andre Tilfælde. Vi kunne derfor sige, at en fuldstændig Iagttagelse kun kommer i Stand ved Sansning, Opmærksomhed og Associationer. Da nu enhver af disse Virksomheder kan medføre sine bestemte Fejl i Resultatet, Iagttagelsen, saa maa vi altsaa betragte dem hver for sig, for at faa et Overblik over alle de Fejl, hvorunder vore Iagttagelser kunne lide.

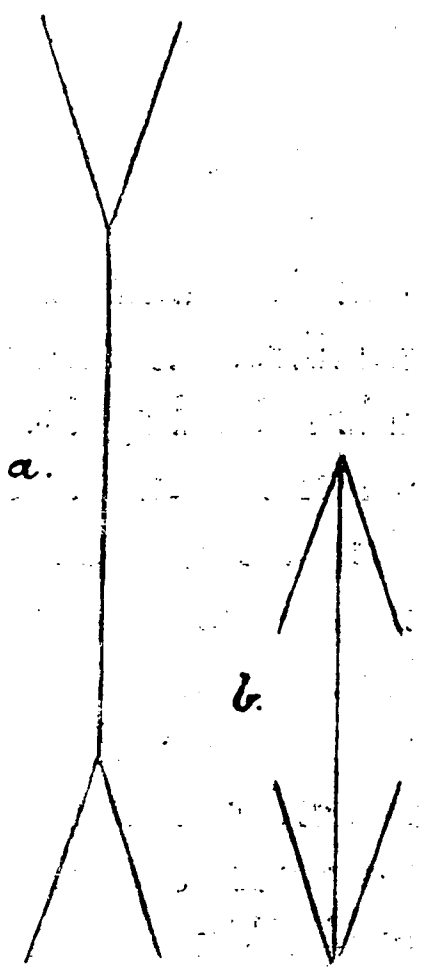
Naar vi nu i det følgende skulle behandle de Fejl, som hidrøre fra vore Sansers Ufuldkommenhed, fra Opmærksomhedens og Associationernes ejendommelige Natur, saa maa vi fremfor alt begrænse denne Opgave. Der kan ikke være Tale om at undersøge de Myriader af mindre Fejl, som den nyere Tids experimentale Undersøgelser have draget frem. Disse have for største Delen kun teoretisk Interesse og faa i hvert Fald kun Betydning ved fine Iagttagelser. De mærkes saa at sige aldrig i det daglige Liv og have derfor ingen Interesse, hvor det, som her, kun drejer sig om de grovere Iagttagelser, der ud-

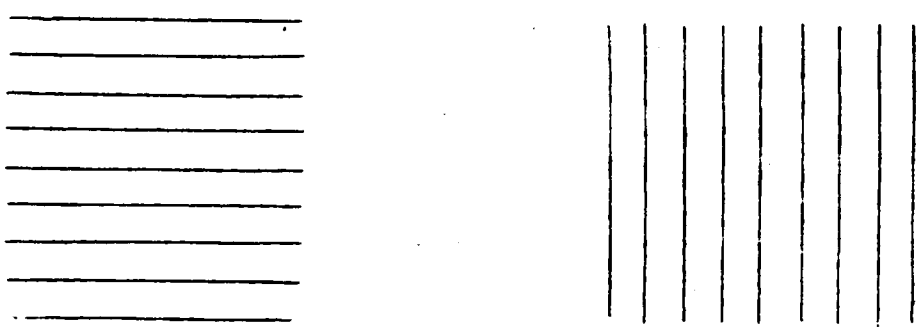
føres paa fri Haand uden Hjælpemidler. Skulde vi behandle alle de Fejl, der hidrøre fra Skelneevnens Ufuldstændighed, Synsbilledernes Irradiation og farvede Rande, Tonesammensmæltninger, Kontrastfænomener, Tidsforskydninger ved samtidige Iagttagelser med to Sanser osv. osv., saa maatte der skrives en fuldstændig Psykologi, og vi vilde blive belemrede med en Mængde Enkeltheder, som vi aldrig fik Brug for. Jeg lader derfor alle disse Smaating ude af Betragtning og holder mig til de Fejl, der kunne indløbe ved Iagttagelser under almindelige Forhold.

Sansningen. De Sanser, som især komme til Anvendelse ved Iagttagelse af Omverdenen, ere Synet, Hørelsen og Berøringssanserne. Langt mere underordnede ere Lugten og Smagen; dem kunne vi derfor her fuldstændig se bort fra. Af de førstnævnte er igen Synet den vigtigste, fordi vi ved dets Hjælp faa langt mere detaillerede Oplysninger om Genstandenes Beskaffenhed, deres Plads og Afstand i Rummet end ved nogen af de øvrige Sanser. Imidlertid er det en bekendt Sag, at Øjet kan svigte os. Ere de ydre Paavirkninger meget svage eller ubestemte, kommer man let til en helt falsk Opfattelse af, hvad det er for Ting, man betragter. De Iagttagelsesfejl, som paa denne Maade fremkomme, skyldes dog ikke saa meget Sansningens Ufuldkommenhed som de Associationer, der vækkes; vi ville derfor opsætte Behandlingen af disse Synsillusioner til en senere Lejlighed. Men Øjet underretter os som sagt ikke blot om Tingenes Beskaffenhed; det er tillige det eneste Redskab, vi besidde, til at bedømme Genstandenes Størrelse og Afstand. Hertil tjener ikke blot selve Synsbilledet men ogsaa det fine Muskelapparat, der findes i og omkring Øjet. Men tiltrods for — eller maaske rettere paa Grund af — hele dette Redskabs meget komplicerede Bygning er vort Skøn

over Rumstørrelser altid behæftet med Fejl, af hvilke vi nu skulle betragte de vigtigste.

I Almindelighed kunne vi vel med ret stor Nøjagtighed afgøre, hvilken af to Linjer eller Flader, der er den største. Men støder der blot en lille Vanskelighed til, bliver Skønnet strax unøjagtigt. Hosstaaende Figur viser saaledes to Linjer, a og b, der ere nøjagtig lige store. Det er os dog ganske umuligt at opfatte dette paa Grund af de Vinkler, som begrænse Linjerne; a synes derfor meget længere end b. Paa samme Maade gaar det med de to Firkanter; begge Figurer ere nøjagtige Kvadrater, men Linieringen medfører, at det ene synes trukket ud efter Højden, det andet efter Bredden. Af den Art illuderende Figurer findes en Mængde; de anførte ere dog tilstrækkelige til at belyse, hvor let vort Skøn forvirres. Man vil herefter uden Vanskelighed forstaa, at der kan indløbe enorme Fejl i Bedømmelsen af en Genstands Størrelse, naar dette sker paa Øjemaal i fri Luft under uheldige Forhold. Den tyske Naturhistoriker Brehm har i sit bekendte Værk »Thierleben« gjort nogle Bemærkninger om saadanne Bedømmelser, der ere ganske lærerige.

»Af egen Erfaring véd jeg, hvor overordenlig vanskeligt det er at bedømme Slangers Længde rigtig. Selv den, som er vel øvet deri og ofte har prøvet sit Øjemaal

ved Hjælp af en Maalestok, tager Fejl i en ganske ubegribelig Grad. Selv ved smaa Slanger af en Meters Længde er man tilbøjelig til et lægge en rigelig Tredjedel til, og det endog, naar de ligge ganske stille og man har god Tid til at indpræge sig Billedet af dem. Ere Slangerne derimod henved 3 Meter lange, blive Vanskelighederne og dermed ogsaa Vurderingsfejlene to eller tre Gange saa store; og hvis et saadant Dyr tilmed bevæger sig, er en Bedømmelse simpelthen umulig. Hvori det ligger, kan jeg ikke sige; som noget rent faktisk kan jeg kun forsikre, at enhver, der overhovedet forsøger at skønne, uden Undtagelse overvurderer, og han begaar altid den samme Fejl, hvor ofte han end har overtydet sig om denne Fejl. Om Skuffelsen kan man kun overbevise sig, naar man bruger en Maalestok. Det er derfor intet Under, at den levende Indbildningskraft hos de Indfødte i sydligere Egne endnu mindre end vor kan holde sig indenfor rimelige Grænser; den fordobler og tredobler Dyrenes Størrelse. En Inder eller Sydamerikaner kan med Skin af fuldstændig Troværdighed tale om Kæmpeslanger paa 50 Fods Længde, som han selv har set eller endog dræbt. Men ser han Forskeren sidde rolig og udmaale et 6 Meter (19 Fod) langt Dyr, saa vil han erklære, at dette i Størrelse langt overgaar, hvad han nogensinde tidligere har set af den Art.«

Disse Bemærkninger bekræftes fra anden Side, og naar altsaa ædruelige Naturforskere selv maa indrømme, at de trods al Øvelse ikke ere i Stand til at skønne rigtig, saa er det klart, at man ikke tør lægge stor Vægt paa de Beretninger om Dyr af uhyre Størrelse, som man træffer nu og da, især i ældre Forfatteres Skrifter. Det er iøvrigt værd at lægge Mærke til, at den Overvurdering, som Brehm taler om, ikke udelukkende kan tilskrives Frygt, som man naturlig maa nære, naar man staar Ansigt til Ansigt med et Uhyre af en Slange. Jeg har

prøvet Brehms Angivelser ved Hjælp af Snore, der blev lagt i store Bugter i en Græsplæne og bedømte paa Øjemaal af fire øvede Iagttagere. Bagefter udmaaltes Snorenes Længde. De Fejl, som herved viste sig at være begaaede, vare vel ikke saa store som de, Brehm nævner, men de gik dog i samme Retning. Naar vore kunstige Slanger vare mindre end 6—8 Fod (omtrent 2 Meter), blev de unægtelig gennemgaaende vurderede for smaa, vare de derimod over 2 Meter, blev Længden overvurderet. Iøvrigt var der naturligvis ikke ringe Forskel paa de forskellige Iagttageres Sikkerhed. Medens saaledes den dygtigste kunde holde sine Fejl mellem $^1/_{10}$ og $^1/_{20}$, voxede disse for den mindst dygtige op til mellem $^1/_4$ og $^1/_8$. At Fejlene her som Helhed ere saa meget mindre end de af Brehm angivne, hidrører vel fornemmelig fra, at vore Snore ikke vare saa farlige som levende Slanger, saa at vi kunde vove os betydelig nærmere til dem og indtage en for Bedømmelsen gunstigere Stilling, end vi sikkert ellers havde indladt os paa.

Ganske lignende Fejl, som man begaar ved at bedømme en Genstands Størrelse, ville ogsaa indløbe, naar man skal skønne dens Afstand. Kun faa Mennesker ere øvede heri, og bliver Afstanden nogenlunde stor, kan Fejlen let blive mange Gange større end hele Afstanden. Men selv for meget øvede Iagttagere synker Fejlen sjældent under $^1/_{10}$ af den bedømte Afstand. Dette fremgaar af en lille Tabel, som det velvilligst er blevet mig tilladt at benytte, over Resultaterne af nogle militære Øvelser. Bedømmelserne angaa alle mulige Afstande mellem 100 og 2100 Meter; for de dygtigste ligger Fejlen omkring $^1/_{10}$, for de mindst dygtige omkring $^1/_6$ af den bedømte Afstand. Alle Iagttagere havde iøvrigt samme Øvelse. Ved slige Bedømmelser blive Afstandene snart overvurderede, snart undervurderede, og dette er nærmest afhængig af Vejrets Tilstand. I usigtbart Vejr, Taage,

Regn og lign., hvor alt staar utydeligt, er man tilbøjelig til at skønne Afstanden for stor; i klart Vejr, naar alt tegner sig skarpt, synes Afstanden kortere end den faktisk er.

Resultatet af alle disse Erfaringer bliver altsaa i Korthed:

Genstandes Størrelse og Afstande kunne kun bedømmes med Tilnærmelse, og under ugunstige Forhold kunne Fejlene blive meget store.

Ligesom Synet kan vor Hørelse blive Kilden til talrige Illusioner, naar de ydre Paavirkninger ere saa svage og utydelige, at en skarp Opfattelse er umulig; dette skulle vi senere komme tilbage til. Der er desuden en anden Ejendommelighed ved vort Øre, som er en stadig Aarsag til Fejl, nemlig den, at vi ikke have noget særligt Apparat til at bedømme Lydretninger. Eftersom Lyden trænger stærkest ind i højre eller venstre Øre, skønne vi, om Lydkilden ligger paa den ene eller den anden Side. Ligeledes hjælper det ydre Øre, der aabner sig fremefter, os til at afgøre, om Lyden kommer forfra eller bagfra. Men disse Bedømmelser kunne kun udføres nogenlunde sikkert paa aaben Mark eller i et regelmæssigt Rum, hvor der ikke er opstillet for mange Genstande. Under vanskeligere Forhold bliver det umuligt. Sidder man i sin Stue og hører en Vogn køre forbi paa Gaden, kan man af Lydens Styrke nok skønne, om Vognen nærmer eller fjærner sig, men det er umuligt at afgøre, om den kommer fra den ene eller den anden Side. Man kan gætte rigtig, men det slaar ligesaa ofte fejl. Sidde mange Mennesker om et Bord, og En skraber paa et Bordben, vil man som oftest ikke kunne sige, fra hvilken Kant af Bordet at Lyden udgaar. Men da selve Lyden ikke er ubekendt, vil man i Almindelighed være paa det rene med, at den udgaar etsteds fra Bordet. Drejer det sig derimod om ubekendte Lyde, hvis Oprindelse og

Aarsag man kun kan danne sig løse Formodninger om, saa bliver det helt umuligt at afgøre, hvorfra de komme. Ved nogle Forsøg, som senere skulle omtales, har jeg gentagne Gange havt Lejlighed til at iagttage dette. Nogle af de tilstedeværende mente, at Lyden kom fra Loftet, andre fra Væggene, atter andre ansaa det for sandsynligst, at den udgik fra en Vandledning i det ene Hjørne af Stuen; Faktum var, at den blev frembragt ved et lille Apparat paa det ene Ben af det Bord, hvorom alle sad (se S. 61, Anm. 26). Disse Erfaringer vise altsaa, at

kun under gunstige Forhold kan en Lyds Udgangspunkt bestemmes, og er Lyden af ubekendt Natur, vil en saadan Bestemmelse som oftest være umulig.

Naar det derfor undertiden i Beretninger om spiritistiske Seancer omtales, at man har hørt Bankelyde (»raps«) udgaa fra alle mulige Kanter af Stuen, hvor Mediet ikke opholdt sig, saa tør man ikke tillægge denne Paastand nogen Vægt. Mediet kan meget godt selv frembringe Lyden paa en eller anden Maade, uden at de tilstedeværende kunne opdage det. Ogsaa Bugtaleriet, som sikkert til alle Tider har spillet en stor Rolle i Magien, bliver kun muligt derved, at man ikke er i Stand til at bedømme en Lyds Udgangspunkt.

Blandt alle vore Sanser er der næppe nogen, som vi i højere Grad fæste Lid til end Hudsanserne, Tryk- og Temperatursansen, der i det daglige Liv sædvanlig kaldes Følelsen. Naar noget skal betegnes som rigtig sikkert og haandgribeligt, saa siger man, »at det kan man tage og føle paa«. Ikke desto mindre kunne ogsaa disse Sanser bedrage os, hvilket især hidrører fra, at

en Tryk- eller Kuldefornemmelse vedvarer nogen Tid efter, at den ydre Paavirkning er ophørt.

Herpaa beror det, at en øvet Taskenspiller kan trykke os en Tokrone i Haanden og bringe os til at lukke Haanden om den, saa at vi tro, at vi have den, medens

han i Virkeligheden behændig fjærnede den, inden Haanden blev lukket. Trykfornemmelsen vedvarer længe nok til, at vi kunne faa Haanden lukket, inden vi opdage, at vi ere blevne narrede. Endnu bedre lykkes dette, hvis Tingen er meget kold. Lægger man f. Ex. en kold Haand ovenpaa et andet Menneskes Haand og lader den ligge i nogen Tid, kan man let fjærne den, uden at det mærkes, forudsat naturligvis, at vedkommende ikke ser det. Herpaa beroede et af Miss Fay's aller vidunderligste Kunststykker i »det grønne Hus«. Forud for denne Del af Forestillingen gik en Pause, som hun benyttede til at holde sine Hænder i iskoldt Vand. Hun tog saa Plads foran »Huset« ved Siden af de »kontrollerende«, og over dem og hende blev der lagt et Tæppe, som naaede til Halsen. Den nærmest siddende tog hendes højre Haand i sin venstre, hvorpaa hun lagde sin venstre, iskolde Haand ovenpaa hans. Lidt efter begyndte saa »Manifestationerne«. Den, der nu ikke kender Knebet, vil naturligvis tro, at hendes venstre Haand stadig hviler paa hans, fordi han stadig mærker Kulden og ved Tæppet er forhindret fra at se Haanden. Men jeg véd, at hendes Haand ikke laa paa min, da Manifestationerne begyndte; hun havde dengang fri Raadighed over den. Herved taber Præstationen unægtelig sit vidunderlige Præg — i det mindste for mig. Rimeligvis anvendes det samme Kneb ret jævnlig af de spiritistiske Medier i Mørke-seancer.

Opmærksomheden. Det er velbekendt fra det daglige Liv, at vi hverken høre eller se, hvad der foregaar omkring os, naar vi sidde helt fordybet i en Beskæftigelse, med Opmærksomheden udelukkende rettet derpaa. Paa den anden Side kan Opmærksomheden ogsaa spredes, samtidig rettes paa flere ydre Paavirkninger, men dermed bliver Opfattelsen af hver enkelt usikker og utydelig, og det desto mere, jo flere Retninger Opmærk-

somheden spredes over. Man kan nok samtidig læse i en Bog og følge en Samtale, men det er anstrængende og det gaar ud over Forstaaelsen. Opmærksomhedens Betydning for hele vort Bevidsthedsliv kan altsaa kort udtrykkes i disse to Hovedlove:

Koncentreres Opmærksomheden i en bestemt Retning, ville andre samtidige Paavirkninger ikke komme til Bevidstheden.

Jo mere Opmærksomheden spredes over flere samtidige Paavirkninger, desto utydeligere bliver Opfattelsen af hver enkelt.

Det er let at forstaa, at disse Ejendommeligheder ved Opmærksomhedens Natur maa give Anledning til adskillige Iagttagelsesfejl. Staar man overfor en mere sammensat Begivenhed, saa vil man kun opfatte visse Enkeltheder, hvorledes man end forøvrigt bærer sig ad. Koncentrerer man Opmærksomheden i en bestemt Retning, vil man slet ikke iagttage de andre, samtidige Tildragelser, og søger man at sprede sin Opmærksomhed i flere Retninger for at iagttage, hvad der foregaar paa de forskellige Steder, saa bliver Opfattelsen af de enkelte Tildragelser kun ufuldstændig. Herpaa beror det, at end ikke den dygtigste Iagttager kan undgaa at blive tagen ved Næsen af en god Taskenspiller. De fleste Taskenspillerkunster kræve ganske vist nogen Fingerfærdighed og Behændighed, men det væsenligste er dog, at Kunstneren forstaar at vildlede Tilskuernes Opmærksomhed. Medens alle anspænde sig for at se, hvad der foregaar paa det Punkt, hvor Kunstneren har henledt Opmærksomheden, foretager han usét og ugenert sine Operationer paa et andet Punkt. Vi skulle i det følgende faa rig Lejlighed til at se, hvad der kan præsteres i den Retning.

Paa Opmærksomheden beror ogsaa vort Skøn over Længden af den forløbne Tid. Medens Bedømmelsen af Rumstørrelser er bygget paa bestemte Fornemmelser,

gælder dette ikke om Tiden; den saakaldte »Tidssans« er slet ikke nogen særlig Evne og har endnu mindre noget med Sansning at gøre. Vor Bedømmelse af Tiden er udelukkende basseret paa selve det sjælelige Indholds Afvexling, men det er herved ikke saa meget Forestillingernes Mængde som den vexlende Spænding og Slappelse af Opmærksomheden, hvorpaa det kommer an. Var det kun Forestillingernes Antal, der afgjorde Sagen, saa vilde Tidsbedømmelsen sjældent volde Vanskelighed. I en længere Tid kan der, alt andet lige, udrettes mere end i en kort; der vil altsaa ogsaa i en længere Tid være forholdsvis flere Forestillinger oppe i Bevidstheden. Følgelig maatte man fra Længden af en Række Forestillinger kunne slutte sig til Længden af den forløbne Tid. I visse Tilfælde synes dette virkelig at lade sig gøre. En øvet Foredragsholder vil af det, han har faaet sagt, omtrent kunne skønne, naar Timen er udløben. Ligeledes have nogle Mennesker det paa Fornemmelsen, hvad Klokken er, naar de sidde ved et roligt, ensartet og tilvant Arbejde; her er det sikkert ogsaa Mængden af præsteret Arbejde, der danner Grundlaget for Tidsbedømmelsen. Men paa den anden Side er det en bekendt Sag, at »Timerne flyve som Minutter«, naar man sidder i godt Selskab. Her synes Tiden altsaa kort tiltrods for de mange, vexlende Forestillinger. Og naar vi vente, falder Tiden lang, netop fordi vi ikke have noget at beskæftige os med. Disse Forhold vise, at vort Skøn over Tiden i mange Tilfælde er uafhængigt af Forestillingernes Antal.

Det er da heller ikke vanskeligt at paavise, at det væsenlig er Opmærksomhedens Tilstand, hvorpaa Bedømmelsen af Tiden beror. Sidde vi i godt Selskab ved en Samtale, som interesserer os, saa vil Tiden kun løbe hurtig, hvis Opmærksomheden stadig holdes fængslet. Hvis vi derimod paa Grund af en naturlig Trang eller

et Ildebefindende ønske snart at bryde op, saa falder Tiden utaalelig lang, fordi de pinlige Organfornemmelser stødvis drage Opmærksomheden fra Samtalen. I Modsætning hertil vil en Ventetid ikke falde os lang, hvis vi ere meget spændte paa at se, hvad der vil ske, saa at Opmærksomheden stadig holdes koncentreret. Folk vilde saaledes næppe kunne holde ud at sidde timevis om et Bord for at faa det til at danse, hvis ikke Spændingen med Hensyn til Udfaldet forkortede Tiden. Vi se altsaa, at Tiden løber hurtig for os, hvis Opmærksomheden stadig er spændt; foregaar der derimod en skiftende Spænding og Slappelse af Opmærksomheden, falder Tiden lang. Det er altsaa mere Opmærksomhedens Tilstand end Forestillingernes Antal, der er bestemmende for vor Opfattelse af Tidens Længde. Kun under særlige Forhold, ved en tilvant og ensartet Spænding af Opmærksomheden, vil Tidens Længde kunne skønnes af Forestillingernes Antal, men det er ogsaa kun under disse Forhold, at vor Tidsbedømmelse bliver tilnærmelsesvis rigtig. Heraf følger altsaa:

Tidens Længde kan kun under særlige, tilvante Forhold bedømmes nogenlunde nøjagtig.

Associationerne spille, som ovenfor berørt, en væsenlig Rolle ved al Iagttagelse, idet de udfylde og fuldstændiggøre det sansede. Men de blive derved ogsaa en rig Kilde til Iagttagelsesfejl. Enhver af vore Fornemmelser har sikkert været sammen i Bevidstheden med mange andre, men der vil dog altid være nogle, som den hyppigst har været samtidig med, og disse Forbindelser blive saa de fasteste. Derfor vil ogsaa enhver Fornemmelse have Tilbøjelighed til at reproducere netop de hyppigt forekommende og følgelig bekendte Forestillinger. Og dette medfører da atter, at man i visse Tilfælde vil kunne komme til en fuldstændig falsk Opfattelse af en Gen-

stand, hvis Sansningen ikke er tilstrækkelig skarp og tydelig. Et Par Exempler vil gøre Sagen forstaaelig.

Man ser i nogen Afstand et Menneske, som i Højde og Gang minder om en god Ven. Men dette vil jo kun sige, at Vennen, ved Siden af sine andre Ejendommeligheder ogsaa har denne Højde og Maade at gaa paa. Den iagttagne Højde og Bevægelse fremkalder altsaa hos Iagttageren Billedet af Vennen, og skynder man sig nu efter ham for at indhente ham, saa vil man paa lidt nærmere Hold muligvis opdage, at det dog slet ikke var den, som man troede. Associationerne have altsaa her ført til en urigtig Opfattelse eller Fortolkning af det virkelig sansede. Saadanne falske Fortolkninger af Sanseindtryk kaldes sædvanlig Illusioner; de kunne forekomme paa alle Omraader, saasnart Sansningen ikke er tilstrækkelig skarp og tydelig. En Stemme i Naboværelset kan saaledes vække Forestillingen om en Bekendt; men det er maaske i Virkeligheden en helt anden Person, hvis Stemme kun har en lignende Klang. For den uøvede er det en meget anstrængende Idræt at lede efter Rav ved Vesterhavet, fordi han uvægerlig bukker sig efter enhver vaad gul Sten i Havstokken. Farven og Glansen hilder ham i den Illusion, at det er Rav. Ved en militær Øvelse om Natten har jeg engang ligget en halv Time i en Grøft uden at turde gaa frem, fordi jeg holdt et Par græssende Heste paa en Bakkekam for en fjendtlig Afdeling under Fremrykning. Da den formodede Fjendes Evolutioner tilsidst forekom mig altfor mærkværdige, vovede jeg mig frem og opdagede min Fejltagelse. Her og i alle lignende Tilfælde er det Associationerne, som bedrage os, og for alle disse Illusioner gælder, som vi have set, den almindelige Lov:

Man overvurderer altid den ubekendte Tings Lighed med noget bekendt.

Hukommelsen. Hidtil have vi kun behandlet de Fejl, som indløbe ved selve Iagttagelsen; nu skulle vi omtale dem, der fremkomme, naar det iagttagne skal refereres efter Hukommelsen. Som enhver véd, er Hukommelsen ikke paalidelig; den kan være sikrere hos nogle end hos andre, men i Tidens Løb glemmes stadig flere og flere Enkeltheder, og det daglige Livs Erfaring lærer os, at de Led, som bevares i Erindringen, dels ere dem, som Opmærksomheden har været koncentreret paa, dels dem, som have gjort stærkt Indtryk paa os. Men det vil ingenlunde altid være de væsenlige Momenter i en Begivenhed. Se vi f. Ex. et Menneske blive kørt over paa Gaden, saa beholde vi i Erindringen sikkert Billedet af det blødende og hjælpeløse Menneske, ti dette har gjort det stærkeste Indtryk paa os. Desuden huske vi vel de enkelte Tildragelser i den hele Begivenhed, som vi netop have havt Opmærksomheden henvendt paa. Men blive vi senere nødte til som Vidner at afgive Erklæring i en Retssag om denne Begivenhed, saa ville vi snart opdage, at vi slet ikke kunne huske flere af de Omstændigheder, som have væsenlig Betydning ved Afgørelsen af, hvorledes det hele gik til. Og Erindringen bliver desto usikrere, jo mere indviklet Begivenheden er.

I Erindringen om en Begivenhed ville kun de Led blive bevarede, som Opmærksomheden har været særlig henvendt paa, eller som have gjort stærkt Indtryk paa os; men disse kunne være ganske uvæsenlige for Begivenhedens hele Forløb.

Selv om man ogsaa erindrer de fleste Led i en Forestillingsrække, vil Hukommelsen ofte svigte med Hensyn til Leddenes Rækkefølge. Som forstaaeligt er, vil dette sjældent indtræffe, naar de enkelte Led i en Begivenhed følge efter hinanden i en naturlig og nødvendig Orden. Da Aarsager og Anledninger nødvendigvis maa gaa forud for sine Virkninger, saa vil man vel

sjældent eller aldrig ombytte de Led, der staa i Aarsagsforhold til hinanden, forudsat at man er klar over, hvad der i det enkelte Tiltælde er Aarsag, og hvad der er Virkning. Men det kan man ingenlunde altid afgøre. Ser man f. Ex. et Taskenspillerkunststykke, som man slet ikke forstaar, saa véd man altsaa ikke, hvilken af Kunstnerens forskellige Bevægelser der medførte det vidunderlige Resultat. Derfor kan man heller ikke huske, i hvad Orden de enkelte Momenter fulgte efter hinanden, og flere Personer, der ved samme Lejlighed have set det samme Kunststykke, ville sædvanlig beskrive det paa helt forskellig Maade. Saaledes gaar det ogsaa, naar det drejer sig om en længere Række Tildragelser, hvor de enkelte Led ikke med Nødvendighed følge i bestemt Orden; ogsaa her vil en Ombytning af Rækkefølgen let finde Sted. Der er jo i vort Liv mangfoldige Begivenheder, som vi godt kunne erindre, men om hvilke vi ikke kunne afgøre, naar de indtraf, om det var ved den eller den bestemte Lejlighed. Her er altsaa netop fuld Erindring om de enkelte Tildragelser, men deres Rækkefølge er ubestemt. Erfaringen lærer os altsaa:

I Erindringen om en Række Tildragelser vil Ordenen af de enkelte Led let ombyttes, naar ikke særlige Omstændigheder forhindre det.

I nær Forbindelse hermed staar den bekendte Erfaring, at vi let sammenblande Begivenheder, der ligne hinanden. Har man oplevet forskellige Begivenheder med væsenlige Lighedspunkter, springer man i Erindringen let fra den ene til den anden og sammenblander Enkelthederne. Og er der ikke særlige Omstændigheder, som forhindre det, ville de to Begivenheder tilsidst kunne smælte fuldstændig sammen. Livet frembyder maaske sjældent Tildragelser, der ligne hinanden saa meget, men desto hyppigere forekomme de i Litteraturen. Har man læst to Fortællinger, der komme hinanden

temmelig nær, saa vil man snart begynde at forvexle dem og tilsidst løbe de helt sammen i Erindringen. Det samme vil naturligvis ogsaa kunne ske, naar det drejer sig, ikke om hørte eller læste Begivenheder, men om virkelige Oplevelser, især hvis disse ikke have gjort noget dybt Indtryk. Blandt de forskellige mulige Huskefejl maa vi derfor ogsaa indordne denne:

I en Række af Tildragelser ville to Led, der have Lighed med hinanden, kunne forvexles og sammenblandes, selv om de ere adskilte ved et længere Tidsrum; og hvis de to Led ikke ved særlige Omstændigheder holdes ude fra hinanden, kunne de i Erindringen smælte helt sammen.

Sindsbevægelsens og Hildethedens Indflydelse.

Hidtil have vi kun betragtet de Iagttagelsesfejl, som kunne fremkomme under gunstige Forhold, naar Iagttageren staar koldblodig og uhildet, uden forudfattede Anskuelser overfor Genstanden. Nu maa vi ogsaa tage Hensyn til disse to Omstændigheder, som i høj Grad kunne influere paa Iagttagelsen, og vi begynde da med Sindsbevægelsen som den mere omfattende Tilstand.

Sindsbevægelsen. Under alle Sindsbevægelser, Lystaffekter saavel som Ulystaffekter, har Bevidstheden kun Rum for de bestemte Forestillinger, der ere fremkaldte ved Aarsagen til Sindsbevægelsen. Saalænge Affekten vedvarer, tænke vi kun paa det, der staar i Forbindelse med vor Sorg eller Glæde, vor Vrede eller Frygt osv.; alle andre Forestillinger kunne slet ikke faa Indpas. Hermed er da givet, hvad ogsaa den daglige Erfaring tilfulde bekræfter, at et Menneske i Affekt er en yderst slet Iagttager. Nu er det vel ikke hyppigt, at der stilles Fordringer til vor Iagttagelsesevne, netop naar vi tilfældigvis ere komne i Affekt. Men derimod vil det

overmaade ofte indtræffe, at selve Genstanden for vor Iagttagelse sætter vort Sind i Bevægelse, saa at vi altsaa blive mindst skikkede til at gøre vore Observationer netop i det Øjeblik, hvor det gælder. Den Række Sindsbevægelser, som der herved kan blive Tale om, er naturligvis stærkt begrænset; de hyppigst indtrædende ere vel Spænding, Forventning, Frygt og Skræk, og dem ville vi nu betragte nærmere hver for sig.

Spænding og Forventning ere meget nær beslægtede. Den Tilstand, som kaldes Spænding, fremkaldes ved Bevidstheden om, at noget af ikke nærmere bekendt Art skal indtræde. Man siger, at man »er spændt paa«, hvad der vil ske, naar man ikke véd, hvad dette er. Venter man derimod noget bestemt, saa kaldes Tilstanden Forventning. Et Tog er forsinket; man »venter«, at det skal komme, men man er »spændt paa« at se, hvormeget det kommer for sent. Man kan altsaa sige, at Spænding er Forventning om noget ukendt; Forventning er Spænding i en bekendt Retning. Som Erfaringen lærer os, ere begge disse Tilstande psykologisk karakteriserede ved en stærk Koncentration af Opmærksomheden. Men da Opmærksomheden nødvendigvis maa rettes paa noget bestemt, og da dette netop mangler i Spændingen, saa følger deraf naturlig den ejendommelige Uro, som udmærker Spændingen: Opmærksomheden flakker stadig fra det ene til det andet og søger nye Retningspunkter. I Forventningen er Opmærksomheden derimod stadig rettet paa det, der ventes; man ser i Fantasien det, som man venter, og sammenligner nu og da Virkeligheden med sit Fantasibillede.

Da Spænding og Forventning altsaa begge udmærke sig ved Opmærksomhedens ejendommelige Forhold, saa ligger det nær at formode, at de Iagttagelsesfejl, som begaas i disse Tilstande, især hidrøre fra Opmærksomheden. Og disse Fejl maa kunne blive meget betydelige.

Ti da Opmærksomheden let sløves, vil en længere Tids Spænding og forgæves Venten naturlig medføre, at Opmærksomheden ikke mere kan koncentreres, naar der virkelig indtræder noget. Naar det derfor ved en spiritistisk Seance har varet lang Tid, inden Manifestationerne begynde at indfinde sig, saa kan man være sikker paa, at de tilstedeværende ikke kunne opdage selv de groveste Bedragerier, naar der endelig sker noget. De kunne ligefrem tilsidst ikke mere være opmærksomme. Men selv om det ikke kommer saa vidt, ville de omtalte Sindsbevægelser dog være til Skade for Iagttagelsen. Opmærksomhedens Uro under Spændingen vil let have til Følge, at Fænomenet, som skal iagttages, indtræffer netop der, hvor det ikke ventes, og saa kunne kostbare Øjeblikke gaa tabt, inden den bliver koncentreret i den rigtige Retning. Er Opmærksomheden derimod, under Forventningen, koncentreret i en bestemt Retning, vil man for det første let overse, hvad der foregaar paa andre Punkter, og det kan ofte være meget væsenlige Ting. Dernæst vil den ensidige Koncentration af Opmærksomheden langt hurtigere medføre Slappelse end den vexlende Retning under Spændingen. Endelig vil en stærk Forventning om noget bestemt let medføre, at man sammenblander sine Fantasibilleder af det forventede med det virkelig indtrufne. Det hænder ikke sjældent, at troende Spiritister se vidunderlige Fænomener i en Seance, hvor mere kritiske Iagttagere slet ikke kunne opdage noget af den Art. Der kan næppe være Tvivl om, at det er Forventningen, som her bedrager dem. Ti mange Psykologer have netop gjort den Erfaring, at et Fantasibillede, som Opmærksomheden længe har været henvendt paa, tilsidst kan blive saa tydeligt, at det i al Fald i svagt Lys kan forvexles med et virkeligt Sansebillede.

Da vor Tidsopfattelse især er afhængig af Opmærksomheden, saa er det indlysende, at Tidsbedømmelsen

ogsaa lider meget under Spænding og Forventning. Forventningens Indflydelse er bekendt nok fra det daglige Liv. Saasnart vi vente noget bestemt, falder Tiden os lang, fordi Opmærksomheden ikke vedblivende kan holdes koncentreret paa en enkelt Forestilling, Billedet af det, som ventes. Men en jævnlig indtrædende Afslappelse af Opmærksomheden medfører, som tidligere omtalt, at Tiden skønnes længere, end den virkelig er. Ved den ubestemte Spænding vil Tiden derimod falde os kort; Opmærksomheden flakker fra det ene til det andet og undgaar derved Afslappelsen, idet den stadig rettes mod en ny Genstand.

Frygt er meget nær beslægtet med de to omtalte Tilstande. At frygte for noget vil jo kun sige, at gaa i en stadig Forventning om, at noget bestemt ubehageligt vil indtræffe. Da Frygten saaledes er en særlig Art Forventning, ville alle de Iagttagelsesfejl, som Forventningen medfører, ogsaa i Almindelighed begaas under Frygt; men hertil kommer endnu en Del andre. Nærer man Frygt for selve det Fænomen, der skal iagttages, beherskes man af en ængstelig Forventning om, at det paa en eller anden Maade kan faa skadelige Følger for En selv eller andre, saa vil Bevidstheden naturligvis være optagen af Forestillinger om, hvad der kan gøres for at modvirke den formodede Fare. Det er let at forstaa, at al Iagttagelse under saadanne Forhold bliver upaalidelig. Man holder sig paa Afstand, man er betænkt paa at bjærge sig selv og andre udenfor Farens Rækkevidde. Muligvis opdager man, at der ingen Grund var til Ængstelse, og saa kan en roligere Iagttagelse begynde, men indtil det Øjeblik maa Betragtningen nødvendigvis være overfladisk og værdiløs. Og bliver man ikke Herre over sin Sindsbevægelse, vil man sikkert give en i høj Grad overdreven Skildring af det, man har iagttaget. Man har i Forvejen udmalet sig et frygtindgydende Billede af Tingen —

ellers vilde man jo slet ikke nære Frygt for den — og dette frygtelige Fantasibillede maa i Erindringen ganske fortrænge det virkelige, som man saa overfladisk har iagttaget.

I Modsætning til de hidtil behandlede Affekter synes Skrækken ikke saa meget at fremkalde bestemte Iagttagelsesfejl som ligefrem at umuliggøre Iagttagelsen. Dette beror vel fornemmelig paa, at Skrækken virker lammende paa hele Organismen og derigennem paa Bevidstheden. Naar man træffes af en pludselig Paavirkning, der enten er ualmindelig stærk eller vækker Forestillinger om en Fare af ganske ubekendt Natur, saa vil den medføre et Shok, Forskrækkelsen. Hjærtet staar stille og alle Muskler lammes. Kort efter indtræder Reaktionen — Forskrækkelsen sætter sig — men under denne Efterdønning, den egenlige Skræk, ere alle legemlige og sjælelige Funktioner endnu i Uorden. Musklerne slappes, saa at Mennesket ikke er Herre over sine Bevægelser; Hjærtet hamrer, saa det suser for Ørerne, og Forstanden staar stille. Om nogen virkelig Iagttagelse kan der aabenbart ikke være Tale under saadanne Forhold; man vil kun kunne faa et løst Omrids af Tingene, og især ville alle Størrelsesforhold blive overdrevne, hvilket sandsynligvis beror paa Øjemusklernes Slappelse. Da Forskrækkelse jo næsten er uundgaaelig, naar man i Naturen pludselig staar overfor et ualmindeligt Objekt, saa maa alle Beretninger om saadanne uventede Sammenstød altid behandles med den største Forsigtighed. De kunne ligefrem ikke være meget værd.

Hildethed. Et Menneskes Opfattelse af en bestemt Sag siges at være »hildet«, naar den bestemmes ikke alene af de foreliggende Kendsgerninger, men ogsaa ved andre, Sagen uvedkommende Momenter. Forudfattede Anskuelser ere vel den sædvanligste men ingenlunde den eneste Aarsag til en hildet Opfattelse. Hvorledes slige

forudfattede Meninger virke, er bekendt nok. Holde vi af et Menneske, bedømme vi hans mindre rigtige Opførsel i bestemte Tilfælde for mildt; kunne vi ikke lide ham, finder det modsatte Sted. Vor Dom grundes altsaa ikke alene paa hans Handlinger i det bestemte Tilfælde, men vort Kendskab til ham fra andre Lejligheder blandes med ind deri. Noget lignende gør sig ogsaa gældende, naar Talen er om Iagttagelsen; her virker Hildetheden gerne paa to forskellige Maader. For det første medføre de allerede fastslaaede Anskuelser, at man venter at se noget bestemt; altsaa ville alle de fra Forventningen hidrørende Fejl gøre sig gældende, saa at det forventede og det virkelig iagttagne sammenblandes. Men dernæst vil man ogsaa være tilbøjelig til uvilkaarlig at overse og skyde tilside alt det, som ikke stemmer med de forudfattede Meninger. Den bekendte Erfaring, at et Menneske kun ser, hvad han ønsker at se, forklares saaledes let ved disse to Omstændigheder i Forening. I en spiritistisk Seance vil den troende derfor jævnlig se Aander, som ikke forekomme, og overse alt det, der kunde føre til en naturlig Forklaring af Fænomenerne. Den Vantro, som møder med den Anskuelse, at alt er Bedrag, vil ligesaa sikkert overse det ualmindelige og interessante ved mange af Fænomenerne og strax fortolke dem paa sin Vis. For og imod er lige galt; man maa være uhildet for at iagttage rigtigt.

Der kunde, endog fra rent videnskabelige Omraader, hentes adskillige Exempler paa, hvorledes Forskere, der vare hildede i forudfattede Anskuelser, ved sine Iagttagelser kun have lagt Mærke til de Omstændigheder, som talte for disse Anskuelser, men overset de modstridende. Det vil ikke være nødvendigt langvejs fra at hente Exempler herpaa; vi kunne indskrænke os til at betragte et enkelt Tilfælde fra vort specielle Omraade, Overtroens Historie. Gennem nogle Forsøg, som senere

skulle blive nærmere omtalte, var den franske Fysiolog Ch. Richet for nogle Aar tilbage kommen til den Overbevisning, at en Overføring af Tanker fra det ene Menneske til det andet var mulig, endog paa temmelig lange Afstande. Og som Bevis for, at en saadan Tankeoverføring ikke blot kan finde Sted ved planmæssige Forsøg men ogsaa spontant, uden forudgaaende Aftale mellem de paagældende, anfører han følgende Tildragelse:

»En Morgen Kl. 9 i Febr. 1885 gik jeg til mit Kontor for at arbejde for mit Tidsskrift. Paa Hjørnet af Gaden Four St. Germain og Boulevarden saa' jeg paa det højre Fortov Prof. Lacassagne fra Lyon komme gaaende, medens jeg befandt mig paa venstre Side af Gaden. Prof. Lac. rejser en eller to Gange om Aaret til Paris. For 14 Dage siden havde han sendt en Artikel til mit Tidsskrift »Revue scientifique«. Da jeg saa ham, belavede jeg mig paa at gaa over Gaden for at hilse paa ham; dog lod jeg være dermed, idet jeg sagde til mig selv, at han sikkert vilde komme op i Tidsskriftets Kontor, naar han var i Paris. Iøvrigt, tænkte jeg, er det dog mærkværdigt, hvor Prof. Lac. ligner Hr. L. [en mig bekendt Øjenlæge].«

»Jeg kom til Tidsskriftets Kontor og modtog forskellige Personer. Klokken halv elleve bragte man mig Prof. Lacassagnes Kort, hvilket jeg fandt ganske naturligt, da jeg jo for kort Tid siden havde truffet ham paa Gaden. I det Øjeblik, hvor han traadte ind i Stuen, saa' jeg strax, at det ikke var den samme Person, som jeg kort forinden havde set paa Gaden. Jeg spurgte ham, om han Kl. 9 havde været paa det omtalte Hjørne af Boulevarden, men dette benægtede han; paa det Tidspunkt befandt han sig i en hel anden Kant af Byen. Hvorledes gik det nu til, at jeg troede at se Prof. Lac. der? Den Mand, som jeg saa', var høj, blond, med et

blond Overskæg, medens Lacassagne er middelhøj med et lille ganske mørkt Overskæg.«

Richet tror paa Tankeoverføring, derfor ser han i denne ret almindelige Hændelse noget mystisk, der godtgør hans Tros Rigtighed, og han overser ganske de Biomstændigheder, der gør Sagen naturlig og forklarlig. Jeg har selv oplevet enkelte af den Art Tilfælde, og da jeg ikke tror paa Tankeoverføring, har jeg stadig søgt og fundet en nærliggende Aarsag til Fænomenet. Skulde jeg dømme ud fra mine egne Oplevelser, vilde jeg nærmest antage, at Richets Tilfælde er gaaet saaledes for sig. Richet er paa Vejen til Kontoret, tænker paa det foreliggende Arbejde og har et Øjeblik ogsaa Prof. Lac.'s Athandling i Tanker. Nu ligner Lac. og Lægen L. hinanden, hvad der vel tør antages, da Richet kun anfører Forskellen i deres Højde og Haarfarve. Ser han nu Lægen L. paa den anden Side af en bred Gade, medens han har Lac.'s Navn i Tankerne, saa vil Ligheden mellem dem gøre en Forvexling ret forstaaelig. Fejltagelsen varer dog kun et Øjeblik, ti strax efter er han paa det rene med, at det snarere var Lægen L., han havde mødt. Saaledes kan det hele være gaaet for sig; om det virkelig ogsaa hænger saaledes sammen, kan aabenbart ikke afgøres, da Richet ikke har givet de fornødne Oplysninger til Bedømmelse af Sagen. Men naar han tilbageholder disse Oplysninger, er det ikke, fordi han forsætlig vil bedrage, men fordi hans Tro paa Tankeoverføring forhindrer ham fra at faa Øje paa dem. Han er hildet.

Nogen skarp Grænse mellem det normale og det sygelige findes ikke, mindst paa det aandelige Omraade. Medens derfor det omtalte Tilfælde kun kan betragtes som Exempel paa, hvorledes et Menneske kan blive hildet i bestemte Anskuelser, saa at han overser de Omstændigheder, der kunne føre til en naturlig Forklaring, saa bliver Sagen strax betænkeligere, naar den antager et

større Omfang. Naar et Menneske i den Grad har levet sig ind i Troen paa det mystiske i Tilværelsen, at han, saasnart det paa nogen Maade lader sig gøre, opfatter dagligdags Hændelser som Udslag af mystiske Kræfter, saa er Mennesket ganske sikkert ikke helt normalt. Talen er naturligvis her ikke om uvidende Personer, der overhovedet intet forstaa af, hvad der foregaar omkring dem i Naturen og Menneskelivet, men om kundskabsrige Folk, der have alle Betingelser for at iagttage og bedømme det iagttagne rigtigt. Jeg har liggende for mig ikke mindre end to Autobiografier af saadanne Mennesker, hvori de skildre sine Oplevelser paa det mystiskes Omraade. Desværre ere disse Skildringer rent private Meddelelser, som jeg ingen Ret har til at offenliggøre; de vilde desuden tage altfor megen Plads her. For mig stiller det sig imidlertid saaledes, at naar jeg undtager et eneste bestemt Tilfælde, der kan tage sig lidt mærkeligt ud, saa findes der i disse vidtløftige Optegnelser intet, der overskrider den jævne Naturligheds Grænser. Men med stræng Konsekvens overser vedkommende alt, hvad der kan føre til en virkelig Forstaaelse, og fortolker det hele ud fra sine mystiske Anskuelser. Hvis dette ikke er Forrykthed, saa er det forbavsende nær ved at være det. Ved Forrykthed [paranoia] forstaa Psykiatrikerne nemlig en Sygdom, der ytrer sig ved Udvikling af et blivende System af vrange Forestillinger, medens Intelligensen iøvrigt er uskadt. Sygdommen er rent intellektuel; den kan holde sig paa samme Punkt i aarevis, har sjældent Indflydelse paa det legemlige Befindende, og behøver ikke engang at medføre Hallucinationer. Kun Vrangforestillingerne brede sig i stadig voxende Kredse, saa at mere og mere drages ind derunder. Men netop alle disse Symptomer synes Mystikerne at frembyde. Det skulde derfor ikke undre mig, om Sindssygelægerne om nogle Aar, naar den moderne Hang til Mystik har faaet Tid til at brede sig, fandt

sig foranledigede til at opstille en ny Art af Forrykthed: paranoia mystica. Den er desværre sikkert uhelbredelig.

Som ovenfor berørt, skyldes Hildethed ikke altid forudfattede Anskuelser. Man kan staa ganske uhildet som Iagttager, og dog kan Beretningen om det iagttagne blive hildet, saafremt der paa et eller andet Punkt mellem Iagttagelsen og Beretningens Affattelse kommer Momenter til, som forvirre Erindringen. Dette vil saaledes uundgaaelig ske, naar flere Mennesker i hinandens Nærværelse skulle aflægge Beretning om samme Iagttagelse. To Mennesker ville saa at sige aldrig begaa nøjagtig de samme Iagttagelses- og Hukommelsesfejl; derfor blive deres Beretninger om en Tildragelse heller aldrig ens, naar disse Beretninger affattes uafhængige af hinanden. Vi skulle senere se talrige Beviser herpaa. Men hvis de to Iagttagere aflægge Rapport i hinandens Nærværelse, saa vil den sidstes Beretning ufravigelig være paavirket af den førstes, og der kommer en langt større Overensstemmelse mellem de to Fremstillinger, end Tilfældet vilde være, om de vare affattede hver for sig. Naar det derfor i gamle Beretninger omtales, at to Mennesker ved en vis Lejlighed have havt samme Syn [jvf. III. S. 29], saa er denne Paastand slet ikke til at lide paa, hvis ikke begge Parter, uafhængige af hinanden, have givet hver sin skriftlige Fremstilling. Men den Slags Forsigtighedsregler kendte man ikke til i ældre Tider.

Øvelsens og Indsigtens Betydning.

Fra de legemlige Bevægelsers Omraade véd enhver, hvilken Betydning Øvelsen har. Naar man lærer et Haandværk eller en Sport, som kræver visse fine Bevægelser, saa maa man i Begyndelsen med al Anspændelse og Opmærksomhed udføre disse Bevægelser; ofte maa de

deles saaledes, at enkelte Greb udføres for sig; tilsidst kunne de udføres i Sammenhæng. Jo hyppigere de enkelte Bevægelser gentages, desto lettere gaar det, og sluttelig kunne de udføres automatisk, uden at man behøver at tænke derover. Naar en saadan Gruppe af Bevægelser er indøvet, er derved erhværvet en vis Færdighed, som ogsaa kan komme til Nytte paa andre Omraader. Den dygtige Gymnastiker med Herredømme over sit Legeme vil lettere kunne lære en anden Sport, Skøjteløbning f. Ex., end den, der aldrig har søgt at blive Herre over sine Bevægelser. Men for at blive dygtig Skøjteløber maa han ogsaa øve sig paa de dertil fornødne Bevægelser, indtil de ere tillærte. Færdighed paa et Omraade kommer altsaa til Nytte ved Øvelse paa et beslægtet Omraade, hvor de samme Muskler komme til Anvendelse, men der kræves dog altid en yderligere Øvelse, for at ogsaa de ny Bevægelser kunne blive tillærte.

Disse Forhold, som ere vel kendte fra det daglige Liv, føre os nu let til en Forstaaelse af Øvelsens Betydning for Iagttagelsen. Her gælder nemlig væsenlig det samme. Den, der øver sig i at iagttage paa ét Omraade, opnaar derved en vis Færdighed i at bruge sine Sanser, som kan komme ham til Gode, naar han vil anstille Iagttagelser ogsaa paa et andet Omraade. Men ligesom man ikke er fuldendt Skøjteløber, fordi man er god Cyklerytter, saaledes er man heller ikke uden videre fuldendt Iagttager paa alle Omraader. Der kræves noget mere end en vis, almindelig Færdighed i at bruge sine Øjne og Øren. Men da Sanserne ved al Iagttagelse bruges paa samme Maade, saa kan det, der udfordres ud over en almindelig Færdighed, ikke være nogen speciel Øvelse; derimod kræves der Kundskab, Viden, Indsigt i det særlige Omraade. Ingen tvivler saaledes om, at en Zoolog vil kunne give en langt nøjagtigere og paalide-

ligere Beskrivelse af et mærkeligt Dyr, som han træffer i fremmede Lande, end en Lægmand, der ikke er hjemme i Zoologien. Fagmanden véd, hvad det kommer an paa, hvilke af Dyrets Ejendommeligheder der have Betydning for Bestemmelsen af dets Plads i Dyreriget. Lægmanden derimod vil efter al Sandsynlighed holde sig til iøjnefaldende, men maaske ganske uvæsenlige Ejendommeligheder. Og dette beror aabenbart slet ikke paa, at han ikke kan bruge sine Øjne. Han kan have rejst meget og under sit Friluftsliv skærpet sin Iagttagelsesevne ligesaa godt som Zoologen. Men da han mangler den fornødne Indsigt, véd han ikke, hvad han skal rette sin Opmærksomhed paa; hans Iagttagelser og Beskrivelser blive derfor mindre værdifulde.

Man er i Almindelighed meget tilbøjelig til at undervurdere den Betydning, som Indsigten paa et bestemt Omraade har for selve Iagttagelsernes Værd. En Naturforsker betragtes saaledes af det store Publikum som en Mand, der er Iagttager af Profession, og hvis Beretninger om Iagttagelser man derfor overhovedet ikke kan tvivle om. Men dette er saa galt som vel mulig. I vore Dage, hvor de enkelte Naturvidenskaber have antaget et saa uhyre Omfang, er intet Menneske Naturforsker i Almindelighed. Man er enten Fysiker eller Kemiker, Astronom, Geolog, Zoolog, Botaniker osv. Enten har man ofret sig fuldstændig for et eller andet af disse Fag, eller ogsaa er man simpelthen Dilettant. Naturligvis kan f. Ex. en Fysiker ogsaa være ganske godt hjemme paa andre Omraader, men det er i vor Tid næppe givet noget Menneske at omspænde og beherske alle Naturvidenskaber. Indsigten maa nødvendigvis være begrænset paa de fleste Omraader; man kan ikke fuldt ud være Fagmand paa dem alle. Men heraf følger ligefrem, at den, der er en udmærket Iagttager paa ét Omraade, paa Grund af mangelfuld Indsigt kan være en meget tarvelig Iagttager

i andre Retninger. Det er derfor temmelig illusorisk, naar Spiritister og Okkultister stadig paaberaabe sig de udmærkede Videnskabsmænd og Iagttagere, Wallace, Crookes og Zøllner, som have attesteret de mediumistiske Manifestationers Virkelighed. Disse Mænd ere ganske vist fortrinlige Forskere hver paa sit særlige Omraade, men de have aldrig aflagt Beviser paa, at de vare særlig hjemme i de Videnskaber, som man først og fremmest maa kende for at være en god Iagttager af mediumistiske Fænomener, nemlig Psykologi og »højere Magi«, d. v. s. Taskenspillerkunst. Kun den, der er hjemme heri, har Krav paa at blive hørt. Mange er det vel ikke, som opfylde disse Betingelser, men der er i al Fald én Mand, hvis Ret til at tale med paa disse Omraader næppe bestrides fra nogen Side. Det er den ansete Berlinerdocent Dr. M. Dessoir, der er bekendt som en fortrinlig Taskenspilleramatør. Han har havt flere Seancer med Medierne Slade og Eglinton, og han kom til det Resultat: at alt, hvad der præsteredes for ham, kun var let gennemskuelige Taskenspillerkunster, bevidst eller ubevidst Bedrag. Derimod indrømmer han, at der i Beretninger, som han har faaet fra paalidelige Venner om lignende Seancer, omtales et ganske enkelt Fænomen, som maaske kunde friste til nærmere Undersøgelse. En saadan Udtalelse vejer sikkert mere end de modsatte Vidnesbyrd fra Snese af Lærde, som savne alle Betingelser for at kigge en Taskenspiller i Kortene.

Vi skulle ikke her gaa nærmere ind paa denne Sag. I et følgende Afsnit, hvor vi komme til at behandle Iagttagelsesfejlenes Betydning for Overtroen, ville vi faa rig Lejlighed til at paavise Indsigtens Betydning. Det vil der ved talrige Exempler blive paavist, hvorledes den ved metodiske Undersøgelser stadig voxende Viden virker dræbende paa al Overtro. Og den medfører netop dette

Resultat ved at skærpe Iagttagelsesevnen og derved bane Vej for den rette Forstaaelse af Fænomenerne.

Experimentale Undersøgelser over Iagttagelsesfejlene.

Imod de i det foregaaende anstillede Betragtninger vil der rimeligvis blive gjort den Indvending, at alt dette kun er Teori, som maaske slet ikke har nogen videre praktisk Betydning. Man vil næppe tvivle om, at alle de forskellige omtalte Iagttagelsesfejl kunne forekomme, eftersom vore Betragtninger helt igennem have været byggede paa vel kendte Tilfælde fra det daglige Liv. Men man vil sikkert paa den anden Side fastholde, at fordi en Fejl kan indløbe, derfor behøver den ikke altid at gøre det, og især vil den let kunne undgaas, naar man med Anspændelse af Opmærksomheden søger at følge Begivenhedernes Gang. Følgelig kan der ikke tillægges alle disse mulige Iagttagelsesfejl nogen større praktisk Betydning.

Netop denne Indvending blev fra mange Sider gjort gældende, da man for en halv Snes Aar siden begyndte at faa en Anelse om Iagttagelsesfejlenes store Betydning for Overtroen, og den gav Anledning til en af de interessante Forsøgsrækker, som den experimentale Psykologi har at opvise. Hvem der egenlig har Æren for, først at have givet Stødet til disse Forsøg, er ikke let at afgøre. Det synes at være gaaet her, som saa ofte forhen: de store Opdagelser komme, naar Tiden er moden for dem, og de blive derfor gjorte samtidig af flere. Mme Blavatskys Afløser, Mr. Hodgson [III S. 152] fortæller i en Athandling om »the possibilities of malobservation«, at han i Juni 1884 havde en Seance med Eglinton, og da han nu forsøgte at give et yderst detailleret og nøjagtigt Referat heraf, saa viste det sig at være næsten umuligt. Ved at sammenligne sit Referat med en Vens saa' han

desuden, at der var meget store Afvigelser i Fremstillingen. Under Opholdet i Indien Aaret efter i Anledning af den teosofiske Affære oplevede han ogsaa flere Begivenheder, som tydelig viste, hvor vanskeligt det under visse Forhold var at iagttage rigtig. En af disse Hændelser gjorde især dybt Indtryk paa ham.

Sammen med flere Europæere sad han en Dag paa en Veranda og saa' paa en Hindu, som gjorde Taskenspillerkunster for Selskabet. Gøgleren sad paa Jorden; et Par Fod foran ham laa der et Par Dukker og nogle Mønter, som efter Ordre bevægede sig, sprang omkring og udførte de mærkeligste Evolutioner. En tilstedeværende Officer tog en Mønt op af Lommen og spurgte Hinduen, om den ogsaa kunde gøre Kunster. Hertil blev der svaret Ja, hvorefter Mønten blev lagt hen til de øvrige og virkelig viste sig i Besiddelse af de samme gymnastiske Færdigheder. Om Aftenen, i et større Selskab, fortalte Officeren denne vidunderlige Historie og tilføjede, at han selv havde lagt Mønten paa Jorden. Nogle af dem, som havde set Kunststykket, paastod rigtignok, at Gøgleren havde taget Mønten og lagt den ned, men Officeren fastholdt med stor Bestemthed, at han selv havde gjort det. Han havde dog Uret. Mr. Hodgson, som vidste, hvorledes Kunststykket blev udført, havde lagt nøje Mærke til dette Punkt; han saa' Gøgleren bøje sig fremover og tage mod Mønten, lige inden den berørte Jorden. Uden dette vilde Kunststykket simpelthen have været umuligt. Om Officeren slet ikke havde set Bevægelsen, eller om han havde glemt den, maa naturligvis staa hen; for Hodgson blev Historien kun et yderligere Bevis for, hvor umuligt det er at iagttage og beskrive slige Tildragelser, naar man slet ikke véd, hvad der er det væsenlige og afgørende.

Omtrent samtidig med Hodgson var Mrs. Sidgwick (gift med den bekendte Professor H. Sidgwick i Cam-

bridge) kommen til det samme Resultat. Hun havde i en lang Aarrække experimenteret med spiritistiske Medier og havde herved bemærket, hvor vanskeligt det var at iagttage, hvad der virkelig foregik. Og tillige viste det sig, at de Forsøg, som man anstillede, kun lykkedes, naar man udelukkende var henvist til at stole paa Deltagernes Iagttagelser som Bevis for, at alt gik ærligt til. Hvis man derimod skærpede Betingelserne noget for at lette Iagttagerne den anstrængende Paapassenhed, saa mislykkedes Forsøgene. Det var saaledes let nok for et Medium at frembringe Skrift mellem et Par tillukkede Tavler, saafremt disse lod sig aabne, uden at det kunde ses paa dem. I saa Fald var der altsaa ingen anden Garanti for, at Mediet ikke havde havt Tavlerne aabne, end netop den, at ingen havde set det. Hvis Tavlerne derimod vare sammenskruede og forseglede, eller hvis et Stykke Papir og Blyant var anbragt i en tilsmeltet Glaskolbe, saa var Mediet magtesløst. Da man nu ikke ret vel kunde antage, at netop de Betingelser, som overflødiggjorde Paapassenhed, ogsaa umuliggjorde de okkulte Kræfters Indvirkning, saa syntes Mediernes vidunderlige Præstationer altsaa nærmest at bero paa, at Seancedeltagerne ikke iagttog tilstrækkelig skarpt. Disse Anskuelser fremsatte Mrs. Sidgwick 1886 i en Afhandling: »the physical Phenomena of Spiritualism« i »Proceedings of S. P. R.«, og de vakte, som forstaaeligt er, en Storm af Modsigelser fra Okkultisternes Side.

Der var dog ogsaa mange, som vare enige med Mrs. Sidgwick, og blandt dem den Mand, der kom til at spille den største Rolle ved de følgende Undersøgelser, Mr. Davey. I forskellige Seancer, som han havde havt med Eglinton, havde »Aanderne« erklæret, at han besad Betingelser for at blive et fremragende Medium. Han forsøgte derfor paa, om han virkelig skulde kunne frembringe direkte Skrift; men det mislykkedes, indtil han hos en

Taskenspiller havde købt nogle Anvisninger paa, hvorledes sligt lod sig udføre. Skønt han fra Begyndelsen fuldt og fast havde troet paa okkulte Kræfters Medvirkning ved Eglintons Præstationer, overbeviste han sig nu i nogle senere Seancer let om, at Eglinton virkelig brugte de samme eller i al Fald lignende Kneb som dem, han selv kendte. Det maatte altsaa skyldes Iagttagelsesfejl, at han ikke tidligere havde kunnet opdage dette. Han uddannede sig nu videre som Medium, indviede Hodgson i sin Fremgangsmaade, og begyndte derpaa i Forening med ham den højst interessante Forsøgsrække, som til største Evidens skulde godtgøre Iagttagelsesfejlenes praktiske Betydning. De indbød ansete og dygtige Mænd til Seancer, hvor Davey lod dem se en Række spiritistiske Præstationer, efter at han havde bedt dem undersøge og iagttage alt med største Omhu. Desuden opfordrede han dem til endnu samme Dag at skrive og sende ham en Fremstilling af, hvad de havde set. Alle disse Rapporter, fra henved en Snes Seancer, ere samlede og forsynede med kritiske Noter af Davey i et Tillæg til Hodgsons ovenfor omtalte Athandling om »mal-observation«.

Det besynderligste ved disse Rapporter er unægtelig, at to Fremstillinger fra samme Seance jævnlig have saa lidt Lighed med hinanden, at man vanskelig kan tro, at det er samme Begivenhed, der omtales. Men tager man Rapporterne hver for sig, uden at opholde sig ved Uoverensstemmelserne, saa faar man det Indtryk, at det er rent ud overnaturlige Fænomener, der ere iagttagne. Mange af Deltagerne forsikre, at det, som Davey viste dem, langt overgik, hvad de havde set hos de berømteste Medier. Det kan derfor ikke forundre os, at de fremragende engelske Spiritister, med Wallace i Spidsen, bestemt hævdede, at Davey var Medium. De opfordrede Hodgson til at bevise det modsatte, hvis han kunde.

Yderligere blev de bestyrkede i sin Tro ved den Omstændighed, at den bekendte engelske Taskenspiller Hoffmann, som havde været tilstede ved en af Seancerne, afgav den Erklæring, at han ikke kunde indse, hvorledes den Art Fænomener kunde frembringes ved naturlige Midler. Davey indviede ham saa i sin Fremgangsmaade, hvorefter han naturligvis maatte indrømme, at det dog gik ganske naturligt til. Og efter Daveys Død gav Hodgson 1892, i Selskabets »Proceedings«, en Fremstilling af hans almindeligst anvendte Metoder, saa at Spiritisternes Paastand om, at Davey virkelig var Medium, maatte anses for fuldstændig gendreven. Beviset forekommer mig dog ikke fyldestgørende, men det skulle vi ikke opholde os ved her.

Daveys kritiske Bemærkninger til de forskellige Rapporter vise tydelig nok, hvor upaalidelig den menneskelige Iagttagelsesevne er. Der er næppe en eneste af alle de mange Iagttagere, som ikke har begaaet saa store Fejl, af hans Fremstilling giver et fuldstændig forvansket Billede af, hvad der virkelig er passeret. Det er rent ud utroligt, at intelligente Mænd i saa høj Grad have ladet sig narre. Tildels kan dette vel forklares ved den Omstændighed, at Davey efter Sigende skal have besiddet et sjældent Talent for Taskenspilleri. Alligevel forekom det mig ved Læsningen af disse Rapporter ufatteligt, at der kunde indløbe saa betydelige Fejl i Rapporterne, og jeg besluttede derfor, i Foraaret 1894, selv at gentage disse Forsøg. Hodgsons Oplysninger om de af Davey anvendte Metoder indeholdt de fornødne tekniske Anvisninger, og jeg forsøgte nu at uddanne mig som Medium. Efter nogen Tids Øvelse naaede jeg virkelig ogsaa til at udføre de forskellige Manipulationer med en vis Færdighed, og da mine første Forsøg med at fremvise disse Kunster lykkedes over Forventning, vovede jeg mig videre og indbød efterhaanden forskellige af mine Bekendte, Videnskabs-

mænd, praktiske Forretningsfolk, Journalister o. a. til en Række Seancer. Da jeg næppe havde faaet nogen til at komme, hvis jeg blot havde budt paa Taskenspillerkunster, saa kaldte jeg det naturligvis for spiritistiske Fænomener. Og selve Seancen indledede jeg stadig med at omtale, at der i de Fænomener, som jeg haabede at kunne vise, endnu var meget, som jeg ikke selv forstod. Jeg bad derfor de tilstedeværende passe godt paa og snarest mulig give mig en nøjagtig Beskrivelse af, hvad de havde set.

Ad denne Vej fik jeg efterhaanden henved en Snes Rapporter, af hvilke jeg her med Vedkommendes Tilladelse gengiver et Par. Da jeg meget hurtig selv mærkede, at jeg slet ikke besad noget Talent for Taskenspilleri, saa blev mit Repertoire altid meget begrænset; jeg vovede mig aldrig ud over de aller letteste Kunststykker og turde heller ikke lade nogen overvære disse Forøg mere end én Gang. I Sammenligning med Daveys se mine Præstationer følgelig meget beskedne ud. Men netop fordi han var en god og jeg en slet Taskenspiller, ere mine Forsøg nok saa interessante som hans, idet de vise, hvor lidt der egentlig skal til for at dupere selv intelligente og dygtige Iagttagere. At jeg ikke helt kunde undgaa at blive »afsløret«, siger sig selv; men det lykkedes dog kun én eller to af Deltagerne i mine Seancer at gribe mig paa fersk Gerning, og de vare tilmed begge i Forvejen paa det rene med, at Præstationerne vare Taskenspilleri. Iøvrigt var det endda kun ved et enkelt Forsøg, at det lykkedes disse Deltagere at opdage Sagens Sammenhæng; flere efterfølgende »Manifestationer« forekom dem desuagtet lige gaadefulde. Heraf kan man sikkert drage den Slutning, at det i Almindelighed ikke har meget at sige, om de tilstedeværende have eller ikke have nogen Formodning om Præstationernes Natur. Véd man, at det er Taskenspilleri, passer man maaske nok lidt bedre paa

Mediet, men det er ikke Hvermands Sag at se en Taskenspiller paa Fingrene.

For at Læseren nu selv kan dømme om, hvor langt to Fremstillinger af samme Sag kunne fjærne sig fra hinanden, hidsætter jeg først in extenso to Rapporter fra samme Seance. Alle Navne ere erstattede med vilkaarlige Bogstaver. Mine kritiske Bemærkninger, som skulle tjene til at belyse de begaaede Fejl, ere tilføjede som Anmærkninger under Texten. At det er mig og ikke Iagttagerne, som har Ret, kan jeg garantere for, idet alt, hvad jeg foretog mig, var omhyggelig indstuderet, og mit ringe Talent for disse Kunster gjorde mig det umuligt at gaa udenfor det fastslaaede Program. Desuden skrev jeg strax efter hver Seance en fuldstændig Fremstilling af, hvad der var foregaaet, og heri kunde der ikke ret vel indløbe Fejl, da jeg jo vidste, ved hvilke Midler de forskellige Manifestationer vare frembragte. Jeg skal endnu blot bemærke, at de to Herrer, hvis Rapporter her gengives, gik ud fra, at alt Taskenspilleri var udelukket.

Hr. A. B.'s Rapport.

»Mandag d. 5. Marts 1894 vare Hr. C. D. og jeg indbudne til at overvære nogle Experimenter i Dr. L.'s Laboratorium. Efterat vi først omhyggelig havde undersøgt det Bord, hvorved vi sad[1]), og de Tavler, hvormed Forsøgene skulde anstilles[2]), blev vi opfordrede til at stille Spørgsmaal. Det første lød: Faa vi Forlig

---

[1]) Bordet blev nok undersøgt, men langtfra omhyggligt. Det omtales slet ikke, at der paa Bordet laa et Tegnebræt, som ragede ud over Bordpladen, og mod hvilket Tavlerne i de følgende Forsøg blev trykkede op.

[2]) Kun én Tavle blev undersøgt; hvis dette ogsaa havde været Tilfældet med de andre, vare de senere Forsøg næppe lykkedes.

iaar?[3]). Dr. L. holdt derpaa[4]) en almindelig Tavle, som vi i Forvejen havde aftørret, ind under Bordet. Mellem Tavlefladen og Bordpladen var anbragt en lille Stump flækket Griffel, saaledes at denne akkurat havde Plads nok til at bevæge sig. Vi gjorde Forsøg i den Retning[5]) og kunde høre, at det bevægede sig, men der viste sig intet synligt Tegn paa Tavlen, naar vi tog den ud. Hr. C. D. og jeg sluttede nu Kæden, idet han og Dr. L. holdt paa Tavlen under Bordpladen, og jeg, der sad imellem dem, holdt dem begge i Hænderne. Da der i Løbet af nogle Minutter ikke havde ladet sig høre noget fra Griffelen, byttede C. D. og jeg Plads[6]), og Dr. L. spurgte: »bliver det snart til noget?« Lidt efter hørte vi Griffelen rasle, og da Tavlen kom frem, stod der ret utydeligt: »her er vi, Psyke.« Tavlen aftørredes og anbragtes derefter paa sin gamle Plads; Spørgsmaalet: »faa vi Forlig iaar?« blev gentaget, og atter raslede Griffelen[7]). Paa Tavlen stod nu ganske tydeligt: »vi tro det«. Tavlen blev igen holdt under Bordet[8]) og vi dannede Kæde som

---

[3] & [4]) Først blev Tavlen anbragt under Bordet; saa begyndte der en lang politisk Diskussion, som førte til det omtalte Spørgsmaal, da jeg bad om, at der maatte blive spurgt om noget bestemt.

[5]) Dette foregik langt senere, da der anden Gang var kommen Skrift.

[6]) Tavlen laa paa Bordet, da Bytningen foregik, men den var under Bordet, da Bytningen var udført.

[7]) Her er glemt, at der endnu engang blev byttet Plads af Hr. A. B. og C. D., medens Tavlen var tagen frem og laa paa Bordet.

[8]) Med Hensyn til det følgende har Hukommelsen fuldstændig svigtet Hr. A. B. Der blev ikke brugt en, men to Tavler, som laa ovenpaa Bordet med Kridt imellem. Men da vi ikke strax fik Skrift paa dem, tog jeg den senere omtalte Tavle med Laas og bad, om der maatte blive skrevet et Spørgsmaal i den, uden at jeg saa' det. Medens dette blev skrevet, havde jeg noget for med de paa Bordet liggende

før, hvorefter det næste Spørgsmaal: »hvor gammel er Hr. C. D.?« blev stillet. Vi samtalede nu ret livligt om de Midler, ved hvilke Skriften kunde tænkes at fremkomme, og imidlertid kunde vi høre ved at lægge Øret til Bordet, hvorledes Griffelen dansede paa Tavlen. Da denne kom frem, viste følgende ikke ukendte Visdomsord sig skrevne med en særdeles tydelig Haandskrift, der dog ikke lignede nogen af de tilstedeværendes[9]): »der gives meget mere mellem Himmel og Jord end Eders Visdom — selv den højere Matematik — har drømt om. Hamlet«[10]). Vi lagde Mærke til, at Hamlet, der rimeligvis af Hensyn til Hr. C. D.'s Nærværelse havde indsmuglet Skosen til den højere Matematik, skrev dette Ord uden h. C. D. og jeg tilstod, at vi nærede Tilbøjelighed til at beholde dette Bogstav, medens Dr. L. forlængst havde opgivet det. — Spørgsmaalet om C. D.'s Alder blev besvaret med noget Kradseri, som ingen af os kunde faa Mening i.

Dr. L. overrakte os derpaa[11]) en lille Dobbelttavle, der var til at lukke sammen med en Smæklaas, og bad mig skrive et Spørgsmaal paa den ene af de indvendige Flader med Tilføjelse af, om jeg ønskede Svaret skrevet med rød, hvid eller blaa Griffel. Jeg skrev i Overværelse af C. D. medens Dr. L. opholdt sig saa langt borte, at han umulig kunde observere det[12]), følgende Ord: »hvor er Nansen? Rødt!« Jeg lagde selv et Stykke hvid, rød og blaa Griffel mellem Tavlerne, lukkede dem af med

---

Tavler, hvilket slet ikke observeredes. Jvf. Hr. C. D.'s Rapport, Forsøg 3.

9) Tvivlsomt; den lignede betænkelig min Haandskrift.

10) Som omtalt i Anm. 8 fremkom denne Skrift mellem to Tavler, men der blev ikke lagt Mærke til, at jeg vendte Tavlerne om, da Skrivningen var tilende, saa at den øverste blev den nederste. Paa denne sidste stod det lange Citat.

11) Skete meget tidligere; jvf. Anm. 8.

12) Jeg sad ved Bordet, men havde, som omtalt i Anm. 8, meget travlt med noget andet, nemlig de to Tavler, der laa foran mig.

Nøglen og stak denne til mig. Dobbelttavlen blev i nogen Tid liggende paa Bordet, medens vi anstillede nogle Experimenter med Psykografen[13]), der ligesom et andet Experiment med at faa Griffelen til at fortælle, hvad der stod Side 7 Linje 5 i en Doktordisputas, totalt mislykkedes[14]). Men saa tog vi fat paa Dobbelttavlen[15]), sluttede Kæden som før og lyttede efter, hvad der vilde komme. Jeg har glemt at meddele, at der altid, forinden Griffelen begyndte sin Virksomhed, gik nogle nervøse Trækninger gennem Mediet. De viste sig nu atter, Griffelen raslede, og da Tavlen kom frem, stod der inde i den ganske tydelig skrevet med rødt lige overfor mit Spørgsmaal: »ved Nordpolen«. C. D. og jeg gik derefter ganske forbavsede hjem[16]).

Hr. C. D.'s Rapport.

De til Forsøgene benyttede Skifertavler vare forinden undersøgte og aftørrede af Hr. A. B. og mig[17]).

---

13). Umiddelbart efter, at Hamlets Ord vare fremkomne, faldt Talen paa Psykografen; denne kom frem og ved dens Hjælp forsøgte Hr. C. D. og jeg at faa Svar paa Spørgsmaalet om hans Alder. Det blev kun til Streger, saa Forsøget maa kaldes mislykket.

14) Historien om Doktordisputasen er meget kortfattet. Det glemmes, at begge de to Herrer vare henne ved et Skab i den anden Ende af Stuen for at tage Bogen, medens jeg blev siddende ved Bordet. Derefter var jeg i flere Minutter ude af Stuen, men da jeg kom tilbage, sad de to Herrer ved Bordet igen.

15) Dette foregik saaledes, at jeg tog Tavlen med venstre Haand, førte den ned under Bordet og med højre Haand bragte den i Stilling under Bordpladen.

16) Jeg var sikkert selv nok saa forbavset over, at jeg ikke strax var bleven afsløret. Det var en af mine første Seancer, og jeg var aldeles overvældet af det heldige Udfald.

17) Kun én Tavle blev undersøgt. Tegnebrættet, som laa paa Bordet, omtales slet ikke; jvf. iøvrigt Anm. 1 & 2.

Forsøg 1. Der stilledes Spørgsmaal: »vil der i indeværende Aar blive sluttet politisk Forlig?« En Skifertavle, hvorpaa der laa en Griffelstump ca. $^1/_3$ Tomme lang, anbragtes under Bordpladen[18]) ude ved dennes Rand, og blev holdt oppe med et let Tryk mod Bordpladen af Dr. L. og mig, med henholdsvis højre og venstre Haand. Der dannedes nu Kæde derved, at A. B. over Bordet tog Dr. L.'s venstre og min højre Haand med henholdsvis sin venstre og højre Haand. Tavlens Rand hindrede Griffelstumpen i at røre ved Bordpladen. Jeg byttede Plads med A. B., da Forsøget ikke strax vilde lykkes[19]), det samme var Tilfældet ved flere senere Forsøg[20]). Under alle Forsøgene gik der undertiden ligesom nervøse Ryk gennem Dr. L. Endelig hørtes en kradsende Lyd; da den var ophørt og Dr. L. lagde Tavlen paa Bordet, stod der paa den en sammenhængende, men ulæselig Skrift — én Linje med Underskrift[21]).

Forsøg 2. Spørgsmaalet gentoges, og Forsøget anstilledes atter paa samme Maade. Tavlen fremviste derefter en Linje Skrift paa tre Ord, af hvilke det første og sidste meget lignede »vi« og »det«, medens det midterste var ulæseligt[22])-

Nu fremlagde Dr. L.[23]) to smaa sorte Tavler, der

---

[18]) Den havde længe været under Bordet, før Spørgsmaalet stilledes foranlediget ved Diskussionen; se Anm. 3 & 4.

[19]) Det omtales ikke, at Tavlen var taget frem og laa paa Bordet, da jeg opfordrede til at bytte Plads; ikke heller, at Tavlen igen blev bragt under Bordet, medens Bytningen foregik. Se Anm. 6.

[20]) Ja, men hvornaar? Det er netop herpaa, det kommer an.

[21]) Det var kun Hr. C. D., som fandt den helt ulæselig; A. B. har i sin Rapport gengivet Indholdet rigtig.

[22]) Her omtales ikke, at Tavlen under dette Forsøg mindst én Gang var fremme, og at en Bytning af Pladserne fandt Sted med ganske de samme Omstændigheder, som omtalt i Anm. 19.

[23]) Nej, det var paa et senere Tidspunkt, da Forsøg 3 allerede var begyndt.

langs den ene Side vare forbundne med Hængsler, saa at de kunde lukkes som en Bog; ved Hjælp af en Smæklaas kunde Tavlerne forbindes paa den Hængslerne modsatte Side, saa at Bogen ikke kunde aabnes. Inden i Tavlen laa tre Griffelstumper som den ovenfor omtalte, men af forskellig Farve. Paa Dr. L.'s Anmodning skrev A. B. indvendig i Tavlebogen paa den ene Side et Spørgsmaal: »Hvor er Nansen? Rødt.« Det sidste Ord skulde angive, at Svaret ønskedes skrevet med rød Griffel. Dr. L. var uvidende om, hvad der var bleven skrevet. Tavlen aflaasedes og laa derefter paa Bordet ligefor Øjnene af A. B. og mig indtil[24]) den blev benyttet; A. B. tog Nøglen til sig.

Forsøg 3. To ens Skifertavler med Randene mod hinanden og en Griffelstump imellem sig lagdes paa Bordet, og det blev vedtaget, at Forsøget skulde gaa ud paa at faa C. D.'s Alder skrevet. De tre Deltagere anbragte alle Fingerspidserne paa Tavlernes Rande. Efter kort Tids Forløb hørtes der en kradsende Lyd[25]), der dog ikke forekom mig at komme fra Tavlerne[26]), den stansede, naar Dr. L. tog sine Hænder bort fra Tavlerne, og begyndte atter, naar han satte dem til igen. Da Lyden ophørte, toges Tavlerne fra hinanden, og den ene fremviste følgende med fuldkommen tydelig Skrift: »Der gives mere mellem Himmel og Jord end Eders

---

[24]) Den var mindst i fire Minutter usynlig, inden den blev benyttet.

[25]) Inden dette skete, var der en Stansning i Forsøget, hvorunder det ovenfor omtalte Spørgsmaal blev skrevet i den lukkede Tavle.

[26]) Det er værd at lægge Mærke til, at Hr. A. B. netop ved dette Forsøg omtaler, at han ved at lægge Øret til Bordpladen kunde høre Griffelen danse paa Tavlen. Hr. C. D. mente derimod, at Lyden kom fra en Vandledning i et Hjørne af Stuen. Jvf. S. 29.

Visdom — selv den højere Matematik — har drømt om. Hamlet.«[27])

Forsøg 4. A. B. og jeg mærkede os nu Ordene i en Linje i en Bog samt Sidens og Linjens Nummer, uden at meddele Dr. L. nogen af Delene.[28]) Det lykkedes dog ikke, ved Metoden i Forsøg 1, at faa disse Ord eller Numrene skrevet paa Tavlen. Da Dr. L. begyndte at føle sig træt, skred vi til

Forsøg 5. Den sorte Tavlebog lagdes paa Bordet og behandledes ligesom Tavlerne i Forsøg 3.[29]) Efter ganske kort Tids Forløb, næppe 2 Min., erklærede Dr. L. Forsøget for endt, og Bogen aabnedes. Paa den modsatte Side af den, hvorpaa Spørgsmaalet var skrevet, stod med fuldkommen tydelige, røde Bogstaver: »ved Nordpol«.

Yderligere Kommentarer til disse Rapporter behøves næppe. De to Fremstillinger afvige, som man ser, ikke saa lidt fra hinanden; ikke blot de enkelte Forsøg, men ogsaa deres indbyrdes Orden beskrives forskellig. Heraf følger da ligefrem, at i det mindste den ene maa være urigtig. Faktum er imidlertid, som mine Anmærkninger vise, at begge Iagttagere have gjort sig skyldig i ikke uvæsenlige Fejl. Og disse Fejl falde ind under alle de tidligere omtalte Grupper. Der er saaledes egenlige Sansefejl — Lydretninger bedømmes urigtig. Der er Opmærksomhedsfejl, idet en Mangfoldighed af yderst betydningsfulde Bevægelser fra min Side overses, fordi Opmærksomheden ikke har været henvendt paa dem. Endelig er der en broget Vrimmel af Huskefejl. Nogle af Forsøgene be-

---

[27]) Denne lange Skrivelse fremkom som Svar paa et af mig i Mellemtiden stillet Spørgsmaal, hvilket synes helt at være glemt.

[28]) Forsøgene med Psykografen synes ogsaa at være glemte. Det omtales heller ikke, at begge Herrerne vare henne ved et Skab for at vælge en Bog, og at jeg under dette gik ud af Stuen. Jvf. Anm. 13 & 14.

[29]) Urigtigt; den kom ned under Bordet; jvf. Anm. 15.

skrives rent galt, Ordenen af de enkelte Begivenheder er kun rigtig i Hovedtrækkene, adskillige Omstændigheder ere helt glemte. Og ganske paa samme Maade som det gaar med disse to Rapporter, forholder det sig ogsaa med alle de øvrige, som jeg besidder. De to her gengivne ere ingenlunde de mest urigtige; jeg har kun valgt dem, fordi de ere forholdsvis udførlige. Det vilde være let at finde et Par, som frembyde endnu større indbyrdes Afvigelser, men jeg skal ikke trætte Læserne med flere, fordi det vilde blive for ensformigt. Som allerede bemærket, var mit Repertoire af »Kunster« ikke stort; det er derfor stadig de samme, som gaa igen i alle Beretninger, og det bliver i Længden ikke interessant. Desuden er et saadant enkelt Exempel som det anførte jo fuldstændig tilstrækkeligt til at bevise det, som her er Hovedsagen, nemlig: at det er umuligt at give en rigtig Fremstilling af en Række Begivenheder af ubekendt Natur. Man véd ikke, hvad man skal lægge Mærke til, og da Tildragelserne tilsyneladende følge ganske planløst efter hinanden, er man ude af Stand til at erindre deres Rækkefølge. Derfor tage Begivenhederne i en saadan Rapport sig ret vidunderlige ud, medens det hele i Virkeligheden rimeligvis er saare naturligt.

Hist og her forekommer der i enkelte Rapporter nogle ualmindelige og derfor ret kuriøse Smaating. Jeg skal anføre et enkelt Tilfælde, som illustrerer en i det daglige Liv ret hyppig Iagttagelsesfejl. I en Seance forsøgte jeg at gennemføre det ovenfor omtalte Experiment, paa Tavlen at faa skrevet, hvad der stod i en bestemt Linje i en mig ganske ubekendt Bog. Deltagerne havde mærket sig denne Linje. Paa Tavlen fremkom Ordene: »Det er vel Maximum«, men dette var saa utydeligt, at ingen af de tilstedeværende kunde læse det, end ikke jeg, som selv havde skrevet det. Tavlen blev vendt og drejet, og da Skriften stod paa Hovedet, udbrød en af Deltagerne:

»Men det er jo rigtigt! I al Fald det første Ord; der staar jo »Undersøgelse«, og dermed begynder Linjen netop«. I Vedkommendes Rapport er dette naturligvis fremhævet som noget højst vidunderligt, at et Ord, som Mediet ikke kendte, kunde blive skrevet paa Tavlen. Sagen er dog saare simpel; Vedkommende vidste, hvad der burde staa, og derfor fortolkede han noget ganske ulæseligt Kradseri som et bestemt Ord. Man kan vanskelig finde et smukkere Exempel paa en Illusion, en Overvurdering af det ubekendtes Lighed med noget bekendt. Det vil herefter næppe volde os nogen Vanskelighed at forstaa, hvorledes mange Spiritister i bestemte »Aandeskrifter« kunne genkende en afdød Vens eller Slægtnings Haandskrift.

Endnu en Omstændighed er værd at omtale. Ved at sammenligne de forskellige foreliggende Rapporter har jeg fundet, at der hos Videnskabsmændene er en stærk Tilbøjelighed til at systematisere. Deres Fremstillinger ere ikke blotte Beskrivelser af, hvad der er foregaaet; de bearbejde Materialet, opstille Forsøgene i Grupper, sondre mellem væsenligt og uvæsenligt. Svagt spores denne Tendens allerede i en af de her gengivne Rapporter, men den træder langt tydeligere frem i andre. Det gaar endog saa vidt, at nogle blot i Forbigaaende nævne, at enkelte Forsøg mislykkedes; iøvrigt omtale de kun dem, der lykkedes. Det er vel indlysende, at en saadan Fremstilling giver en fuldstændig falsk Forestilling om, hvad der egenlig er passeret. Læseren vil rimeligvis have faaet det Indtryk, at mine kritiske Bemærkninger til de ovenfor anførte Rapporter gøre Tildragelserne en hel Del naturligere og forstaaeligere, end de tage sig ud i selve Rapporterne. Det vidunderlige i disse fremkommer kun derved, at saa meget er overset og udeladt. Og jo mere der udelades, desto mere overnaturlige og ubegribelige tage Tildragelserne sig ud. Derfor vil en Fremstilling,

der hverken omtaler de mislykkede Forsøg eller de mange Afbrydelser og mistænkelige Omstændigheder i de vellykkede, give et højst upaalideligt Billede af Tildragelserne. Men netop dette er Tilfældet med mange af de Rapporter, som jeg har modtaget fra Videnskabsmænd, hvorimod det i mindre Grad forekommer hos andre. Og fra Spiritismens Historie vide vi, at det samme gælder om de Fremstillinger, der ere givne af Forskere som Crookes og Zöllner, om deres spiritistiske Undersøgelser. I 3. Del blev det eftervist, hvorledes disse Beretninger vrimle af Udeladelser; alle saadanne smaa Omstændigheder, der vilde være af Betydning for Sagens Forstaaelse, findes slet ikke omtalte. Det er derfor ikke uberettiget, naar jeg har stemplet disse Mænds Undersøgelser som ganske værdiløse; det er umuligt at afgøre, hvor mange af deres vidunderlige Resultater der simpelthen skyldes Iagttagelsesfejl. Og naar Iagttagelsesfejl have kunnet spille en Rolle ved disse moderne Undersøgelser, saa er det i det mindste højst sandsynligt, at de ogsaa have havt Indflydelse paa Overtroens Udvikling i ældre Tid. Vi skulle nu gaa over til at undersøge, hvilken Betydning man maa tillægge dem i denne Retning.

Endnu en Bemærkning maa dog her tilføjes. Det er sikkert, at saavel Davey som jeg hovedsagelig have naaet vore smukke Resultater ved Taskenspillerkunster. Og det er for mig ganske utvivlsomt, at Slade, Eglinton og alle de andre fysiske Medier i rig Udstrækning have brugt lignende Midler. Fysiske Medier ere saa ofte blevne afslørede, at det nu ikke volder stor Vanskelighed at regne ud, hvorledes de forskellige Manifestationer omtrent udføres. Men derfor er ikke enhver Taskenspiller uden videre fysisk Medium. Ved mine egne mediumistiske Præstationer optraadte der i det mindste Antydninger af nogle højst mærkelige psykiske Fænomener, som til en vis Grad betingede Forsøgenes heldige Udfald. Jeg nærer

derfor ingen Tvivl om, at det er disse Fænomeners Optræden, som adskiller et fysisk Medium fra en almindelig Taskenspiller. Af samme Grund mener jeg ogsaa, at Davey virkelig var Medium; han har efter mit Skøn slet ikke kunnet udføre sine mærkelige Forsøg uden at være et fortrinligt Medium, rimeligvis fuldt ud paa Højde med Slade og andre Berømtheder. Men noget vidunderligt eller overnaturligt er der ikke i denne Mediumitet; som vi senere skulle se, drejer det sig her om sjældne og interessante men dog fuldt ud forklarlige sjælelige Tilstande.

Iagttagelsesfejlenes Betydning for Overtroen.

Vi have nu set, hvorledes de forskellige sjælelige Virksomheder ifølge sin Natur maa medføre bestemte Iagttagelsesfejl, saafremt der ikke træffes særlige Foranstaltninger til at modvirke de enkelte Fejlkilder. Men disse Foranstaltninger kunne kun tages, naar man til en vis Grad er Herre over den Genstand eller det Fænomen, som skal iagttages, eller naar man i det mindste kan forberede sig paa Iagttagelsen. Netop ved disse Forberedelser adskiller den metodiske, videnskabelige Undersøgelse sig fra den tilfældige Iagttagelse, Observationen paa fri Haand, som derfor nødvendigvis maa blive mer eller mindre urigtig. Vore experimentale Undersøgelser have da ogsaa tilfulde godtgjort, at der virkelig indløber en Mængde forskellige Fejl ved Iagttagelse af Fænomener, i hvis Natur man ikke har nogen særlig Indsigt. Følgelig er det indlysende, at megen Overtro, en Vrimmel af vrange Forestillinger om de mest forskelligartede Fænomener kunne hidrøre direkte fra saadanne Iagttagelsesfejl. Ved første Betragtning kunde man vel endog være tilbøjelig til at antage, at alle urigtige Forestillinger bundede i

Iagttagelsesfejl; men dette behøver dog ikke at være Tilfældet. Et Fænomen kan meget godt være rigtig iagttaget, og man kan dog — ved forhastede Slutninger, fordi man ikke har det fornødne Erfaringsgrundlag at bygge paa — komme til at fortolke det urigtigt. Men dette sker naturligvis endnu meget lettere, ja næsten uundgaaeligt, hvis Tingen ikke engang er rigtig observeret. Det har da heller ingen Vanskelighed at paavise, at talrige overtroiske Forestillinger til alle Tider og hos alle Folk ere udsprungne direkte af Iagttagelsesfejl, der ogsaa til enhver Tid har bekræftet og bestyrket allerede existerende Overtro.

En Indvending herimod lod sig vel tænke. Det er en bekendt Sag, at man hos vilde Folkeslag, der stadig færdes i den fri Natur, ofte træffer langt skarpere Sanser end hos civiliserede Mennesker; særlig Lugtesansen, som for os næsten ingen Rolle spiller, skal hos mange Vilde være udviklet til en forbavsende Finhed. Det ligger nu nær heraf at slutte, at Iagttagelsesfejlene i fjærne Tider eller hos uciviliserede Folkeslag maa have havt langt mindre Betydning for Udviklingen af overtroiske Forestillinger end nuomstunder, ligefrem fordi den skarpere Sanseevne maatte medføre færre Iagttagelsesfejl. Denne Slutning vilde dog være ganske urigtig. Skarpere Sanser ville ganske vist sætte et Menneske i Stand til at opfatte Enkeltheder, som et andet Menneske ikke vil kunne opfatte; men om de fine Detailler drejer det sig saa godt som aldrig ved Frihaandsobservationer. Kan man her blot faa en rigtig Opfattelse af de grove Omrids, et Skøn over Tids- og Rumsforholdene og en korrekt Erindring om Begivenhedernes Gang, saa har man opnaaet alt, hvad der med Rimelighed kan ventes. Men hertil kræves der ikke usædvanlig skarpe Sanser; om den rigtige Opfattelse skal kunne faas, beror nok saa meget paa de øvrige sjælelige Virksomheder, der ere medvirkende ved Iagt-

tagelsen, og de herfra hidrørende Fejl blive ikke færre, fordi Synet er lidt mere eller mindre skarpt. Yderligere kommer jo hertil, at Kendskab til og Forstaaelse af det Fænomen, der skal iagttages, har en overvældende Betydning for Iagttagelsens Paalidelighed. Da nu Fortidens Indsigt i Naturens og Sjælelivets Love næppe kan antages at have været større end vor, saa er dermed ogsaa givet, at Iagttagelserne gennemgaaende have været mindst ligesaa upaalidelige.

Vi finde da, som sagt, virkelig hos Oldtidsforfatterne mange Beretninger, som maa være byggede paa urigtige Iagttagelser, hvis de ikke ligefrem ere fri Digtning. Særlig Plinius' Naturhistorie er rig paa den Art Beretninger; vi ville se lidt nærmere paa et Par af dem.

»I Indien«, beretter Plinius, »gives der Slanger af en saadan Størrelse, at de kunne sluge en hel Hjort eller Tyr. I Pontus findes der nogle, som kunne snappe forbiflyvende Fugle, selv om disse flyve aldrig saa hurtig eller højt over Hovedet paa dem. Bekendt er den 120 Fod lange Slange, der i den sidste puniske Krig i Nærheden af Carthago blev bekæmpet med Ballister og andre Belejringsmaskiner ligesom en Stad.« Til disse Beretninger føjer Plinius yderligere nogle æventyrlige Fortællinger om, hvorledes de store Slanger kunne tage Kampen op med Elefanter, en Kamp, der rigtignok sædvanlig ender med begge Parters Undergang, idet den styrtende Elefant knuser Slangen under sig. Om alle disse store Slanger siges der et andet Sted, at de ere giftløse. Det er da klart nok, at det er den indiske Kvælerslange, Pythonen, som ligger til Grund for disse Sagn; men hvormeget der skyldes Iagttagelsesfejl, kan naturligvis være vanskeligt at afgøre. Erindrer man sig imidlertid Brehms ovenfor anførte Udtalelser om, hvor let Slangers Længde overvurderes, saa er det klart, at i al Fald den enorme Længde, som Plinius tillægger Kæmpeslangerne, kan skyldes et fejl-

agtigt Skøn. Lettere bliver det dog at paavise Iagttagelsesfejlene, naar ikke blot et Dyrs Størrelse men ogsaa hele dets Udseende forvanskes i Beretningen. Der findes mange Exempler i denne Retning hos Plinius, og vi skulle ogsaa strax se nærmere paa et af dem; til at begynde med ville vi dog gøre et Spring frem i Tiden og betragte den berømte Sømunk. Af den have vi nemlig ikke blot Beskrivelser men endog Afbildninger, og disse kunne naturligvis bedre end mange Ord illustrere de Fejl, der ere begaaede ved Iagttagelsen.

Hvor langt tilbage i Tiden Troen paa Sømunken lader sig forfølge, er jeg ikke i Stand til at afgøre. Den ældste, mig bekendte Beretning findes hos den tyske Naturhistoriker Konrad von Megenberg, der skrev sit Værk »das pouch der natur«, den første paa Tysk affattede Naturhistorie, i Aarene 1349—1350. Denne Bog er dog kun en Bearbejdelse af en meget ældre latinsk Original, »liber de natura rerum«, forfattet af Thomas Cantimpratensis, der døde 1270. Denne latinske Original er imidlertid aldrig bleven trykt; den findes kun i ganske faa Manuskripter, som jeg ikke har havt Lejlighed til at gøre mig bekendt med. Det er derfor meget muligt, at Sømunken findes skildret allerede af Thomas Cantimpratensis, men derom tør jeg som sagt ingen Mening have. Hvad Konrad Megenberg skriver, er imidlertid saa fornøjeligt, at det fortjener at gengives ordret:

»Monachus marinus kaldes en Sømunk. Det er et Havuhyre i Skikkelse af en Fisk og foroven som et Menneske, og det har et Hoved som en nyraget Munk. Oven i Hovedet er det skaldet, og det har en sort Krans om Hovedet, over Ørerne, ligesom den Haarkrans, som de rigtige Munke have. Dette Uhyre har den Natur, at det lokker Folk, som bo ved Kysten, til sig, leger i Havet for dem og nærmer sig dem, og naar det ser, at

Folk fornøje sig ved dets Leg, saa glæder det sig og leger desmere i Vandet, indtil et Menneske kommer det saa nær, at det kan gribe ham; saa fører det ham under Vandet og æder ham. Det har et Ansigt ikke ganske ligt et Menneskes, ti det har en Næse som en Fisk og sin Mund nær ved Næsen.«

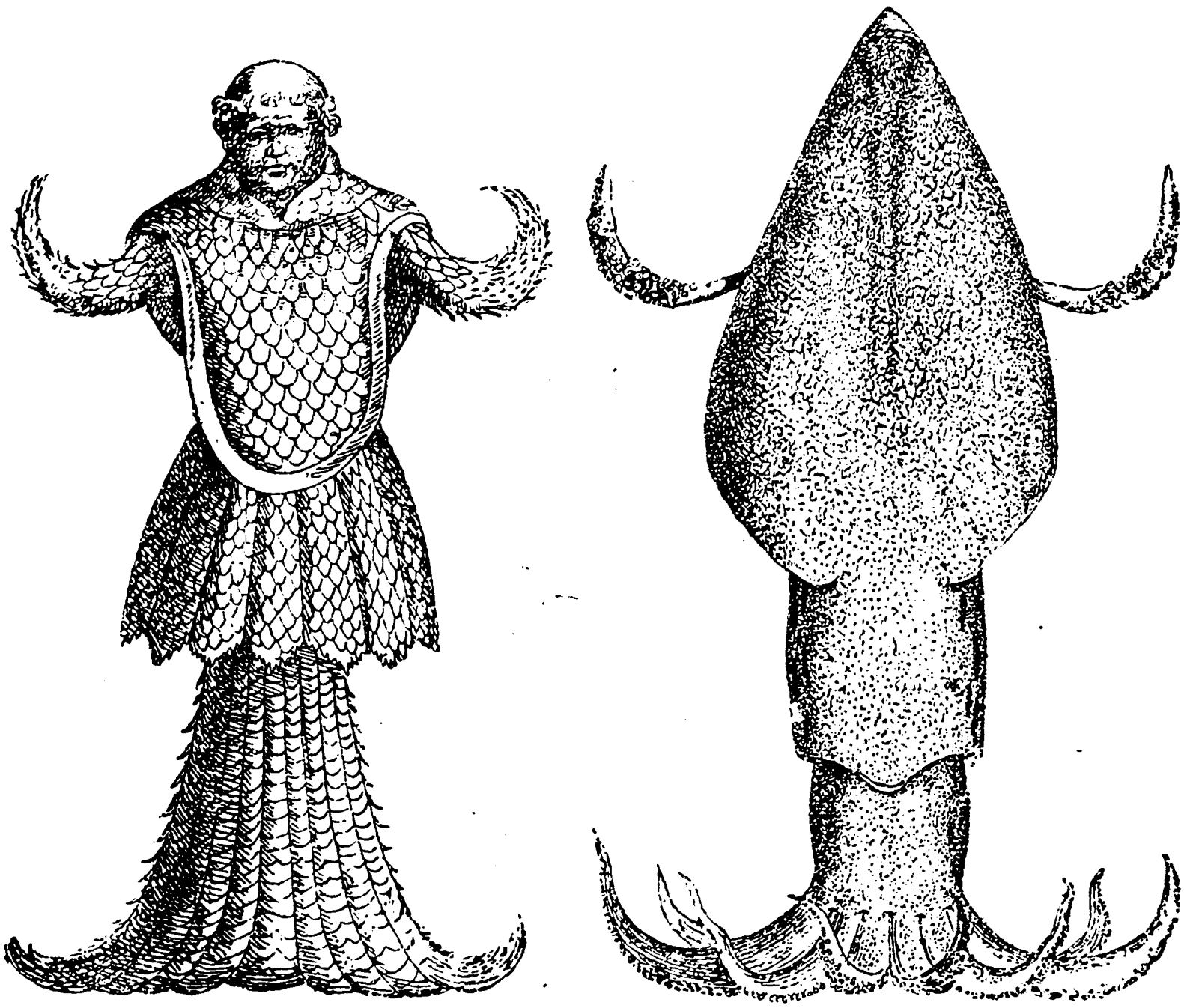
Vi vide nu, at et saadant Uhyre virkelig existerer. Et Exemplar blev fanget ved Malmø i Tiden mellem 1545 og 1550. Herom skriver Arild Hvitfeld i Danmarks Riges Krønike:

»Aar 1550 blev fanget udi Øresund en underlig Fisk, førtes til Kjøbenhavn til Kongen; han havde et Hoved, som et Menneske og paa Hovedet som en Munkekrans; han havde Klæder paa af Skjæl som en Munkekappe, og lod Kongen samme Fisk begrave.«

Af denne Fisk blev der paa Stedet gjort flere Tegninger, som sendtes rundt om i Europa til forskellige Fyrster og lærde Naturforskere; gennem deres Værker ere Tegningerne opbevarede til vore Dage. For ikke at blive altfor vidtløftig skal jeg her kun anføre, hvad en af disse Mænd, den bekendte Læge i Zürich, Naturhistorikeren Konrad Gesner (1516—1565), skriver om Uhyret:

»Dette Vanddyr er fanget i Østersøen tæt ved Byen Malmø. Hoved, Hals, Skuldre og Bryst vare af menneskeligt Udseende; Hovedet var raget som en Munks; ned over Halsen, Skuldrene og Brystet hang der ligesom et Munkeslag, og dette var broget med sorte og røde Pletter. Slaget gik forneden over i et Skørt eller saadanne omsluttende Skøder, hvormed vi pleje at omgive Hoften og den øverste Del af Benene. I Stedet for Arme var der Finner, og ligeledes i Stedet for Fødder. Halen lignede en Fiskehale. Længden af det hele Uhyre var fire Alen. Det blev bragt til Kongen, og som en Sjældenhed og et Særsyn opbevaret i tørret Tilstand. Det fangedes Aar efter Chr. 1546.«

Ved at sammenholde de forskellige Naturhistorikeres Beretninger om Sømunken og Tegningerne af dette samme Uhyre kom vor berømte Landsmand, Prof. J. Steenstrup, hurtig til det Resultat, at Sømunken var en tiarmet Blæksprutte. Dens Farve er broget, sort- og rødplettet, og Hudens Vorter og Armenes Sugekopper kunne

ved en flygtig Betragtning let blive til Skælbeklædning. Tænkes et saadant Dyr henkastet paa Strandbredden med Bugsiden nedad og de lange Arme ind under sig, kan det nok faa en vis Lighed med en Munkeskikkelse udstyret med Fiskehale. Til nærmere Belysning gengives her Prof. Steenstrups Tegning af Blæksprutten og en af

de gamle Tegninger af Sømunken, nemlig den, der findes hos Rondelet og Gesner. Enhver vil vistnok indrømme, at Sømunken er et glimrende Bevis for Rigtigheden af den Lov, at man ved en flygtig Betragtning let overdriver den Lighed, som det ubekendte kan have med noget bekendt. Og dette gælder ikke blot Helheden, de ydre Omrids af Dyret, men ogsaa for Enkelthedernes Vedkommende. Beretningerne om Sømunken sige enstemmig, at den var skælbeklædt. Hvorledes er den bleven udrustet med disse Skæl, som slet ikke findes paa Blæksprutten? Ganske ligefrem. En Fisk har Skæl, Sømunken var en Fisk (NB. efter Datidens zoologiske Begreber), følgelig maatte den ogsaa have Skæl. Da der nu virkelig var en svag Lighed mellem Blæksprutternes Vorter eller Sugekopper og Fiskeskæl, saa blev de uden videre opfattede som Skæl. Ligheden overvurderedes.

Det eneste mærkelige ved Sømunken, som Blæksprutte betragtet, var dens kolossale Størrelse, der langt overgik de almindelig forekommende Blæksprutters. Men der er dog ikke noget urimeligt i, at den virkelig ved en Udmaaling er befunden fire Alen lang. Ti der er enkelte Gange senere ved vore Kyster fundet omtrent lige saa store Blæksprutter. Det var netop et saadant Kæmpedyr, der fangedes i December 1853, som bragte Prof. Steenstrup paa den Idé, at man der havde Sømunken, saa at sige: puris naturalibus.

Vi vende nu igen tilbage til Plinius for hos ham at finde Oprindelsen til den interessanteste og mest omdisputerede Art i Fablernes Dyreverden, nemlig Enhjørningen. Den omtales iøvrigt allerede i meget ældre Skrifter, paa flere Steder i Biblen og hos Aristoteles, men disse Beretninger skal jeg ikke gaa ind paa, da det ikke er Hensigten her at give en Fremstilling af Enhjørningens Udviklingshistorie, som jeg desuden har behandlet andet-

steds.*) Jeg holder mig udelukkende til Plinius, fordi hans Beretning er tilstrækkelig udførlig til, at man deraf kan se, hvorledes hans Enhjørning er affødt af Iagttagelsesfejl. Plinius beskriver os Dyret saaledes:

»Det allerubændigste Dyr er Enhjørningen, der har en Krop som en Hest, Hoved som en Hjort, Fødder som Elefanten og en Hale som Vildsvinet. Midt paa Panden bærer det et 2 Cubitus (omtrent 1 Meter) langt Horn. Levende skal Dyret ikke kunne fanges.«

Vi have her en af disse ejendommelige Skildringer, som beskrive et Dyr blot ved at sammenligne dets enkelte Dele med de tilsvarende hos mere bekendte Dyr. Og belærte af vore sørgelige Erfaringer, kunne vi nu sikkert gaa ud fra, at Lighederne ere stærkt overdrevne. Men selv om dette tages i Betragtning, er Plinius' Beskrivelse af den Art, at den giver bestemte Holdepunkter. Der findes nemlig næppe andre Dyr end Flodhesten og Næshornet, hvis Fødder kunne siges at ligne Elefantens. Da nu Næshornet tilmed opfylder den bestemte Betingelse at have et Horn midt i Panden, saa ligger det nær at antage, at det er dette Dyr, der gaar igen i Enhjørningen. Rigtignok er dets Krop ikke meget hesteagtig, derimod er der nogen Lighed mellem dets Hoved og Hjortens ogsaa der ud over, at de begge have Horn. Men herpaa kan som sagt ikke lægges stor Vægt, ti Ligheden er sikkert overvurderet; Næshornets Fødder ere som bekendt heller ikke nøjagtig som Elefantens, Hovenes Antal er forskelligt. Vi maa derfor være tilfredse med smaa Ligheder, og de findes virkelig. Da endelig Plinius' saa vel som andre gamle Beretninger enstemmig gør Enhjørningen til et meget vildt Dyr, der ikke lader sig tæmme, og da dette virkelig passer paa Næshornet, der aldrig

*) Om fabelagtige Dyr og deres Oprindelse, i »Naturen og Menneket«. Bd. 12. 1895.

nogetsteds er blevet Husdyr, saa synes vi her at have Enhjørningen i sin sande Skikkelse.

Saa naturlig denne Antagelse nu end kunde synes at være, saa er den dog ikke helt uangribelig. Ti Plinius kender nemlig meget godt Næshornet; han beskriver det rigtigt og tilføjer, at det ofte er set paa Arenaen i Rom. Naar Plinius saaledes omtaler begge Dyr og endog kender det ene af Selvsyn, saa maa det dog være forskellige Væsner, og følgelig kan det ikke være Næshornet, der ligger til Grund for Sagnet om Enhjørningen. Ikke desto mindre forekommer det mig, at der næppe kan være Tvivl om, et det virkelig er Næshornet, som hos Plinius optræder baade i sin sande Skikkelse og tillige formummet som Enhjørning. At forklare dette Dobbeltgængeri kan ikke volde stor Vanskelighed, ti vi vide, at Plinius selv har set Næshornet, hvorimod han kun kender Enhjørningen af en eller anden ældre, unævnt Forfatters Skildring, som han ligefrem skriver af. Da det nu, som vi allerede have set, er temmelig vanskeligt at genkende Næshornet i denne Beskrivelse, saa er det naturligvis slet ikke gaaet op for Plinius, at det var det velkendte Næshorn, som skjulte sig bag Enhjørningen, og han har derfor samvittighedsfuldt opført dem som to forskellige Dyr. At det virkelig forholder sig saaledes, synes at vinde Bekræftelse derved, at andre Forfattere vise sig bedre underrettede. Plinius' Samtidige, Geografen Isidorus fra Medien, omtaler ogsaa Enhjørningen (Monoceros) og siger, at det er det samme Dyr, som ogsaa kaldes Næshorn eller Rhinoceros. Og Isidorus føjer til, at Enhjørningen (alias Næshornet) er saa vild og hurtig, at den ikke kan fanges med Vold men kun ved en ren Magt, en kysk Jomfru. Denne Bemærkning kommer senere til at spille en stor Rolle i Middelalderens æventyrlige Beretninger om Enhjørningen.

Disse Exempler, som naturligvis kunne suppleres med en Vrimmel af andre, ligesaa gode, maa være tilstrækkelige til at vise os, at man i ældre Tid har begaaet Iagttagelsesfejl af ganske samme Art, som vi kunne paavise den Dag i Dag. Og de godtgøre tillige, hvorledes der af Iagttagelsesfejlene direkte er udsprungen overtroiske Forestillinger, fabelagtige Væsner, som først en langt senere Tids omhyggelige Undersøgelser have været i Stand til at udrydde. Inden vi nu gaa over til at betragte de mere komplicerede Tilfælde, skal jeg endnu fremdrage et Par Exempler, hvor Iagttagelsesfejlene ere af samme Art som de hidtil omtalte, men have fremkaldt Overtro paa ganske andre Omraader.

Det er en meget gammel Iagttagelse, at en frugtsommelig Kvinde kan »forsé« sig paa et Dyr eller en Ting, saa at Fostret kommer til at bære Mærke deraf. Enten frembyder Barnets hele Skabning eller dets Ansigtstræk Lighed med vedkommende Genstand, eller det faar — i heldigste Tilfælde — farvede Pletter i Huden, Pigmentaflejringer, som ere Billeder af Genstanden. Allerede paa Agrippas Tid havde man til Forklaring af dette Fænomen opstillet en fuldstændig Teori (jfr. II., S. 119). Vel er denne Teori ikke rigtig, men de nyere Undersøgelser have dog godtgjort, at der virkelig under særlige Omstændigheder, hos hypnotiserede og hos Hysterikere, gennem en vasomotorisk Virksomhed kan fremkaldes Forandringer i Huden, Blodudtrædninger o. lign. Disse Forandringer kunne være stærkt lokaliserede og afbilde til en vis Grad de Forestillinger, som beherske Individets Bevidsthed. Vi skulle senere, under Omtalen af Hypnose og Hysteri, komme nærmere ind paa denne Sag. Her behøve vi kun at lægge Vægt paa det Faktum, at de omtalte Forandringer skyldes en Nervevirksomhed og derfor kun kunne forekomme, saa langt Individets Nervesystem rækker. Og da der nu ikke er nogensomhelst Forbindelse mellem

Moderens og Fostrets Nervesystem, saa har man naturligvis i den nyere Tid benægtet den Mulighed, at Moderens Forestillinger kunne indvirke paa Fostret, og betragtet den hele Sag som Overtro. Rimeligvis beror den da ogsaa paa Iagttagelsesfejl. Det er jo ikke helt ualmindeligt, at frugtsommelige Kvinder beherskes af fixe Forestillinger. Naar nu et under slige Forhold født Barn har været vanskabt eller frembudt iøjnefaldende Pigmentpletter, saa har man let overvurderet Ligheden mellem disse Misdannelser og Moderens fixe Forestillinger, og har man først fundet en Lighed mellem dem, saa ligger det nær at betragte det ene som Aarsag til det andet. Nogle Tilfælde af den Art ville aabenbart være tilstrækkelige til at begrunde Læren om, at Moderen kan »forsé« sig.

Et enkelt Tilfælde fra den nyeste Tid vil vise, at den givne Forklaring næppe er helt greben ud af Luften. Det er ganske vist ikke et Menneske, men en Høne, som det her drejer sig om; men hvorfor skulde en Høne ikke ogsaa kunne forsé sig. Hosstaaende Fig. gengiver i naturlig Størrelse et Æg med en brun Plet, som fandtes paa det iøvrigt ganske hvide Æg. Jeg vil opfordre Læseren til først at gøre sig Rede for, hvad denne Plet forestiller; det vil rimeligvis ikke lykkes bedre, end det er lykkedes for de fleste, hvem jeg i Tidens Løb har vist Originalfotografiet. Naar man derimod kender Æggets Historie, saa er det let nok at faa Mening i Pletten. En skønne Dag faldt Hønen i Rævens Klør, men det lykkedes Ejeren at faa Røveren til at slippe sit Bytte. I nogen Tid laa Hønen skræklammet, men ved god Behandling kom den

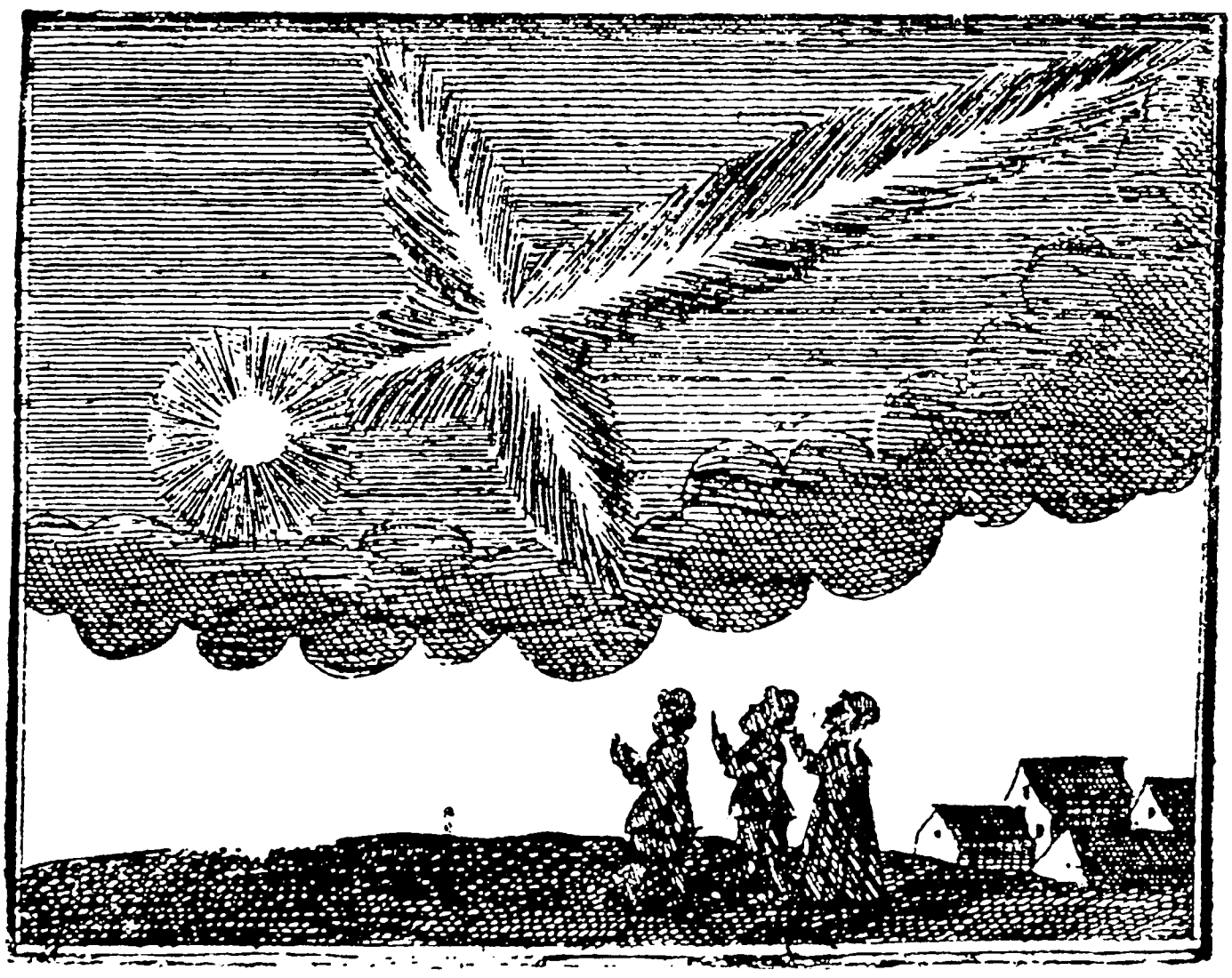
sig og lagde tre Dage efter Katastrofen det afbildede Æg, i hvis Pigmentplet Ejeren saa et Billede af hele Begivenheden: Hønen i Rævens Klør. At der er nogen Lighed i det mindste med Billedet af en Ræv, kan ikke bestrides. Men for at se hele Situationen i den lille Plet, maa man rigtignok kende Historien, d. v. s., man maa vide, hvad Pletten skal forestille — og saa overvurderer man Ligheden. Rævens Angreb har vel næppe andet med Pletten at gøre, end at Ægget derved er blevet forhindret fra at blive brunligt over det hele, som mange Æg jo ere. Ved Hønens Skræk kan Pigmenteringen være bleven stanset, indskrænket til den ene Plet; men det er kun i Iagttagerens Fantasi — naar han kender Historien — at Pletten bliver til en Høne i Rævens Klør.

Endelig findes der en Overtro af ganske moderne Oprindelse, der for saa vidt kan sættes i Klasse med de hidtil omtalte Former, som den beror paa samme Iagttagelsesfejl. Det er Troen paa Aandefotografiernes Lighed med de afdøde, eller Aandeskrifternes Lighed med afdødes Haandskrifter. Det er naturligvis ingenlunde altid, at der er en saadan Lighed tilstede; tværtimod fremhæves det gerne som noget sjældent og værdifuldt, at et Fotografi af en Aand ligner vedkommende Persons jordiske Skikkelse. Men nu er det som bekendt hændt mere end én Gang, at Aandefotografer ere blevne overbeviste om Bedrageri, uagtet flere af deres Kunder have paastaaet, at de modtagne Aandebilleder virkelig lignede de kære afdøde (jfr. III. S. 115 & 116). Spiritisterne have derfor antaget, at disse Billeder virkelig vare ægte og de paagældende Fotografer altsaa virkelige Medier, som kun, naar »Kraften« var svag, holdt Forretningen gaaende ved Hjælp af Bedragerier. Efterat vi nu have set, hvor stor Tilbøjelighed der gennemgaaende findes hos Mennesket til at hilde sig i Illusioner, til i det ubekendte at finde Lighed med noget bekendt, saa have vi deri en langt naturligere Forklaring paa det

omtalte Forhold. Findes der blot i det modtagne Billede et eneste lille Træk, der kan minde om den afdøde, saa kan man være sikker paa, at den troende Spiritist nok skal finde denne Lighed. Og Billedet bliver saa for ham et eklatant »Bevis«, selv om Fotografen overbevises om at have frembragt Billedet ved saare naturlige Midler. Disse foregivne Ligheder ere altsaa paa ingen Maade nogen Garanti for, at de paagældende Aandebilleder ere ægte.

Vi gaa nu over til at betragte nogle mere komplicerede Tilfælde, hvor Iagttagelses- og Huskefejl ikke direkte, men først i Forbindelse med allerede faststaaende Anskuelser, give Anledning til overtroiske Forestillinger. Et godt Exempel i denne Retning have vi i de forskellige Jærtegn, Varsler og Spaadomme. Blandt alle disse ere Kometerne, saaledes som Fortiden opfattede dem, maaske nogle af de interessanteste, og vi begynde derfor med dem. Det er en bekendt Sag, at man endnu langt ind i forrige Aarhundrede i Kometerne saa' de vidunderligste Ting, brændende Bjælker, dragne Sværd, afhuggede Hoveder, Drager og andre Uhyrer, og ganske naturlig betragtede man et saadant frygteligt Syns Fremkomst som Forvarsel om forestaaende Ulykker. En i sin Tid bekendt Sprogmand, Prof. Conrad Wolfhard Lycosthenes i Basel (1518—1561) udgav 1557 et stort latinsk Værk: »prodigiorum ac ostentorum chronica«, hvori han blandt andet har samlet alle de Beskrivelser af Kometer, som han har kunnet finde hos ældre Forfattere, og sammenstillet disse Kometer med de paafølgende Ulykker. Bogen udkom endnu samme Aar i tysk Oversættelse og rimeligvis er der senere udgivet flere mindre Udtog af den. Af et saadant Udtog under Titlen: »die Wunder Gottes

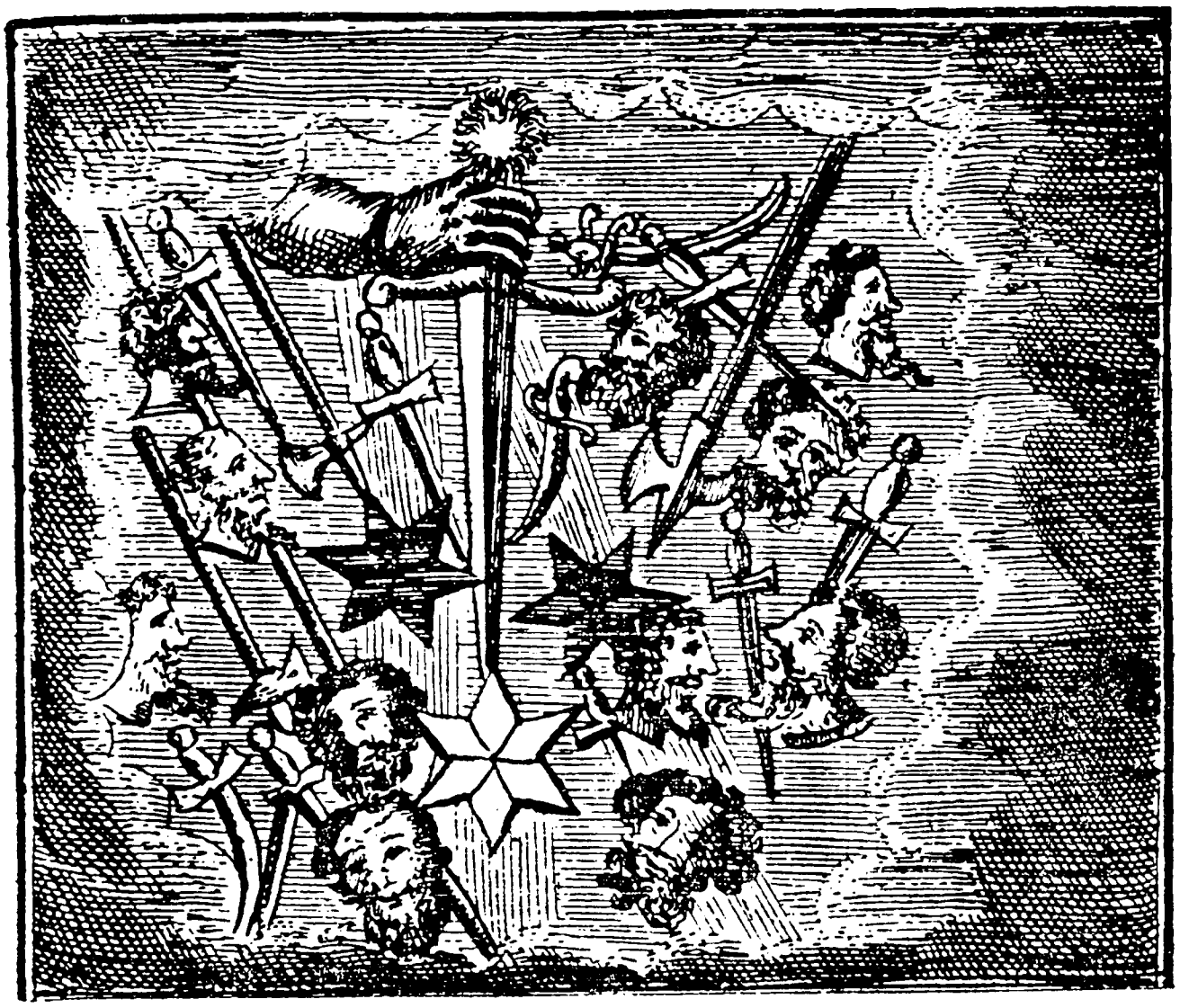
in der Natur bey Erscheinung der Cometen«, Franckfurth 1744, har jeg taget de følgende Beskrivelser og Figurer, men efter hvad der siges i Fortalen til Bogen, skal saavel Text som Billeder være nøjagtig gengivne efter Lycosthenes' Værk. Bogen er prydet med 83 Kometafbildninger, af hvilke jeg her gengiver et Par. I den første, der beskrives som et Sværd, kan man dog endnu

genkende en Komet. Derimod synes Iagttagerens Fantasi rigtignok at være løben løbsk ved den sidste Figur (s. S. 80), som tilmed skal forestille en Komet fra 1527, altsaa fra Lycosthenes' egen Levetid, hvor man dog maatte kunne vente en nogenlunde nøgtern Opfattelse af Fænomenet. Om denne vidunderlige Komet beretter han følgende:

»Anno 1527, d. 11. i Vinmaaneden, Kl. 4 om Morgenen, lod en vældig Halestjærne sig se over hele Europa, hvilken

stadig ligesom brændte i 5 Kvarter, og havde en forbavsende Længde og blodig Farve, saa at den saa' ud som Saftrødt; dens Overdel var som en krummet Arm, der holder et Sværd i Næven paa en Maade, som om den strax vilde støde til dermed; paa Sværdets Spids og paa Eggene vare tre store Stjærner, blandt hvilke den paa Spidsen var den største og mest glimrende. Fra disse

saa' man mørke Straaler udgaa af Form som en haarrig Hale, og paa Siderne saa' Straalerne, saavel foroven som forneden ud som Spyd; smaa Sværd, Sabler og Dolke blev ligeledes bemærket, og derunder viste der sig mange Menneskehoveder med Haar og Skæg; det var altsammen blodfarvet og glødende, hvorover mange forskrækkedes og blev syge. Herpaa fulgte nu megen Jammer; Tyrken brød ind, Rom blev stormet af Burbon, Paven holdt sig

med Nød i Engelsborg, for 40000 Dukater blev han dog atter fri og genindsat af Kejseren.«

I denne Beretning er der adskillige Punkter af Interesse. At mange blev syge ved saa grueligt et Syn som det, Kometen frembød, kan næppe forundre os; mere forbavsende er det, at man har kunnet se saa meget i en uskyldig Komet. Der har dog ogsaa i vort Aarhundrede vist sig store Kometer paa Himlen, men ingen af dem har, saa vidt vides, havt de vidunderlige Former, som efter Lycosthenes' Angivelser skulle have udmærket Fortidens Kometer. Hvis man nu ikke vil antage, at Kometerne i Tidens Løb ere blevne mere civiliserede, saa at de have aflagt sit gyselige Udseende for ikke at forskrække sagesløse Folk, saa bliver der næppe anden Forklaring mulig, end at de vidunderlige Ting, som Fortiden saa' i Kometerne, ligefrem beroede paa Iagttagelsesfejl. Men dermed er Gaaden ikke løst. Giver man sin Fantasi slappe Tøjler, kan man naturligvis i en Komet ligesaa vel som i en Sky se allehaande mærkelige Billeder, men over slige Fantasifostre pleje Folk dog ikke at blive saa forskrækkede, at de sætte Liv og Helsen paa Spil. Kometernes vidunderlige Former kunne derfor ikke være vilkaarlige Fantasier, det maa være virkelige Iagttagelser. Men den, der i en almindelig Komet skal kunne se alle de Gyseligheder, som Lycosthenes taler om, kan ikke være i normal Sindsligevægt. Hvis han derimod paa Forhaand, ved det blotte Syn af Kometen, bliver rædselslagen, saa vil han i sin Skræk og Sindsbevægelse nok kunne se adskilligt, som slet ikke forekommer i Virkeligheden. Tør vi altsaa forudsætte, at Skrækken er det oprindelige, det primære, og at den nærmere Iagttagelse af Kometen finder Sted under Indflydelse af en saadan Sindsbevægelse, saa bliver det forstaaeligt, hvorledes man har kunnet tillægge Kometerne de vidunderlige Former. Spørgsmaalet

er altsaa blot, hvad der har kunnet give Anledning til en saadan Forskrækkelse.

Herpaa behøve vi heldigvis ikke at blive Svar skyldige. Hos alle Oldtidsfolkene saa langt tilbage i Tiden, som vore Efterretninger række, betragtede man visse Naturbegivenheder, især de sjældent forekommende, som Jærtegn, d. v. s. Tegn, hvorved Guderne gav Menneskene Varsler om forestaaende Begivenheder, fornemmelig Ulykker (jvf. I Side 61, 75, 81). Skønt den kristne Kirke naturligvis bekæmpede denne Tro ligesom alle andre Overleveringer fra Hedenskabet, vedblev den dog at bestaa i kristnede Former Middelalderen igennem; ja endnu i vore Dage er den vel ikke helt forsvunden. Men det er nu let at forstaa, at et saa sjældent Fænomen som en større Komet, i en Tid der fuldstændig var gennemtrængt af denne Tro, maatte blive opfattet som Bebuder af store Omvæltninger. Derfor kunde det blotte Syn af en Komet slaa Menigmand med Rædsel — og stort bedre gik det maaske heller ikke de mere dannede. Den ophidsede Fantasi foregøglede saa Iagttageren Gyseligheder som brændende Bjælker, Flammesværd og afhuggede Hoveder. Ti Krig og Krigens Elendighed hørte jo dengang til Dagens Orden; den uheldsvangre Komet vakte derfor naturlig alle disse Forestillinger, som man saa mente ligefrem at have set i det varslende Himmellys.

Det mærkelige ved hele den Overtro, som knytter sig til Kometerne, er altsaa, at den i første Instans er udsprungen som naturlig Konsekvens af visse religiøse Forestillinger. Guderne elske Menneskene, de ville advare dem, henlede Opmærksomheden paa kommende Begivenheder — derfor sætte de Jærtegn i Naturen. Blandt disse Jærtegn varsle især Kometerne store Ulykker. Denne Overtro bestyrkes nu i høj Grad gennem Iagttagelsesfejl. Frygten for Kometerne bringer først Iagttageren til i Himmellegemets Form at se de vidunderligste Ting,

som naturligvis, fordi de ere avlede af hans egen Fantasi, staa i nær Forbindelse med de Begivenheder, som Kometen antages at skulle varsle. Dernæst bestyrkes Overtroen yderligere ved, at Varslet stadig slaar til. Men det beror atter kun paa Iagttagelsesfejl. Der sker jo Ulykker nok i Verden, saa det er sjældent forbundet med stor Vanskelighed at finde en, der er indtruffen efter en Komets Fremkomst. Gaar man blot tilstrækkelig langt frem i Tiden, skal man nok etsteds i Verden finde noget, som Kometen kan have varslet. Det er ligefrem morsomt at se, hvor ukritisk man i ældre Tid tog paa den Slags Ting. Blandt mange andre indeholder Lycosthenes' Værk ogsaa følgende Exempel:

I Aaret 194 f. Chr. viste sig i Rom og Pontus en overordenlig stor Halestjærne, som satte alle i Forbavselse. Den stod paa Himlen i 80 Dage, og strax derefter blev Jøderne overfaldne af Samaritanerne, som tilføjede dem stor Skade. I samme Aar fødtes ogsaa Mithridatis, Konge i Pontus, som senere gik Romerne haardere paa Livet end nogen anden Fjende.«

Samaritanernes Overfald er aabenbart ikke nok for Kometen; den maa ogsaa paa sig tage alle de fremtidige Nederlag for Romerne, som den nyfødte Mithridates vil blive Ophav til. Naar man saaledes griber iflæng, hvad der falder for, kan man nok faa en Anskuelse bekræftet. Men herved begaar man saa rigtignok den meget store Fejl: bestandig at overse, at enhver Komet ligesaa vel har varslet lykkelige som ulykkelige Begivenheder. I 1666 skrev den polske Adelsmand Stanislaus de Lubieniecky et lærd Værk: »Theatrum Cometicum«, hvori han paaviser, at der paa enhver Komet kommer ligesaa mange lykkelige som ulykkelige Tildragelser, saa at der altsaa ikke kunde være særlig Grund til at nære Frygt for Kometerne. Det var dog først en Menneskealder senere, da det lykkedes Newton at paavise, at Kometerne ere

Himmellegemer, hvis Baner lade sig beregne ligesom Planeternes, at Troen paa Kometerne som Jærtegn begyndte at tabe sig. Og i vore Dage er hele denne Overtro vel fuldstændig forsvunden. Enhver Komet, som viser sig paa Himlen, vil jo i Almindelighed være observeret af Astronomerne gennem de mægtige Kikkerter, længe inden noget ubevæbnet menneskeligt Øje har kunnet opdage den. Og Verden over have Bladene Maaneder eller Uger i Forvejen meddelt dens Fremkomst. Alle og enhver er saaledes fortrolig med Fænomenet, inden det kan ses; der er intet at blive overrasket eller forskrækket over, fordi man véd, at det er en lovmæssig Naturbegivenhed og intet videre. Derfor forekommer der heller ikke mere Kometer af saa gyseligt et Udseende, som for et Par Aarhundreder siden. Iagttagelsesfejlene undgaas, fordi man er fortrolig med Genstanden.

Hvad der er sagt om Kometerne gælder nu ogsaa i alt væsenligt om andre Jærtegn, usædvanlige Naturbegivenheder, der netop ved sin Sjældenhed fængslede Opmærksomheden. Troen paa saadanne Tildragelsers varslende Betydning maa naturligvis være given ad anden Vej; men existerer denne Tro først engang, vil den stadig finde Næring og Bekræftelse. Ti hvad Jærtegnet varsler, er i Almindelighed ganske ubestemt; i det højeste lader det sig afgøre, om det er godt eller ondt. For den, der har faaet Tegnet fra Guderne, vil det derfor ikke være vanskeligt i sit følgende Liv at finde en eller anden Hændelse, som Varslet kan synes at have bebudet. I sit interessante lille Skrift: »de divinatione« har Cicero anført en Vrimmel af Exempler i denne Retning. Naar et Muldyr, der sædvanlig er ufrugtbart, fødte et Føl, naar en Snog kom frem fra et Alter, naar et Vaabenskjold faldt ned i et Tempel, naar Hesten styrtede med Feltherren osv. osv., saa holdt man disse Begivenheder for Jærtegn og tilkaldte Haruspexerne for at faa udlagt, om det betød

godt eller ondt. Men Cicero spotter over hele denne Overtro; han er ganske klar over, at ingensomhelst Tildragelse med Rette kan kaldes et Jærtegn.

»Ti intet kan ske uden Aarsag; intet sker, som ikke kan ske, og er der sket noget, som kunde ske, bør det ikke anses for et Jærtegn. Der er altsaa intet Jærtegn. Skal nemlig det, der sker sjældent, regnes for et Jærtegn, saa er en viis Mand et Jærtegn; for jeg tror, at et Muldyr har født tiere end en viis Mand har været til. Vi drage altsaa denne Slutning: det, der ikke har kunnet ske, er aldrig sket, og det, der har kunnet ske, er ikke et Jærtegn; følgelig gives der overhovedet intet Jærtegn. Det skal ogsaa en Varseludlægger og Jærtegnstyder ikke uvittigt engang have svaret en Mand, der meddelte ham som et Jærtegn, at hjemme hos ham selv havde en Snog slynget sig om en Stang: ‚Nej, havde Stangen viklet sig om Snogen', sagde han, ‚saa havde det været et Jærtegn'. Ved dette Svar erklærede han tydelig nok, at intet, som kan ske, bør holdes for et Jærtegn.«

Imod hele denne Tankegang lader sig vanskelig indvende noget; den er egenlig ganske moderne. Naar man nuomstunder ikke tror paa Jærtegn, saa er det netop, fordi man kan paavise de naturlige Aarsager til alt, hvad der sker. Og skulde en saadan Paavisning ikke lykkes i et enkelt Tilfælde, vil man dog gaa ud fra, at de naturlige Aarsager findes, og at det før eller senere vil blive Videnskaben muligt at paavise dem. Men naar enhver Tildragelse saaledes ses som Led i en Aarsagsrække, saa bliver der intet, der kan betragtes som særligt Tegn fra Guderne, som Jærtegn. Naar man ikke desto mindre fordum mente at se disse Varsler bekræftede, saa skyldes det, som vi allerede have set ved Kometerne, nærmest Iagttagelsesfejl. Naar Varslet kun, ganske ubestemt, antydede store kommende Begivenheder, saa var det jo ikke saa vanskeligt i den nærmeste Fremtids Tildragelser at

finde et eller andet, som det kunde gaa paa. Men jævnlig lod man sig ikke nøje med i Jærtegnet at se et Varsel om, at noget betydningsfuldt forestod. Man udtydede Varslet, uddrog Slutninger om Udfaldet af en bestemt forestaaende Begivenhed, et Slag el. lign. I saa Fald blev Jærtegnet altsaa et Grundlag for Devination, for Spaadomskunst, og her bliver Sagen noget mere indviklet.

Spaadomskunsterne ere, som vi vide, utallige. Man tog bestemte Varsler ikke blot af usædvanlige Tildragelser men af Fugles Flugt og Skrig, af Lyn og Offerdyrenes Indvolde. Man udforskede Fremtiden ved astrologiske, geomantiske, kiromantiske, krystallomantiske og lignende Metoder. Og endelig fik man direkte Meddelelser om det tilkommende gennem Drømme, Anelser og Fremsyn i extatiske Tilstande. Hvad alle disse mantiske Metoders Oprindelse angaar, saa er den aabenbart af rent teoretisk, religiøs eller filosofisk Natur. Kaldæerne troede paa et gennemgaaende Natursammenhæng, hvorved det altsaa blev muligt at drage Slutninger om fremtidige Begivenheder af det, der skete i Øjeblikket. Hos de europæiske Folkeslag synes Spaadomskunsterne derimod mest at være udsprungne af religiøse Forestillinger. Men hvad enten Troen paa disse Kunster nu er opstaaet paa den ene eller paa den anden Maade, saa bliver det lige gaadefuldt, at den har kunnet vedligeholdes. Ti efter vort nuværende Kendskab til Naturens og Menneskelivets Love kunne vi med stor Sikkerhed paastaa, at der ikke er noget Sammenhæng mellem et Menneskes Skæbne og visse Stjærnestillinger, eller Linjer i Haanden, eller tilfældige Punkters Orden, eller Fugles Skrig eller Tegninger i en Tyrs Lever osv. osv. Følgelig maa mangfoldige af de Spaadomme, som ere uddragne ved slige Metoder, have været falske. Og Spørgsmaalet bliver saa, hvorledes det er muligt, at

man til alle Tider, tiltrods for de falske Spaadomme, har kunnet vedblive at tro paa Spaadomskunsterne.

For det første er det maaske værd at lægge Mærke til, at de falske Spaadommes Antal næppe har været slet saa stort, som man paa Forhaand kunde være tilbøjelig til at antage. Nogle Spaadomme ville naturligvis altid gaa i Opfyldelse ved et Tilfælde, et Træf. Men dernæst gives der forskellige psykiske Ejendommeligheder — Hyperæstesi og Hypermnesi hos Spaamanden, Suggestibilitet hos den spaaede — som ville medføre, at Spaadommen jævnlig kan komme til at gaa i Opfyldelse. Vi skulle i det følgende behandle disse psykiske Virksomheder, hver paa sit Sted, og gøre nærmere Rede for deres Betydning. Her skal det blot fremhæves, at der som sagt virkelig gives psykiske Momenter, som ville kunne medføre, at Spaadomme i mange Tilfælde gaa i Opfyldelse, tiltrods for at Spaadomsmetoderne ere ganske illusoriske. Alligevel bliver der naturligvis altid en Mængde Spaadomme, som vise sig at være falske. Hvis dette overhovedet behøver noget Bevis, saa finder man Beviser i Mængde i Ciceros ovenanførte Værk.

»Flaminius var ulydig mod Varslerne; det kostede ham og hans Hær Livet. Men Paulus adlød dem Aaret efter: faldt han ikke ligefuldt i Slaget ved Cannae med samt sin Hær. . . . Spaadommene gendrives daglig. Jeg husker nok Kaldæernes [Astrologernes] mange Spaadomme til Pompejus, til Crassus og nu fornylig til Caesar; de skulde alle tilhobe dø af Alderdom, dø i deres Hjem i Hæder og Ære, — saa det undrer mig meget, at der endnu findes Folk, som tro paa disse Mennesker, skønt de hver Dag se deres Forudsigelser blive gendrevne af Udfaldets Kendsgerninger.«

Ciceros Forundring er let forstaaelig. Har man først faaet Øjet op for, hvor sjældent Spaadomme i det hele taget gaa i Opfyldelse, saa vil dermed Troen paa

dem og Tilliden til dem være tabt, og man vil nu ganske naturlig betragte det som rent tilfældigt, at en Spaadom overhovedet gaar i Opfyldelse. Er man naaet saa vidt, kan man jo kun forundre sig over, at andre Mennesker ikke kunne se det, som man selv saa klart indser. Nu kunne vi vel ikke give Cicero helt Ret i den Betragtning, at Spaadomme kun ved et Tilfælde gaa i Opfyldelse; der er utvivlsomt andre Momenter medvirkende. Men mærkeligt er det alligevel, at denne Tro paa Spaadomme var saa almindelig, ikke blot paa Ciceros Tid men ogsaa baade før og senere. Man skulde jo synes, at de fleste Mennesker let maatte kunne gøre den samme Opdagelse som Cicero: at Spaadomme kun undtagelsesvis gaa i Opfyldelse. Dermed vilde hele denne Overtro have faaet et Grundskud. Da den nu faktisk vedblev at existere, saa lader dette sig kun forklare derved, at Folk i Almindelighed slet ikke have lagt Mærke til de mange falske Spaadomme. Naar det drejede sig om større Foretagender, Statsanliggender og deslige, kunde det naturligvis ikke undgaa den offenlige Opmærksomhed, at Spaadommen ikke var slaaet til. Men man fandt i saa Fald altid Udveje og Undskyldninger. Enten søgte at paavise man — og fandt vel i Almindelighed ogsaa — at der var begaaet en Formfejl ved Varseltagningen; dermed maatte hele Spaadommen være urigtig. Eller ogsaa var Varslet godt nok, men saa var det Udlægningen, der var urigtig. Paa denne Maade hjalp man sig, som Cicero viser ved forskellige Exempler, over de ubehagelige Tilfælde; og saa glemte man dem snart. De rigtige Tilfælde derimod, hvor Spaadommen gik i Opfyldelse, dem glemte man ikke saa let, fordi de stemte med den engang fastslaaede Anskuelse.

Vi se altsaa, at Troen paa Spaadomme stadig bekræftes gennem Iagttagelses-, eller rettere, Huskefejl. Man husker de Tilfælde, som stemme, og de langt

talrigere falske Spaadomme glemmer man skyndsomst. Er man hildet i en bestemt Opfattelse, f. Ex. Troen paa Spaadommes Mulighed, saa vil alt, hvad der ikke stemmer hermed, uvilkaarlig skydes til Side. Al »Hukommelsesstatistik« er derfor ganske værdiløs; den bekræfter kun, hvad man venter at finde bekræftet. Hvis Spaadomme nuomstunder hørte til Dagens Orden ligesom paa Ciceros Tid, vilde man sikkert ved en omhyggelig Bogføring kunne overbevise selv den mest »troende« om, hvor misvisende en Hukommelsesstatistik er. Nu er det jo — heldigvis — ikke muligt at skaffe det fornødne Materiale tilveje. Men vi ere dog ikke helt udelukkede fra at belyse denne Sag med bestemte Tal. Man har i den nyeste Tid anstillet en omfattende statistisk Undersøgelse over Hallucinationers Hyppighed. Her har man ifølge Sagens Natur for største Delen været nødsaget til at bygge paa, hvad Folk kunde huske; men selve Opgørelsen viser, at Folk slet ikke kan huske slige Ting. En Statistik, der bygger paa den menneskelige Hukommelse, er derfor ubrugelig. I Afsnittet om de normale Hallucinationer komme vi tilbage til dette Punkt.

Med de her omtalte Tilfælde er Iagttagelsesfejlenes Betydning for Overtroen langtfra udtømt. Alle de behandlede Tilfælde ere kun forholdsvis enkle Exempler, der skulle tjene til at vise, hvorledes Iagttagelsesfejl dels kunne blive direkte Aarsag til Overtro, dels kunne nære og bekræfte overtroiske Anskuelser, der ere opstaaede ad anden Vej. Vi behøve ikke at dvæle videre herved, ti alt, hvad vi i det følgende skulle omtale, vil kun blive yderligere Exempler i denne Retning. Overalt, selv i de mest komplicerede Tilfælde, vil det vise sig, at Iagttagelses-

fejlene spille ind med og enten frembringe, eller i det mindste fremme, overtroiske Anskuelser.

Rystebevægelserne og deres magiske Virkninger.

Rystebevægelserne.

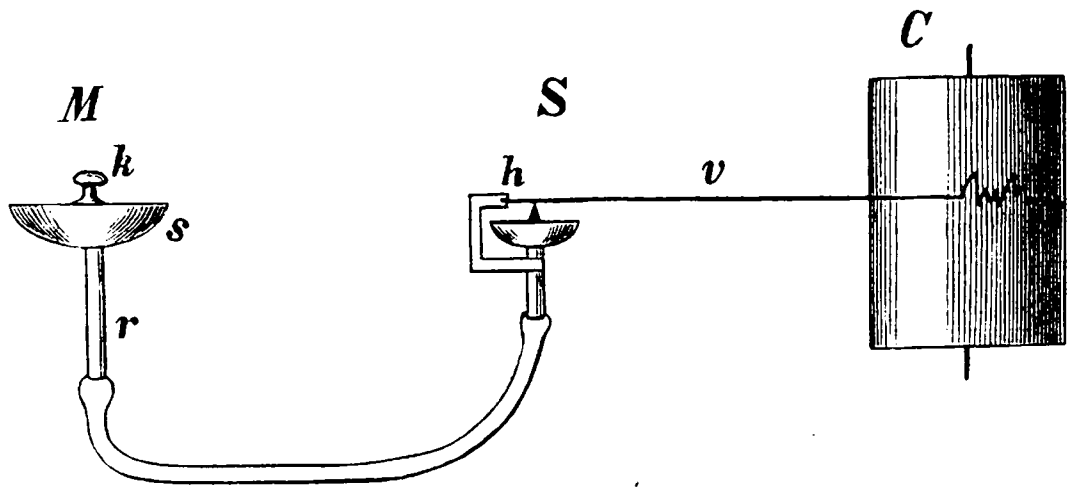
Fra det daglige Liv er det en velkendt Sag, at et Menneske ikke er i Stand til at holde et Lem, f. Ex. en Arm, fuldstændig rolig i en bestemt Stilling, saafremt Armen ikke er understøttet i denne Stilling. De Rystelser eller uvilkaarlige Smaabevægelser, som Lemmerne saaledes ere underkastede, vise sig at være af meget forskellig Størrelse hos forskellige Mennesker. Medens de hos gamle eller syge ofte ere saa fremtrædende, at de kunne ses paa Afstand, og blandt andet røbe sig derved, at det er vedkommende umuligt at føre et nogenlunde fyldt Glas til Munden uden at spilde deraf, saa ere de i Almindelighed hos unge og kraftige Mennesker næsten umærkelige. Under almindelige Forhold er Individet sig heller ikke disse Rystelser bevidst. Men skulde nogen af den Grund betvivle, at de alligevel findes, saa behøver han blot at tage en Stok, lægge den til Kinden som en Bøsse og sigte ud ad den efter et fast Punkt; han vil da se Stokkens Spids uophørlig ryste omkring Sigtepunktet. Alt dette har sikkert været kendt fra de ældste Tider; derimod har man ikke vidst, at disse svage Bevægelser under særlige Forhold kunne medføre meget kraftige Virkninger. Man har ikke kunnet undgaa nu og da at iagttage disse Virkninger, men da man savnede Midler til at paavise, hvorfra de hidrørte, saa har man fortolket dem urigtigt og opfattet dem som

Udslag af magiske Kræfter. Paa denne Maade har et saa dagligdags Fænomen som vore Lemmers uvilkaarlige Rystelser givet Anledning til adskillig Overtro. Vi skulle nu gennemgaa disse overtroiske Anskuelser og paavise, hvorledes de til Grund liggende Fænomener kun ere ejendommelige Former af Rystebevægelser, som kunne fremkomme under særlige Forhold.

For at kunne paavise dette maa vi naturligvis først og fremmest kende alle de Omstændigheder, som have Indflydelse paa Rystebevægelserne, og de Former, som disse kunne antage under forskellige Omstændigheder. Alt dette kan man aabenbart ikke faa Rede paa blot ved at sigte ud ad en Stok. Man maa kunne fastholde Rystebevægelserne, idet man ved hensigtsmæssige Apparater lader dem tegne sig selv op. Preyer har hertil konstrueret et yderst fintmærkende Apparat, som han kaldte Palmografen [Rystelsesskriveren], og hvorved han kunde optegne Bevægelserne i de forskellige Retninger, op og ned, til højre og venstre, frem og tilbage, hver for sig. Men naar man ikke netop vil have Bevægelserne i de forskellige Retninger adskilte, hvad der sjældent har nogen Interesse, kan man ligesaa godt til saadanne Undersøgelser bruge den saakaldte Sfygmograf, der bruges til at optegne Pulsslagene, og som derfor findes i ethvert fysiologisk Laboratorium. Det er med et saadant Apparat, at jeg har optaget de i det følgende fremstillede Rystekurver, og jeg skal derfor kort beskrive det her.

Apparatet bestaar af tre Dele: Modtageren, M, Skriveapparatet S og Cylinderen C, hvorpaa der skrives. M bestaar af en lille Metalskaal, s, der forneden ender i Røret r, og over hvis Aabning der er udspændt stramt en tynd og blød Gummihinde. Paa denne er der limet en lille Knap k af let Træ. Skriveapparatet er indrettet omtrent paa samme Maade; det bestaar ogsaa af en Metalskaal, der forneden ender i et Rør, og hvis Aabning

er overspændt med en Gummihinde. Til Røret er der fastgjort en lille Metalbøjle, i hvis øverste Punkt h en meget lang, tynd og bøjelig Staalfjer, der ender i en fin Spids,

kan dreje sig med den mindst mulige Modstand om et Hængsel. Staalfjeren v hviler, som det ses i Fig., paa en lille Knap, der er fastlimet paa Midten af Gummihinden, og dens Spids rører ganske let ved Cylinderen C, der sættes i en jævn Omdrejning om sin Axe ved Hjælp af et Urværk. Virkningen af hele Apparatet er nu let at forstaa. Naar de to Rør paa M og S sættes i Forbindelse med en Gummislange, saa vil et lille Tryk paa Knappen k sætte den bøjelige Gummihinde og dermed Luften i Skaalen i Bevægelse; denne Bevægelse forplanter sig gennem Gummislangen til S, hvis Hinde sættes i ganske tilsvarende Bevægelser, som igen overføres paa Viseren v. Naar denne saaledes helt inde ved sit Hængsel h sættes i ganske smaa Svingninger, saa vil dens yderste Spids ved C gengive disse Svingninger i stærkt forstørret Maalestok. Er Cylinderen nu overtrukken med sodet Papir, saa ridser Vægtstangens Spids Sodlaget bort paa de Punkter, som den berører, og Bevægelserne tegne sig altsaa op i hvidt paa sort. Men for at Viserens Spids ikke stadig skal bevæge sig op og ned i den samme Linje paa Cylinderen, maa denne aabenbart drejes

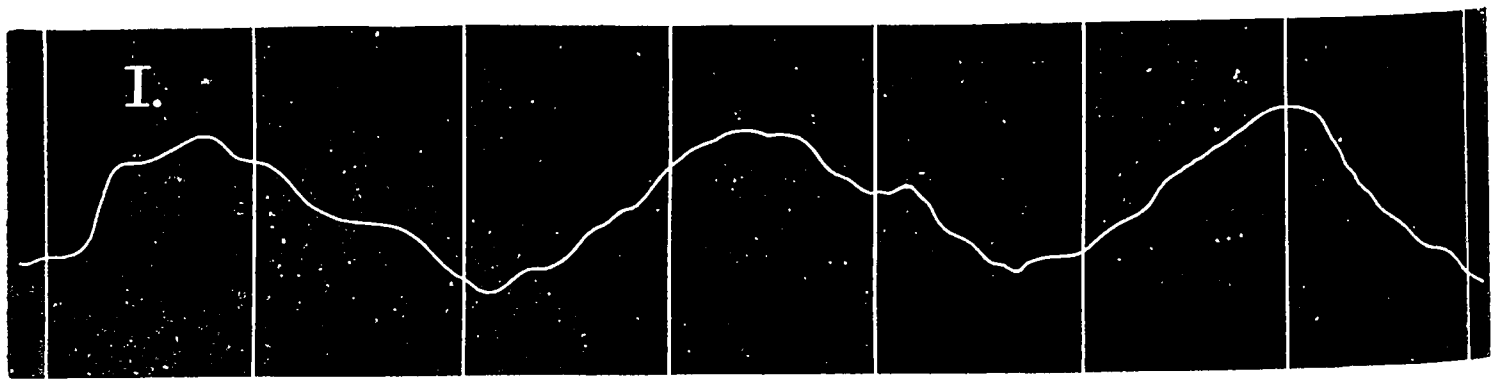
rundt, saa at der bestandig kommer nye Punkter ud for Viseren.

Det forstaas let, at Apparatet vil være desto mere fintmærkende, jo tyndere og mere letbevægelige Gummihinderne ere, saavel i Modtageren som i Skriveapparatet. Man maa derfor sørge for altid at benytte Gummihinder af samme Tykkelse og Stramhed, naar man vil sammenligne de Rystekurver, som optages under forskellige Forhold. Af endnu større Betydning for Kurvernes Finhed er dog den Gummislange, som forbinder de nævnte to Dele. Naar Luft eller Vædske bevæger sig stødvis gennem en elastisk Ledning, saa vil de elastiske Vægges Modvirkning medføre, at Stødene mere og mere udjævnes, saa at Luften eller Vædsken i en meget lang Ledning tilsidst faar en jævn Bevægelse. Man maa derfor tage den kortest mulige Slange mellem M og S, naar det gælder om at optegne Rystebevægelserne i alle Enkeltheder, og iøvrigt har man det i sin Magt, ved at benytte en lang Slange, at faa alle de fine Rystelser udjævnede, saa at kun de langsomme og grove Bevægelser blive tilbage. Hvorledes man med Fordel kan benytte sig heraf under visse Omstændigheder, skulle vi se i det følgende.

Med dette Apparat kan man nu, paa Grund af den Nøjagtighed, hvormed det forstørrer smaa Bevægelser, undersøge en Mængde Rystelser, som ikke ere synlige for det blotte Øje. Hvis man f. Ex. holder Knappen paa M med et jævnt Tryk mod Armens, eller endnu bedre mod Halsens Pulsaare, saa tegnes Pulsens Bevægelser paa Cylindren. Paa denne Maade er Kurve B i Fig. II (S. 96) fremkommen. Hvis man derimod befæster Modtageren M i et fast Stativ i oprejst Stilling, saaledes som Fig. viser, og nu strækker en Arm frit ud i Luften med Pegefingren hvilende let paa Knappen k, saa fremkommer der paa Cylinderen en yderst uregelmæssig, bugtet Linje, som aabenbart viser, at det er umuligt at holde Armen fuld-

stændig rolig. Exempler paa saadanne Linjer »Rystekurver«, ere givne i Fig. I—VIII. Disse ere alle uden Undtagelse tagne af sunde, kraftige Mennesker, saavel Kvinder som Mænd, og godtgøre til Overflod, hvor umuligt det er at holde en ikke understøttet Arm fuldstændig rolig. — Vi skulle nu se lidt nærmere paa disse Kurver for at undersøge, hvad der er Aarsag til Rystelserne.

Det er allerede omtalt, at man med et Apparat som det her beskrevne kun faar Armens Bevægelser i de forskellige Retninger opskrevne under ét. Hvad enten Armen ryster op eller ned, til højre eller venstre, frem eller tilbage, saa maa Knappen, hvorpaa Fingeren hviler, sættes i Bevægelse. Men medens Knappen kun vrikker lidt i de to sidste Tilfælde, bliver den ligefrem løftet eller sænket ved Armens op- eller nedadgaaende Bevægelser, og disse maa derfor altid fremstille sig uforholdsmæssig store i Sammenligning med Bevægelserne i andre Retninger. Som vi strax skulle se, viser dette sig meget tydeligt i forskellige Kurver; overalt hvor der har været særlige Aarsager til op- og nedadgaaende Bevægelser, røbe disse sig ved særlig store Svingninger. Dette gælder saaledes i første Linje om Aandedrættet. Holder man en Arm ret ud fra Kroppen og trækker Vejret meget dybt, ser man Armen løfte og sænke sig med Brystet. Fig. I

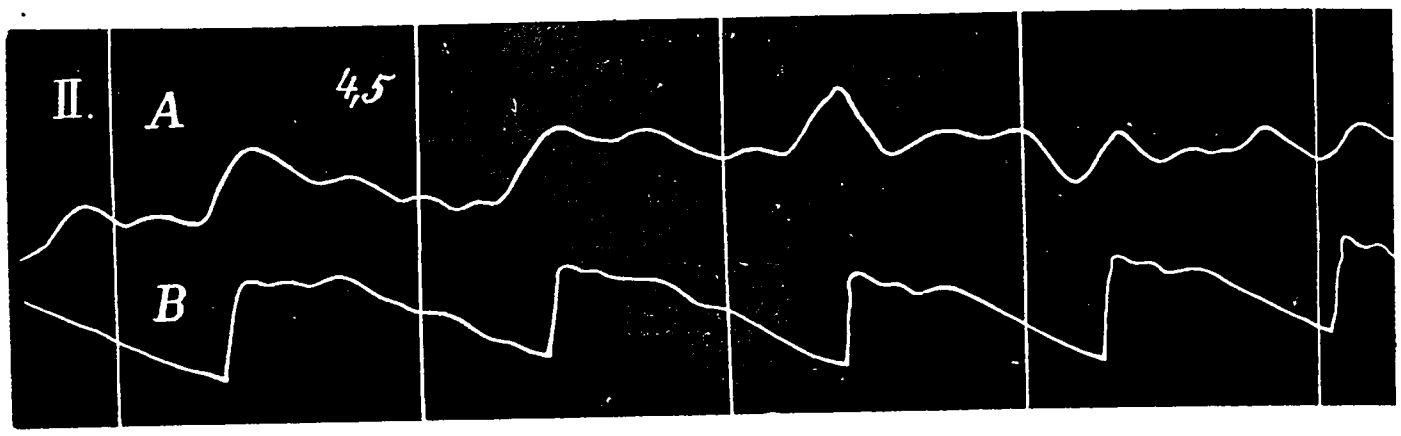

viser den Linje, som man faar i dette Tilfælde. Et Menneske vil under almindelige Forhold trække Vejret én Gang i 3 til 5 Sek. De lige lodrette Linjer, som

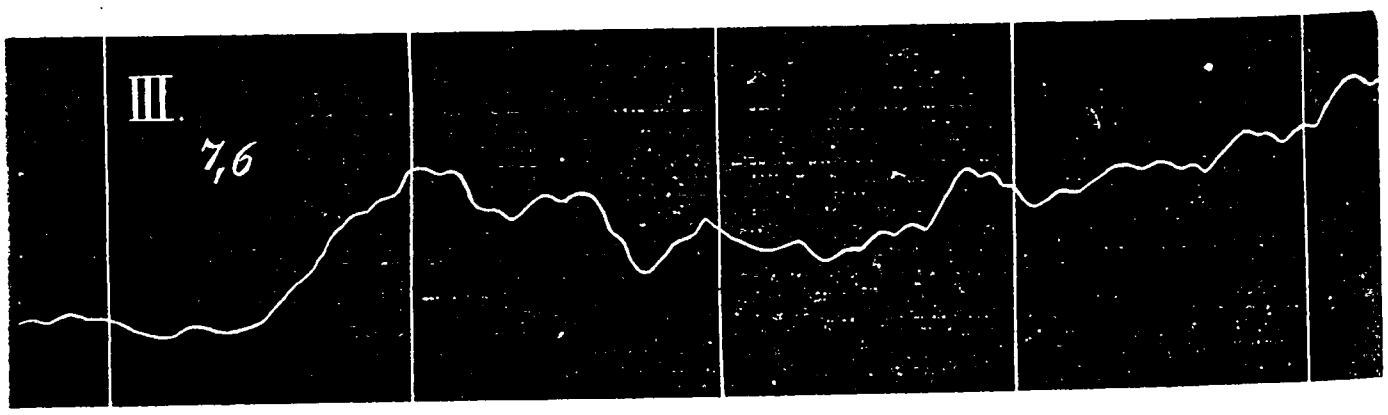
løbe tværvs over hele Figuren, angive den Vej, som Cylinderen har drejet sig i 1 Sek., og man ser nu hvorledes der netop i Løbet af omtrent 3 Sek. beskrives en stor Bugt, som selv er en temmelig uregelmæssig Linje. Det hele ligner til en vis Grad Havet, naar der efter en Storm gaar svære Dønninger, hvis Overflade kruses af en let Brise. Dønningerne fremkaldes her af Aandedrættet, Krusningerne hidrøre fra de forskellige andre Aarsager til Rystelser. Men i Sammenligning med de andre Kurvers ere disse Krusninger her meget smaa og faatallige. Dette er opnaaet ved det tidligere omtalte Kunstgreb, idet der er indskudt en omtrent 10 Meter lang Slange mellem Modtageren og Skriveapparatet. Derved falde alle Smaarystelserne tildels bort, og de store, langsomt forløbende Aandedrætsbevægelser træde derved tydeligere frem. Hvis denne Forklaring af Sagen er rigtig, saa maa aabenbart de store Bugter, Dønningerne, falde bort, naar man kun aander ganske svagt eller helt holder Vejret tilbage. Dette fremgaar da ogsaa af de andre Kurver Fig. II—VIII, hvor der næppe er noget Spor af de store regelmæssige Bugter at opdage. Ti ethvert Menneske, der i kort Tid skal holde en Arm saa rolig som mulig, vil ganske instinktmæssig lade være at aande, saa at de derfra hidrørende Bevægelser saa godt som altid falde bort.

Men hvor komme da alle Smaarystelserne fra? Nogle af dem skyldes utvivlsomt Hjærteslaget. Hvergang Hjærtet trækker sig sammen og sender Blodet ud i Legemet, vil ethvert Punkt af Organismen indvendig fra modtage et lille Stød. Under gunstige Forhold er det nu ikke vanskeligt at paavise, at nogle af Armens Rystelser nøjagtig falde sammen med Pulsslaget. Sammenligner man Rystekurven A med den samtidig optagne Pulskurve B [se Fig. II], saa ser man, at disse to ligne hinanden overordenlig meget; selv de smaa Bugter paa Pulskurven synes her at gaa igen i Rystekurven. De lodrette Linjer

tværs over Figuren betegne her ligesom før Cylindrens Drejning i et Sek. Det ejendommelige ved Kurven A er nu dette, at den blev optaget en Time efter, at jeg

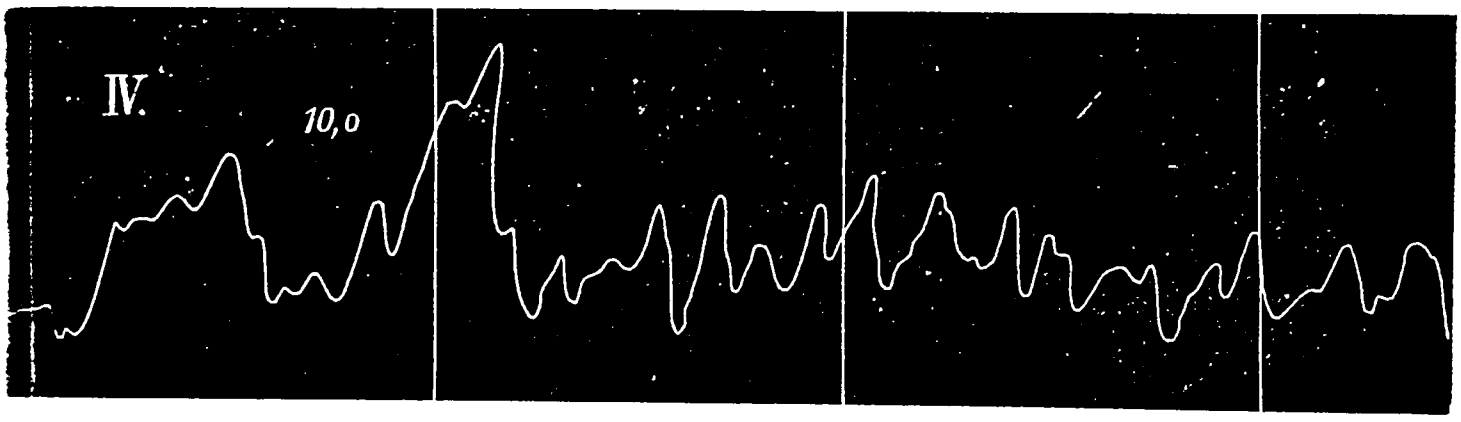

havde spist til Middag, og i Mellemtiden havde jeg siddet ganske rolig og passiaret. Her var hele Legemet altsaa fuldstændig udhvilet og i Ro, og dette var sikkert Grunden til, at Hjærteslaget traadte saa tydelig frem i Kurven. Ti naar Muskler og Nerver ere trætte, saa kan Hjærnen ikke nøjagtig regulere de forskellige Musklers Samvirken, og saa maa de derfra hidrørende Rystelser gribe ind og udviske Billedet af Pulsslagene. At dette virkelig er Tilfældet, kan ses af Fig. III, der er optaget omtrent ved

Midnatstid efter en meget travl Dag. Her er ikke Spor at Pulsslag; Bevægelserne ere desuden større og Kurven er mere takket. De smaa Tal, som findes paaskrevet Kurverne, angive Middeltallet af Svingninger pr. Sek. i Løbet af et længere Tidsrum, og de vise os altsaa, at der har været langt mere Uro ved Fig. III end ved II A, idet Tallet i første Tilfælde er langt større. Endnu

større er Tallet ved Kurven Fig. IV, som blev optaget, efterat Armen i nogle Minutter havde været holdt frit udstrakt i Luften, hvilket som bekendt er en meget an-

strængende Stilling, der let bringer Armen til at ryste. Heraf fremgaar altsaa, at en Legemsdel vil ryste desto mere, jo mere dens Muskler og Nerver ere trættede.

Vi have nu set, hvorledes Aandedrættet, Blodcirkulationen, Musklernes og Nervernes Træthed giver sig Udslag i uvilkaarlige Bevægelser. Tilbage staar endnu at eftervise en langt væsenligere og omfangsrigere Gruppe af Aarsager, nemlig Bevidsthedstilstandene, som ikke blot kunne fremkalde bestemte Rystebevægelser men endog til en vis Grad beherske de øvriges Retning. Deres Indflydelse lader sig vel ogsaa udlede ved en Betragtning af Rystekurverne, men det vilde blive altfor vidtløftigt om ikke ligefrem umuligt ad denne Vej at faa Rede paa alle Forholdene. Ved at tage Erfaringerne fra det daglige Liv til Hjælp komme vi langt hurtigere til Maalet.

Uvilkaarlige Bevægelser kunne fremkaldes dels af Sindsbevægelser, dels ved Forestillinger, der enten selv angaa Bevægelser eller hyppig have været forbundne med Bevægelser, naar blot Opmærksomheden er tilstrækkelig koncentreret paa disse Forestillinger. Man kan let ved en Række Exempler paavise Rigtigheden heraf. Enhver stærk Spænding forstærker Rystebevægelserne; man ryster saaledes af Utaalmodighed, og man skælver af Frygt. Under saadanne Forhold kunne de uvilkaarlige Bevægelser

let blive saa store, at de kunne paavises uden særlige Apparater; naar man f. Ex. ved Examensbordet hører Examinandernes Stemme ryste, saa er det aabenbart kun en ejendommelig Ytring af den samme Aarsag. Jo større Spændingen bliver, desto stærkere blive ogsaa sædvanlig Rystelserne, og i et afgørende Øjeblik kan en Sindsbevægelse medføre meget kraftige Stød og Ryk. Men selv i mindre alvorlige Tilfælde, hvor Rystelserne ikke naa en saadan Styrke, at de kunne opfattes af andre, vil man dog ofte selv med Lethed kunne mærke dem. Det er saaledes en bekendt Sag, at et almindeligt, vel indøvet Arbejde aldrig gaar saa skævt fra Haanden, som naar man har Hastværk. Spændingen, Frygten for at blive for sent færdig, bringer En til at ryste paa Haanden, og de finere Bevægelser, som Arbejdet muligvis kræver, ville mislykkes. Iøvrigt er det velbekendt, at ikke blot Ulyst-tilstande men ogsaa visse Lystaffekter kunne fremkalde uvilkaarlige Bevægelser. Naar vi f. Ex. faa »vore Lunger rystede« af en hjærtelig Latter, saa er det ikke alene Lungerne men hele Organismen, som rystes.

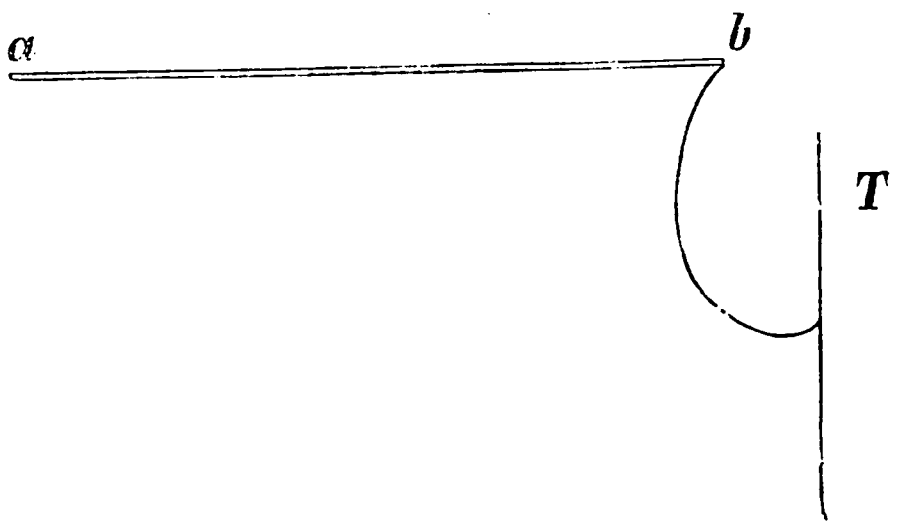
Hermed er imidlertid kun den ene Side af Sagen udtømt. Som ovenfor omtalt, gives der ogsaa Rystelser, der fremkomme ved Forestillingen om en bestemt Bevægelse, eller med en Forestilling, hvortil en bestemt Bevægelse ofte har været knyttet (Carpenters ideomotoriske Princip. 1852). Ved nogle faa Forsøg kan dette let paavises. Hænger man et tungt Legeme, f. Ex. en Blykugle paa omtrent en Tommes Diameter, op i en Snor — i Nødstilfælde kan et Lommeur i en let Urkæde ogsaa bruges — og holder dette som et Pendul i Haanden med frit udstrakt Arm, saa kommer det snart i Svingninger. Og disse Svingningers Form og Retning er i høj Grad afhængig af de Forestillinger, som man indskyder Individet. Jeg har anstillet dette Forsøg Snese Gange, og naar vedkommende blot ikke modarbejder Bevægelsen,

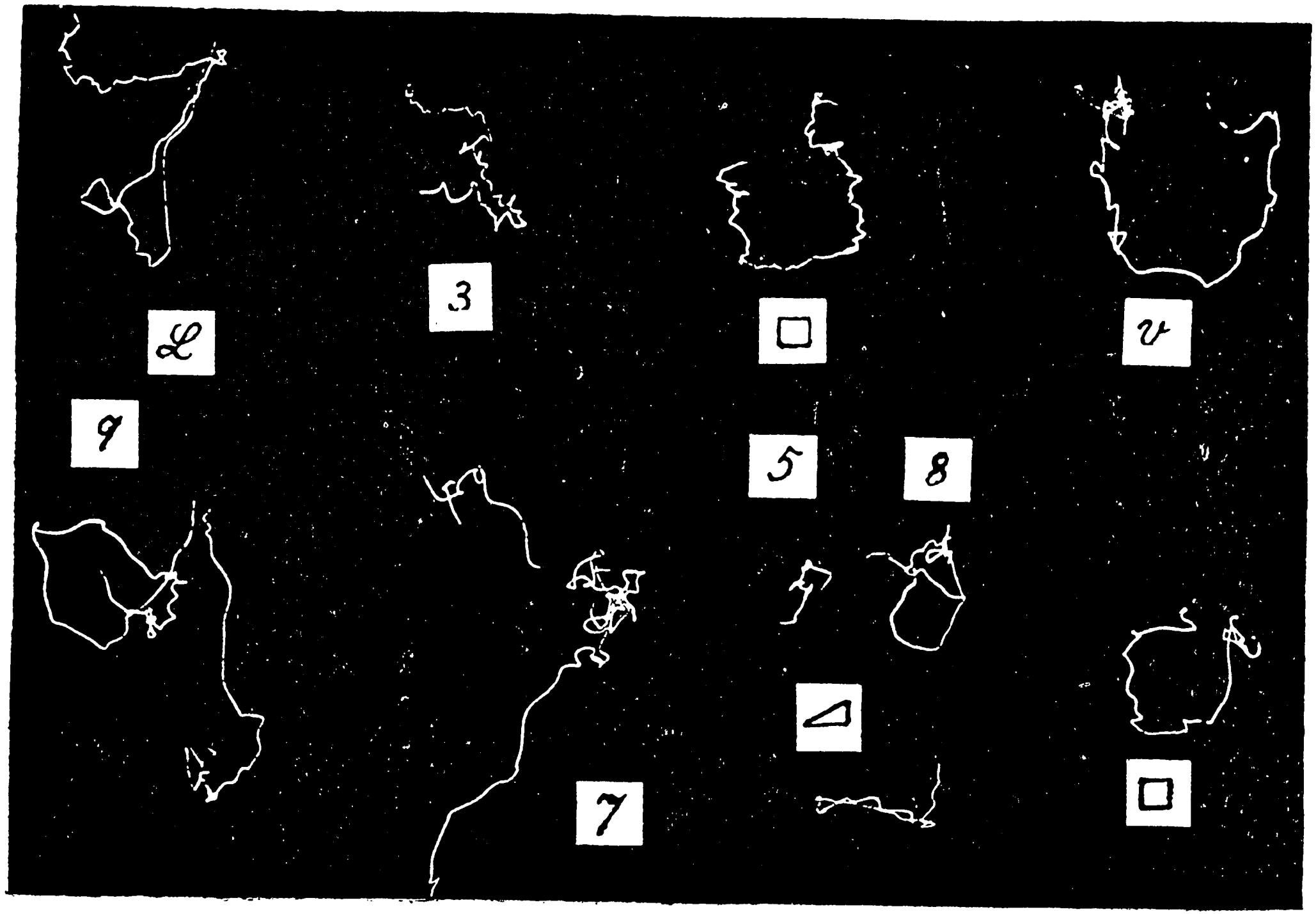
faar man altid et godt Resultat. Man fører f. Ex. sin Finger langsomt frem og tilbage under Pendulet og fortæller, at det vil svinge i den Retning; saa varer det sjældent længe, inden Bevægelsen i den angivne Retning bliver mærkelig. Forandrer man nu sin Fingers Bevægelse, f. Ex. til en Cirkel, saa følger Pendulet efter osv. Med Personer, som ikke kendte noget til saadanne Forsøg, har jeg faaet endnu bedre Resultater ved at iklæde Forsøgene en mystisk Form. Jeg fortæller dem f. Ex., at et Pendul, som svinger over en Messingstang, altid svinger i Stangens Retning, medens det over en Staalstang svinger paatværs af Stangen og over et Glas i en Kreds. Det slaar ikke fejl; Resultatet bliver det samme som tidligere, fordi Aarsagen er den samme:

Bevægelsens Retning bestemmes ved Forestillingen om en bestemt Bevægelse.

Tilbage staar endnu den tredje Gruppe af Rystelser, nemlig dem, der fremkaldes af Forestillinger, som vel ikke selv angaa Bevægelser, men som ofte have været forbundne med Bevægelser. Hos et normalt, talende Menneske vil enhver Forestilling, til hvilken der blot haves et Navn eller Ord, paa det nøjeste være knyttet til de Bevægelser, som kræves for at udtale Ordet. Det er derfor med fuld Føje blevet sagt, at al Tænken er en stille Talen. Tydeligst træder dette frem, naar man overvejer en Sætning, før den skrives ned. I dette Tilfælde er det ganske særlig Ordene, deres Sammenføjning og Velklang i Sammensætningen, som det drejer sig om, og med en Smule Øvelse og Opmærksomhed mærker man let hos sig selv ret kraftige Bevægelser i Tungen. Disse Bevægelser komme ogsaa frem, naar man i længere Tid fastholder et bestemt Ord i Tanken; vi skulle i det følgende se, hvilke mærkelige Resultater en saadan vedvarende Tænken paa et enkelt Ord kan medføre. Paa tilsvarende Maade ere vore Forestillinger om skrevne Ord

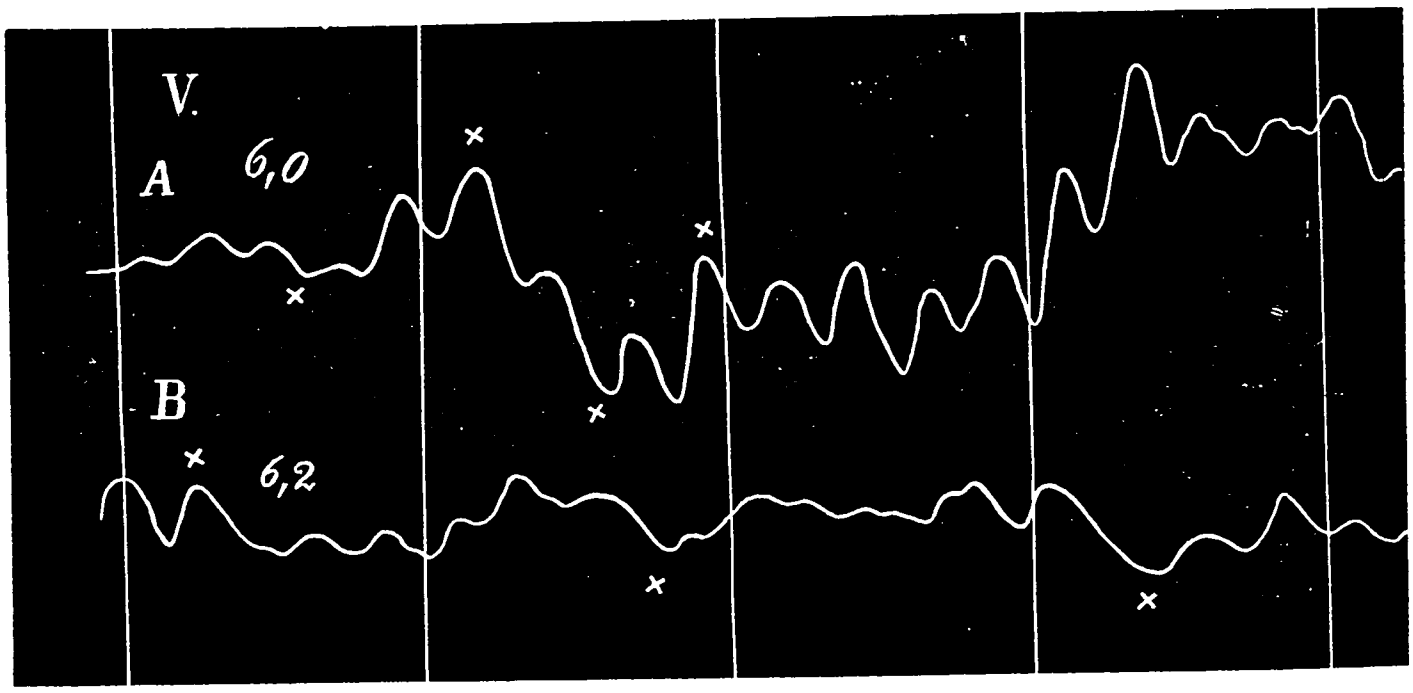
forbundne med svage Skrivebevægelser. Preyer har paa en sindrig Maade faaet disse smaa Skrivebevægelser optegnede paa en Tavle. Han brugte dertil det i hosstaaende Fig. afbildede, ganske enkle Apparat. Det bestaar af en lang, let og tynd Stang ab, der ved b bærer en bøjet Staalnaal, der drejer sig med den mindst mulige Modstand om et Hængsel ved b. Staalnaalens Spids rører netop ved en sodet Tavle T. Bindes nu Stangen ab ved a fast til et Menneskes Haand langs ad Haandryggen, eller holdes den blot i Haanden ligesom en Pen, og vedkommende derpaa med udstrakt Arm levende fremfantaserer et skrevet Ord eller Tal paa Væggen foran sig, saa skriver Staalnaalen Figuren paa den sodede Tavle. Figuren S. 101 gengiver i naturlig Størrelse en Række Tegninger, der ere fremkomne paa denne Maade. Da de mange andre Aarsager til Rystelser naturligvis ikke forsvinde, fordi et Menneske tænker paa en bestemt Genstand, saa blive de fremkomne Tegninger som oftest yderst bugtede Linjer, i hvilke det undertiden kan være vanskeligt nok at opdage, hvad der har været tænkt paa. I de smaa hvide Kvadrater paa Fig. er der derfor skrevet, hvad hver enkelt Tegning skal forestille, eller rettere, hvad der blev tænkt paa, da Haanden tegnede den paagældende Figur; man ser let, hvorledes Tegningen stadig er bleven forvansket ved Rystelser af anden Oprindelse. Men Tilnærmelserne ere overalt saa store, at der ikke kan være Tvivl om, at det ogsaa her er

3
5
8
7

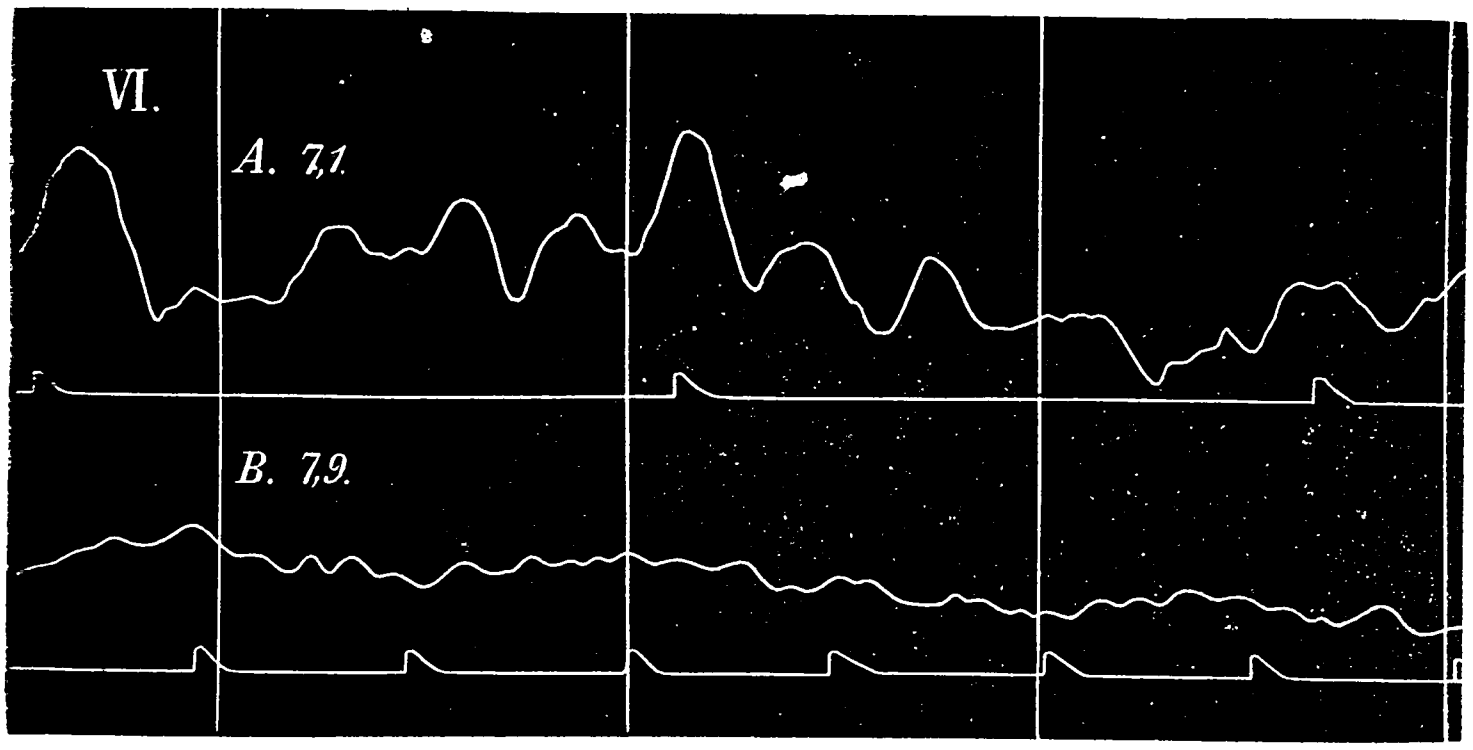
Forestillingerne, som i Hovedsagen bestemme Bevægelsernes Retning.

Endnu paa et andet Punkt kunne vi paavise Forestillingernes Indvirkning paa de uvilkaarlige Bevægelser. Al Takt eller Rytme har som bekendt en stærk Tilbøjelighed til at give sig Udslag i Bevægelser. Man ser dette paa smaa Børn, som hoppe i Takt til Musik, selv om de aldrig have lært at danse. Ogsaa mange Voxne kunne vanskelig høre et Musikstykke uden at slaa Takt med Hovedet eller Foden. Det ligger derfor nær at antage, at dette nøje Sammenhæng mellem rytmiske Lydfore-

stillinger og Bevægelser ogsaa vil give sig Udslag i Rystebevægelserne. Forsøgene have da ogsaa tilfulde bekræftet Formodningens Rigtighed, og de have tilmed vist, at den Maade, hvorpaa Taktslagene præge sig i Rystekurverne, er individuelt forskellig, afhængig af Temperamentet. Dette ses af Fig. V og VI. Kurven A i Fig. V fremkom, da en Metronom, hvis Slag der lyttedes til, slog omtrent 120, Kurven B, da den slog 40 Slag i Minutet. Det er ganske interessant at lægge Mærke til, hvorledes den langsomme, næsten søvnige Takt præger sig i Kurven B's jævne og rolige Løb, medens den tre Gange saa

raske Takt giver Kurven A et livligt, nervøst Præg. Fig. VI viser tilsvarende Forandringer, men kun paa en ganske anden Maade. Under de to Kurver har Metronomen her selv optegnet Taktslagene, saaledes at de smaa Forhøjninger paa den rette Linje angive det Øjeblik, hvor Slaget fremkom. Man ser heraf, hvorledes den søvnige Takt i A (36 Slag i Min.) næsten medfører en Forskrækkelse, hvergang Taktslaget falder, saa at hvert enkelt Slag gennemgaaende medfører et stort Udsving. Den livlige Takt (117 i Min.) giver sig tilkende i Kurven B

ved en ualmindelig Mængde Smaasvingninger. Disse Forskelle staa godt i Samklang med de to Personers individuelle Ejendommeligheder; den nærmere Paavisning heraf vilde dog føre for meget ind paa Personligheder.

Hidtil er det stadig blevet forudsat, at de uvilkaarlige Bevægelser kun kunne fremkaldes af Forestillinger eller Følelser, naar disse træde klart frem i Bevidstheden. Denne Forudsætning har været nødvendig, fordi man kun i saa Fald experimentalt kan paavise Bevægelsernes Sammenhæng med og Afhængighed af de sjælelige Tilstande. Erfaringen lærer nu imidlertid, at Bevægelser af ganske

samme Art som de omtalte ogsaa kunne fremkaldes af ubevidste Tilstande. Der gives Mennesker, for hvem det er muligt at føre en livlig Samtale samtidig med, at Armen udfører Skrivebevægelser, hvis Indhold røber en hel anden Tankegang end den, som Bevidstheden kredser om. Her have vi altsaa tilsyneladende et sjæleligt Indhold, som Individet ikke er sig bevidst*) men som desuagtet giver sig Udslag i uvilkaarlige Bevægelser. Alle disse Forhold skulle vi senere komme nærmere ind paa i Afsnittet om det ubevidstes Indgriben i Bevidstheden; men det har været nødvendigt at berøre dem her. Naar vi nemlig nu gaa over til at behandle de uvilkaarlige Bevægelsers Betydning for Overtroen, saa vil det ikke være muligt at sondre skarpt mellem de Tilfælde, hvor Bevægelserne ledes af Forestillinger, og hvor de ledes at ubevidste Tilstande. Bevægelserne kunne tage sig ganske ens ud, og kun ved en omhyggelig Undersøgelse af den samtidige Bevidsthedstilstand vil man kunne afgøre, om de fremkomne Bevægelser skyldes Forestillinger eller ubevidste Tilstande. Jeg fremdrager nu i det følgende fornemlig saadanne Tilfælde, hvor Bevægelserne paaviselig ere bestemte ved Bevidsthedstilstande, men det er derfor ikke Hensigten at ville benægte eller blot ignorere det Faktum, at »det ubevidste« kan fremkalde ganske lignende

---

*) Hvor vi i det følgende faa med disse Fænomener at gøre, tale vi om ubevidste sjælelige Tilstande, ubevidste Forestillinger, uden Hensyn til, at disse Udtryk i og for sig ere meningsløse. Tværtimod bevirker Meningsløsheden, at Udtrykkene ere langt at foretrække for Betegnelser som »underbevidst«, »subliminal« og lign., da disse involvere bestemte Hypoteser om Fænomenernes Natur. Ligesom Matematikerne kunne bruge Meningsløsheden a^{-n} til at repræsentere en bestemt Størrelse, saaledes kunne vi ogsaa bruge Udtrykket »ubevidst Forestilling« som Betegnelse for noget, hvis Existens Erfaringen har ført os til at antage, men hvis Natur vi endnu intet Kendskab have til.

Fænomener. Disse kunne vi dog som sagt først komme til i et senere Afsnit.

De magiske Bevægelser.

Ved magiske Bevægelser forstaa vi alle saadanne Bevægelser af livløse Genstande, som man til forskellige Tider har henført til magiske Kræfter, fordi man ikke kunde paavise nogen fysisk eller psykisk Aarsag til dem. Bevægelserne saa' man, og da de Personer, som vare i Berøring med Tingene, ikke vare sig bevidst at ville fremkalde nogen Bevægelse, saa kunde de jo heller ikke antages at have foraarsaget Bevægelserne, i det mindste ikke paa sædvanlig Maade. Følgelig maatte Bevægelsen skyldes magiske Kræfter, enten hos de paagældende Mennesker eller muligvis hos højerestaaende Væsner, der greb ind i Tingenes Gang. Af saadanne magiske Bevægelser have vi i den historiske Fremstilling behandlet to Hovedgrupper: Ønskekvistens Udslag (II. S. 174—77) og Borddansen i dens forskellige Former (III. S. 75—79). Vi skulle nu paavise, at vi i begge disse Tilfælde kun have at gøre med Ytringer af uvilkaarlige Bevægelser.

I Ringoraklet, som vi have historiske Efterretninger om fra Kejser Valens' Tid, er der aabenbart ikke det mindste gaadefuldt. En Ring, som holdes i Haanden i en Snor, kan ikke undgaa tilsidst at komme i Bevægelse, og venter nu den, som holder Snoren, en bestemt Bevægelse, saa fremkommer netop den Bevægelse. Venter han f. Ex., at Ringen skal angive et Navn ved at slaa imod bestemte Bogstaver i Kanten af en Metalskaal, saa angiver Ringen paa denne Maade netop det Navn, som mer eller mindre klart foresvæver den paagældende. Alt dette følger ligefrem af den tidligere paaviste Lov, at Bevægelsens Retning bestemmes ved Forestillingen om

en bestemt Bevægelse; det kan simpelthen ikke være anderledes.

Paa lignende Maade forholder det sig nu ogsaa med Ønskekvisten og dens Bevægelser. Kvisten kunde have mange forskellige Former; hyppigst anvendtes vel den Y-formede Pile- eller Hasselkvist, men man brugte ogsaa en Øxe, der blev hugget ind i en Træklods og derefter bragt i Ligevægt paa Fingerspidsen, eller et Sold, der igen kunde anbringes paa forskellig Maade. Alt efter det anvendte Redskabs Beskaffenhed bar disse Spaadomskunster Navnet Rhabdomantik, Axinomatik eller Koskinomantik, men Princippet er det samme i dem alle: Redskabet angiver ved en Bevægelse det Sted, den Retning eller Person, som man ønsker udpeget. Af alle disse Metoder er den egenlige Ønskekvist og den derpaa grundede Rhabdomantik vel den eneste, som endnu anvendes; vi ville derfor indskrænke os til at omtale den, men iøvrigt ses det let, at den samme Forklaring, som kan gives af Ønskekvistens Bevægelser, Ord til andet lader sig overføre paa de andre Metoder.

Efter alt, hvad der er udviklet i det foregaaende, er det ikke vanskeligt at indse, at Kvisten vil sætte sig i Bevægelse, naar den Person, som holder den i Haanden, venter at en Bevægelse skal indtræde paa et bestemt Sted. Hvis vedkommende derimod ikke ønsker eller venter, at den skal bevæge sig, saa sker det heller ikke. Dette vidste Pater Lebrun allerede i Slutningen af det 17. Aarhundrede (se II. 177) og han drog deraf den ganske rigtige Slutning: »at Aarsagen til Kvistens Bevægelser retter sig efter Menneskets Ønsker og bestemmes ved hans Hensigter«. Lebrun havde med andre Ord, halvandet hundrede Aar før Carpenter, paavist de ideomotoriske Bevægelser paa et enkelt Omraade. Og ganske uafhængig af Carpenter kom Chevreul 1853 til den samme Forklaring: at det var Forestillingen og Forvent-

ningen om en Bevægelse, der fik Kvisten til at dreje sig. Da man nu tilmed fra Pater Kirchers Forsøg véd, at Kvisten aldrig bøjer sig, hverken mod Vand, Metal eller noget andet, naar den ikke holdes i Haanden af et Menneske, saa er det dermed givet, at Bevægelsesimpulserne virkelig udgaa fra den menneskelige Bevidsthed. Men dermed bliver det lige gaadefuldt, hvorledes det gaar til, at Kvisten kan vise Vand, Metal el. lign. Dette er nemlig ikke nogen Fabel. Endnu den Dag i Dag findes der rundt om i Landet »Vandsøgere«, hvis Hjælp paakaldes, hvergang der skal graves en Brønd; og det er ikke blot uvidende og overtroiske Personer, som søge den Art Assistance. I Nærheden af en af Landets største Købstæder har Egnens Læge vist mig en Mængde Brønde, som vare gravede efter Anvisning af en bekendt gammel Vandsøger; nogle af dem laa paa Steder, hvor man vanskelig vilde finde paa at vente Vand, og de vare ogsaa først gravede, efter at man paa egen Haand, uden Vandsøgerens Hjælp, forgæves havde prøvet sig frem forskellige Steder.

Forklaringen paa dette mærkelige Fænomen ligger dog ikke langt borte. Vandsøgeren er som oftest en gammel Brøndgraver, der ved sit intime Kendskab til Egnens Brønde efterhaanden har faaet et vist Blik for Vandaarernes Løb. Han har det rent instinktmæssig, saa at sige »paa Fornemmelsen«, hvor man kan vente Vand, og disse uklare Fornemmelser bevirke saa Kvistens Bevægelser, naar han med den i Haanden gaar hen over Marken. Hvis man vilde spørge Manden om, af hvilke Kendetegn han slutter, at der netop paa det Sted maa kunne findes Vand, vilde han sikkert være ganske ude af Stand til at svare derpaa. Det er ham selv ganske ubevidst; men paa rette Sted fremkalder det Forventningen om en Bevægelse af Kvisten, og saa slaar den ned. At sligt kan ske, skulle vi senere se mange Exempler paa;

her skal jeg blot anføre et enkelt Tilfælde, som jeg kan gøre Rede for, fordi jeg selv var den agerende.

Den ovenfor omtalte, bekendte Vandsøger har jeg havt den Fornøjelse at træffe personlig. Han vilde gerne overbevise mig om, at det virkelig var Kvisten, der bøjede sig, uden at han gjorde noget dertil, og derfor tilbød han at gøre et Forsøg i min Nærværelse. Jeg saa' da, hvorledes han bar sig ad, men det var mig naturligvis umuligt med blotte Øjne at se de smaa uvilkaarlige Bevægelser, som satte Kvisten i Bevægelse; kun Resultalet, Kvistens Bøjning, var synlig for Øjet. Derefter opfordrede han mig til at gøre et Forsøg; han troede rigtignok ikke, at det kunde nytte noget, ti der var mange Mennesker, som efter hans Anvisning havde gaaet med Kvisten, men det var kun lykkedes for en eneste at faa den til at bøje sig. Et Forsøg, mente han, kunde dog aldrig skade. Det gik jeg naturligvis villig ind paa. I flere Vidners Nærværelse gik han saa hen over Marken, og det Sted, hvor Kvisten slog ned, blev mærket paa en saa lidt iøjnefaldende Maade som mulig. Dette havde jeg ikke set noget til. Derefter blev jeg stillet op paa samme Sted, hvor han havde staaet, og den Retning, som jeg skulde gaa i, blev mig anvist. Resultatet af Forsøget blev nu, at Kvisten i mine Hænder slog ned omtrent en Alen fra det Sted, hvor den havde bevæget sig for ham. Da jeg havde gaaet et vist Stykke, fik jeg pludselig den Tanke, at her omtrent maatte det vel være, at den skulde bøje sig — og med Forestillingen om Bevægelsen fulgte saa ganske rigtig Bevægelsen. Men hvorledes fik jeg denne Indskydelse netop paa det rigtige Sted? Herved har »det ubevidste« sikkert spillet en Rolle med. Jeg vidste omtrentlig, i hvor lang Tid den gamle Mand havde gaaet hen over Marken, og jeg har saa rimeligvis uden at tænke derover — i det mindste er jeg mig ikke en saadan Beregning bevidst — ladet mig

lede heraf til at bedømme, hvor Bevægelsen skulde foregaa. Med Sikkerhed kan jeg dog kun sige, at jeg tænkte paa, at Bevægelsen skulde finde Sted, dengang den virkelig indtraf; hvad det bragte mig til at tænke derpaa i rette Øjeblik, kan jeg kun have en Formodning om. Men den hele Tildragelse illustrerer ret godt, hvorledes uvilkaarlige Bevægelser kunne fremkaldes i bestemte Øjeblikke paa Grundlag af Skøn og Bedømmelser, som Individet slet ikke er sig bevidst.

Nær beslægtede med Ønskekvisten ere de moderne, kunstigere Apparater, Psykografen og Planchetten. Man kan let selv ved Forsøg overbevise sig om, at disse ogsaa sættes i Bevægelse ved uvilkaarlige Rystelser, der ledes af bestemte Forestillinger. Sætter man sig nemlig med Hænderne paa Apparatet og tænker vedholdende paa et bestemt Ord, varer det sjældent længe, inden man faar dette Ord skrevet. Men naar et virkeligt Medium »arbejder« med Apparatet, saa er det sikkert i Almindelighed ubevidste Tilstande, der dirigere Bevægelserne. Derved fremkomme de mange forunderlige Meddelelser om Ting, som Mediet ikke selv véd mindste Besked om, og som derfor paa en uvidende Tilskuerkreds let frembringer det Indtryk, at højere intelligente Væsner have været medvirkende. Hvorledes det forholder sig hermed, ville vi efterhaanden komme til at gøre Rede for i det følgende.

Fra Ønskekvistens, Psykografens og Planchettens Bevægelser er der kun et lille Skridt til Borddansen og Bordbankningen. Forskellen mellem de to Grupper af Fænomener er nærmest den, at de førstnævnte Apparater sædvanlig kun sættes i Bevægelse af et enkelt Menneske, medens de større og tungere Borde gerne kræve en Samvirken af flere Personer. Derved bliver Sagen da ogsaa en Smule mere kompliceret. At Bevægelsen her ligesom i de tidligere omtalte Tilfælde kun skyldes uvilkaarlige Rystelser fra Cirkeldeltagernes Side, derom kan der ikke

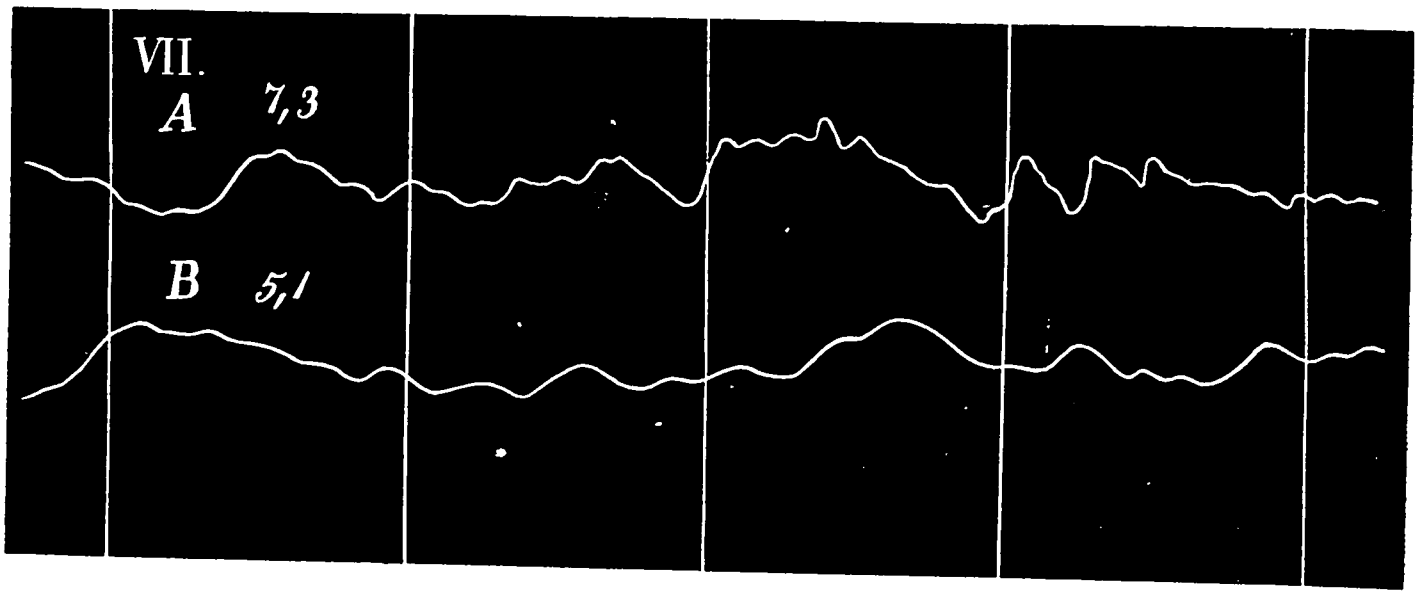
være mindste Tvivl. Strax efter at Borddansen var bleven kendt i Europa*), paaviste den engelske Læge James Braid, der især er bekendt fra sine Undersøgelser over Hypnosen, at Bordet kun kom i Bevægelse, naar Deltagerne ventede en Bevægelse; hvis de derimod rettede Opmærksomheden paa et fast Punkt, saa skete der intet. Og samme Aar, 1853, paaviste hans Landsmand, Fysikeren Faraday, ved en meget sindrig »Indikator«, at Cirkeldeltagernes Hænder virkelig tildelte Bordet en Række Smaastød, som vel hver for sig vare umærkelige, men som dog endte med at fremkalde en livlig Bevægelse selv af tunge Borde.

Det er saaledes experimentalt godtgjort, hvorledes det forholder sig med Bordets Bevægelser; men der er dog herved endnu noget, som trænger til nærmere Belysning. Ti naar en Del Mennesker sidde om et Bord og hver for sig tildele dette en Række uvilkaarlige Smaastød, saa er der adskillig større Sandsynlighed for, at alle disse Smaastød ville ophæve hinanden, og Bordet altsaa blive staaende urokkeligt, end for at de netop skulle forstærke hinanden og derved frembringe en mærkelig Bevægelse af Bordet. Det er let nok at forstaa, at Bordet kan komme i stærk Bevægelse, om det er aldrig saa stort og tungt, hvis alle disse Smaastød hyppig i samme Øjeblik gaa i samme Retning, og dernæst ikke i næste Moment gaa ligesaa stærkt i modsat Retning. Et lille Barn kan jo ved en Række smaa, taktfaste Ryk i Rebet sætte en tusindpundig Kirkeklokke i Bevægelse; følgelig maa

---

*) Da Borddansen sædvanlig antages at være en ganske moderne Opdagelse, saa er det værd at bemærke, at Kiesewetter hos Kirkefaderen Tertullian har fundet en Udtalelse, hvoraf fremgaar, at man har kendt den allerede i Oldtiden og benyttet den til Spaadomskunster. (Geschichte des Occultismus, Bd. II. S. 371).

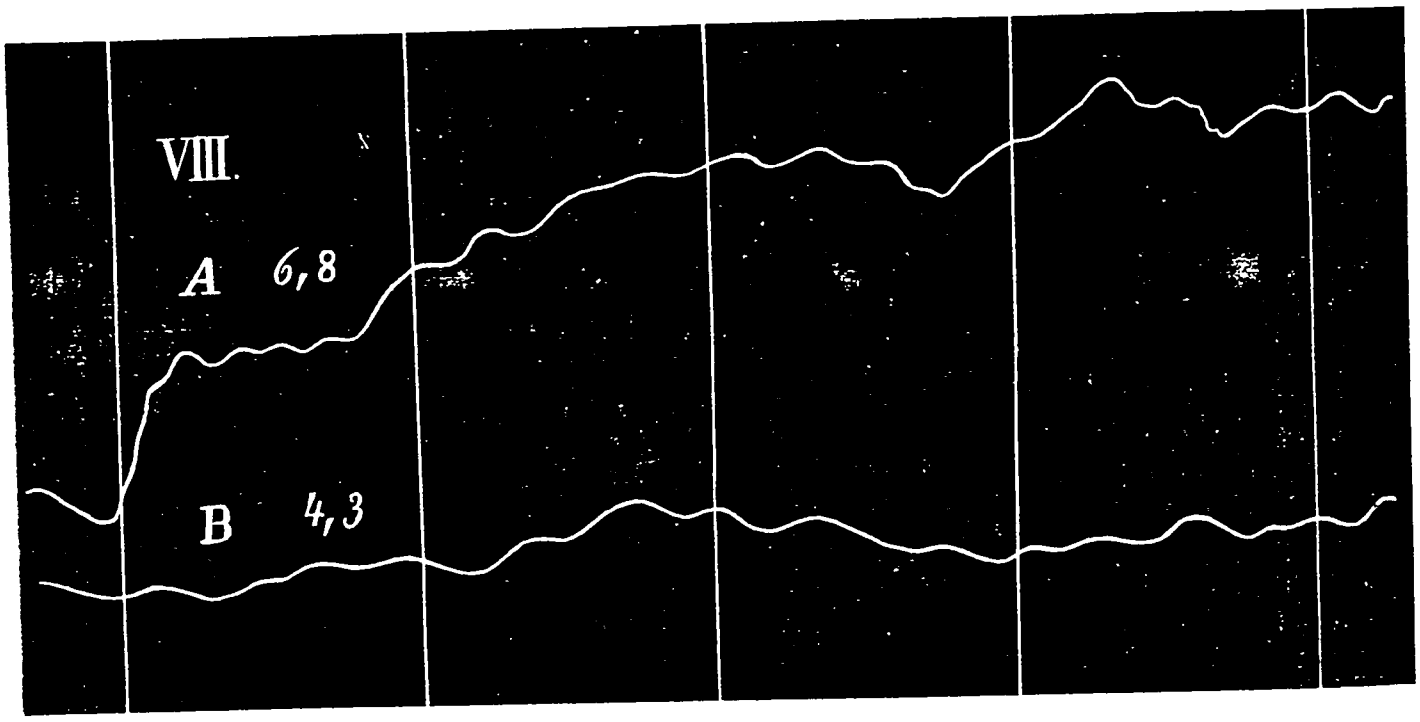
ogsaa et Bord kunne bringes til at bevæge sig ved en Række Smaastød, der anbringes paa rette Maade. Og Spørgsmaalet bliver da kun, hvorledes de forskellige Personers Rystelser hver for sig maa forholde sig, for at en saadan Samvirken af Stødene kan komme i Stand. Det hænder erfaringsmæssig ret jævnlig, at Folk forsøge paa at faa et Bord til at danse, uden at det lykkes for dem, og dermed er det altsaa givet, at Bevægelsen for at komme i Stand virkelig kræver visse Betingelser opfyldt. For nu at komme paa Spor efter disse Betingelser, har jeg ved mange forskellige Lejligheder optaget Rystekurver af samtlige Deltagere ved en Borddans-Seance, baade før og

under Borddansen, og disse Kurver synes virkelig at give Løsningen paa Gaaden.

Det er mig ikke muligt her at fremlægge hele mit Materiale eller gøre Rede for alle de mulige Tilfælde. Jeg indskrænker mig til blot at paavise det almindelige, typiske, og lader de mange Undtagelser og Afvigelser ude af Betragtning; den kyndige Læser vil dog snart opdage, at Afvigelserne ikke ere vanskeligere at forklare end Normen. I Fig. VII og VIII er nu gengivet nogle Stykker af et Par typiske Kurver; A er taget før, B under Borddansen. Mellem disse Kurver A og B har der i alle mine Forsøg altid vist sig to væsenlige Forskelle:

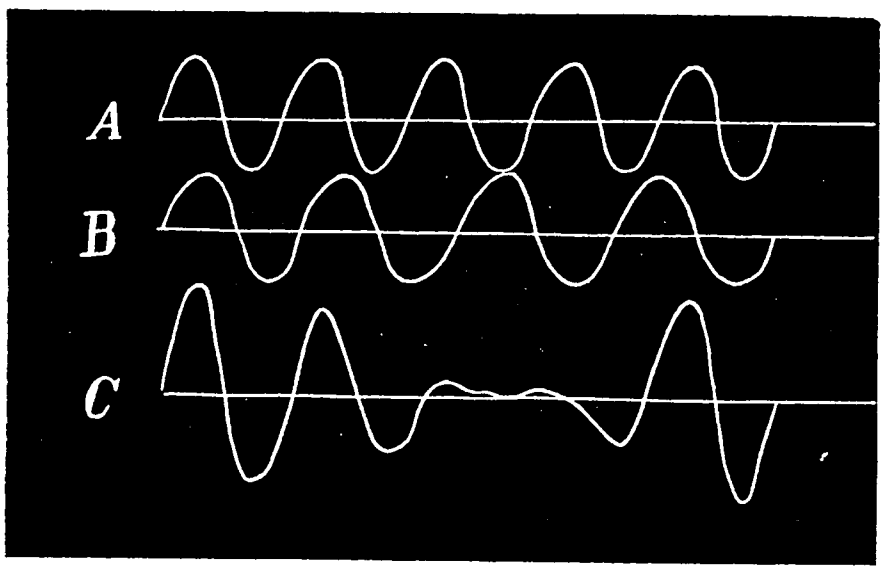
1) B-Kurven er jævnere, nærmer sig mere til en ret Linje end den før Forsøget tagne A-Kurve. 2) Den indeholder ikke nær saa mange smaa Rystelser som A-Kurven, men har i Stedet kun enkelte store Bugter. Disse Forskelligheder ere yderst mærkelige, fordi de gaa stik imod, hvad man paa Forhaand kunde være tilbøjelig til at vente. Man skulde jo tro, at de Mennesker, hvis Hænder ryste saaledes, at de kunne holde et Bord i Bevægelse derved, ikke ville være i Stand til at holde en udstrakt Arm nogenlunde rolig; men Erfaringen viser det modsatte. Der er saa lidt som mulig nogen egenlig Uro tilstede;

af alle de Kurver, som jeg under andre Forhold har optaget hos forskellige Mennesker, har kun Fig. II A nogen Lighed med de her omtalte, og den er som tidligere berørt optagen efter en Times fuldstændig Hvile. Endelig viser der sig den Mærkelighed, at B-Kurverne sædvanlig, men dog ikke altid, dele sig i to Grupper, af hvilke den ene, (jvf. Fig. VII), viser omtrent 5, medens den anden (Fig. VIII) kun har omtrent 4 Svingninger i Sekundet. Vore tidligere anførte Rystekurver have vist, at Svingetallet for et normalt Menneske under forskellige Forhold kan variere meget stærkt, mellem 6 og 10 Svingninger

pr. Sek.; under Borddansen gaar Tallet nu altid ned og falder for nogle Cirkeldeltagere nærmest ved 4, for andre nærmest ved 5. Naturligvis kan der ogsaa forekomme Tal midt imellem disse Grænser, men de ere forholdsvis sjældne, og jeg ser derfor bort fra dem. Holde vi os til det normale, det hyppigst forekommende, saa vil Forholdet være dette, at Cirkeldeltagernes Rystekurver falde i to Grupper, hver med sit Svingetal, 4 og 5. Da det nu tilmed ved mine Forsøg har vist sig, at denne Deling i to Grupper indtræder desto hurtigere, jo lettere det lykkes for Deltagerne at faa Bordet i Gang, saa er det indlysende, at Delingen ikke er uden Betydning. Ved en nem Betragtning kunne vi ogsaa let overtyde os om, at det rimeligvis er de forskellige Svingetal, som ere Aarsagen til, at Bordet overhovedet kommer i Bevægelse.

Lad os tænke os, at alle Deltagerne netop »ryste« det samme Antal Gange i Sekundet, saaledes som Tilfældet jævnlig er fra Begyndelsen. For nu ikke at gøre Sagen vidtløftigere end nødvendig, kunne vi indskrænke os til at betragte to Hovedtilfælde: enten gaa alle Rystelserne i hvert Øjeblik imod hinanden, eller de gaa alle i samme Retning.

Det er let at indse, at der i første Tilfælde slet ikke kan fremkomme nogen Bevægelse, ti vel forstærke Stødene hinanden, da de gaa i samme Retning, men ethvert Stød i én Retning efterfølges af et meget nær ligesaa stærkt i modsat Retning, fordi Hænderne ryste frem og tilbage, og Resultatet heraf maa da blive, at der slet intet sker. Hvis Deltagerne

derimod dele sig i to Grupper, hver med sit Svingetal, saa stiller Sagen sig ganske anderledes. Et Blik paa omstaaende Figur vil være tilstrækkeligt til at gøre dette klart. A er en Rystekurve med 5, B en lignende med 4 Svingninger i Sek.; for Overskuelighedens Skyld ere de tænkte ganske regelmæssige. Hvis nu en Genstand, f. Ex. et Bord, samtidig paavirkes af begge stødvise Bevægelser, saa vil det i Virkeligheden paavirkes paa den Maade, som Kurven C viser. Stødene gaa kun to Gange nøjagtig i samme Retning og forstærke hinanden; paa de andre Punkter derimod ophæve de mer eller mindre fuldstændig hinandens Virkninger, og denne gensidige Udjævning vil, som Figuren viser, strække sig over en ikke ringe Del af Sekundet. Strax derefter følger saa et kraftigt Stød. Derved faa Deltagerne Forestillingen om en bestemt Retning af den hele Bevægelse, og vi have allerede set, hvorledes en saadan Forestilling om en bestemt Bevægelse kan indvirke paa de uvilkaarlige Rystelser og forstærke dem netop i den Retning. Det er derfor i høj Grad sandsynligt, at Bordet først kommer i Gang, naar Cirkeldeltagernes uvilkaarlige Rystelser ere blevne saa forskellige, at der ved deres gensidige Indgriben kan opstaa Stød med mellemliggende Hvileperioder.

Den her givne Forklaring gælder dog kun, hvis der ikke blandt Cirkeldeltagerne findes et særlig udviklet Medium i spiritistisk Forstand. Et saadant Medium vil nemlig sædvanlig have en saa fuldstændig dominerende Indflydelse paa Bevægelserne, at de øvrige Deltagere blive temmelig overflødige; de virke nærmest kun som »Bremse«. Man overbeviser sig let herom, selv om der ikke er noget særligt Medium tilstede, ved at lægge Mærke til, hvem af Deltagerne der har den største Indflydelse paa Bevægelserne; disse Personer vise sig ved nærmere Undersøgelse altid at have de bedste mediumistiske Anlæg. Endelig gælder Forklaringen heller ikke for det Tilfælde,

hvor der opstaar Bevægelser af Genstande uden Berøring. Ved fintmærkende Apparater, hvis Indretning jeg dog ikke her skal gaa nærmere ind paa, har jeg overbevist mig om, at Rystebevægelserne ikke kunne forplante sig, hverken gennem Luften eller faste Legemer. Bevægelser uden Berøring kunne derfor ikke være foraarsagede af uvilkaarlige Rystelser. Vi have imidlertid tidligere set (III. S. 76), at der kræves en høj Udvikling hos det Medium, som skal frembringe slige Fjærnvirkninger; vi ville derfor opsætte den nærmere Redegørelse for Sagen til et følgende Afsnit, hvor vi komme til at behandle Mediumiteten med alle dens Ejendommeligheder.

Tilbage staar endnu blot med et Par Ord at omtale de Former, som Borddansen kan antage under forskellige Forhold. At Musik i Almindelighed vil have den Indflydelse paa Bordet, at det danser i Takt med Musiken, behøver næppe nogen nærmere Forklaring, naar man erindrer, hvor stor Indflydelse Takt og Rytme har paa de uvilkaarlige Bevægelser. Af ulige større Interesse er den Bankning, hvorved Bordet kan give Svar paa fremsatte Spørgsmaal. Forholdet stiller sig her noget forskelligt, alt efter som der er et Medium tilstede eller ikke. Er der intet særligt Medium medvirkende, saa faar man sjældent et forstaaeligt Svar, medmindre de fleste af Deltagerne ere i Stand til at besvare Spørgsmaalet. Det er naturligvis her, som i alle lignende Tilfælde, Forestillingerne, der bestemme Bevægelserne: hvis der ikke er overensstemmende Forestillinger hos Deltagerne, faar man heller ikke præcise Bevægelser. Jeg har mangfoldige Gange havt Lejlighed til at se, hvorledes et Svar kom i Stand, naar Deltagerne vare usikre paa, hvad der egenlig skulde svares. Bankningen begyndte da sædvanlig tøvende og usikkert, indtil den stoppede et eller andet tilfældigt Sted, hvormed altsaa det første Bogstav var angivet. Med det næste gik det paa samme Maade. Dannede disse nu

Begyndelsen til et almindelig bekendt Ord, saa blev dette aabenbart grebet af alle Deltagerne, hvad der røbede sig derved, at de følgende Bogstaver blev »bankede af« med stor Fart og Sikkerhed. Med det næste Ord gik det paa samme Maade, og saa snart man havde saa mange Ord, at Sætningen kunde gættes, var det hele snart færdigt. Var Spørgsmaalet derimod af den Natur, at det kunde besvares paa meget forskellig Maade, saa var det rent tilfældigt, om der overhovedet blev Mening i de fremkomne Bogstaver; og kom der en enkelt Gang et fornuftigt Svar, saa stemte dette, efter min Erfaring, aldrig med Virkeligheden, saa vidt en Kontrol var mulig.

Anderledes stiller Sagen sig naturligvis ogsaa her, hvis der er et udviklet Medium tilstede. Et saadant Medium vil, som ovenfor omtalt, fuldstændig kunne beherske Bordets Bevægelser, og alle Mediumitetens Ejendommeligheder kunne derved komme til at gøre sig gældende i Meddelelsernes Indhold. Dels Mediets egne ubevidste Forestillinger dels Oplysninger, som Mediet ved Tankelæsning eller Tankeoverføring modtager fra de tilstedeværende, kunne saa spille ind med og give Meddelelserne det vidunderlige Præg, der er saa vel kendt fra de spiritistiske Seancer. Vi skulle imidlertid i det følgende se, at det vidunderlige her kun beror paa den herskende Uvidenhed om disse psykiske Fænomener.

Tankelæsning og Tankeoverføring.

Muligheden af Tankelæsning er opdaget af Amerikaneren Brown i 1875, og han skal allerede dengang have givet en i alt væsenligt rigtig Forklaring af Sagen; men da han var en praktisk Mand, der selv udnyttede sin Opdagelse ved offenlige Forestillinger, har han naturligvis vogtet sig for at gøre Forklaringen bekendt i altfor vide Kredse. Et Par Aar senere skrev derimod en anset

Læge i New-York, Beard, en lille Afhandling om »Tankelæsningens Fysiologi«, og da Bishop og Cumberland ved sine Forestillinger i Europa havde gjort Sagen bekendt her, fremsatte Carpenter i England og Preyer i Tyskland, uafhængige af hinanden og uden at kende Beard's Afhandling, ganske overensstemmende Forklaringer. Efter disse forskellige Mænds Iagttagelser beror Tankelæsningen ligefrem paa de uvilkaarlige Rystebevægelser; for at gøre Rigtigheden heraf indlysende, behøve vi kun med et Par Ord at omtale Tankelæserens Praxis.

De Tanker, som skulle »læses«, eller rettere, det, der skal gættes, kan være af meget forskellig Beskaffenhed; det kan være en skjult Genstand, der skal findes, et Tal, et Ord eller en hel Tankerække, f. Ex. en Rejseplan, som en eller anden har udkastet, og som Tankelæseren skal paavise. Fremgangsmaaden vexler nu noget efter Tilfældets særlige Natur, men under alle Omstændigheder maa en enkelt Person koncentrere hele sin Opmærksomhed paa det, der skal findes. Med ham sætter Tankelæseren sig saa i Forbindelse, enten ved ligefrem at tage hans Haand i sin eller ved at trykke hans Haand mod sin Pande eller endog — hvad der naturligvis gør endnu større Effekt — ved blot at holde i den ene Ende af en Stok, som Personen holder i den anden Ende. Er det nu en skjult Genstand, der skal findes, saa sætter Tankelæseren sig i Bevægelse, snart hurtigt, snart langsomt, snart i skiftende Retninger, snart styrende lige løs paa ét bestemt Punkt. Saaledes fortsættes der, indtil Tingen er funden, men jævnlig slaar Forsøget dog ogsaa fejl for Tankelæseren.

Som et Exempel af anden Art kunne vi nævne det Tilfælde, at et bestemt Tal skal gættes. Forsøgspersonen maa saa koncentrere sin Opmærksomhed paa hvert enkelt Ciffer for sig, og Tankelæseren, som staar foran en Tavle, forbunden med ham paa en af de omtalte Maader,

skriver nu Tallene ned, efter at han med Kridtet har gjort forskellige Bevægelser i Luften. Paa lignende Maade i andre Tilfælde. Er det en Rejseplan, der skal gættes, stiller Tankelæseren sig foran et stort Kort. Personen maa nu rette sin Opmærksomhed paa Rejsens Udgangspunkt, og derefter, naar Tankelæseren rigtig har udfundet det, gaa til næste Station, o. s. v.

Det er let at forstaa, at den stadige Koncentration af Opmærksomheden netop paa den Forestilling, som Tankelæseren skal til at »læse«, maa give Anledning til stærke uvilkaarlige Bevægelser. Naar f. Ex. en skjult Genstand skal findes, er det slet ikke Tankelæseren, der trækker afsted med Forsøgspersonen, det er tværtimod denne, der fører eller leder Tankelæseren. Vil Tankelæseren bevæge sig i en urigtig Retning, mærker han en mer eller mindre tydelig Modstand fra Personens Side; saasnart han derimod tilfældig slaar ind i den rigtige Retning, følger den anden frivillig med og angiver endog ofte ved smaa Ryk, naar der skal bøjes af og til hvilken Side. Tankelæsningen er saaledes nærmest en ny Form for den gamle Leg »Tampen brænder«, hvor en enkelt Persons uvilkaarlige Bevægelser træde i Stedet for de legendes Raab. Paa samme Maade finder Tankelæseren ogsaa den Rejserute, som en Person i Tanken har afstukket paa et forelagt Kort; overalt, hvor det drejer sig om at paavise bestemte Retninger, vil vedkommendes Forestillinger om disse Retninger medføre Bevægelser, der lede Tankelæseren paa Sporet.

For at være Tankelæser behøver man altsaa kun at have øvet sig i at lægge Mærke til de uvilkaarlige Bevægelser. Adskillige Forsøg af den Art kunne dog udføres af de fleste saa godt som uden Øvelse, ti mange Mennesker formaa saa lidt at beherske sine Muskler, især naar der kommer lidt Spænding og Sindsbevægelse til, at de meget tydelig røbe sine Tanker i det afgørende

Øjeblik. Som typisk Exempel skal jeg anføre et enkelt Forsøg, der under nogenlunde gunstige Forhold vel vil kunne lykkes for de fleste Mennesker. Man lægger en Række Kort op paa Bordet og beder vedkommende Person, der altsaa helst maa være saa nervøs som mulig, om at koncentrere sine Tanker paa et enkelt af Kortene. Man tager nu vedkommende i Haanden, og med sin anden, frie Haand peger man sukcessivt paa de forskellige Kort, idet man ganske langsomt gaar fra det ene til det andet. Sædvanlig føler man, idet man kommer til det rette, et saa tydeligt Ryk, at man slet ikke er i Tvivl om, hvilket Kort der er tænkt paa. — Vi kunne nu ogsaa let gøre Prøve paa denne Forklarings Rigtighed. Forholder det sig nemlig saaledes, at det er de uvilkaarlige Bevægelser, som lede Tankelæseren, saa er det indlysende, at ingen, end ikke den mest øvede Tankelæser, vil være i Stand til at afgøre, hvad der er blevet tænkt paa af den, som i høj Grad kan beherske sine Bevægelser. Dette stemmer da ogsaa med Erfaringen, idet man ofte vil kunne se en hel Række Forsøg mislykkes for en øvet Tankelæser med én Person, medens de samme Forsøg i næste Øjeblik lykkes med en anden. Preyer beretter desuden, at han har tilbudt sig som Forsøgsperson hos flere af de berømteste Tankelæsere, der ere optraadte i Europa, men der er ingen af dem, som nogensinde have kunnet læse hans Tanker, da han sørgede for ikke at røbe dem ved nogen Bevægelse. Der kan saaledes næppe være Tvivl om Forklaringens Rigtighed.

Ulige vanskeligere er det naturligvis at gætte et bestemt Tal, som et Menneske tænker paa. Vi have ovenfor set, hvorledes Forestillingen om et Tal eller en Figur medfører Skrivebevægelser, der dog i Almindelighed ere saa svage, at de maa forstørres ved dertil indrettede Apparater, for at de kunne opfattes. Tankelæseren træder altsaa her i Stedet for et saadant Apparat; han

maa med Anspændelse følge Haandens Bevægelser for at kunne opfatte det tænkte Tal eller Bogstav, og dette kræver naturligvis nogen Øvelse. Men ogsaa her afhænger aabenbart meget af Forsøgspersonen; ere Bevægelserne store, vil selv den uøvede let kunne opfatte dem, medens end ikke den mest øvede Tankelæser kan udrette noget overfor den, der helt kan beherske sine Muskler.

Hvorvidt Tankelæsning har spillet nogen Rolle i tidligere Dages Magi, er det næppe muligt at afgøre. Der foreligger, saa vidt jeg véd, ikke noget Bevis for, at den har været kendt, men derfor kan dette naturligvis godt have været Tilfældet. I vor Tid benyttes den, i en maskeret Form, af talrige professionelle, spiritistiske Medier. Overalt i Udlandets store Byer findes der saakaldte spiritistiske Medier, i Almindelighed let hypnotisable Somnambuler, der for passende Betaling sætte Folk i Forbindelse med deres afdøde. Dette gaar for sig paa den Maade, at Mediet og Klienten sætte sig ved et let Bord med Hænderne hvilende derpaa. Klienten maa nu koncentrere alle sine Tanker paa den paagældende døde og i Tankerne paakalde dennes Aand. Det varer da ikke længe, før Bordet frembogstaverer Aandens Navn, og der kan nu udspinde sig en fuldstændig Konversation med dette Væsen. Som Giles de la Tourette har paavist (»Hypnotismen«, dansk Overs. S. 412) drejer det sig her kun om en ganske almindelig Tankelæsning med Bordet som Mellemled. Mediets uvilkaarlige Bevægelser sætte Bordet i Gang, men Bankningen dirigeres stadig ved den Modstand, som Mediet føler fra Klientens Side. Der fremkommer saaledes netop de Meddelelser, som Klienten tænker paa og venter. Disse professionelle, betalte Kunststykker have dog kun Interesse ved at vise, med hvor simple Midler uvidende og enfoldige Personer endnu i vore Dage kunne bedrages.

Tankeoverføring. Som omtalt III. S. 77—85 forekommer det jævnlig i de spiritistiske Seancer, at Medier, hvis Hæderlighed er hævet over enhver Tvivl, give Meddelelser om Ting, som de ikke kunne antages at have noget Kendskab til, og som maaske i det højeste ere kendte af en eller nogle enkelte blandt Cirkeldeltagerne. At mange af disse Meddelelser kunne skyldes en Opdukning af glemte Forestillinger, er allerede paavist paa det nævnte Sted; i Afsnittet om det ubevidstes Indgriben i Bevidstheden ville vi komme tilbage til dette Punkt. I andre Tilfælde kunne Meddelelserne vel komme i Stand ved Tankelæsning, hvis der er en Forbindelse mellem Mediet og en af de Personer, som sidde inde med den fornødne Viden. Men da begge disse Muligheder i adskillige Tilfælde synes at være udelukkede, saa ligger den Antagelse nær, at det ene Menneskes Tanke direkte kan indvirke paa et andet Menneskes. Society for Psychical Research (»S. P. R.«), som stiftedes d. 20. Febr. 1882, gjorde det derfor til sin første og væsenligste Opgave at undersøge, om en saadan Indvirkning var mulig. Allerede i Juli samme Aar kunde den dertil nedsatte Komite, hvis Formand var Fysikeren, Prof. Barrett, afgive Beretning om en Række Undersøgelser paa dette Omraade, der tildels vare begyndte Aaret i Forvejen. Ved at sende Forespørgsler ud til forskellige Sider havde man fundet en Præstefamilje, Creery, af hvis fem Døtre de fire ældste viste sig i Stand til, uden nogen Berøring, at angive, hvad en af de andre tænkte paa. Den samme Evne fandtes hos en ung Pige, der tjente i Familjen. Med disse havde Komiteen jævnlig experimenteret, og skønt Forsøgene paa at overføre Tanker naturligvis ikke altid lykkedes, slog det dog til saa ofte, at Resultaterne aldeles ikke lod sig forklare som blot tilfældige Sammentræf.

Beretningen om disse Forsøg, der blev offenliggjort i »Proceedings of S. P. R.« Bd. I, vakte stor Opsigt, og man begyndte nu at experimentere med Sagen rundt om i England, Frankrig, Tyskland og Amerika. I Begyndelsen anvendte man som Modtager af Tankerne (Percipient) sædvanlig unge Piger i normal Tilstand; senere gik man over til at hypnotisere Modtageren, hvorved Forsøgene syntes at lykkes bedre. I den følgende halve Snes Aar fremkom der en Vrimmel af Undersøgelser paa dette Omraade. De fleste af disse findes i Proceedings of S. P. R.; desuden har den franske Fysiolog Richet samlet alle sine Undersøgelser i et særskilt Værk, hvis anden forøgede Udgave foreligger paa Tysk under Titlen: »Experimentelle Studien auf dem Gebiete der Gedankenübertragung« Stuttgart 1891.

Betragter man nu alle disse Undersøgelser under ét, lader det sig ikke nægte, at der tilsyneladende er ført Bevis for, at Tanker kunne overføres fra et Menneske til et andet, i det mindste paa ikke altfor lang Afstand. I Virkeligheden ere dog mange af disse Forsøg ganske værdiløse. Nogle Forsøgsrækker ere saa smaa, at den Mulighed ingenlunde er udelukket, at de tilsyneladende Tankeoverføringer kun skyldes tilfældig rigtig Gætning. I andre Tilfælde ere Forsøgslederne ubekendte Personer, hvis Navne ikke give mindste Garanti for, at der er truffen de fornødne Anstalter til at udelukke Bedrag fra Afsenderens eller Modtagerens Side. Hvor let et saadant Bedrag i længere Tid kan forblive ubemærket, fremgaar deraf, at Søstrene Creery, som gav Anledning til alle disse Undersøgelser, senere have tilstaaet, at de i det mindste i nogle Tilfælde have benyttet et aftalt Signalsystem. Man kan derfor ikke tage Forsøg, som udføres af den første den bedste, for gode Varer. Men selv om man saaledes af forskellige Grunde udskyder adskillige af de foreliggende Undersøgelser, bliver der dog nok tilbage.

Foruden Richets ovennævnte Arbejde foreligger der en meget udførlig Forsøgsrække, udført under Ledelse af Prof. og Mrs. Sidgwick. Den omfatter over 1300 Forsøg, som ere anstillede udelukkende med tocifrede Tal, hvorved det bliver muligt at beregne det sandsynlige Antal Træffere, som vil fremkomme alene ved rigtig Gætning. Da denne Række gav gennemsnitlig 18 % fuldstændig rigtige Tankeoverføringer, et Tal, som langt overskrider, hvad der vil kunne naas alene ved Gætning, saa synes Tankeoverføringen dermed at være bevist. Tillige paaviste Mrs. Sidgwick, at ikke enhver Person kan bruges som Afsender eller Modtager; der synes altsaa at kræves særlige Betingelser opfyldte af begge Parter, for at Tankeoverføringen skal komme i Stand. Man har derfor ment, at der mellem visse Personer fandt en Fjærnvirkning — Telepati — Sted; men om disse telepatiske Kræfters Natur har man hidtil kun kunnet opstille ganske løse Formodninger. Selve Kendsgerningen rokkes dog ikke i mindste Maade, fordi man ikke kan forklare den, og man har følgelig med fuld Ret kunnet benytte Telepatien til Forklaring af mange af de gaadefulde Fænomener, som optræde i de spiritistiske Seancer. Hertil komme vi senere tilbage.

Vilde man nu spørge, om Telepatien da ikke lader sig forklare ved Sansepaavirkninger af bekendt Art, saa er der unægtelig meget som tyder paa, at Tankerne ligefrem overføres ved Lydpaavirkninger. For det første lykkes Forsøgene bedst naar Afsenderen hypnotiserer Modtagerne. Men hos hypnotiserede ere Sanserne, og især Hørelsen, ofte meget skærpede, saa at de kunne opfatte svage Lyde, som normale Personer ikke ere i Stand til at opfatte. Dernæst foregaar Fjærnvirkningen kun indenfor visse Grænser. I Mrs. Sidgwick's ovennævnte Forsøg var Afsender og Modtager i samme Værelse; opholdt de sig i to Naboværelser, sank Antallet af rigtige

Tankeoverføringer til 9 %, og opholdt de sig i forskellige Huse, lykkedes Forsøgene slet ikke. Endelig maa Afsenderen tænke vedholdende paa den Forestilling, som skal overføres. Men derved er, som tidligere omtalt, svage Talebevægelser næsten uundgaaelige. Naar altsaa Afsenderen uvilkaarligt hvisker, og Modtagerens Hørelse er skærpet, saa ligger den Antagelse nær, at Telepati simpelthen beror paa Lydoverføring.

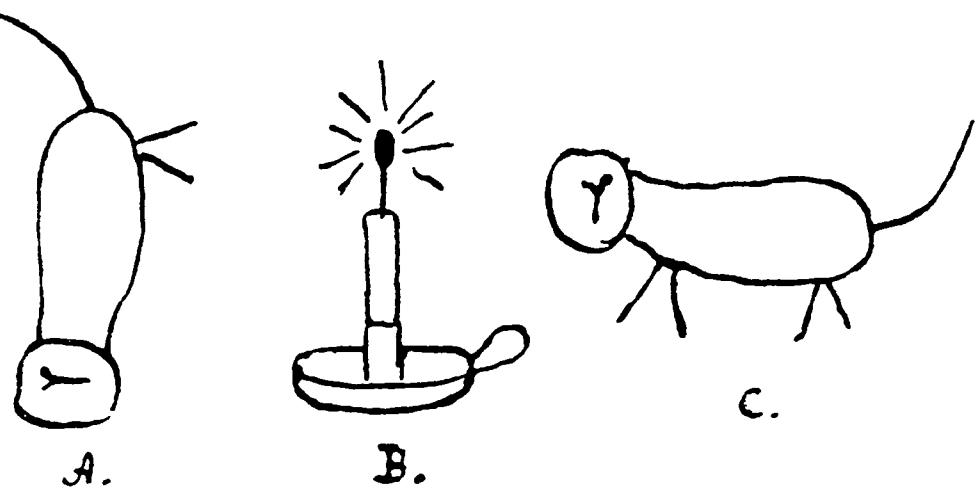
For at prøve denne Mulighed har jeg, i Forbindelse med Hr. Læge F. C. C. Hansen anstillet en længere Forsøgsrække. For at undgaa den mislige, stadige Hypnotiseren tog jeg min Tilflugt til Hulspejle. Stilles to store Hulspejle op med Axerne i hinandens Forlængelse, vil enhver Lyd, som udgaar fra det ene Brændpunkt, samles i det andet. Hvis Afsenderens Mund og Modtagerens Øre befinder sig hver i sit Brændpunkt, vil Modtageren kunne opfange enhver Lyd lettere og tydeligere, end om han havde Øret lige ved Afsénderens Mund. Paa denne Maade opnaar man altsaa en ganske lignende Skærpelse af Modtagerens Hørelse, som ellers fremkaldes ved Hypnotisering. For at vore Forsøg kunde sammenlignes med de omtalte engelske, experimenterede vi udelukkende med tocifrede Tal. Det viste sig nu snart, at Afsenderen kun med største Anstrængelse kunde undgaa svage Talebevægelser, naar han i nogen Tid havde tænkt paa et Tal. Han kunde holde Munden fast lukket og tilsyneladende ikke frembringe mindste Lyd, men hvis han ikke hæmmede Tungens og Stemmebaandenes Bevægelser, saa hørte Modtageren i sit Brændpunkt en svag Hvisken, der let fortolkedes som et eller andet Tal. Naturligvis hørte han ret jævnlig galt, men Resultatet blev dog fuldstændig rigtigt i 33 % Tilfælde. Af den Art Forsøg anstillede vi ialt 1000.

Det interessanteste ved disse Forsøg er utvivlsomt de Forvexlinger, som Modtageren gjorde sig skyldig i

ved Opfattelsen af de hviskede Tal. Opstiller man en fuldstændig Tabel over de hyppigste af disse Fejl, saa viser det sig, at Forvexlingen gennemgaaende skyldes Konsonanterne i Talordene. Saaledes høres »en« jævnlig som »ni« eller »fem«, idet m og n vanskelig kunne skelnes fra hinanden. »To« opfattes som »tre« eller »otte«, »fire« som »fem«, »sex« som »syv« o. s. v. Nu viser det sig fremdeles, at netop de samme Forvexlinger, som vi hyppigst have gjort os skyldige i, ogsaa forekomme ved de engelske Forsøg paa Tankeoverføring. Dette beviser tydeligt nok, at Englændernes Tankeoverføring er kommen i Stand paa samme Maade som vor, nemlig ved uvilkaarlig Hvisken. Naar man, som vi, benytte Ordene treti, firti, femti o. s. v. i Stedet for de sædvanlige Former, saa ligne de danske og engelske Talord hinanden i høj Grad, især naar de hviskes. Det er derfor ikke mærkeligt, at de hyppigste Forvexlinger og Fejltagelser blive de samme i begge Sprog. Og omvendt kan man af denne store Overensstemmelse i Forvexlingerne slutte, at de hidrøre fra samme Aarsag, med andre Ord: at de saakaldte Tankeoverføringer kun skyldes en Hvisken, som opfattes — eller misforstaas — af Modtageren. Ved Forsøg og Beregninger, som vi ikke her kunne gaa ind paa, har jeg fundet, at Sandsynligheden for, at de engelske Tankeoverføringer ere komne i Stand ved Hvisken, er 4000 Gange større end Sandsynligheden for nogen anden Aarsag.

Da de her omtalte engelske Forsøg hverken i Forsøgsanordningen eller i andre væsenlige Punkter adskille sig fra de fleste Forsøg af den Art, saa kan der ikke være Tvivl om, at den saakaldte Tankeoverføring gennemgaaende beror paa uvilkaarlig Hvisken. Der foreligger dog ogsaa Forsøg, hvis heldige Udfald rimeligvis ikke engang skyldes en saa positiv Aarsag som den uvilkaarlige Hvisken, men beror paa en blot og bar Illusion.

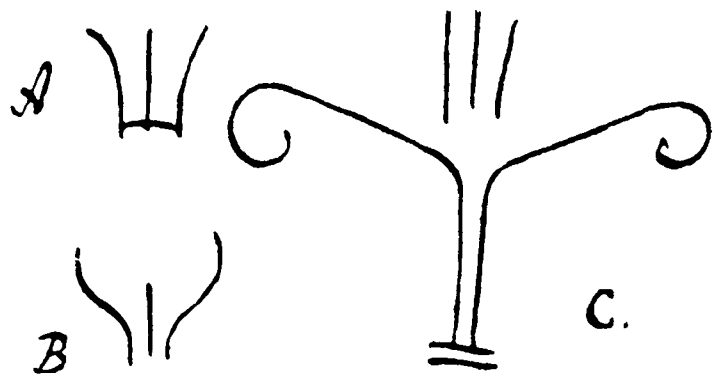
Saaledes har Richet og mange andre forsøgt at overføre Tegninger, som Modtageren skulde gengive. I Richets ovennævnte Værk og i Proceedings of S. P. R. foreligger der Hundreder af saadanne Gengivelser; i de fleste Tilfælde kan man dog kun med en god Vilje se, at de ligne Originalen. Men hvor let slige fjærne Ligheder kunne fremkomme tilfældigt, kan ses af følgende Tildragelse. Engang forsøgte Hr. Hansen at overføre en Tegning til mig, idet han med al Anspændelse søgte at hæmme sine uvilkaarlige Talebevægelser. Jeg hørte da heller intet; desuagtet dukkede et bestemt Billede op i min Bevidsthed, jeg tegnede det (se hosst. Fig. A) og rakte det til

Hr. H. Han fandt deri en tydelig Lighed med sin Originaltegning, (Fig. B). En Lighed er der ganske vist, men desværre havde jeg slet ikke tænkt paa en Lysestage, derimod paa en Kat. Hvorfor jeg ikke gjorde Tegningen færdig, kan jeg ikke erindre; men man ser let, at naar der tilføjes et Par Streger forneden tilhøjre og Tegningen saa drejes som vist i Fig. C, saa har man det barnlige Billede af en Kat, som jeg tænkte paa. Ligheden med Lysestagen er altsaa ganske illusorisk, den findes kun i Betragterens Fantasi og hidrører ikke i mindste Maade fra nogen Tankeoverføring.

I Richets og de fleste andre Forsøg paa at overføre Tegninger er den opnaaede Lighed af samme Art. Et

enkelt Exempel er tilstrækkeligt til at belyse dette. Ved et af Richets Forsøg tegnede Somnambulen efter hinanden de hosstaaende Figurer A, B og C, og beskrev dem som »en Skaal med Springvand, i Midten noget til at sætte Blomster i.« Originaltegningen var en Krebs. Nu er der vist ingen, der ved at se disse Figurer vil tænke paa en Krebs; kun naar man véd, hvad Originalen forestillede, kan man finde en Lighed. Hvis Originalen havde været et Bord med Blomster eller en prustende Hval, der dukker op af Bølgerne, saa havde man ogsaa kunnet se en Lighed. Men det falder slet ikke Richet ind; han ser i slige Tegninger et godt Bevis for Tankeoverføring. I Virkeligheden ere disse Tegninger naturligvis ikke Bevis for nogetsomhelst andet end den velbekendte Illusionslov: en ubekendt Tings Lighed med noget bekendt overvurderes altid.

Søvn og Drøm.

Søvnen.

Blandt de mange Forstyrrelser, som det normale menneskelige Bevidsthedsliv er underkastet, er der ingen, der forekommer blot tilnærmelsesvis saa hyppig som Søvnen. Ethvert Menneske tilbringer gennemsnitlig en Tredjedel af Døgnet med at sove, og denne regelmæssig indtrædende, periodiske Afbrydelse af det vaagne Bevidsthedsliv er derfor selv et normalt Fænomen. Under Søvnen

antager Sjælelivet nu en fra den vaagne Tilstand helt forskellig Karakter. I Drømme ser Mennesket sig udrustet med Evner og Færdigheder, som han slet ikke besidder i vaagen Tilstand; han færdes i fjærne, ubekendte Egne og omgaas med Mennesker, som i Virkeligheden ere langt borte eller maaske endog forlængst afdøde. Disse forskellige Ejendommeligheder synes allerede i de ældste Tider at have tiltrukket sig Menneskets Opmærksomhed; i al Fald gives der i vore Dage næppe noget, selv nok saa lavtstaaende Folkeslag, som ikke tillægger Drømmene med alle deres Forunderligheder en større eller mindre Betydning. Og da det uden Overdrivelse kan siges, at det først er de sidste Aartiers psykologiske Forskning, som har begyndt at sprede lidt Lys i Drømmelivets Mørke, saa er det forstaaeligt, at et saa mærkeligt og hyppigt Fænomen som Drømmen i ældre Tider har været Genstand for de særeste Fortolkninger og derved er bleven Kilde til en Vrimmel af overtroiske Anskuelser. Nogle af disse kunne vi ikke undgaa at støde paa strax i det følgende, skønt det her slet ikke skulde være Opgaven at behandle den Side af Sagen. Foreløbig gælder det for os kun om at faa Rede paa Drømmelivets Ejendommeligheder, hvorved vi da fortrinsvis tage Sigte paa de Forhold, der kunne antages at have havt Betydning for Overtroen. I det følgende Afsnit gaa vi saa nærmere ind paa de forskellige overtroiske Anskuelser, der paavislig ere udsprungne af eller staa i Forbindelse med Drømmene.

Det er en bekendt Sag, at drømmelignende Tilstande kunne forekomme under andre Forhold end den normale Søvn. Men denne er den almindeligste og hyppigste Betingelse for Drømmens Opstaaen, og den maa derfor gøres til Genstand for en særlig Omtale; de andre komme vi til senere. I denne Fremstilling holder jeg mig udelukkende til de faktiske Forhold, da de forskellige

Hypoteser om Søvnens Natur saa godt som ingen Betydning have for Forstaaelsen af Drømmelivet.

Det daglige Livs Erfaring lærer os, at Søvnen er en Hviletilstand for hele Organismen; trætte paa Legeme og Sjæl gaa vi tilsengs, men efter en rolig Søvn staa vi friske op, med nye Kræfter til at tage fat paa Dagens Arbejde. Der har i Nattens Løb, under Søvnen, fundet en Udhviling Sted, som røber sig ved en fornyet Arbejdsevne. Alt, hvad den nærmere fysiologiske og psykologiske Undersøgelse af Søvnen har bragt for Dagens Lys, peger nu i samme Retning: Søvnen er en Hviletilstand, hvorunder alle legemlige og sjælelige Virksomheder ere nedsatte. Til Belysning heraf skulle vi kort omtale de forskellige, karakteristiske Forandringer, som indtræde under Søvnen.

Det mest iøjnefaldende Fænomen, som ledsager Søvnen, er Musklernes Slappelse. Sidder man oprejst, idet Søvnen indtræder, synker Legemet sammen og Hovedet falder forover, fordi Nakkemusklerne slappes. Enhver kender sikkert af Erfaring det højst ubehagelige Ryk, som denne Bevægelse af Hovedet foraarsager. Rykket er sædvanlig saa stærkt, at det øjeblikkelig vækker os, men en kort Tid efter synker Hovedet ned igen, og saaledes kan man sidde gentagne Gange og »nikke med Hovedet«, indtil man sluttelig enten falder helt isøvn eller »strammer sig op«. Dette Udtryk er ikke blot et Billede men en virkelig Beskrivelse af, hvad der foregaar, idet Søvnen forjages. Saalænge man er vaagen, udgaar der fra Hjærnen til alle Legemets Muskler en stadig Pirring — den saakaldte latente Innervation — hvorved Musklerne holdes i en vis Spænding. Idet Søvnen indtræder, formindskes denne latente Innervation; derfor synker Legemet sammen, hvilket bedst mærkes paa Hovedet, som kræver en ret betydelig Muskelspænding for at holdes oprejst. »At stramme sig op« vil nu blot sige: ved en

Viljesanspændelse at vedligeholde den latente Innervation og dermed stramme Musklerne; en saadan Anspændelse vil sædvanlig for nogen Tid være tilstrækkelig til at forhindre Søvnens Indtræden.

Allerede dette første Fænomen, Musklernes Slappelse, viser os altsaa, at ikke blot Musklernes men ogsaa en af Nervesystemets stadige Virksomheder formindskes under Søvnen. Det samme gælder ogsaa om de to Virksomheder, der ere nødvendige Betingelser for Livet: Aandedræt og Hjærteslag. Aandedrættet bliver langsommere og dybere; medens man i vaagen Tilstand trækker Vejret 18—20 Gange i Minuttet, aander man under Søvnen kun 14—15 Gange i samme Tid. Hjærteslagets Hyppighed formindskes ligeledes, og mærkeligt nok omtrent lige meget hos alle. Hos et Barn, hvis Puls normalt er 100, slaar Pulsen under Søvnen kun 89; hos en voxen synker den f. Ex. fra 70 til 60, formindskes altsaa med omtrent det samme Antal Slag. Til disse Forandringer kommer nu en hel Række andre, som tydelig viser, at Organismens Virksomhed er forringet. Den Luft, vi udaande, er som bekendt særlig rig paa Kulsyre, hidrørende fra de ved Legemets Virksomhed forbrugte Stoffer. Men under Søvnen udaandes der i en given Tid langt mindre Kulsyre, end i den samme Tid i vaagen Tilstand; et tydeligt Tegn paa et formindsket Forbrug af Stof, altsaa paa en ringere Virksomhed. Og da Stofskiftet er Aarsag til Legemets Varme, maa et mindre Stofforbrug nødvendigvis medføre en formindsket Temperatur. I fuld Overensstemmelse hermed har man fundet, at Legemets Varme synker omtrent $^1/_2$ Grad om Natten; derfor maa man ved Tæpper eller Dyner beskytte Legemet mod for stærk Afkøling.

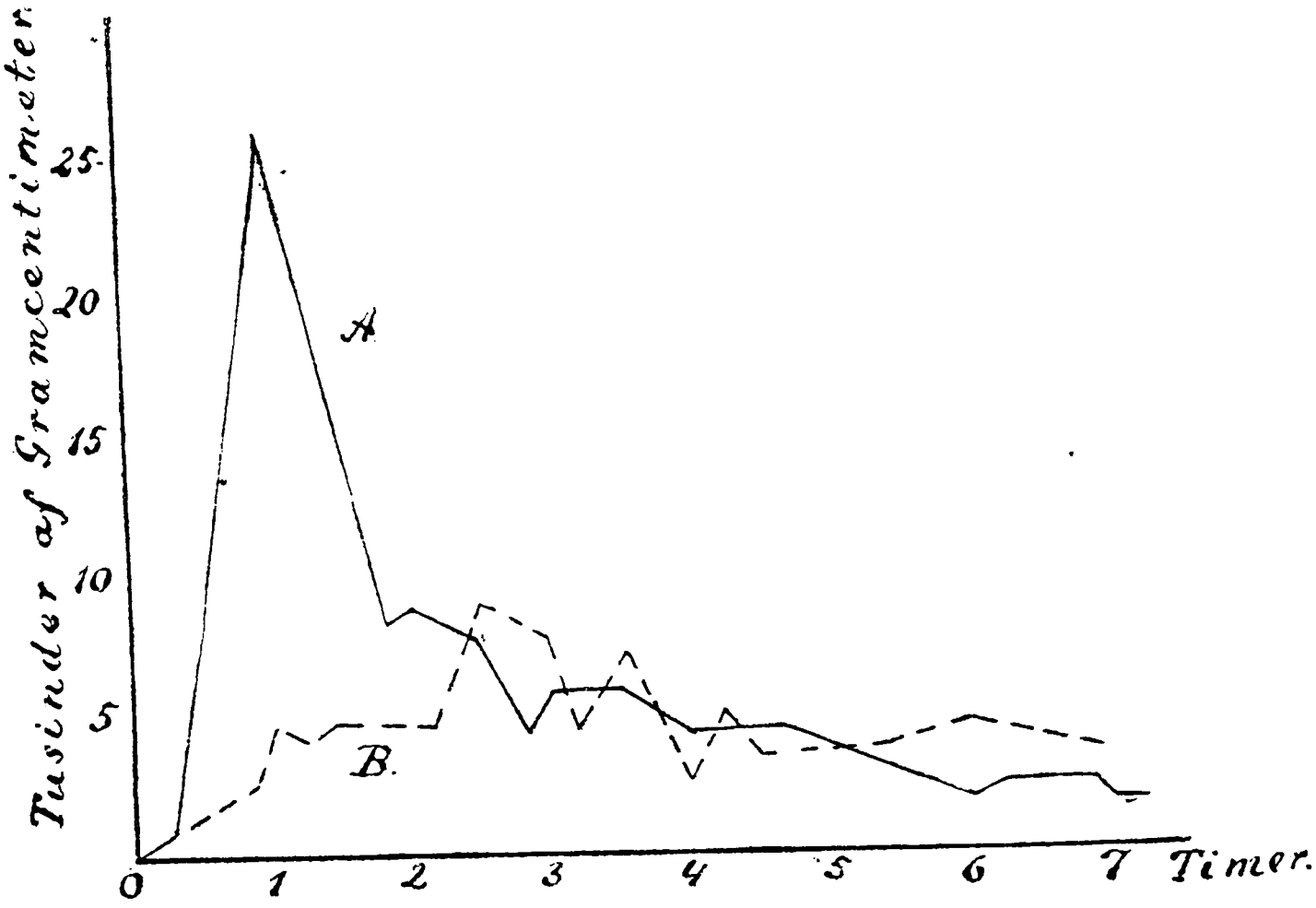
Ligesom Søvnen er en Hviletilstand for den legemlige, saaledes er den det ogsaa for den sjælelige Virksomhed. Den sovende véd intet om, hvad der foregaar omkring

ham, hvis han da ikke vækkes ved en stærk Sansepaavirkning. I psykologisk Henseende er dette maaske det mest karakteristiske for Søvnen, i al Fald det lettest paaviselige, at der skal stærkere Sansepaavirkninger til at fremkalde en Fornemmelse hos en sovende end hos den vaagne. Styrken af den Paavirkning, som netop kan fremkalde en Fornemmelse gennem et eller andet Sanseorgan, kalder man sædvanlig »Pirringstærskelen«. At der skal stærkere Sansepirringer til at paavirke en sovende end en vaagen, kan man altsaa ogsaa udtrykke saaledes: under Søvnen er Pirringstærskelen hævet. Ved denne Hævning af Pirringstærskelen er vor Bevidsthed under Søvnen aabenbart afskaaren fra at modtage et Mylr af Indtryk, som ellers vilde fremkalde Fornemmelser; at dette i højeste Grad bidrager til at formindske den sjælelige Virksomhed, er let at forstaa.

Naar man i det daglige Liv taler om, at ét Menneske sover let, et andet dybt, mener man blot dermed, at den første under Søvnen lettere modtager Paavirkninger fra Omverdenen og derfor er lettere at vække end den sidste. En lignende Forskel kan ogsaa paavises hos det enkelte Menneske under Søvnens Forløb; man vækkes lettere om Morgenen end om Natten af sin sødeste, d. v. s. dybeste Søvn. Altsaa jo stærkere Paavirkning der skal til at vække os, desto dybere siges Søvnen at være. Dette Forhold have forskellige Forskere i den nyere Tid, især Kohlschütter og Michelson, benyttet til at maale Søvnens Dybde i forskellige Momenter. Af praktiske Grunde har man maattet indskrænke sig til anstille Forsøg med Hørelsen, da denne er den eneste Sans, som er nogenlunde tilgængelig under Søvnen. For nu at kunne maale Styrken af den Paavirkning, der netop fremkalder Opvaagning, maa man kunne frembringe Lyd af bestemt Styrke. Men dette kan let gøres ved at lade Kugler af bestemt Vægt falde fra en bekendt Højde paa

et fast Underlag. Fysiken lærer os, at den saaledes fremkaldte Lyds Styrke kan maales ved Produktet af Kuglens Vægt og Faldhøjden. Maales Kuglens Vægt i Gram, Faldhøjden i Centimeter, kan altsaa Lydens Styrke udtrykkes i Gramcentimeter. Finder man altsaa, at en Lyd af bestemt Styrke netop kan vække et Menneske i et vist Øjeblik, saa bliver denne Lydstyrke Maal for Søvnens Dybde, eller med andre Ord, man har fundet Søvnens Dybde i Gramcentimeter.

I hosstaaende Figur er gengivet Resultatet af nogle Maalinger, som ere udførte med den største Omhu og Iagttagelse af alle nødvendige Forsigtighedsforanstaltninger af den tyske Læge Michelson. De to Kurver A og B

hidrøre fra to forskellige Personer. Tallene paa den vandrette Linie (Abcissen) angive Tiden udtrykt i Timer, regnet fra Søvnens Indtræden. De lodrette Linjer (Ordinaterne) angive Søvnens Dybde, udtrykt i Tusinder af

Gramcentimeter. Kurven A, som er funden for et normalt, kraftigt Menneske, viser, at Søvnen i det første Kvarter kun har ringe Dybde; men derefter synker brat og voldsomt, saa at den allerede efter en Times Forløb naar sin største Dybde. I den næste Time aftager den igen stærkt, og i de følgende fem Timer svinger den gentagne Gange op og ned, idet den dog stadig bliver lettere og lettere, nærmer sig mere til den vaagne Tilstand. Gánske det samme Forløb viste Søvnen hos en Række normale Mennesker, som Michelson undersøgte. Kurven B derimod, som hidrører fra en nervøs og overanstrængt Person, viser, at Søvnen her ikke bliver nær saa dyb, at den største Dybde først naas efter halvtredje Times Forløb, og at den er langt tungere ud paa Morgenen end hos det normale Menneske.

Disse interessante Maalinger lære os, hvor fuldstændig vor Bevidsthed under Søvnen kan være afskaaren fra at modtage Paavirkninger fra Omverdenen. Der kan kræves en Lyd paa indtil 25000 gr.-cm. Styrke til at vække et Menneske, naar Søvnen er paa det dybeste; det samme Menneske vilde rimeligvis i vaagen Tilstand kunne opfatte en Lyd paa $^1/_{100}$ gr.-cm. Under den dybe Søvn vil altsaa Sansningen og dermed, af Grunde som vi senere skulle omtale, rimeligvis ogsáa alt andet Bevidsthedsliv være indstillet. Der er følgelig Hvile for de sjælelige, ligesaa vel som for de legemlige Virksomheder. Da Søvnen saaledes utvivlsomt er en Hviletilstand, har man ofte ment, at dens egenlige Aarsag var Træthed; naar Organismens Energi var udtømt, skulde Søvnen indtræde, for at der under denne Hvile kunde opsamles ny Spændkraft. Der er dog mange Erfaringer, som tale imod, at Træthed er den egenlige Aarsag til Søvnen. For det første er det en bekendt Sag, at man let holder sig vaagen ved en interessant Beskæftigelse, selv om man føler sig træt. Paa den anden Side har man iagttaget, at

Folk, der ikke ere vante til at beskæftige sig med sine egne Tanker, let falde i Søvn uden at være trætte, naar ydre Paavirkninger mangle. Fremdeles ville de fleste Mennesker have vanskeligt ved at falde i Søvn efter et anstrængende og trættende Arbejde. Har dette været af aandelig Art, vil Søvnen udeblive, ligefrem fordi Tankevirksomheden ikke vil gaa istaa; har det været legemligt, holdes man vaagen ved Fornemmelserne af Træthed og den dermed følgende Uro i Kroppen. Endelig er det en bekendt Sag, at Sindsbevægelse, maaske mere end nogen anden sjælelig Tilstand, er i Stand til at forhindre Søvnens Indtræden. Hvem har ikke som Barn, i glad Forventning om den kommende Dags Festligheder, ligget vaagen i timevis, for saa, naar man endelig udmattet var falden i Søvn, at vaagne hvert Øjeblik forundret over, at det ikke allerede var Tid til at staa op? Og der er vel næppe nogen ældre, hvis Liv er forløbet saa fredeligt og lykkeligt, at de ikke af egen Erfaring vide, hvorledes Bekymring og Uro kan forjage Søvnen. Alt dette viser, at Søvnens Indtræden fortrinsvis er afhængig af den psykiske Virksomhed; saalænge denne vedbliver med uformindsket Styrke, er Søvn umulig. Og da den normale, sjælelige Virksomhed fornemmelig beror paa Opmærksomhedens Koncentration, saa bliver altsaa en Slappelse af Opmærksomheden den egenlige Betingelse for Søvnens Indtræden. Dette stemmer godt med den bekendte Erfaring, at man let falder i Søvn, naar man lægger sig ned og giver Tankerne frit Løb uden at holde Opmærksomheden ved noget bestemt. En saadan Fantaseren, hvor Tankerne komme og gaa, som de selv ville, kaldes ikke med Urette »en Drøm i vaagen Tilstand« og glider hos mange Mennesker let og umærkeligt over til Søvn; hos de fleste kan der vel ogsaa paavises et saadant Stadium forud for Nattesøvnens Indtræden.

Det vil ikke være muligt her nærmere at godtgøre, at Søvnen virkelig skyldes en Slappelse af Opmærksomheden. En nøjagtig Bevisførelse herfor vilde blandt andet kræve en Paavisning af, at alle de for Søvnen ejendommelige Fænomener kunne forklares ud fra en saadan Forandring i Opmærksomheden. Men dette vilde igen kræve visse Forudsætninger om Opmærksomhedens Natur, som det vil føre os altfor vidt at gaa ind paa.*) Vi ville derfor her nøjes med de anførte Kendsgerninger, som tydelig pege i den Retning; senere skulle vi se, at det ejendommelige Præg, som Sjælelivet antager under Søvnen, netop let forstaas ud fra den samme Forudsætning. Ogsaa det tidligere omtalte Fænomen, Pirringstærskelens Hævning, forklares let ved Opmærksomhedens Slappelse. Det gælder jo allerede for det vaagne Menneske, at Paavirkninger paa en bestemt Sans desto vanskeligere komme til Bevidstheden, jo mindre Opmærksomheden er koncentreret i den Retning. Naar Opmærksomheden altsaa slappes og tilsidst, under den dybe Søvn, fuldstændig ophæves, ville Pirringer af de forskellige Sanseorganer kun yderst vanskelig vække Fornemmelser, altsaa: Pirringstærskelen er hævet. Under Indsovningen sker denne Hævning nu rimeligvis ikke i samme Grad eller paa samme Tid for alle Sanseomraader. En ydre Paavirkning kan som bekendt uvilkaarlig tiltrække sig Opmærksomheden; jo lettere tilgængeligt et Sanseorgan er for ydre Paavirkninger, desto hyppigere vil det i Almindelighed blive paavirket, og desto længere vil Opmærksomheden derfor holde sig paa dette Omraade. Erfaringen synes nu virkelig ogsaa at lære, at Opmærksomheden under Indsovningen først slappes for de lukkede Sanser,

---

*) En udførlig Redegørelse for disse forskellige Punkter har jeg forsøgt at give i min Bog: »Hypnosen og de dermed beslægtede normale Tilstande«, hvortil Læseren henvises.

Smagen, Lugten og Synet; disse falde altsaa først i Søvn. Derefter følger saa rimeligvis Berørings- og Temperatursanserne. Det sidste, vi endnu have Fornemmelse af, før vi falde helt i Søvn, er vore Lemmers Stilling og de Lyde, som trænge ind fra Omverdenen. Men denne sidste, svage Rapport til Omverdenen behøver ikke helt at tabes; mange Mennesker kende sikkert af Erfaring en Slags Halvsøvn, i hvilken man kan hvile godt ud, skønt man hører det meste af, hvad der foregaar rundt omkring. En saadan »partiel Søvn« synes endog at kunne tilspidses saaledes, at den sovende kun bliver modtagelig for Lydpaavirkninger af ganske bestemt Art. Men det er temmelig tvivlsomt, om en saadan Søvn endnu kan kaldes normal, naturlig, og da vi her kun have at gøre med den naturlige Søvn, skulle vi ikke opholde os videre ved dette Fænomen.

Betingelserne for Drømmen.

Under Søvnen kan Bevidsthedslivet fortsættes i en særegen Form: Drømmen. Mange Psykologer mene, at en saadan Fortsættelse altid finder Sted, saa at man altsaa bestandig drømmer, men kun mer eller mindre hyppig mangler Erindringen derom. Denne Anskuelse støtter sig dog kun paa teoretiske Betragtninger og er næppe holdbar, da alle Erfaringer tale for, at drømmeløs Søvn meget godt kan forekomme, og at den dybe Søvn sandsynligvis altid er drømmefri. Men noget afgørende Bevis kan der ikke føres herfor, da man ikke har noget utvetydigt Kendetegn paa, om der under givne Forhold er Bevidsthed tilstede eller ikke. Vi skulle nu i Korthed gennemgaa, hvad der kan siges for og imod den drømmefri Søvn, da dette vil kaste Lys over det Problem, som her fornemmelig skal behandles, nemlig Betingelserne for Drømmenes Opstaaen.

Det eneste ydre Kendetegn, som vi have paa, om et Væsen er besjælet, er dets Handlinger. Se vi et Væsen under givne ydre Forhold opføre sig paa lignende Maade, som vi selv vilde opføre os under de samme Forhold, saa antage vi naturligt, at dette Væsen maa ledes af lignende Forestillinger og Følelser, som vi selv. Paa denne Maade slutte vi, at i det mindste alle højere Dyr ere besjælede, have Bevidsthedstilstande, der mer eller mindre stemme med vore egne. Men fordi vi fra visse Handlinger kunne slutte til bagved liggende Bevidsthedstilstande, derfor gælder den omvendte Sætning ikke; fordi Handlingerne udeblive, kunne vi ikke slutte, at der ingen Bevidsthed er tilstede. En Hund, der er bleven forgiftet med den indianske Pilegift Curare, kan mishandles paa det frygteligste, uden at den ved Hylen eller Bevægelser giver sin Smerte tilkende. Og dog lider Dyret. Giften har kun lammet dens vilkaarlige Muskler; den hyler ikke og flygter ikke, fordi den intet Herredømme har over sine Muskler. Der kan altsaa være endog stærke Følelser tilstede, uden at dette røber sig ved Handlinger.

Hos Mennesket have vi nu ogsaa et andet Middel til at afgøre, om der paa et givet Tidspunkt har været Bevidsthed tilstede, nemlig den senere Erindring om det oplevede. Men dette er heller ikke ubedrageligt. Man kender Tilfælde af »Dobbeltbevidsthed«, hvor Individet for kortere eller længere Tid blev et helt andet »Jeg«, med hel anden Karakter, andre Evner og Tilbøjeligheder end tidligere. I denne Tilstand, som kan vedvare endog i Maaneder, kan Individet optræde ligesaa fornuftigt som ethvert andet Menneske; men naar Anfaldet gaar over og det gamle »Jeg« vender tilbage, er ethvert Spor af Erindring om det passerede udslukket. Trufne Aftaler, afsluttede Forretninger og andre Handlinger — alt er glemt. Vi lære heraf, at Mangel paa

Erindring om det passerede ikke nødvendigvis betyder, at der intet er sket.

Vi ville nu anvende det her udviklede til at undersøge, hvorvidt det er sandsynligt, at vi altid drømme selv i den dybeste Søvn. Betragter man et Menneske i dyb Søvn, ser man, at han ligger rolig hen uden at give mindste Tegn paa Bevidsthedsliv. Derfor kunde han naturligvis godt drømme alligevel; hvis hans Muskler vare lammede, kunde der være en livlig psykisk Virksomhed uden noget ydre Tegn. Men det er ikke sandsynligt, at noget saadant finder Sted, ti en tilstrækkelig stærk Paavirkning vil være i Stand til at fremkalde en Bevægelse hos den sovende, selv om den ikke vækker ham. Den fuldstændige Ro hos den dybt sovende tyder derfor nærmest paa, at der intet Bevidsthedsliv er tilstede. Og vækker man en saadan dybt sovende pludselig op af Søvne, saa er der heller aldrig Spor af Erindring om nogen Drøm. En tysk Psykolog, Weygandt, som drømmer meget og let erindrer sine Drømme, har jævnlig ladet dette Forsøg udføre med sig selv, men han har aldrig kunnet finde noget Spor af en Drøm, naar han saaledes pludselig blev vækket af en dyb Søvn. Han antager derfor, som naturligt er, at man ikke drømmer i den dybeste Søvn. Denne Slutning er dog af Grunde, som strax skulle omtales, ikke ganske berettiget; men begge de anførte Fakta, den sovendes Ro og Mangel paa Erindring, tyde dog nærmest paa, at der ikke drømmes i den dybe Søvn.

Man har nu forsøgt at trænge mere tilbunds i Sagen ved at undersøge, om der hos forskellige Mennesker bestaar et bestemt Forhold mellem Drømmenes Hyppighed og Søvnens Dybde. For nogle Aar tilbage udsendte en ung Psykolog, Heerwagen, et Skema med forskellige Spørgsmaal vedrørende denne Sag. Disse Spørgsmaal blev besvarede af over 400 Mennesker, for største Delen

tilhørende studerende Kredse i Tyskland, altsaa dog gennemgaaende Personer, hvis Opgivelser man tør stole paa. Af det saaledes indvundne Materiale uddrog Heerwagen en Række interessante Sætninger, af hvilke jeg her kun anfører dem, der direkte vedkommer det foreliggende Spørgsmaal. Heerwagen fandt:

Jo lettere Søvnen er, desto hyppigere blive ogsaa Drømmene.

Kvinder have i Almindelighed en meget lettere Søvn end Mænd, og de drømme ogsaa meget mere.

Drømmenes Klarhed er størst hos Kvinder og i det hele taget størst hos dem, der drømme hyppig.

Jo hyppigere man drømmer, desto lettere erindres ogsaa Drømmen.

Hvis disse Sætninger nu ere rigtige, hvad der næppe kan være Tvivl om, saa fremgaar heraf tydelig nok, at de Mennesker, som sove let, ogsaa have hyppigere og mere levende Drømme end de andre. Og det ligger da nær at slutte, at dette ogsaa gælder for det enkelte Menneske, saa at Drømmen maa antages fornemmelig at opstaa under den lette Søvn, strax efter Indsovningen om Aftenen eller umiddelbart før Opvaagningen om Morgenen. Dette vilde da atter føre os til, at den dybeste Søvn sandsynligvis er drømmefri.

Et helt andet Spørgsmaal bliver, om ogsaa de Perioder af let Søvn, som forekomme hos ethvert Menneske (jvf. Figur S. 132), kunne være drømmefri. Mange Mennesker paastaa rigtignok, at de aldrig drømme, men dette har man sikkert Lov til at betvivle. Ti man kan, som ovenfor omtalt, ikke uden videre slutte, at der ingen Drøm har været, fordi man ikke kan erindre at have drømt. Saa godt som alle Psykologer, der have studeret Drømmelivet nærmere, ere enige om, at Erindringen om Drømme i højeste Grad er athængig af Øvelse og den Interesse, man har for Sagen. Jeg kan her tale med af Erfaring.

Da jeg i Sommeren 1893 begyndte at beskæftige mig med Drømmelivet, levede jeg i den Indbildning, at jeg saa godt som aldrig drømte. Jeg foresatte mig da en Aften, at jeg næste Morgen, naar jeg vaagnede, strax vilde henvende min Opmærksomhed paa min mulige Drøm. Forsøget lykkedes over Forventning; jeg gentog det en Maaned igennem og kom til det Resultat, at jeg vistnok drømte hver Morgen. Undertiden erindrede jeg, hvad jeg havde drømt, undertiden kun, at jeg havde drømt, men Spor af Drømme var der altid. Alt, hvad jeg kunde erindre, blev strax optegnet, og jeg gjorde derved mange interessante Iagttagelser om Drømmenes Sammenhæng med det vaagne Bevidsthedsliv, som vi senere skulle komme tilbage til.

At disse Forsøg lykkedes saa godt, skyldes rimeligvis den Omstændighed, at jeg ikke havde noget videre at tænke paa i den Tid. Da jeg efter Ferien genoptog mit Arbejde, blev Erindringen om Drømme igen sjældnere, fordi Tanken om det daglige Arbejde strax efter Opvaagningen drog Opmærksomheden til sig. Men dog hændte det jævnlig, og hænder endnu, at et enkelt Ord eller en Begivenhed i Dagens Løb kan fremkalde Erindringen om en Drøm, som jeg om Morgenen ikke har nogen Anelse om. Da lignende Iagttagelser ere gjorte af forskellige Psykologer, som tidligere have studeret denne Sag, saa anser jeg det for højst sandsynligt:

at vi altid drømme i den lette Søvn, som gaar umiddelbart forud for Opvaagningen, men at Erindringen derom kan mangle, fordi Opmærksomheden ikke strax henvendes paa Drømmen men fængsles af andre Forestillinger.

Gaa vi ud herfra, kunne vi let forstaa en af Heerwagens Sætninger, som tilsyneladende strider mod de andre. Han fandt nemlig:

at Søvnen bliver lettere, men Drømmene sjældnere, med tiltageude Alder.

Dette stemmer aabenbart ikke med det almindelige Resultat, at lettere Søvn ogsaa giver hyppigere Drømme, men det er vistnok heller ikke rigtigt. I en modnere Alder vil Arbejdet naturligvis gennemgaaende være alvorligere og betydningsfuldere end hos unge Mennesker; det vil derfor let strax ved Opvaagningen drage Tankerne til sig, og saa glemmes Drømmen. Ældre Mennesker ville altsaa have vanskeligere ved at erindre sine Drømme end yngre, og følgelig tro de, at de drømme sjældent, men det behøver slet ikke at være Tilfældet. Hyppigheden kan være den samme, kun Erindringen derom er af naturlige Grunde bleven sjældnere. Der er saaledes heri intet, som strider mod den Antagelse, at man vistnok altid drømmer i den lette Søvn.

Vi have nu det fornødne Materiale til at afgøre, hvilken Vægt der kan lægges paa Weygandts Forsøg med at lade sig vække op af dyb Søvn. Han fandt derved, som omtalt, at der aldrig var Spor af Erindring om nogen Drøm, og slutter deraf, at man heller ikke drømmer i den dybe Søvn. Imod denne Slutning kunde nu indvendes, at Erindringen om Drømmen jo væsenlig er afhængig af, om Opmærksomheden strax henvendes paa den mulige Drøm. Og naar et Menneske vækkes op af sin dybeste Søvn, saa vil han utvivlsomt først og fremmest se sig om efter Aarsagen til denne pludselige Forstyrrelse, og dermed gaar Muligheden for at erindre Drømmen tabt. Det maa indrømmes, at saaledes vil Sagen utvivlsomt stille sig under almindelige Forhold; fordi et Menneske, der pludselig vækkes op af dyb Søvn, ikke kan erindre noget om at have drømt, derfor kan han godt have drømt alligevel. Men anderledes stiller Sagen sig dog, naar slige Forsøg udføres jævnlig af en Psykolog. De første Par Gange er han maaske fortumlet som

ethvert andet Menneske, men meget hurtig vil han sikkert naa det Punkt, hvor han strax ved Opvaagningen er klar over Situationen. Hans første Tanke vil da være den: jeg er bleven vækket for at lægge Mærke til mine Drømme, og Opmærksomheden vil derfor umiddelbart koncentrere sig paa at finde Sporet af Drømmen. Naar det desuagtet aldrig er lykkedes Weygandt at erindre, at han har drømt i den dybe Søvn, saa synes dette unægtelig at være et positivt Bevis for: at selv de Mennesker, som drømme hyppigt og levende, ikke have Drømme i den dybe Søvn.

Drømmenes almindelige Karakter.

Efterat vi nu have fastslaaet den nødvendige Betingelse for Drømmenes Optræden, vilde det vel være det naturligste at undersøge, hvad der foranlediger Drømmen, d. v. s. hvilke ydre eller indre Omstændigheder der sætte Drømmen i Gang. Men dette Arbejde vil lettes meget, naar vi først ere paa det rene med Drømmenes almindelige Karakter, og dermed ville vi altsaa begynde. Nu kunde det vel synes at være et temmelig haabløst Foretagende at søge noget almengyldigt og fælles for Drømmene, da der efter den sædvanlige Erfaring næppe gives noget mere vildt, planløst og tilsyneladende ulovbundent end en Drøm. Det er næppe mere end et halvt Aarhundrede siden, at Psykologerne plejede at betegne Drømmen som en »polær Modsætning« til det vaagne Bevidsthedsliv. Hvilke Forestillinger de egenlig forbandt med dette Udtryk, er ikke godt at sige; deres Mening var dog nærmest den, at for Drømmen gælde ikke de Love, som kunne paavises for den vaagne Bevidsthed. Men dette er fuldstændig urigtigt. Den moderne Psykologi har gjort sine store Fremskridt netop ved at fastholde, at de samme Love, som gælde for den normale Bevidsthed,

ogsaa ere gyldige for alle andre Tilstande, selv om disse tilsyneladende afvige nok saa meget. Kun ved at gaa ud herfra har man vundet en Forstaaelse af de mangfoldige abnorme Tilstande, og idet disse saaledes ere blevne indordnede under de samme Love, have de igen kastet Lys over de normale Forhold. Ganske det samme gælder ogsaa for Drømmen; den forstaas kun, naar man gaar til Undersøgelsen med den Forudsætning, at de almindelige, psykologiske Love ogsaa gælde her.

At Drømmelivets Forestillinger ere underkastede de samme Love som den vaagne Bevidstheds, fremgaar da ogsaa tydelig deraf, at der ikke er nogen skarp Grænse mellem Drøm og vaagen Tilstand. Sætter man sig hen med lukkede Øjne og lader Tankerne have frit Løb, har man allerede der en Tilstand, som ved det planløse og springende i Forestillingsløbet ligner Drømmen meget. Men denne Tilstand adskiller sig kun fra den klare Tænkning ved, at Opmærksomheden ikke koncentreres paa Forestillinger, der føre henimod et bestemt Maal. Opmærksomheden er allerede her noget slappet, og synker man dybere ned i sine Fantasier, vil Forestillingernes Vexlen foregaa stadig hurtigere, eftersom Opmærksomheden slappes mere og mere. Samtidig stiger Pirringstærskelen for ydre Paavirkninger, og river man sig ikke ved en pludselig Anstrængelse ud af denne Tilstand, kan den umærkelig gaa over i en virkelig Drøm, idet man paa et eller andet Tidspunkt falder i Søvn. Der er altsaa en jævn og gradvis Overgang fra den klare Tænkning til Drømmelivets vilde Fantasier, og dermed er det givet, at Drømmen ikke kan være absolut forskellig fra det vaagne Bevidsthedsliv. Og vi saa' da ogsaa, at de forskellige Overgangsformer væsenlig beroede paa en stadig voxende Slappelse af Opmærksomheden; heraf kan man udlede alle de for Drømmen karakteristiske Fænomener.

For at forstaa dette ville vi begynde med at betragte, hvad der foregaar i vor Bevidsthed, naar vi tænke over en Sag eller fantasere, digte, udmale os et Fremtidsbillede. Vi se da to forskellige psykiske Virksomheder, som stadig gribe ind i hinanden. For det første fremkalder, reproducerer, enhver Forestilling talrige andre, med hvilke den tidligere har været sammen i Bevidstheden, og som den derfor har associeret sig med. Blandt disse opdukkende Forestillinger foretages derefter et Valg, idet Opmærksomheden koncentreres paa en af dem, som synes bedst at føre til det ønskede Maal. Denne Forestilling reproducerer saa igen nye, hvor iblandt der paany udvælges en enkelt ved Opmærksomhedskoncentration, og saaledes fortsættes der, indtil Maalet er naaet. Medens altsaa Forestillingernes Opdukken sker ifølge Associationsloven, bliver Forestillingsløbet styret af Opmærksomheden, der sukcessivt koncentreres paa forskellige Forestillinger. Det er nu let at forstaa, at jo mere Opmærksomheden slappes, desto mindre vil Forestillingsløbet blive styret og ledet, og er Opmærksomheden fuldstændig ophævet, som i Søvnen, vil Forestillingernes Kommen og Gaaen udelukkende blive bestemt ved Associationsloven.

Et enkelt Exempel, valgt iflæng blandt mine Drømmeoptegnelser, vil tjene til at illustrere Associationslovens Betydning for Drømmene. Jeg drømte, at jeg sad i en Jærnbanekupé med en Slægtning, som fortalte, at han havde deltaget i et Cyklevæddeløb, og at der var en af Deltagerne, som var kommen tilskade efter Løbet. Jeg saa' en Omnibus, hvor en Cyklist tog sin Maskine med op, men den faldt fra ham og molesterede hans ene Ben. De omstaaende mente, at Benet var brækket, men Manden gik dog strax efter. Jeg sad tilbords med Læge X, som var meget forbitret over, at jeg havde taget nogle syltede Løg, som han holdt meget af, men som jeg slet ikke

kunde lide og kun af en Fejltagelse havde faaet paa min Tallerken. — Her vaagnede jeg.

Denne Drøm er aabenbart saa springende og planløs, at den er aldeles uforstaaelig for andre end mig selv; men nogle faa Kommentarer ville være tilstrækkelige til at vise, hvorledes Forestillingernes Vexlen her er betinget ved naturlige Associationer. Historien om Cyklisten, der kom tilskade efter Løbet, havde jeg hørt den foregaaende Aften, medens jeg sad og døsede i en Jærnbanekupé. Denne Historie vakte Erindringen om en Begivenhed, som jeg selv havde overværet en Maanedstid før, hvor en Mand forsøgte at læsse en Cykle op paa en Vogn. Maskinen faldt ned paa hans Ben, men hverken den eller han kom videre til Skade. Forestillingen om det beskadigede Ben, der strax kommer sig, har ledet Tanken paa Læge X, der var bekendt for sine vidunderlige Benkure, og de syltede Løg mindes jeg virkelig som en af hans Yndlingsspiser. Den ene Forestilling har saaledes kun draget andre, dermed associerede Forestillinger frem, og det springende og planløse i vore Drømme ses at være et ganske naturligt Resultat af, at de fleste Forestillinger i Tidens Løb have dannet mangfoldige Associationer.

Vi forstaa nu, at Drømmenes tilsyneladende ulovbundne Karakter er en ligefrem Følge af, at Opmærksomheden er saa slappet, at Associationsloven alene behersker Forestillingsløbet. En anden Følge af Opmærksomhedens Slappelse, nemlig Pirringstærskelens Hævning, have vi allerede omtalt under Behandlingen af Søvnen; vi skulle derfor nu kun tale om en enkelt Konsekvens af dette Fænomen. Rundt omkring fra Organismen modtage vi hvert Øjeblik en talløs Mængde Fornemmelser; disse Fornemmelser udgøre den faste Kærne i vor Forestilling om »Jeg«, vor Jeg-Bevidsthed. Naar nu, under Søvnen, Pirringstærskelen for alle disse Organfornemmelser

stiger, udslukkes dermed Jegbevidstheden. Dette er som bekendt et af de mest karakteristiske Fænomener for Drømmen, at den sovende slet ikke har Bevidsthed om sin egen hvilende Stilling men ser sig optræde og handle i forskellige Situationer, ganske som om det kunde være en anden Person. Men dette Drømme-Jeg er ogsaa kun et Synsbillede ligesom de fleste andre Drømmebilleder hos normale Mennesker. Helt udelukkede behøve Fornemmelserne fra Organismen dog ikke at være; særlig i den lette Søvn henimod Opvaagnen kunne disse Fornemmelser spille ind og betinge Drømmesituationerne. Jeg finder saaledes blandt mine Optegnelser en Drøm, som tydelig viser dette. Jeg drømte, at jeg befandt mig paa en meget brat Bakkeskraaning, som jeg ikke kunde komme bort fra, fordi en Mængde Mennesker stadig spærrede mig Vejen. Jeg søgte at slippe ned forskellige Steder, men forgæves. Da jeg vaagnede, fandt jeg, at jeg laa med Benene optrukne i en hældende Stilling. Der er næppe Tvivl om, at det er Fornemmelsen af den usikre Ligevægtstilling, som mine Ben indtog, hvorved Drømmen om mine Bevægelser paa en Bakkeskraaning er bleven fremkaldt. Lige før Opvaagningen kan det endog passere, at man begynder at faa Bevidsthed om sin egen liggende Stilling samtidig med, at man i Drømme ser sig i en hel anden Situation. Her er altsaa en Dobbelthed tilstede; den virkelige Jegbevidsthed dæmrer, medens Drømmejeget endnu er med i Drømmens vilde Oplevelser. Det er let at forstaa, at alle disse besynderlige Forhold ved Jegets Optræden i Drømmen har kunnet give Anledning til mange overtroiske Forestillinger, som vi i det følgende skulle gaa nærmere ind paa.

Hvad Drømmenes Varighed angaar, saa synes de fleste Forskere, som have beskæftiget sig med dette Spørgsmaal, at være enige om, at selv vore længste og indholdsrigeste Drømme sjældent strække sig over mere

end nogle faa Minutter. Men det er iøvrigt en bekendt Sag, at en Drøm kan forløbe langt hurtigere. Jeg har selv engang havt Lejlighed til at konstatere, at en lang Drøm løb af i mindre end fem Sekunder, og det er ikke noget ualmindeligt, at en Drøm fremkaldes ved en ydre Paavirkning, som tillige foraarsager Opvaagningen. Flere Drømme af denne Art ere blevne mig meddelte; en af de interessanteste og mest slaaende er vistnok følgende: En Godsejer var falden i Søvn i sin Seng under Læsningen af en Bog. Han drømte nu, at der kom en Bandit snigende sig ind gennem Døren med en Bøsse, som blev rettet mod ham. Han hørte Skuddet falde, fo'r i det samme op og hørte da Lampen, som brændte ved hans Side paa Natbordet, explodere med et Knald, medens den brændende Petroleum flød ud paa Gulvet. Det er her aabenbart Knaldet af den exploderende Lampe, som vækker den sovende, men skønt der utvivlsomt kun forløber en ringe Del af et Sekund, inden han kommer til Bevidsthed og ser Lampen explodere, faar han dog Tid til at drømme hele Episoden med Banditten osv. Radestock beretter en anden i denne Retning meget karakteristisk Drøm, som en Franskmand, Mauchart, skal have havt. »Jeg var syg og laa tilsengs; min Moder sad ved min Seng. Jeg drømte om Rædselsperioden, var tilstede ved blodige Mordscener, blev stævnet for Revolutionstribunalet, saa' Robespierre, Marat, Fouchier-Tinville og alle de andre, som havde erhværvet sig et berømt Navn i denne skrækkelige Tid; jeg diskuterede med dem og blev endelig efter en Mængde Tildragelser, som jeg ikke længer tydelig kan erindre, dømt til Døden. Under en uhyre Tilstrømning af Folk blev jeg paa Kærren ført til Revolutionspladsen, besteg Skafottet og blev af Bøddelen bunden fast til Brættet; Øxen faldt, og jeg følte mit Hoved skilles fra Kroppen. Herved vaagnede jeg i den mest levende Angst og fandt, at en Stang i Sengehimlen

var gaaet løs og havde truffet mig over Nakken som en Art Faldøxe. Min Moder forsikrede, at dette var sket i samme Øjeblik, hvor jeg vaagnede.« Ligesom i det foregaaende Tilfælde synes der heller ikke her at kunne være Tvivl om, at det er Fornemmelsen af den pludselige Paavirkning, der har fremkaldt hele Drømmen, og følgelig maa Drømmen være løben af i det Par Sekunder, som Opvaagningen kan have krævet. Man kunde ganske vist ogsaa tænke sig, at Drømmen af andre Aarsager var fremkaldt længe forinden, og at saa Sengestangen velvilligst var falden i Hovedet paa ham netop i det Moment, hvor han drømte om Øxens Fald, men et saadant Sammentræf er altfor uhyre usandsynligt. Og Usandsynligheden voxer med Antallet af slige Drømme; da det nu slet ikke er sjældent, at Opvaagningen fremkaldes ved en Paavirkning, som ses at være det sidste og afgørende Moment i en Drøm, saa ere vi nødte til at antage, at det er den samme Paavirkning, der baade fremkalder Drømmen og foraarsager Opvaagningen. Men hvorledes er dette muligt?

Her er aabenbart to Problemer at løse. For det første: hvorledes kan en og samme Fornemmelse være baade Begyndelsen og Slutningen af en Drøm, baade sætte den i Gang og være det sidste Led i Rækken af Drømmebillederne? Og for det andet: hvorledes kan en lang Række Forestillinger løbe af i den korte Tid mellem Paavirkningen og Opvaagningen? Idet vi som Exempel benytte den sidst beskrevne Drøm, skulle vi nu søge at besvare begge disse Spørgsmaal; derved vil der blive kastet Lys over adskillige interessante Punkter i Drømmebilledernes Natur.

For det første er det velbekendt, at en Fornemmelse under visse Omstændigheder kan bruge temmelig lang Tid om at komme fuldstændig til Bevidstheden. Gaar man fordybet i Tanker ned ad Gaden, kan det hænde,

at man gaar forbi et Menneske, som man nok ser; men først lidt efter gaar det op for En, at det var en god Bekendt. Opmærksomheden har her været henvendt paa andre Ting, derfor faar man kun det almindelige Indtryk af et Menneske; men hvis dette Indtryk nu tiltrækker sig Opmærksomheden, saa vil det komme til at staa klart for Bevidstheden og blive genkendt. Paa samme Maade gaar det sikkert under Søvnen, hvor Opmærksomheden ikke blot er henvendt paa andre Ting men helt slappet. En ydre Paavirkning vil derfor i første Moment kun fremkalde en vag og uklar Fornemmelse, der efter Associationsloven strax vækker andre Billeder, altsaa sætter en Drøm i Gang. Men har Paavirkningen været tilstrækkelig stærk, vil den medføre alle de Forandringer, som foregaa under Opvaagningen, og disse bestaa, psykologisk set, væsenlig deri, at Fornemmelsen tiltrækker sig Opmærksomheden. I det Øjeblik, hvor Opmærksomheden er fuldstændig koncentreret paa Fornemmelsen, er Søvnen ophævet — Mennesket vaagner. Anvende vi nu dette paa den omtalte Drøm, saa er det let at forstaa, at den første uklare Drømmefornemmelse af Slaget vækker Forestilling om Halshugning; dermed er den sovende hensat f. Ex. i den store franske Revolution, og denne Forestilling fremkalder saa de andre Billeder. Samtidig foregaar Opvaagningen; og i det Øjeblik, hvor Fornemmelsen staar klart for Bevidstheden, vil det sidste Drømmebillede, Øxens Fald, forme sig derom for det indre Øje, og dermed er Manden vaagen.

Den ene Side af Sagen, at samme Fornemmelse kan være baade Begyndelsen og Slutningen af Drømmen, er saaledes let at forstaa, fordi enhver Opmærksomhedskoncentration kræver Tid, og der følgelig maa ligge et vist Tidsrum mellem den sovendes dunkle og den vaagnendes klare Fornemmelse. Længden af dette Tidsrum er naturligvis meget forskellig efter Søvnens Dybde og Paa-

virkningens Styrke, men der vil dog i det højeste kun være Tale om faa Sekunder. Hvorledes kan nu en lang Drøm forløbe i denne korte Tid? Dette ligger i, at Drømmebillederne hos alle normale, og det vil her sige seende, Mennesker saa godt som udelukkende ere Synsbilleder. Alt, hvad vi opleve i Drømme, drager forbi os som Malerier, hvortil der kun nu og da knytter sig Lydbilleder af de optrædendes Tale. Men et Maleri kan fremstille en hel Række Scener; det er derfor forstaaeligt, at et enkelt Drømmebillede kan indeholde en Mængde smaa Tildragelser grupperede omkring en Hovedsituation. Nu vexle disse Billeder alene efter Associationsloven; der er ingen Opmærksomhed, som dvæler ved og fastholder det enkelte Billede. Og de psykofysiske Maalinger have vist, at Reproduktionen af fast associerede Forestillinger kun kræver omkring $^1/_5$ Sekund. En halv Snes Billeder kunne altsaa gennemløbe Drømmebevidstheden i et Par Sekunder, og det er alt, hvad der behøves til en lang Drøm. Gennemgaar man med dette for Øje det anførte Exempel, saa vil det let ses, at hele Drømmen er afgjort med et Par Gadetumulter, et Par Billeder fra Retssalen, Vejen til Skafottet og Slutningstableauet, men disse Billeder drage let gennem Drømmebevidstheden i halvandet Sekund. Hverken den anførte eller andre lignende Drømme indeholder altsaa i mindste Maade noget, der er uforstaaeligt paa Psykologiens nuværende Standpunkt.

For Fuldstændigheds Skyld er dog værd at bemærke, at der i Drømmene, foruden Syns- og Lydbilleder ogsaa kan indgaa Bevægelsesforestillinger, i hvilket Tilfælde den sovende enten »taler i Søvne« eller »gaar i Søvne«. Det første er ikke helt ualmindeligt, det sidste synes kun yderst sjældent at forekomme hos normale voxne Mennesker. I og for sig er det nu ikke mærkeligere, at der under Søvnen kan opstaa Bevægelser i de motoriske

Centra, end at der kan fremkomme almindelige Drømmebilleder. Men de saakaldte »motoriske Drømme«, d. v. s. Talen i Søvne og Søvngængeri, frembyde en hel Række Fænomener, der slet ikke kendes i de almindelige Drømme, og som det vil føre os altfor vidt at gaa ind paa her. Da disse Fænomener tilmed have havt stor Betydning for Overtroen, ville vi behandle dem i et særligt Afsnit.

Endnu et Spørgsmaal, vedrørende Drømmenes almindelige Karakter, have vi at gøre Rede for. Hvor unaturlig og meningsløs en Drøm end kan forekomme os efter Opvaagningen, saa vil den dog altid, saalænge vi drømme, forekomme os ganske naturlig og fornuftig. Drømmen er med andre Ord altid ligesaa godt en Virkelighed som vore klareste Iagttagelser i vaagen Tilstand; Drømmebillederne ere Hallucinationer. Man har søgt at finde Forklaringen herpaa i Hjærnens Tilstand under Søvnen, og enkelte Iagttagelser, som f. Ex. den, at længere Tids Faste medfører særlig levende Drømme, have spillet en stor Rolle i disse Forklaringer. Vi behøve dog ikke at søge saa langt bort for at forstaa Sagen. Naar jeg sidder i min Stue og fremkalder Erindringen om fjærne Steder og Oplevelser fra Rejser, saa véd jeg meget godt, at disse Billeder kun ere Erindringer og ikke noget, jeg virkelig oplever i samme Øjeblik. Og jeg véd dette, fordi disse Billeder ere i Strid med alt, hvad jeg samtidig sanser. Min Stues velbekendte fire Vægge, de Stemmer og Lyde, som trænge ind til mig fra Naboværelset og Gaden, alle disse stædige Forestillinger vise mig, hvor jeg virkelig er. De Billeder af solglødende Landskaber og snedækte Bjærgtoppe, som samtidig glide gennem min Bevidsthed, er jeg derimod selv Herre over; jeg kan lade dem vexle som jeg vil, og dette lærer mig, at det ikke er Sansebilleder men kun Erindringer. Lad os nu gøre et Tankeexperiment. Lad os antage, at

jeg for et Øjeblik mistede enhver Evne til at modtage Paavirkninger fra Omverdenen og at jeg heller ikke var Herre over min Opmærksomhed, saa at jeg ikke formaaede at fastholde eller bortjage Erindringsbillederne men maatte lade dem gaa og komme, som de vilde. Kunde jeg ogsaa i dette Tilfælde skelne dem fra Virkeligheden? Aabenbart slet ikke. Nu var jo selve disse Erindringsbilleder blevne stædige Forestillinger, som jeg intet Herredømme havde over, og der existerede for mig ingen anden Omverden, som jeg kunde finde dem i Strid med. Følgelig maatte disse Forestillinger staa for mig som virkelige Oplevelser. Men den Tilstand, som vi i dette Tankeexperiment have skildret, er jo netop Søvnen, hvor Opmærksomheden og Evnen til at modtage ydre Paavirkninger er ophævet. Følgelig er det indlysende, at Drømmebillederne, der gaa og komme efter sine egne Love, og som ikke kunne sammenlignes med nogen anden Virkelighed, for den drømmende maa staa som virkelige Oplevelser.

At denne Forklaring af Drømmebilledernes hallucinatoriske Karakter er rigtig, kan let paavises ved Hjælp af en bekendt Erfaring. Naar man i vaagen Tilstand har en Hallucination, d. v. s. et Erindringsbillede, som forvexles med eller antages for en Sanseiagttagelse, saa maa dette Billede have en ganske ualmindelig Styrke, for at en saadan Forvexling skal blive mulig. Man har nu ment, at Drømmebillederne ogsaa havde en betydelig Styrke, og at de netop derfor blev holdte for Virkelighed; men dette er rimeligvis ganske urigtigt. Ti det er en bekendt Sag, at de Sansefornemmelser, som trænge ind i Drømmebevidstheden og indvæves i Drømmene, som oftest overvurderes i en utrolig Grad. Lad mig tage et enkelt Exempel fra mine egne Optegnelser. Jeg drømte en Nat, at jeg laa paa et Operationsbord; en lang Naal skulde stikkes ind i Armen; men ved en kejtet Be-

vægelse blev den revet ud, saa at Armen flængedes paa en lang Strækning. Smerten derved var saa levende, at jeg vaagnede og følte mig en Besvimelse nær, men en Undersøgelse af Armen viste kun nogle ubetydelige Mærker, fremkomne ved, at Armen var bleven trykket op mod Sovesofaens Træværk. En saadan Overvurdering, som jo ingenlunde er ualmindelig, viser tydelig nok, at de virkelige Fornemmelser, der trænge ind i Drømmebevidstheden, ere langt stærkere end de andre Drømmebilleder. Derfor beherske de hele Drømmen og tages for noget langt alvorligere og voldsommere, end de virkelig ere.

I enkelte særlige Tilfælde kunne Drømmebillederne endog nogen Tid efter Opvaagningen bevare Præget af at være fuld Virkelighed. Det er hændt mig nogle Gange — og jeg véd, at andre have gjort den samme Iagttagelse — at jeg er vaagnet med en fast Overbevisning om at have gjort en Opdagelse af vidtrækkende Betydning. Jeg véd f. Ex. ganske nøjagtig, hvorledes jeg skal bære mig ad med at flyve. Kun nogle bestemte Bevægelser med Arme og Ben, saa gaar jeg tilvejrs; det maa have sin Rigtighed, ti for et Par Minutter siden gjorde jeg Kunststykket ude paa Gaden. Desværre gaar det saa lidt efter lidt op for mig, at denne, eller en anden ligesaa værdifuld Opdagelse kun er et ualmindelig levende Drømmebillede.

Drømmenes Aarsager.

Vi have i det foregaaende set, at der ikke er nogen skarp Grænse mellem vaagen Tilstand og Søvn, saa at Søvnen kan indtræde gradvis og umærkelig. Dermed er det givet, hvad ogsaa Erfaringen synes at bekræfte, at det Forestillingsløb, der er begyndt i vaagen Tilstand, kan fortsætte sig ind i Søvnen. Da denne Fortsættelse

er betinget ved Associationsloven, idet den ene Forestilling reproducerer en anden, den igen en tredje o. s. v., saa har man kaldet saadanne Drømme for Associationsdrømme. Men hvis den Antagelse er rigtig, at vi ikke drømme i den dybe Søvn, saa maa disse Associationsdrømme snart ophøre, naar Søvnen er bleven tilstrækkelig dyb. Og de Drømme, der optræde hen paa Morgenstunden, naar Søvnen igen er bleven let, maa altsaa have en ganske anden Aarsag. Ved omhyggelig Undersøgelse af en stor Mængde Drømme har nu Weygandt og andre Forskere paavist, at alle disse Drømme foraarsages af Nervepirringer. Man har derfor kaldt dem for Pirringsdrømme. Da Pirringstærskelen for vore Sanseorganer ligger højt under Søvnen, er det kun i ringe Grad Sansefornemmelser, der kunne gøre sig gældendė; i første Række blandt disse staa rimeligvis Tryk- og Temperaturfornemmelser, senere, henimod Opvaagningen, komme Lyd- og Lysfornemmelser til. Men i langt større Udstrækning er det Organismens indre Tilstande — Aandedrættets lette eller hindrede Gang, Blodcirkulationen, Blodets kemiske Forandringer, Musklernes Tilstande, Legemets Stillinger, Sult og Tørst, Urintrang, alle sygelige Tilstande osv. — som paavirke Hjærnen, fremkalde Fornemmelser og derved sætte Drømmene i Gang. Fra en enkelt af disse Pirringer kan Drømmen tage sit Udgangspunkt, andre kunne senere træde til og forandre Forløbet; dette er aabenbart en yderligere Aarsag til Drømmenes vilde og uregelmæssige Karakter.

Iøvrigt behøver det vel næppe at bemærkes, at det ingenlunde altid vil være muligt at paavise Aarsagen til den enkelte, bestemte Drøm. Af mangfoldige Drømme huske vi rimeligvis kun Slutningen, hvormed er givet, at vi ikke kunne forfølge Forestillingsrækken tilbage til den Nervepirring, der har fremkaldt den. Og selv naar vi huske hele Drømmen, vil det være umuligt at paavise

den oprindelige Nervepirring, hvis denne ikke længere existerer. En forbigaaende Smerte, en tilfældig Stilling af Legemet osv. kan være Aarsag til Drømmen, men hvis denne Aarsag er forsvunden, inden Opvaagningen finder Sted, kan man aabenbart ikke bestemt paavise, men kun danne sig en Formodning om Paavirkningen. I alle disse Tilfælde vil det altsaa se ud, som om Drømmen var opstaaet af sig selv.

Da enhver Nervepirring af bestemt Art maa antages at fremkalde samme Fornemmelse, hvad enten Mennesket sover eller er vaagent, saa maa en Nervepirring, som jævnlig kommer igen, ogsaa let kunne fremkalde meget nær den samme Drøm. Det er da ogsaa bekendt nok, at ethvert Menneske har visse Drømme, som med smaa Forandringer dukke op fra Tid til anden. Men ikke nok hermed; ogsaa hos forskellige Mennesker maa samme Nervepirring fremkalde ensartede Drømme. At Drømmene ikke kunne blive fuldstændig ens, er naturlig begrundet deri, at de enkelte Menneskers Bevidsthedsindhold er saa overordenlig forskelligt; selv om derfor Drømmen tager sit Udgangspunkt fra samme Fornemmelse, maa Drømmens Indhold dog blive forskelligt. Dette skulle vi komme tilbage til i det følgende. Men hvis det forholder sig saaledes, som ovenfor omtalt, at en virkelig Fornemmelse, der under Søvnen trænger frem til Bevidstheden, paa Grund af sin Styrke maa blive bestemmende for hele Drømmens Forløb, saa er det indlysende, at der hos de fleste Mennesker maa kunne paavises Drømme, der ere ensartede, fordi de udgaa fra samme Fornemmelse. Dette er nu virkelig Tilfældet. De fleste Mennesker kende sikkert af Erfaring Drømme, hvor man har Fornemmelsen af at flyve, eller hvor man af en eller anden Grund ikke kan faa Vejret; Drømme, som ende med et pludseligt og brat Fald, o. s. v. Vi skulle nu gennemgaa de vigtigste Aarsager til saadanne Drømme og belyse dem ved

enkelte interessante Iagttagelser. I alle disse Exempler vil det da vise sig, at selve Drømmen kun former sig om den bestemte Fornemmelse, der hidrører fra Pirringen, og som ved sin Styrke og Vedvaren dominerer hele Drømmebevidstheden.

Fornemmelsen af at flyve eller svæve hidrører utvivlsomt fra et særlig let og uhindret Aandedræt. Weygandt anfører flere Drømme, under hvilke han havde denne Fornemmelse, og hvor det ved Opvaagningen viste sig, at Aandedrættet var ualmindelig frit. Blandt mine egne Optegnelser finder jeg, at jeg under en Middagssøvn paa en Sofa havde en lang Drøm, hvis Hovedindhold var, at jeg morede mig med at svæve op og ned. Til Slutning staar anført: »Da jeg vaagnede, laa jeg fuldstændig paa Ryggen, Armene ned langs Siderne, Hovedet stærkt tilbage, Brystet meget fremskudt paa Grund af Sofaens Form, Aandedrættet ualmindelig frit, Velbefindendet over det normale.«

Den fysiologiske Modsætning til Flyvningen er den Beklemthed, som kaldes Mareridt. Der er næppe nogen Drøm, der er saa almindelig bekendt eller kan spores saa langt tilbage i Tiden som denne; allerede hos Akkaderne omtales Dæmoner, der sneg sig til at omfavne Folk i Søvne (jfv. I Side 42). Temmelig uforandret synes denne Forestilling om spøgelseagtige Væsner (Maren, Alpmännchen) at have holdt sig helt op til vore Dage. Først ved Midten af dette Aarhundrede fandt Børner Aarsagen til Drømmen. Han led selv meget af Mareridt og opdagede, efter flere forgæves Forsøg paa at komme Sagen paa Spor, at Drømmen altid indtraadte, naar Aandedrættet af en eller anden Aarsag blev hindret. For nu at prøve, om denne Forklaring var rigtig, opsøgte han forskellige sunde Personer, der ogsaa jævnlig led af Mareridt, og anstillede Forsøg med dem. Midt under Søvnen lagde

han et uldent Sengetæppe over deres Mund og Næse. Den sovende begyndte da strax at aande dybt og langtrukkent, Ansigtet blev rødt, alle Aandemusklerne arbejdede voldsomt, den sovende stønnede, men rørte sig ikke. Med en pludselig voldsom Anstrængelse drejede Forsøgspersonen sig tilsidst om i Sengen, saa at Ansigtet blev befriet fra Tæppet; dermed blev Aandedrættet igen roligt og Søvnen fortsattes. Naar Mennesket saa blev vækket, fortalte han, at han havde havt et ganske forskrækkeligt Mareridt; et hæsligt Dyr var pludselig sprunget op paa hans Bryst og havde hindret ham i at faa Vejret. Det mærkeligste herved, sagde en af Forsøgspersonerne, var Dyrets pludselige Spring; ellers plejede det altid i hans Drømme at komme snigende op paa ham. Denne lille Iagttagelse er en smuk Bekræftelse af Børners Forklaring, ti det pludselige Spring af Dyret hidrører naturligvis fra den pludselige Tildækning af Ansigtet. Naar Aandedrættet ellers hæmmes under Søvnen, vil det sædvanlig ske gradvis, hvilket af den drømmende saa fortolkes som en kravlende Bevægelse af det fjendtlige Væsen.

Et Mareridt i den klassiske Form er vel temmelig ukendt blandt dannede Mennesker nuomstunder. Ti Betingelsen for, at man skal se Spøgelser i Søvne, er utvivlsomt den, at man overhovedet tror paa dem eller har sin Fantasi fyldt med slige Billeder. Har man ikke det, vil Drømmebevidstheden heller ikke kunne producere dem men fortolker Aandenøden paa anden Maade. Jeg mindes saaledes, at jeg i en vis Periode af min Barndom led ret hyppigt af Mareridt, men Drømmen havde hos mig en ganske bestemt Form. Med mine Kammerater legede jeg jævnlig i en dyb og vildsom Kældergang, hvortil Lyset kun trængte ind gennem nogle ganske smaa Aabninger. Om Natten drømte jeg nu, at jeg for-

søgte paa at krybe ud ad en af disse Aabninger; jeg kunde dog ikke komme igennem men pressede mig saa fast i Hullet, at jeg ikke kunde faa Vejret. Først ved en voldsom Anstrængelse lykkedes det mig at komme tilbage igen. Dette lille Exempel viser tydelig nok, hvorledes en og samme Paavirkning hos forskellige Mennesker kan vække ganske forskellige Drømme, der dog dreje sig om det samme.

Fornemmelsen af at falde dybt og brat hidrører paaviselig fra en Slappelse af Benmusklerne. Jeg har en Gang havt Lejlighed til at observere dette under meget gunstige Omstændigheder, idet jeg halvsov om Morgenen, liggende paa Ryggen med optrukne Knæ. Pludselig gled Fødderne ud, rimeligvis idet Søvnen blev dybere, hvorved Musklerne slappedes. Jeg havde da øjeblikkelig en levende Fornemmelse af at falde dybt, men jeg var saa vidt vaagen, at jeg strax blev klar over Aarsagen til Faldfornemmelsen, og derfor udspandt der sig heller ikke nogen Drøm over denne Fornemmelse. Ret jævnlig er Faldet Slutningen paa en lang og yderst ubehagelig Drøm, hvor man tror sig forfulgt; for at undgaa sine Forfølgere springer man saa ud af et Vindue, ned fra et højt Bjærg eller lign. Ved Faldet vaagner man da ofte i stor Angst. Denne Drøm hidrører sædvanlig fra, at man ligger med det ene Ben over det andet, saaledes at Blodcirkulationen hæmmes ved et Tryk paa en større Aare. For at bringe Blodets Bevægelse i Orden igen, begynder Hjærtet at arbejde voldsommere, og herved opstaar hos den sovende en Følelse af Angst, hvor over saa hele Drømmen udspinder sig. Naar Tilstanden bliver uudholdelig, gør den sovende en pludselig Bevægelse, hvorved Benet glider ned, og herved fremkaldes naturligvis Faldfornemmelsen, der bliver Slutningen paa hele Drømmen. Rigtigheden af denne Forklaring har jeg havt Lejlighed til gentagne Gange at prøve paa mig selv,

idet jeg har kunnet fremkalde Drømmen vilkaarlig, blot ved at lægge mig til at sove med Benene overkors i en bestemt Stilling. Naar jeg vaagnede ved Faldet, har jeg regelmæssig fundet, at Pulsen slog langt raskere end normalt, selv i vaagen Tilstand.

Fornemmelsen af Nøgenhed fremkommer, som forstaaeligt er, derved at Sengetæppet glider tilside og lader en Del af Legemet ubedækket. Det er interessant ogsaa her at se, hvorledes de deraf opstaaede Drømme forme sig forskelligt efter Individernes forskellige Forestillingsindhold. Den unge Dame drømmer sig upaaklædt i en Balsal, Professoren tror sig paa Katederet og hører Auditoriets Latter over den mangelfulde Paaklædning, Præsten paa Prædikestolen osv.

At Urintrang giver Anledning til mangehaande Drømme, der dreje sig om forskellige mærkværdige Hindringer for Trangens Tilfredsstillelse, er saa bekendt, at vi ikke behøve at opholde os derved. Meget jævnlig synes ogsaa sexuelle Drømme at være en Følge af Urinblærens Spænding.

Endelig gives der et Mylr af Drømme, der hidrøre fra Fornemmelser af sygelige Tilstande, og disse Drømme ere naturligvis ligesaa afvexlende og mangfoldige, som de Sygdomsaarsager, der foranledige dem. Blandt dem vil man derfor ogsaa vanskelig kunne træffe konstante, almenbekendte Drømme. Kun naar et Menneske lider af en jævnlig tilbagevendende Sygdom, kan man vente at finde et bestemt Spor af denne Sygdom i hans Drømme. Saaledes beretter Weygandt, at en astmatisk Lidelse, som hyppig plagede ham, stadig i hans Drømme fremkaldte Forestillinger om, at han pustende og stønnende besteg et højt Bjærg. Den ved Sygdommen fremkaldte Aandenød bliver altsaa i Drømmen fortolket som en anstrængende Bjærgvandring, der »tager paa Vejret«. Lignende konstante Drømme kunne naturligvis ogsaa paavises hos

andre Mennesker, der lide af tilbagevendende Sygdomme. Og det skal ikke være ualmindeligt, at et nyt Anfald af Sygdommen bliver »varslet« i en Drøm. Saa besynderligt dette end kan tage sig ud, er det dog ikke uforstaaeligt. Sygdomme blive jo nemlig ofte værst om Natten, paa hvilken Tid ogsaa Sygdomskriserne pleje at indtræde. Det er derfor ganske naturligt, at en Sygdom, der er i Anmarsch, kan blive mærkelig om Natten, idet de sygelige Tilstande fremkalde en bestemt Drøm. Ved Opvaagningen er Anfaldet maaske forbi, men nogen Tid efter bryder Sygdommen for Alvor ud. Har dette gentaget sig nogle Gange hos et Menneske, vil han snart lære, at en saadan Drøm af bestemt Indhold er et Forvarsel om Sygdommens snarlige Indtræden. Disse og lignende naturlige Varsler komme vi til at omtale nærmere i det følgende; de have aabenbart havt stor Betydning for Overtroen.

Drømmenes Indhold.

Vi have nu set, at de fleste Drømme, maaske med Undtagelse af enkelte, der forløbe umiddelbart efter Indsovningen, rimeligvis fremkaldes ved Nervepirringer, saa at altsaa en Fornemmelse af ydre eller indre Forhold danner det Grundlag, hvorom Drømmen former sig. Men selve Drømmens Indhold er ikke bestemt herved. En bestemt Pirring kan hos samme Menneske — og endnu mere hos forskellige Mennesker — fremkalde højst forskellige Drømme, der dog alle vise sig at kredse om den til Grund liggende Fornemmelse. Drømmens Indhold er altsaa subjektiv forskelligt, afhængig af Individets hele Bevidsthedsindhold. Og da Drømmebilledernes Opdukken saa godt som udelukkende bestemmes ved Associationsloven, vil det vel altid være de parate, nærmest liggende Associationer, som træde frem i Drømmen. Men de Forestillinger, som ville ligge nærmest for, naar vi ere

vaagne, behøve ikke nødvendigvis at være de nærmest liggende Associationer under Søvnen. Mange Mennesker mene rigtignok, at de fortrinsvis drømme om det, der har beskæftiget dem om Dagen, men paa den anden Side er det en ældgammel Iagttagelse, at de »dunkle« Forestillinger spille en meget væsenlig Rolle i vore Drømme. Disse »dunkle« Forestillinger ere dels Billeder af Tildragelser, der forlængst ere svundne af Erindringen, dels Forestillinger, som i Dagens Løb for en kort Tid have holdt Opmærksomheden fangen men derefter ere blevne fortrængte af andre. Naar det vaagne Bevidsthedsliv ophører, dukke disse op i Drømmene. Radestock bruger et meget smukt Billede til at klargøre dette Forhold: »Stjærnerne lyse om Dagen, men vi kunne ikke se dem, fordi de fuldstændig overstraales af Solen. Men naar det store Lys er forsvundet, dukke de talløse smaa frem. Paa samme Maade gaar det ogsaa med de dunkle og ubemærkede Forestillinger, naar Dagens stærkere Interesser forsvinde under Søvnen.« Og han føjer til: »Herpaa beror den Kendsgerning, som let iagttages, at efter en Dag opfyldt af hæftige Sindsbevægelser, af sørgelige, rystende Begivenheder, træde ganske andre, fornøjelige Forestillinger frem i Drømme og lade den sovende glemme al Sorg og Nød. Den Kærlighed, som den vaagne ikke vil tilstaa sig selv men undertrykker med Magt, fylder helt den sovendes Hjærte.«

Medens Radestock saaledes vel tillægger de glemte Forestillinger stor Betydning, gaar han dog næppe saa vidt, at han betragter dem som de eneste afgørende. Dette er derimod Tilfældet med Franskmanden Delage. Han havde lagt Mærke til, at en kær Slægtnings Død, som havde gjort et dybt Indtryk paa ham, slet ikke kom til at spille nogen Rolle i hans Drømme før mange Maaneder efter, da Sorgen allerede tildels havde lagt sig. Han undersøgte nu omhyggelig sine Drømme og fandt,

at Drømmebillederne kun vare delvis glemte Erindringer eller ogsaa Forestillinger, som i Løbet af Dagen for en kort Tid havde tiltrukket sig Opmærksomheden men derpaa vare trængte tilbage af de dominerende Tanker. Som et godt Exempel paa Drømmebilleder af den sidste Art fortæller Delage følgende Tildragelse. I det Hus, hvor han boede, var Trapperækværket forneden prydet med en Glaskugle, som en skønne Dag blev slaaet i Stykker, og der hengik nu nogen Tid, uden at en ny blev sat op. En Nat drømte Delage, at der var bleven anbragt en Kobberknop af Form som en Fyrrekogle i Stedet for Glaskuglen. Om Morgenen fortalte han sin Drøm til Familjen og beskev nøjagtig Genstanden; til sin store Overraskelse hørte han nu, at en saadan Kobberknop allerede i flere Dage havde siddet paa Rækværket. Delage havde ikke kunnet undgaa at se den flere Gange daglig, og da han kunde beskrive den nøjagtig, maatte han jo have set den men han havde lagt saa lidt Mærke dertil, at han maatte ned paa Trappen for at overbevise sig om, at Tingen virkelig fandtes.

Meningerne ere altsaa, som man ser, meget delte; nogle hævde ensidig ét, andre lige det modsatte. Dette kan vanskelig være anderledes, da ingen, saa vidt mig bekendt, har havt et større Erfaringsmateriale at bygge paa. For nu om muligt at faa Rede paa, hvorledes det faktisk forholder sig med Drømmenes Indhold, udsendte jeg i sin Tid et Skema med Spørgsmaal vedrørende denne Sag. Herpaa har jeg faaet henved 150 Besvarelser, tilstrækkelig mange til at vise, at der næppe kan opstilles nogen Lov for, hvad et Menneske drømmer om. Af disse 150 Udtalelser have de 60 en særlig Interesse derved, at de hidrøre fra Disciplene paa en af vore store Opdragelsesanstalter, altsaa fra Drenge og unge Mennesker i en Alder mellem 12 og 18 Aar, som leve under

væsenlig ensartede Forhold. Et Par kyndige, for Sagen interesserede Lærere have bistaaet Disciplene med Udfyldelsen af Skemaerne, saa at Besvarelserne sikkert ere saa nøjagtige og paalidelige, som de overhovedet kunne blive, hvor det drejer sig om Spørgsmaal vedrørende det nuomstunder kun lidet paaagtede Drømmeliv. De øvrige Skemaer ere udfyldte af voxne, dannede Mænd og Kvinder i alle Livsstillinger.

Tage vi nu foreløbig alle Skemaer under ét, uden Hensyn til Aldersklasser, saa viser det sig, at omtrent $^1/_5$ af samtlige Meddelere i sine Drømme ikke kunne paavise nogensomhelst Forbindelse med det daglige Livs Tildragelser. Deres Drømme ere gennemgaaende ganske vilde og meningsløse, derfor ofte ubehagelige, ængstende. Naar der overhovedet forekommer Træk fra Virkeligheden, ere disse sædvanlig ganske underordnede; et kendt Ansigt, en bekendt Egn kan skyde sig ind i eller danne Ramme om Drømmebillederne, men uden at spille nogen væsenlig Rolle i Drømmen. De øvrige $^4/_5$ af Meddelerne dele sig temmelig ligeligt mellem de to modstridende Opfattelser. Den ene Halvdel, altsaa $^2/_5$ af samtlige Meddelere, holder for, at det daglige Livs Beskæftigelser og alle saadanne Tildragelser, der have gjort stærkt Indtryk, strax præge sig i deres Drømme. Den anden Halvdel kender kun rent undtagelsesvis til at drømme strax om Tildragelser fra det daglige Liv, og mener især, at Begivenheder, der have sat stærke Følelser i Bevægelse, først lang Tid efter træde frem i Drømmene. Hver af de to omstridte Opfattelser synes saaledes, i al Fald efter mit temmelig ringe Materiale, at have lige megen Ret, eller om man vil, de have begge Uret.

Det vilde naturligvis være i højeste Grad interessant, om der lod sig paavise en bestemt Lov for, hvem der i Almindelighed strax, og hvem der først senere drømmer om betydningsfulde Begivenheder eller stærkt optagende

Beskæftigelser. Da intet er tilfældigt, ligesaa lidt i Sjælelivet som i Naturen, saa er det indlysende, at denne Forskel ogsaa har sine bestemte Aarsager. Men paa det sjælelige Omraade er den Art Lovmæssigheder som oftest saa dybt begrundet i individuelle Ejendommeligheder, der aldrig kunne komme til Forskerens Kundskab, at Forsøg paa at eftervise Aarsagerne som oftest strande. For det omtalte Spørgsmaals Vedkommende synes der dog at kunne spores en vis Lov. Tager man nemlig Aldersklassen under 15 Aar for sig, saa viser det sig, at meget nær $^2/_3$ af de unge høre til dem, hvis Drømme sædvanlig strax faa Præg af Dagens Begivenheder. Da alle disse unge jo vare medregnede ved den tidligere Opgørelse, saa have de aabenbart bidraget ikke lidt til at forhøje Tallet paa dem, i hvis Drømme Dagens Begivenheder strax træde frem; heraf følger da atter, at dette er forholdsvis sjældent hos ældre Mennesker. Erfaringen synes altsaa at tale for, at

Ungdommen er i langt højere Grad end de ældre tilbøjelig til at drømme om Begivenheder, der have sat Sindet i Bevægelse i Dagens Løb.

Da Følelserne hos de unge gerne ere voldsommere men ogsaa hurtigere forløbende end i en senere Alder, saa peger vort Resultat aabenbart hen paa, at Følelseslivet har en ikke ringe Indflydelse paa Drømmenes Indhold. Dette er iøvrigt ikke noget nyt; det er jævnlig fremhævet af forskellige Forskere og viser sig da ogsaa paa mange Punkter i mine Skemaer. Mit Materiale er i denne Retning dog næppe tilstrækkelig omfattende til, at en bestemt Statistik kan bygges derpaa; jeg indskrænker mig derfor til kort at omtale de Resultater, som det synes at give.

For det første viser det sig at være temmelig sjældent, at Folk drømme om de sædvanlige, dagligdags Beskæftigelser. Det forekommer, men vistnok kun undtagelses-

vis, og næsten altid kun, naar Arbejdet har lagt mer end almindelig Beslag paa vedkommende. Derimod ville Dagens mere usædvanlige Tildragelser, altsaa netop Begivenheder, der sætte Følelser i Bevægelse, let dukke op i Drømme eller give Anledning til Drømme. I nogle Tilfælde er det selve Begivenheden med dens ejendommelige Følelsespræg, hvorom Drømmen drejer sig; i andre Tilfælde vil Tildragelsen blot være den paaviselige Anledning til Drømme, som da gerne have et modsat Følelsespræg. Det er saaledes, for blot at tage et Exempel, ikke ualmindeligt, at en kær Slægtnings Dødsfald foranlediger en Drøm, hvori vedkommende genoplever Episoder fra sit lykkelige Samliv med den afdøde. Disse to Tilfælde, Drømme med samme og med modsat Følelsesbetoning, synes at være omtrent lige hyppige.

Visse ubehagelige Tildragelser have særlig Tilbøjelighed til at gaa igen i Drømme. Jægere drømme hyppig, at Bøssen ikke vil gaa af i det afgørende Øjeblik. Næsten alle Mennesker, som overhovedet have været oppe til en betydningsfuld Examen, kende den højst pinlige Drøm: at de skulle op til Examen, men have glemt alt. Denne Drøm kan forfølge Folk op i den høje Alderdom.

Endelig er der en bestemt Gruppe af Følelser, som hos de Mennesker, der overhovedet drømme om Dagens Begivenheder, næsten konstant giver Anledning til Drømme. Hvad der ønskes, haabes eller frygtes, viser sig gerne i Drømmen som virkeliggjort. Dette kan vanskelig være anderledes. Ethvert Drømmebillede staar for den drømmende som en virkelig og øjeblikkelig Oplevelse. Naar altsaa en Begivenhed, der i vaagen Tilstand er Genstand for Haab eller Frygt, træder frem i Drømme, saa maa den faa Præg af at være virkelig, altsaa allerede indtruffen. Haabet og Frygten ses saaledes i Drømmen realiseret, og da det, som vi ønske, haabe eller frygte, dog altid har en vis Sandsynlighed for at indtræde, vil

den Art Drømme ofte tilsyneladende være »varslende«. Dette komme vi nærmere ind paa i det følgende.

Følelsestilstande have altsaa, i det mindste hos mange Mennesker, en ikke ringe Indflydelse paa Drømmelivet. Man vilde dog sikkert gaa for vidt, naar man, som Spitta, heraf vilde drage den Slutning, at »Gemyttet«, Følelseslivet, aldrig sover, og at alle Drømme have sit Udspring herfra. Som vi have set, synes Forholdet nærmest at stille sig saaledes, at Menneskene med Hensyn til Drømme falde i to Grupper, der dog ifølge Sagens Natur ikke ere skarpt afgrænsede. For den ene Gruppe, hvortil især Børn og unge Mennesker høre, blive Drømmene sædvanlig strax bestemte ved de Begivenheder, der sætte Følelser i Bevægelse. Den anden Gruppe derimod, som fortrinsvis udgøres af ældre Mennesker, drømmer mest om ligegyldige Tildragelser fra det daglige Liv; de betydningsfulde Begivenheder dukke for dem først op i Drømmene, naar de ligge saa langt tilbage i Tiden, at deres Følelsesbetoning er udvisket.

I det foregaaende er det saa ofte blevet fremhævet, hvor meningsløse Drømmene kunne være, at der maaske vil være Anledning til at gøre opmærksom paa, at ogsaa det modsatte kan indtræde: et Menneske kan i Søvne præstere Ting, som han vanskelig vilde falde paa i vaagen Tilstand. Det aandelige Arbejde, som saaledes udføres, er ifølge Sagens Natur nærmest af den Art, at det kræver en livligere Fantasi, end Mennesket normalt er i Besiddelse af; ligesom Forestillingernes friere Spil i Drømmen kan frembringe ganske fantastiske Billeder, kan det ogsaa undertiden, om end sjældent, præstere noget med Mening i. Der er saaledes meddelt mig enkelte Exempler paa, at Folk i Søvne have løst geometriske Opgaver og Gaader, som de forgæves have spekuleret paa i vaagen Tilstand. En ældre bekendt Forfatter fortæller, at han som Student under en Drøm lavede Begyndelsen af et Digt, som det

ikke var ham muligt at fuldføre ordenligt i vaagen Tilstand. Hvad der var »digtet« under Søvnen, var godt, Resten duede desværre ikke. I høj Grad interessant er ogsaa følgende Drøm, som Prof. Lütken, Lektor i Filosofi i Sorø, har havt og jævnlig omtalt i sine Forelæsninger. Han drømte, at han var i Rio Janeiro, og at der var stor Illumination i Anledning af Kejserens Tronbestigelse. Et Transparent tiltrak sig særlig hans Opmærksomhed; der stod:

VIVAT DO(N) P(E)D(R)(O).

Han forstod ikke, hvad det skulde betyde, at de fire Bogstaver vare satte i Parentes, men medens han spekulerede derover, mødte han en Mand, der gav ham Forklaringen: »Kan De ikke forstaa det? Det betyder: leve Don Pedro, naar han blot ikke vil være en Nero«. Det interessante herved er, dels at der laves en Gaade, som den drømmende strax ikke selv forstaar, dels at Forklaringen, da den tilsidst melder sig, lægges i Munden paa en anden Person. Et lignende Tilfælde beretter den hollandske Lærde van Goens. Vi ville dog ikke opholde os videre ved disse Ejendommeligheder, hvis nærmere Forklaring ville føre os for vidt. Hovedsagen er her kun at faa fremhævet, at man kan komme sovende til noget, som det vel ikke vilde være En helt umuligt at præstere i vaagen Tilstand, men som man dog vanskelig vilde finde paa.

Sluttelig maa det endnu nævnes, at nogle Mennesker kunne have sammenhængende Drømme, der fortsættes flere Nætter efter hinanden. Dette har sin Interesse som den første Antydning af et dobbelt Bevidsthedsliv, der under andre Forhold kan antage langt mere udprægede Former. Herpaa komme vi nærmere ind i det følgende.

Drømmenes Betydning for Overtroen.

Troen paa Aander.

Vi have dvælet saa udførlig ved Drømmen; fordi den, som alt sagt, er et af de Fænomener, der har givet Anledning til de fleste og betydningsfuldeste overtroiske Forestillinger. Der er ikke mange af de i det foregaaende omtalte Ejendommeligheder, som ikke have været Genstand for mystiske Fortolkninger. Saaledes har endnu i vore Dage du Prel taget Drømmens korte Varighed som Udgangspunkt for okkultistiske Teorier. Det vil nu ikke være muligt her at gaa ind paa alle de Absurditeter, som Mystikere have fundet for godt at udlede af Drømmelivets Besynderligheder. Netop derfor har jeg søgt at give en nogenlunde udførlig Fremstilling af Fænomenerne og at paavise, hvorledes disse kunne føres tilbage til bekendte psykologiske Love. Læseren vil da selv uden Vanskelighed kunne afgøre, hvilket Værd man kan tillægge de mystiske Fortolkninger, som man hist og her kan støde paa. I det følgende ville vi kun gaa nærmere ind paa de mere almindelige, overtroiske Forestillinger, der utvivlsomt ere udsprungne af Drømmene.

Forrest blandt disse staar Troen paa Aander og deres Indgriben i Menneskeverdenen; det er den Grundtanke, hvoraf de fleste andre overtroiske Forestillinger i mange Tilfælde kun ere ligefremme, enkle Konsekvenser. Der gives i vore Dage næppe noget vildt Folkeslag, hos hvem denne Tro ikke er fremherskende; mangen Gang er den endog næsten den eneste Form af religiøse Forestillinger, som kan paavises. Og vi have i den historiske Fremstilling set, at den samme Tro hos Oldtidsfolkene og helt op til den nyere Tid har havt overvældende Betydning. Selv hos de europæiske Folkeslag, hvor den i de ældste

Tider, før Berøringen med Østerlandene, synes at have været mindre fremtrædende, kan der dog paavises tydelige Spor af den. Alt dette tyder paa, at Aandetroen er et almen-menneskeligt Fænomen, der næsten med Nødvendighed synes at opstaa allerede paa de laveste Trin af den menneskelige Tilværelse. Der kan da ikke være Tvivl om, at denne Tro maa have en Aarsag, der overalt og til alle Tider har været virkende, siden den findes hos de forskelligste Folkeslag, af hvilke mange ikke kunne have modtaget den ved Berøring med andre.

Herimod kunde ganske vist indvendes, at det ingenlunde behøver at være den samme Aarsag, der stadig har gjort sig gældende. Vi have jo i vor egen Tid set, hvorledes Aandetroen har faaet nyt og kraftigt Liv ved en Gruppe af Fænomener, som ikke kan antages at have været kendt paa Menneskeslægtens primitive Udviklingstrin. Men det maa da ogsaa betænkes, at der maa være stor Forskel paa de Tildragelser, der i en forholdsvis oplyst Tid bringer en i Aartusinder herskende Tro til paany at blusse op, og saa de Fænomener, der oprindelig have fremkaldt denne Tro hos de primitiveste Folkeslag. Ligesom Livet hos de vilde nuomstunder er langt mere ensartet og usammensat end i de civiliserede Lande, saaledes maa det ogsaa have forholdt sig i Menneskeslægtens Barndom. Det er derfor ganske berettiget at antage, at en bestemt Opfattelse, paa væsenlig ensartede Trin, er udsprungen af samme Aarsag. Der kan naturligvis have været flere samvirkende Aarsager, men der er næppe nogen, som har havt større Betydning for Aandetroens Opstaaen, end netop Drømmen. Den er først og fremmest et konstant, normalt sjæleligt Fænomen. Den optræder ligesaa vel hos Barnet som hos den voxne, ja maaske endog stærkere og mere levende i den yngre Alder, hvorfor det er berettiget at slutte, at den i Menneskeslægtens Barndom har spillet en større Rolle end for os.

Og endelig har Drømmelivet netop en saadan Karakter, at det næsten med Nødvendighed kan siges at føre til Antagelsen af en Aandeverden. Vi ville nu se lidt nærmere paa de Momenter i Drømmen, som antagelig have været virksomme ved Udviklingen af denne Tro.

For det første maa det erindres, at enhver Drøm for den drømmende staar som fuld Virkelighed, hvor vild og fantastisk den end bagefter kan tage sig ud. Det er først, naar vi i Erindringen gennemgaar det, vi have oplevet i Drømmen, at vi erklærer dette for Drømmebilleder. Og selv det kan, som vi have set (S. 153) af og til være vanskeligt nok; Drømmebillederne kunne være saa levende, at vi have ondt ved at overbevise os om, at det drømte ikke er en virkelig Tildragelse. I Drømmen se vi og tale vi med forlængst afdøde, vi forfølges af fantastiske Uhyrer, vi besøge fjærne ukendte Egne; alt dette staar for os som fuld Virkelighed, og naar vi ikke nuomstunder vedblive at betragte det som Virkelighed, er det kun, fordi Erfaringen i Tidens Løb har ført til Erkendelse af, at alle disse Oplevelser naturligere fortolkes som et frit Spil af Forestillinger end som noget virkelig oplevet. Derfor høre vi allerede som Børn, at det, vi opleve under Søvnen, »er kun en Drøm«; med disse Ord beroliger Moderen det ængstede Barn, der med et Skrig vaagner op af en urolig Drøm. Allerede som smaa blive vi saaledes fortrolige med, at det drømte ikke er virkeligt. Og i en modnere Alder kunne vi selv overbevise os herom, idet vi sammenligne vore Oplevelser i Drømme med vor Viden om den virkelige Verden. Drømmenes Uoverensstemmelse med Virkeligheden fører os da til at hævde, at det drømte er uvirkeligt. Men der maa være høstet mange Erfaringer, anstillet talrige Sammenligninger mellem Drømmelivets absurde Oplevelser og den virkelige Verden, før Menneskeslægten er naaet saa vidt. Mange vilde Folkeslag ere overhovedet

endnu ikke komne til denne Erkendelse. Indianernes store Medicindyr findes ikke paa Jorden, det viser sig kun for Medicinmanden i hans Drømme; men dog mener han i sin Sæk at have en Stump Ben af det (jvf. I. S. 24). Et tydeligere Bevis for Troen paa Drømmenes Virkelighed kan næppe tænkes.

Vi tør altsaa gaa ud fra, at Drømmelivets Oplevelser ville tages for fuld Virkelighed paa Menneskets primitive Udviklingstrin, hvor det skorter saa godt som fuldstændig paa Indsigt i Naturens og Sjælelivets Love. Men hermed er Troen paa Aanderne givet. I Drømmen vise de afdøde sig for os. De ere vel noget mere skyggeagtige end de vare i levende Live, og de efterlade sig sædvanlig intet Spor af sine Besøg — men de ere derfor ikke mindre virkelige. Og netop saaledes: halvmaterielle, skyggeagtig udviskede som Drømmebillederne, have alle Folkeslag til alle Tider tænkt sig Aandeskikkelserne. Hermed er Sagen dog ikke udtømt; det er ikke blot Aandernes Udseende men ogsaa deres Maade at være paa, som i mange Tilfælde synes at være bestemt ved Drømmenes Natur. Hos Australnegrene og forskellige andre Folk finder man den Tro, at de afdøde i nogen Tid . opholde sig paa Jorden i Nærheden af sine gamle Bostæder; først senere drage de bort fra Jorden. Det kan ifølge Sagens Natur vanskelig bevises, men synes ret naturligt, at denne Anskuelse er udsprungen af psykiske Forhold. Vi have set (S. 164), at stærke Følelsesindtryk hos Barnet i Almindelighed strax gøre sig gældende i Drømmene; naar Følelserne afbleges, ophører dermed deres Indflydelse paa Drømmebillederne. Dette gælder rimeligvis ogsaa for Mennesket paa et primitivt, barnligt Udviklingstrin. Derfor vise de afdøde sig i Drømmene, saalænge de Følelser, der fremkaldes ved deres Død, endnu ere friske. Naar Følelserne svinde, ophøre de afdøde dermed at vise sig; dette fortolkes saa paa den Maade, at de ere dragne bort

fra Jorden. — Naar vort Kendskab til de Forhold, som betinge Drømmenes Indhold, i Tidens Løb udvider sig, vil man sikkert ogsaa kunne paavise, hvorledes mangfoldige andre Enkeltheder ved Aandetroen ere udsprungne af Drømmenes Ejendommeligheder. Som Sagen for Øjeblikket staar, vilde en saadan Paavisning let føre os ind i for mange Hypoteser.

Endnu et Punkt fortjener dog at berøres. Som tidligere paavist, spiller Aandetroen i den oprindelige europæiske Magi en forholdsvis ringe Rolle. De eneste rigtige Aandevæsner, som omtales i de ældre islandske Sagaer, ere Fylgjerne, Skytsaanderne. Og disse vise sig for Menneskene næsten udelukkende i Drømme. Det er ganske almindeligt, at Udtydningen af en Drøm, hvori der har vist sig levende Væsner, indledes med Ordene: dette maa have været store Mænds Fylgjer (jvf. I. S. 101—2). Er denne nøje Forbindelse mellem Drømmene og Aanderne hos vore nordiske Forfædre kun en Tilfældighed? Eller tør man muligvis heri se et yderligere Bevis for Aandetroens Udspring af Drømmebillederne? Da Nordboerne ikke vare videre anlagte for filosofiske Spekulationer, er det let forstaaeligt, at de ikke have udviklet Aandetroen videre, men have indskrænket sig til at antage Aander der, hvor Erfaringen syntes umiddelbart at vise dem — nemlig i Drømmene.

Ligesom Aandetroen rimeligvis har sin Oprindelse fra Drømmebilleder, der tages for Virkelighed, saaledes ere sikkert ogsaa de væsenligste Egenskaber, der tillægges Aanderne, hentede fra Iagttagelser over den sovendes egne Ejendommeligheder. Under Søvnen har Mennesket ligget rolig, tilsyneladende uimodtagelig for ydre Paavirkninger, og dog véd han efter Opvaagningen at berette om Besøg paa fjærne Steder, hvor han har truffet endnu levende eller maaske forlængst afdøde Kendinger. Tages nu alt dette for fuld Virkelighed, saa er man jo

ligefrem tvungen til at antage, at der er noget i Mennesket, som kan bevæge sig paa egen Haand, medens Legemet bliver tilbage. Og dette Noget — Sjælen kunne vi kalde det — viser sig tilmed at kunne bevæge sig langt friere, naar det er frigjort fra Legemet, end naar det er bundet til dette. Herfra er der da kun et lille Skridt til at antage, at det netop er denne Sjæl, som efter Døden i nogen Tid vedbliver at færdes paa de kendte Steder, selv om Legemet er begravet, brændt eller maaske fortæret af Fjenden. Alt dette, som naturlig udledes af Betragtninger af den drømmende, løber saaledes sammen med den Forestillingskreds, der udsprang af Drømmebilledernes Ejendommeligheder. Og begge Tankerækker føre til det samme, uafviselige Resultat: at Mennesket er et sammensat Væsen. Legemet kan ligge tilsyneladende livløst hen, medens Sjælen færdes alene, og selv om Legemet tilintetgøres, vil Sjælen vedblive at existere og nu og da at vise sig for de efterlevende. Er Aandetroen saaledes fastslaaet i sine Hovedtræk, saa vil dens yderligere Udformning kunne foregaa ad forskellige Veje, men dette har ingen Betydning for os her.

Varslende og sandsigende Drømme.

I den historiske Fremstilling have vi set, at Mennesket overalt og til alle Tider har næret den Tro, at man i Drømme kunde modtage Oplysninger om Fortid og Fremtid, som vare skjulte for det vaagne Menneske. I Almindelighed betragtedes disse Oplysninger vel som Aabenbaringer fra Guderne eller andre højere Væsner; det er vistnok først Nyplatonikerne, der have opfundet Teorien om, at Mennesket under visse Omstændigheder selv kan komme i Besiddelse af højere, magiske Evner, blive Guderne lig (II. S. 44—45). Sporene af denne Lære findes overalt i den lærde Magi, og vi have set,

at Troen paa magiske Evner hos den drømmende Sjæl kan forfølges helt op til en saa moderne Forsker som Schindler. Hvorledes det egenlig forholder sig med disse sandsigende og varslende Drømme, skulle vi strax gaa over til at undersøge. Paa Forhaand kunne vi dog slaa fast, at det er yderst usandsynligt, at den drømmende Sjæl skulde besidde Evner, som det vaagne Menneske ikke har. Hvis der nemlig fandtes saadanne Evner, saa maatte man vente, at de vilde udfolde sig desto rigere, jo mere Sjælen under Søvnen frigjorde sig fra Legemet, d. v. s. jo dybere Søvnen blev. De sandsigende Drømme maatte altsaa antages at opstaa under den dybeste Søvn. Men nu have vore foregaaende Undersøgelser netop vist os, at man rimeligvis aldrig drømmer under den dybeste Søvn. Drømmene opstaa tværtimod paa Overgangen til den vaagne Tilstand, og vi have set, at det Forestillingsliv, som rører sig her, kun adskiller sig fra det vaagne Bevidsthedsliv ved Mangel paa Opmærksomhed. Det er derfor yderst usandsynlig, at der paa dette Overgangsstadium skulde udfolde sig særlige magiske Evner, og følgelig maa vi undersøge, hvorledes Troen paa disse Evner naturlig kan være opstaaet.

Vi have i det foregaaende jævnlig fremhævet det springende, usammenhængende og meningsløse ved vore Drømmebilleder. Da denne Ejendommelighed præger alle vore Drømme med faa Undtagelser, saa følger deraf, hvad ogsaa enhver, der har prøvet det, véd af egen Erfaring: at det er overordenlig vanskeligt, næsten umuligt, at give en i alle Enkeltheder rigtig Fremstilling af en Drøm. Selv om man strax efter Opvaagningen forsøger at nedskrive den, vil der altid være enkelte Led, som man kun uklart kan erindre. Naar man nu efter bedste Skøn søger at udfylde et saadant Hul, saa bringer man uvilkaarlig mere Mening i Drømmen, end der rimeligvis oprindelig har været. Leddene i vore virkelige Oplevelser

ere nemlig kædede til hinanden som Aarsag til Virkning; dette Aarsagsforhold kræve vi overalt, og vi overføre det derfor uundgaaelig paa Drømmeoplevelserne. Men disse staa slet ikke i et saadant Forhold til hinanden; Drømmebilledernes Vexlen er, som vi vide, kun bestemt ved Associationsloven. Ethvert uklart erindret Led i en Drøm vil derfor sikkert altid blive udfyldt paa den Maade, at man bringer et Aarsagssammenhæng, og dermed en Mening ind i Drømmen, som der oprindelig ikke har været. Og efterhaanden som Drømmen i Tidens Løb glemmes, ville de endnu erindrede Hovedtræk mere og mere faa en virkelig Oplevelses Karakter: der kommer bestandig mere Sammenhæng og Fornuft i Drømmen. Oplever man saa en Dag en Begivenhed, der har nogle Træk fælles med den halvglemte Drøm, saa dukker denne op i Erindringen i en højst forvansket Skikkelse. Man bilder sig ind at have drømt netop den Begivenhed, som nu er indtruffen; ved en ganske naturlig Huskefejl bliver Drømmen varslende.

Parish beretter et Tilfælde af denne Art, der er yderst værdifuldt, fordi det der var muligt at konstatere, hvorledes Drømmen i Tidens Løb havde forandret sig. »Jeg kender en Dame, der holder meget af Hunde. Hun drømte en Nat, at hun og hendes Familje drog bort fra det Gods, som de ejede, og som de havde solgt for en Pris af 750000 Pudelhunde. Drømmen blev fortalt, og man lo af den. Nogle Dage senere fik hendes Ægtefælle fra en Ejendomskommissionær Forespørgsel om, hvorvidt han var villig til at sælge sit Gods. Som den Pris, Køberen omtrent vilde være tilbøjelig til at give, blev nævnt 750000 Mark. For den strængt sandhedskærlige Dame var dette Sammentræf tilstrækkeligt til at fremkalde den Illusion, at hun havde drømt den rigtige Pris. Hun troede virkelig, at hun havde drømt, ikke om en umaadelig Masse Pudler men om en bestemt

Pengesum. Og ikke blot hun men ogsaa de fleste af hendes Omgivelser hildedes i den Tro, at Drømmen havde varslet den bestemte Sum.«

At Varseldrømme af denne Art have været langt hyppigere i ældre Tid end nuomstunder, følger ligefrem af, at man drømte langt mere, eller rettere, huskede langt flere Drømme. Ligesom Barnet lettere husker sine Drømme end den voxne, fordi det ikke er saa optaget af alvorligt Arbejde, saaledes maa man ogsaa i ældre Tid have husket sine Drømme lettere, fordi Livet var mindre kompliceret og Kampen for Tilværelsen ikke saa haard. Hertil kommer saa yderligere, at man tillagde Drømmene en Betydning, som vi nu ikke mere tro paa; man lagde derfor an paa at erindre dem, og dette er, som vi vide, en væsenlig Betingelse for Erindring. Alt dette gælder naturligvis først og fremmest for Mennesket paa de barnlige Udviklingstrin, hvor Drømmeoplevelserne endnu tages for fuld Virkelighed. Her vil man altsaa have let ved, blandt den store Masse Drømme, at finde nogle, der tilsyneladende vare varslende. Og har man saaledes faaet Øjet op for Drømmenes Betydning i denne Retning, har dette kun kunnet give dem fornyet Interesse. Hvor stor Vægt man til visse Tider har lagt paa Drømme, fremgaar jo tydelig nok deraf, at de findes optagne i de historiske Annaler f. Ex. hos Kaldæerne (I. S. 64).

Drømmene kunne altsaa, som vi have set, faa Præg af at være varslende alene derved, at de forvanskes i Erindringen. Dermed er Huskefejlenes Betydning for hele denne Overtro dog ikke udtømt. Hvis man nemlig kunde huske alle sine Drømme, saa vilde man snart opdage, at de allerfleste slet ikke varslede noget, og at andre ligefrem varslede galt. Og denne Opdagelse vilde for Overtroen være næsten dødbringende. Her træde Hukommelsens Mangler nu atter til og bære Troen frelst ud af alle Vanskeligheder. Man husker nemlig slet ikke

alle sine Drømme; intet Menneske vilde være i Stand dertil. Kun nogle enkelte, som have gjort et særlig stærkt Indtryk huskes nogenlunde, de andre glemmes mer eller mindre fuldstændig. Men oplever man en Dag en Begivenhed, som har Lighed med en Drøm, af hvilken der endnu er Spor i Bevidstheden, saa dukker den op og synes nu følgelig at have været varslende. Det er altsaa kun de efterfølgende Begivenheder, som gøre enkelte Drømme varslende; disse huskes, medens alle de andre Drømme, til hvilke der ikke svarer nogen følgende Begivenhed, efterhaanden glemmes. Og dette gælder naturligvis ogsaa om de Drømme, der vise sig at varsle galt; man maa aabenbart være ganske uhildet af Troen paa Drømmenes Betydning for at lægge Mærke til den Art Tilfælde.

Paa mine tidligere omtalte Drømmeskemaer havde jeg ogsaa optaget Spørgsmaalet om Varseldrømme. Ikke mindre end 40 Personer angav, at de havde havt saadanne Drømme, og anførte ialt henved 100 Exempler herpaa. Denne lille Samling er i flere Henseender interessant. For det første er det ringe Antal iøjnefaldende. De fleste af mine Meddelere angive, at de anførte Varseldrømme ere de eneste, som de have havt af den Art; kun nogle enkelte paastaa, at de hyppig have saadanne Drømme. Men næsten alle de Personer, som have havt Varseldrømme, opgive tillige, at de drømme jævnlig, nogle endog hver Nat. Det er altsaa indlysende, at alle disse Mennesker have havt Tusinder af Drømme uden Betydning, medens kun ganske enkelte have vist sig varslende. Dette er aabenbart et Bevis for Rigtigheden af den ovenfor fremsatte Paastand, at en Drøm sædvanlig kun bliver varslende ved et Sammentræf; det er den tilfældige senere Begivenhed, der drager en enkelt Drøm frem i Erindringen og giver den Præg som varslende. De mange Tusinder glemte Drømme kunde ligesaa godt

have været Varseldrømme, og de vilde være blevet det, hvis der var sket noget, som havde bevaret dem fra Forglemmelse.

Dernæst angive flere Meddelere, at de jævnlig have havt falske Varseldrømme. Et Foretagendes Udfald er blevet forudsagt i en Drøm, men Begivenhedernes virkelige Gang har uheldigvis ikke svaret til Drømmen. Dette er aabenbart af stor Interesse, for saa vidt som det viser, at det i Drømmen ikke drejer sig om magiske Kræfter, der virkelig kunne skue ud i Fremtiden. Drømmen og de senere Begivenheder ere i Almindelighed ganske uafhængige af hinanden; det er kun Mennesket, som uvilkaarlig sætter dem i Forbindelse og finder Lighed eller Ulighed, alt efter som han retter sin Opmærksomhed paa den ene eller den anden Art Tilfælde.

Endelig har min Samling sin største Interesse ved at vise, at rene Tilfældigheder kun spille en ringe Rolle ved Varseldrømmenes Tilblivelse. Der er, saa vidt jeg kan se, ikke mer end tre eller fire Drømme, som kun kunne forklares ved et rent tilfældigt Sammentræf mellem en Begivenhed og en nøjagtig erindret Drøm. Dette gælder vel om følgende Tilfælde, hvor Drømmen synes at være nøjagtig erindret. A. forbereder sig til en Examen; han drømmer, at han bliver Lærer i den Skole, hvor han selv har været Elev. Det sker en halv Snes Aar senere. — B. har havt en Samtale med en Ven om en her i Landet sjælden Plante. Han drømmer om denne Plante om Natten og finder den næste Dag paa et Sted, som ligner det, han saa' i Drømmen; i lang Tid havde han ikke været paa dette Sted. — C. drømmer om et Ligtog med to Ligvogne. Nogen Tid efter dør en Slægtning, og paa hans Begravelsesdag en anden Slægtning. Denne Drøm kan dog kun højst uegenlig siges at være gaaet i Opfyldelse, da der ikke var to Ligvogne ved nogen af disse Begravelser; den er nærmest symbolsk, idet den varsler to Dødsfald. — I det fjerde Tilfælde synes Drøm-

men allerede noget forvansket i Erindringen, da Tildragelsen virkelig indtraadte. D. drømmer, at nogle Tallerkener gaa i Stykker. Det sker Dagen efter, og Skaarene have nøjagtig den Form, som var set i Drømmen. Her foreligger dog vistnok en Huskefejl med Hensyn til Skaarenes Form. — I et meget stort Antal Tilfælde viser Drømmen sig kun varslende, fordi Erindringen er saa usikker, naar Begivenheden indtræder, at Afvigelserne mellem Drøm og Virkelighed ikke kunne opfattes. Som Exempel paa den Art Drømme kan anføres det ikke ualmindelige Tilfælde, at Folk drømme om Personer, som ere dem ganske ubekendte. Kortere eller længere Tid, jævnlig først flere Aar efter møde de en Person af netop det Udseende, som de have set i Drømme. Det maa dog sikkert betvivles, at et Menneske skulde være i Stand til at erindre et Ansigt, som han kun har set en enkelt Gang i en Drøm, saa at han kan genkende det flere Aar senere. Ligheden er rimeligvis ganske illusorisk.

Foruden rene Tilfældigheder og Huskefejl er der endnu nogle andre Omstændigheder, som kunne medføre, at Drømme vise sig at være varslende. Dette vil saaledes let blive Tilfældet, naar Drømmen blot viser de naturlige Konsekvenser af Forhold, der ere den drømmende bekendte. Herpaa findes mange Exempler. E. drømmer, hvilke Karakterer han faar til sin Examen. Han faar nu omtrent (det er Meddelerens egne Ord) disse Karakterer. Da Folk, som skulle op til Examen, i Almindelighed vide, hvilke Karakterer de kunne gøre sig Haab om, saa er det ret naturligt, at en Drøm herom viser sig omtrent at slaa til. — Flere ældre, militære og civile Herrer meddele, at de kort før Udbruddet af de sidste Krige have drømt, at der var Krig. Naar Krigsrygterne ligge i Luften, og Krigens forestaaende Udbrud er Dagens Emne, er en Drøm herom ganske naturlig. — F. drømmer, at en Forlovelse hæves; kort efter sker det. Han vidste, at

der var et spændt Forhold mellem de Forlovede, og kunde altsaa ogsaa i vaagen Tilstand have forudsagt, at det rimeligvis snart kom til et Brud. — G. viser en fremmed rundt i Byen; han taler om, at de engang skal op i Rundetaarn, og om Natten drømmer han, at de ere der. Nogle Dage efter gaar han virkelig derop med den fremmede. — Meget hyppige ere Drømme om, at bestemte Personer dø. Naar den drømmende véd, at vedkommende er syg, saa siger Drømmen jo ikke andet, end hvad man ogsaa i vaagen Tilstand kunde tænke sig. Men den Slags Drømme ere heldigvis ikke ufejlbare Varsler, ti hvis den syge kommer sig, saa glemmes Drømmen. Her, som overalt, er det kun den virkelig indtrædende Begivenhed, der kalder Drømmen frem i Erindringen og giver den Præg af at være varslende.

Ved Omtalen af Drømmenes Indhold blev det paavist, at det, der har været Genstand for Haab og Frygt om Dagen, meget jævnlig ses realiseret i Drømme. Da man nu i Almindelighed ikke plejer at haabe paa eller frygte for Tildragelser, der ere ganske umulige eller absurde, saa er det jo ret naturligt, at Drømme af den Art jævnlig vise sig at have varslet rigtig. Exempler herpaa ere overordenlig talrige i min Samling. En Dreng ønsker at komme i en bestemt Skole og har udtalt Ønsket for sine Forældre. En Nat drømmer han, at han er til Optagelsesprøve i Skolen, og han kommer der virkelig nogen Tid efter. — Blandt unge Damer synes det at være en meget almindelig Drøm, at de faa Breve fra Slægtninge eller Venner. Det gaar saa gærne i Opfyldelse en eller nogle faa Dage efter. Disse Drømme synes altsaa i Almindelighed at indtræde paa det Tidspunkt, hvor de have Grund til at vente Brev. — Det interessanteste Tilfælde, som kan henføres til denne Gruppe, er følgende. H. er en Dag sammen med en Ven, som han holder overordenlig meget af. Om Natten drømmer

han, at Vennen bliver syg og dør. Det sker virkelig nogle Maaneder senere. Paa det Tidspunkt, hvor Drømmen indtraf, var der ikke mindste Grund til at formode en nær forestaaende Død; det unge Menneske var fuldstændig rask. For at forstaa denne Drøm maa man vide, at H. hører til de Mennesker, hvis Drømme gennemgaaende have et Følelsespræg, der er i Modstrid med Dagens Begivenheder. Glæden over Samværet med Vennen giver sig derfor hos ham naturligt Udslag i en Drøm, der er det virkelig oplevede ganske modsat, altsaa en Drøm med Sorg og Bekymring, om Sygdom og Død. Af den Art modsat betonede Drømme har H. havt flere, men denne ene har præget sig tydeligst i Erindringen, fordi Vennen døde kort Tid efter.

I alle de hidtil omtalte Tilfælde blive Drømmene først varslende ved de senere tilfældig indtrædende Begivenheder. Men Drømme, som vise Ønsker realiserede, kunne naturligvis ligefrem gaa i Opfyldelse derved, at vedkommende selv arbejder med dette Maal for Øje. K. ønsker at komme til Italien; han drømmer undertiden, at han er der. Flere Aar senere faar han Midler til Rejsen og drager nu derned. Ikke stort mærkeligere er følgende Tilfælde. En Moder drømmer, at hendes Søn forlover sig i Paris, og hun fortæller ham Drømmen. I en fremrykket Alder drager Sønnen til Paris, hvor han virkelig forlover sig, hvad han aldrig havde kunnet beslutte sig til hjemme. Her synes Drømmen ligefrem at virke suggererende; han tager Mod til sig og bliver forlovet, fordi han véd, at det skal ske i Paris. Den nærmere Forklaring af Fænomenet kunne vi dog først komme til i Afsnittet om den normale Suggestibilitet.

Ikke sjældent ere Drømmene saa indviklede og de deri implicerede Personers Antal saa stort, at det er umuligt med Sikkerhed at bestemme, hvorledes Drømmen egenlig er gaaet i Opfyldelse. Dette gælder saaledes om

følgende Tilfælde. En ung Dame, Frk. L., drømmer, at Huset brænder. Der sker dog ingen videre Skade, men hun vaagner i Skræk for en Stemme, som siger, at hun maa vogte sig for en bestemt Dag, et Par Maaneder senere. Drømmen fortælles til Omgivelserne, blandt hvilke findes en anden yngre, meget overtroisk Dame, M., som gaar i stadig Frygt for den bestemte Dag. Denne oprinder, uden at andre end M. tænker paa, at det er den i Drømmen angivne Dag. Om Aftenen blive virkelig alle de Personer syge, som have opholdt sig i Dagligstuen; blandt disse baade L. og M. Sygdommen var en Kulosforgiftning, fremkaldt ved, at Spjældet for Stuens Magasinovn var skruet til i Utide. Her ligger det aabenbart nærmest for at antage, at Forgiftningen slet ikke er indtruffen paa den forud varslede Dag, og at det altsaa er en Huskefejl fra de paagældende Personers Side, naar de mene, at det netop skete den Dag. Efter de Oplysninger jeg har faaet, synes denne Forklaring dog udelukket. Sandsynligere er det derfor, at Drømmen er gaaet i Opfyldelse, fordi den har virket som Kontrærsuggestion paa den overtroiske Frk. M. Denne ængstelige Dame har i sin Frygt for Varslet villet modarbejde dets Opfyldelse; hun har for tidlig skruet Spjældet til, maaske for at forhindre en Ildløs, som Drømmen nærmest syntes at varsle om, og derved er hun ufrivillig bleven Aarsag til, at den er gaaet i Opfyldelse. Som vi senere skulle se, vil en saadan suggereret Handling ofte blive udført, uden at Individet er sig sin Handling og dens Motiver bevidst; der er derfor intet mærkeligt i, at den paagældende Person bagefter bestemt kan benægte at have havt nogen Andel i, hvad der er sket. Hvorledes det virkelig forholder sig i det her omtalte Tilfælde, er det dog næppe muligt at faa Rede paa; Begivenheden ligger for langt tilbage i Tiden.

Som vi tidligere have omtalt, vil der ofte i Drømme opdukke Erindringer, der fuldstændig ere svundne bort af den vaagne Bevidsthed; saadanne Erindringer kunne naturligvis jævnlig give Anledning til, at en Drøm varsler rigtig eller angiver Tildragelser, som det vaagne Menneske intet véd om. Til Belysning af den Art Tilfælde tjene følgende Exempler. En Dreng, der var borte fra Hjemmet, drømte om en stor Festlighed, der fandt Sted i hans Bedsteforældres Hus. Dagen efter fik han i et Brev Meddelelse om en Højtidelighed, der havde været i Anledning af Bedstefaderens Jubilæum. Her, ligesom i alle lignende Tilfælde, er det naturligvis ikke muligt at bevise, at den drømmende nogensinde har vidst noget om Sagen; hvis han havde mindste Erindring derom, vilde der aabenbart slet ikke være noget mærkeligt ved Drømmen. Men det er dog højst sandsynligt, at Drengen engang har hørt og glemt, at Bedstefaderen skulde holde Jubilæum paa en bestemt Dag; i Drømme dukker Erindringen saa op paa den Tid, hvor Festen holdes. — En ældre, svagelig Jordemoder, Mdm. N, der jævnlig havde Varseldrømme, hørte i Drømme en ung Kone fra Landet raabe højt: »Hjælp, Hjælp, Mdm. N., eller jeg dør!« Drømmen blev strax om Morgenen fortalt til Husfællerne og om Middagen kom der Bud om, at den unge Kone virkelig var død om Natten i Barnsnød; hendes sidste Udraab havde netop været de Ord, som Mdm. N. hørte i Drømmen. Efter de foreliggende Oplysninger var Mdm. N. paa den Tid, paa Grund af Sygdom, ophørt med at praktisere, men hun kendte den unge Kone, vidste rimeligvis, naar Begivenheden forestod, og at der forelaa et farligt Tilfælde. Paa disse, maaske glemte Fakta synes Drømmen altsaa at være bygget.

Noget praktisk Værd have Varseldrømmene aabenbart ikke, fordi det altid først er den efterfølgende Begivenhed, som afgør, hvorvidt en Drøm overhovedet har varslet

noget. Og disse Tilfælde ere i Antal upaatvivlelig ganske forsvindende i Sammenligning med de mange Drømme, som intet varsle. Ved at lade sine Handlinger bestemme af sine Drømme vil man derfor i de fleste Tilfælde kun opnaa at bygge paa Sand; man vil indrette sig ikke efter den virkelige men efter en ganske imaginær Verdens Tildragelser. Noget anderledes forholder det sig dog med de sandsigende Drømme, som angaa forbigangne Begivenheder. Naar der i saadanne Drømme indgaar Forestillinger, som Individet aldrig har været sig bevidst, fordi de skyldes ubemærkede Paavirkninger, saa kunne Drømmene ofte give værdifulde Oplysninger. Delage's S. 162 omtalte Drøm er af denne Art, kun var dens Indhold uden Betydning. Min Samling indeholder imidlertid Beretninger om forskellige Tilfælde, hvor Folk ere hjulpne ud af stor Forlegenhed ved en saadan Drøm; jeg skal anføre et Par af disse.

P. var ansat paa et Landapotek. En Aften, da han gik i Seng, savnede han sit Nøgleknippe, og kunde trods lang og omhyggelig Søgen ikke finde det. Om Natten drømte han, at han sad paa en Bænk i Haven og hængte Nøglerne op paa en Gren af en Hyld, der stod ved Bænken. Drømmen erindredes næste Morgen, og Nøglerne fandtes virkelig hængende i Hylden. Her havde han naturligvis selv ubevidst, i Tanker, hængt dem op, da han engang i Dagens Løb sad under Hylden; i Drømmen dukkede nu disse ubevidste Forestillinger frem.

Af ganske samme Art er følgende Drøm, som jeg gengiver med vedkommendes, en bekendt Sagførers, egne Ord: »I en Termin havde jeg en stor Kasseomsætning. Ved Opgørelse af Kassen viste det sig en Dag, at jeg havde 1000 Kr. for meget. Jeg og mit Kontorpersonale anvendte flere af de følgende Dage den yderste Omhu paa at finde Fejlen, men trods alt vort Hovedbrud lykkedes det ikke. 10 Døgn derefter opdagede jeg imidlertid Fejlen i

Drømme. Det stod tydelig for mig under en natlig Drøm, hvorledes jeg havde udbetalt en Mand en Kapital paa 14000 Kr. ved først at give ham 12000 Kr. i forskellige Møntsorter og derpaa at overrække ham to 500 Kr. Sedler med de Ord: ‚Her er det 13. og det 14. Tusinde', hvilket Manden uden Indsigelse var gaaet ind paa. Om Morgenen stod Drømmen tydelig for mig, og ved Undersøgelse viste det sig, at jeg havde drømt fuldkommen rigtig.«

Vi have nu gennemgaaet i al Fald de væsenligste Aarsager til, at en Drøm kan vise sig varslende eller sandsigende. Alle de Drømme af denne Art, hvorom jeg har modtaget første Haands Beretninger, lade sig indordne under disse Grupper. Kan det end undertiden være vanskeligt at faa afgjort, hvorledes det i Virkeligheden er gaaet til med en bestemt Drøm, saa er der dog altid Mulighed for at forklare den paa naturlig Maade. Men i Litteraturen, især den ældre, foreligger der talrige Beretninger om Drømme, der ere saa vidunderlige, at en naturlig Aarsag overhovedet ikke lader sig paavise. Sædvanlig kan man rigtignok heller ikke afgøre, hvormange Hænder en saadan Beretning er gaaet igennem, før den er kommen paa Papiret. Og da der altid pyntes noget paa Historier ved den mundtlige Overlevering, saa tør man vistnok gaa ud fra, at disse Beretninger ikke ere fuldt paalidelige. Derfor kan der heller ikke være Tale om noget Forsøg paa at forklare dem. Ved nogle enkelte godt konstaterede Tilfælde synes man dog kun at have Valget mellem at antage et højst vidunderligt Træf eller telepatiske Kræfter. Problemet: »Telepati eller Tilfældighed?« maa vi derfor underkaste en særlig Behandling, men vi opsætte dette, til vi senere kom ind derpaa i andet Sammenhæng.

Drømmetydning.

Der er, som vi have set, mange forskellige Aarsager til, at en Drøm kan være sandsigende eller tilsyneladende vise sig varslende. Det er derfor forstaaeligt, at Troen paa Drømmenes Betydning stadig er bleven bestyrket og ikke har lidt noget Skaar ved de mange Drømme, som slet ikke have varslet noget eller endog have varslet galt. Nu er det jo imidlertid ikke enhver Drøm, hvis Indhold har en saadan Karakter, at den synes at bebude virkelige Begivenheder. Og dog lærer Historien os, at man gennemgaaende ogsaa har tillagt saadanne Drømme varslende Betydning. Det er forstaaeligt nok. Var det nemlig først ved særlig iøjnefaldende Varseldrømme slaaet fast, at Mennesket i Drømme kunde modtage Aabenbaringer fra Guderne, saa laa den Antagelse nær, at alle Drømme havde Betydning; kun foretrak Guderne i visse Tilfælde ikke at tale klart og tydeligt men symbolsk, i Gaader, som det da galdt for Mennesket at raade. Det var nu ikke enhver, som havde Held til at løse disse Drømmegaader. Saa langt tilbage, vore Efterretninger række, vil man finde, at der har været Vismænd, som særlig havde Ry for at kunne tyde Drømme, og disse Mænd stod i høj Anseelse. I de gamle kaldæiske Heltedigte saavel som i de islandske Sagaer omtales saadanne Mænd (I. S. 63 & 123), og helt op til den nyere Tid beskæftigede de lærde Magere sig med Drømmetydning. (II. S. 118).

At denne Tro paa Drømmenes Betydning har kunnet holde sig, er let forstaaelig, da en falsk Udlægning af en Drøm kun kunde falde Drømmetyderen til Last. Guderne have ment det godt med Mennesket og derfor sendt ham en advarende Drøm; at denne ikke forstaas, skyldes naturligvis kun den menneskelige Uforstand. Den falske Udlægning bliver saaledes kun til Skam for Drømme-

tyderen, men angriber ikke Drømmenes Betydning. Derfor kunde Troen paa denne Betydning ogsaa vedblive at bestaa paa en Tid, hvor man ikke længere troede paa Gudernes direkte Medvirken ved Drømmene, men forklarede disse mere videnskabeligt. Hvor indgroet Troen var endnu i Oldtidens Slutning, ser man af et berømt gammelt Skrift: »Oneirokritika«, forfattet af den professionelle Drømmetyder Artemidoros fra Daldis, som levede i Aarene 135—200 e. v. T.

Artemidoros var en meget anset Mand i sit Fag, kundskabsrig og dannet, Ven med flere af Datidens mest bekendte Filosofer. Paa sine mange og lange Rejser havde han samlet et uhyre Materiale af Drømme, som vare gaaede i Opfyldelse. Hans Behandling af dette Materiale er særdeles rationel. Han siger udtrykkelig, at man ikke af en enkelt Drøm og dens Opfyldelse kan slutte noget om, hvad Drømmebilledet betyder; man maa altid have flere ensartede Drømme, der ere gaaede i Opfyldelse paa samme Maade, for at kunne drage Slutninger. Og andetsteds hedder det, at man nok af den Maade, hvorpaa Drømme ere gaaede i Opfyldelse, kan slutte, hvad Drømmebillederne betyde og varsle, men hvorfor de varsle netop det, der er sket, det vide vi ikke; det maa Drømmetyderen øse af sit Indre. Sund Psykologi og vildt Fantasteri er nu paa en ejendommelig Maade blandet sammen i Artemidoros' Værk. Han er klar over, at Menneskekundskab er af stor Betydning for Drømmetyderen, som flittig maa efterforske de Menneskers Karakter, der henvende sig til ham. »Ti ofte hænder det, at Folk drømme om at stjæle, myrde og plyndre Templer, og saa viser det sig, at de virkelig have noget saadant i Sinde«. Men hans Udlægninger af de enkelte Drømme ere for vore Øjne fuldstændig vilde, om man end maa beundre den Skarpsindighed, hvormed han forstaar at forklare Udtydningen.

»Naar en Haandværker drømmer, at han har mange Hænder, saa varsler det godt; han vil altid have fuldt op af Arbejde. Drømmebilledet siger nemlig paa en Maade, at Manden vil have Brug for mange Hænder. Fremdeles bringer denne Drøm dem Lykke, der beflitte sig paa et retskaffent Levned; jeg har ofte har Lejlighed til at overbevise mig om, at det varsler Forøgelse af Børneflokken, af Slaverne og af Godset. For Skurke betyder Drømmen derimod Fængsling, idet den siger, at mange Hænder ville faa noget at bestille med den drømmende«.

Man skulde nu vente, at denne Mand kun kunde nære ringe Tiltro til sin Kunst, da han dog maa have havt rig Lejlighed til at overtyde sig om, hvor upaalidelige slige kunstige Udlægninger ere. Dette er dog ikke Tilfældet; han behandler Sagen med den største Alvor, fuldstændig hildet i sin Tro paa Kunstens Rigtighed. Hvor hildet han er, ses maaske bedst af en Samling opfyldte Drømme, som udgør sidste Del af hans Værk. Uheldigvis fortæller Artemidoros ikke, om disse Drømme af ham eller nogen anden Drømmetyder ere blevne udtydede saaledes, som de senere viste sig at gaa i Opfyldelse. Men man tør sikkert gaa ud fra, at det først bagefter, da Begivenheden var indtraadt, er gaaet op for de paagældende, hvad Drømmen varslede. Ti Drøm og Opfyldelse have saa lidt med hinanden at gøre i alle disse Tilfælde, at Drømmen ganske sikkert ogsaa maatte siges at være gaaet i Opfyldelse, hvis det stik modsatte var indtruffet. Det overlades Læseren selv at dømme om følgende Exempler.

»En Mand havde bragt sin Søn som Bryder til Olympia og drømte nu, at Sønnen var bleven dræbt og begravet paa Væddeløbsbanen. Naturligvis blev Sønnen Sejrherre i de olympiske Lege; ti ligesom man sætter en Mindetavle over den afdøde og priser ham salig,

saaledes gør man ogsaa dette for Sejrherrerne ved de olympiske Lege.

»En Mand drømte, at hans Stok var gaaet i Stykker. Han blev syg og lam; hans legemlige Kraft og Velbefindende var nemlig antydet ved Stokken. Da han nu var meget forstemt over den vedvarende Lamhed, drømte han igen, at hans Stok var gaaet i Stykker. Han blev strax rask; Drømmen sagde, at han ikke længere havde Brug for en Støttestav.«

»En drømte, at han spiste Brød dyppet i Honning. Manden lagde sig efter filosofiske Undersøgelser, tilegnede sig den deri indeholdte Visdom og erhværvede derved stor Rigdom. Honningen betød nemlig ifølge Sagens Natur Visdommens Sødme, Brødet Erhværvet.«

Naar en Mand som Artemidoros selv kan betragte disse Historier som symbolske Drømme, der ere gaaede i Opfyldelse, saa er det let forstaaeligt, at hans overtroiske Samtid ikke har kunnet stille sig mere kritisk. Men den levende Tro vil igen paa sin Side medføre, at mange Drømme gaa i Opfyldelse netop saaledes, som de ere udtydede, fordi den drømmende handler med dette Maal for Øje. Herpaa indeholder Artemidoros' Værk ogsaa mange Beviser; vi kunne nøjes med følgende verdenshistoriske Begivenhed.

»Da Alexander belejrede Tyros og var bekymret, fordi Belejringen trak i Langdrag, drømte han engang, at han saa' en Satyr (satyros) danse paa sit Skjold. Tilfældigvis befandt Drømmetyderen Aristandros sig i Kongens Følge, og han udtydede Drømmen, idet han delte Ordet Satyros i sa Tyros (din er Tyros). Herved bevirkede han, at Kongen aabnede et heftigt Angreb paa Staden og blev Herre over den.« Mange Resultater af den Slags har en Drømmetyder næppe behøvet at præstere, for at hans Anseelse skulde være grundmuret.

Søvngængeri.

Under Drømmeoplevelserne vil et normalt Menneske i Almindelighed forholde sig ganske passiv, selv om han drømmer sig i den livligste Aktivitet. Heri have vi vel det bedste Bevis for, at Drømmene som Helhed kun ere Erindringsbilleder — som oftest Synsbilleder, men dog ogsaa undertiden Lydforestillinger, idet Drømmene hos nogle Mennesker mere have Karakter af Samtaler end af Situationer. Ikke sjældent ledsages dog de levende Drømme af Bevægelser, hvilket især sker, naar Drømmeforestillingerne blive stærkt følelsesbetonede, ubehagelige. Under saadanne Drømme kaster man sig omkring paa Sengen; Mareridtet medfører Anstrængelser for at vælte den Byrde af, som synes at tynge paa Brystet. Ret almindeligt er det ogsaa, at Drømmene give sig Udslag i Tale. Som tidligere omtalt ere Talebevægelser saa fast associerede med Lydforestillingerne, at disse vanskelig kunne blive meget levende uden at fremkalde mer eller mindre lydelig Tale. Det er derfor ganske naturligt, at især Børn og unge Mennesker ofte »tale i Søvne«, da deres Drømme gerne ere meget levende. Herfra er der dog endnu et langt Spring til at »gaa i Søvne«, fordi Synsbillederne, som for de fleste Mennesker udgøre Drømmenes væsenligste Indhold, ikke ere nær saa fast associerede med Lemmernes Bevægelser som Lydforestillingerne med Taleorganernes. Ser man sig i Drømme i en bestemt Situation, i hvilken man selv optræder handlende, saa vil der maaske nok være svage Tendenser til virkelig at udføre disse Bevægelser, men det bliver ikke til noget, saa længe de egenlige Bevægelsesforestillinger mangle. Naar disse derimod, under særlige Forhold, træde til, vil Individet virkelig udføre de Handlinger, som der drømmes om; Mennesket gaar i Søvne.

Hos voxne synes Søvngængeri at være yderst sjældent; det forekommer her næsten udelukkende i Forbindelse med Sygdomme. Man har saaledes set det optræde som Følge af Beskadigelser af Hjærnen og ligeledes knyttet til Nervelidelser, især Hysteri. Hos Børn er det derimod ret almindeligt. Mærkelig nok foreligger der, saa vidt mig bekendt, ikke nogen Statistik herover, hverken hos os eller i Udlandet. Alt, hvad jeg kan oplyse om Søvngængeriets Hyppighed, har jeg fra mine Drømmeskemaer, og det derved tilvejebragte Materiale er foreløbig altfor ringe. Af 51 Drenge paa samme Opdragelsesanstalt have de 8, altsaa 16 %, gaaet i Søvne, dog kun en eller nogle enkelte Gange. Af 67 voxne Mænd opgive de 4, at de have gaaet i Søvne som Følge af Sygdom, Tyfus etc.; dem lade vi ude af Betragtning. 12 andre erindre at have gaaet i Søvne enkelte Gange inden det 15. eller 16. Aar; for to af disse var Søvngængeriet habituelt og varede ved i en højere Alder. For disse to Personers Vedkommende har der vel nok været nervøse Forstyrrelser med i Spillet, men tilbage bliver der 10, altsaa 15 %, som kun have gaaet i Søvne en eller et Par Gange uden paaviselig Anledning. Dette Tal stemmer jo meget godt med det, som vi fandt for Drengene; med andre Ord omtrent $^1/_6$ af alle de mandlige Individer have havt isolerede Anfald af Søvngængeri inden 16 Aars Alderen. Hvis man tør slutte noget af et saa ringe Materiale som det her benyttede, saa synes isolerede Anfald af Søvngængeri at være ret almindelige.

Vor Interesse for Søvngængeriet er naturligvis nærmest knyttet til de mange vidunderlige Historier, som man fortæller om Søvngængerne. Paa sine natlige Vandringer foretrække de at opsøge de vanskeligste Steder, Tagrygge, Tagrender og lign., og her bevæge de sig med en ufattelig Sikkerhed og udføre de mest halsbrækkende Spring. Naar man blot ikke vækker dem ved at kalde

dem ved Navn, vende de rolig tilbage til Sengen gennem de Tagvinduer eller andre utilgængelige Aabninger, hvor igennem de have forstaaet at finde Vej. Eller ogsaa udføre Søvngængerne aandelige Arbejder, som de ere ude af Stand til at præstere i vaagen Tilstand; de læse fremmede Sprog, som de aldrig have lært o. s. v. Beretninger af den Art findes i Mængde, og Mystikerne have naturligvis heri set Beviser for Sjælens højere Evner, som komme til Udfoldelse, naar Legemet sover. Herved er nu blot at bemærke, at intet af alt dette vidunderlige nogensinde er blevet konstateret af Folk, hvis Iagttagelsesevne og Dømmekraft man kan stole paa. Tværtimod have de faa omhyggelig iagttagne Tilfælde af Søvngængeri vist, at der vel tilsyneladende, men ikke i Virkeligheden, er noget vidunderligt ved Søvngængernes Præstationer.

Alt, hvad Søvngængeren præsterer, lader sig forstaa ud fra den Forudsætning, at han drømmer og udfører de Handlinger, som han drømmer om. Sædvanlig indskrænker han sig til at vandre lidt omkring paa kendte Steder, pusle med sit daglige Arbejde og gaa rolig i Seng. Under sin Vandring er han ganske behersket af sine Drømmebilleder; han sanser kun det, der staar i Forbindelse med Drømmen. Det er oftere iagttaget, at Søvngængeren nok hører og svarer paa Tiltale, naar denne staar i Forbindelse med hans Drømmeforestillinger, men hvad der gaar ud der over, opfatter han slet ikke. Om Farmaceuten Castelli, hvis hyppige Anfald af Søvngængeri i sin Tid blev omhyggelig iagttagne af Lægen Soave, berettes følgende Tildragelse. Man fandt ham en Nat ifærd med at oversætte fra Italiensk til Fransk. Han slog Gloser op i et Lexikon og syntes at se ved et i Nærheden staaende Lys. Man slukkede dette Lys, og han syntes da at befinde sig i Mørke; han famlede efter sit Lys og tændte det igen. Men i det Øjeblik, hvor

han troede at befinde sig i Mørke, var han i Virkeligheden i et fuldt oplyst Værelse. Da Værelset imidlertid var oplyst ved andre Lys end det, som han havde tændt, kunde han ikke se ved dem, fordi han ikke vidste, at de vare der.

Naturligvis kan det hænde, at Søvngængeren under Indflydelse af sine Drømmebilleder kommer ud paa farlige Steder, Tage el. lign., og saa vil han vist nok ofte kunne bevæge sig dér med en Sikkerhed, som et vaagent Menneske ikke vilde være i Stand til at udvise. Dette er dog ikke vanskeligt at forstaa under Forudsætning af, at Søvngængeren ikke véd, hvor han befinder sig. Ethvert Menneske vil nemlig være i Stand til at gaa med Sikkerhed i en Tagrende, naar den ligger paa Jorden. Sidder den derimod ved Taget af et højt Hus, saa kan man ikke, og dette skyldes, som vi i et følgende Afsnit skulle se, udelukkende Bevidstheden om, at man svæver mellem Himmel og Jord. Naar Søvngængeren altsaa ikke sanser, hvor han er, maa han kunne gaa ligesaa sikkert oppe som nede. Iøvrigt hænder det da ogsaa af og til, at en Søvngænger styrter ned under en saadan Expedition, hvilket just ikke taler for nogen absolut Sikkerhed.

Paalidelige Beretninger om Søvngængernes Bedrifter ere som sagt i det hele taget sjældne, og de, der foreligge, indeholde intet vidunderligt. Den tidligere omtalte Farmaceut Castelli blev ofte iagttaget under sine Anfald, men han drev det aldrig videre end til at udføre de samme Arbejder, som udgjorde hans Beskæftigelse om Dagen, og han udførte dem tilmed paa en ganske konfus og planløs Maade i Søvne. De bedst konstaterede Tilfælde fra den nyere Tid har Fysiologen Binz samlet i en lille Afhandling: »Ueber den Traum«, Bonn 1878. De ere ret lærerige, for saa vidt som de vise, at visse af Søvngængernes Handlinger for en overfladisk Betragtning let tage sig ud som Resultater af højere Sjæleevner, medens de for en

kyndig Iagttager reduceres til noget højst ubetydeligt, en rent automatisk Handlen. Vi ville se lidt nærmere paa et Par af disse Beretninger.

Breslauer Lægen Ebers havde en Plejesøn, en munter og opvakt Dreng, som i en Alder af 11 Aar havde Anfald af Søvngængeri. Han talte højt i Søvne, stod op ved Fuldmaane, gik planløst omkring, tog ganske automatisk fat paa forskellige Genstande, gik rolig af Vejen for Hindringer, aabnede Vinduer og saa' ud. Øjnene var halvaabne; et Lys, som man holdt foran dem, mærkede han ikke; ikke heller hørte han, hvad man sagde til ham; efter en vis Tids Forløb vendte han af sig selv tilbage til Sengen og kunde om Morgenen ikke huske noget om, hvad der var foregaaet. Alt dette er ganske klart og forstaaeligt; der er ikke det mindste mystiske deri. Drengen forstod ikke fremmede Sprog; alligevel tog han engang fra en Boghylde en fransk Bog, satte sig ned, og bar sig ad, som om han læste i den. Her var jo en prægtig Lejlighed til at konstatere en Opvaagnen af højere Sjæleevner under Nattevandringen, en pludselig Forstaaelse af et fremmed Sprog. Men Ebers gør den Bemærkning, at Drengen bladede ganske automatisk i Bogen; der var ingen Grund til at antage, at han kunde have læst Bogen, selv om den havde været skreven i hans Modersmaal. — Ved ormedrivende Midler blev Drengen tilsidst helbredet for sit Søvngængeri.

Fra sin egen Erfaring beretter Binz følgende Tilfælde. »K. var en livlig og sund Mand af en sund Familje; hans Søvn var sædvanlig fortræffelig, men i sin Ungdom og sine første Manddomsaar led han nu og da af Søvngængeri. I vor Ungdom boede vi flere Aar i samme Hus; senere var jeg hans Læge. Hans almindelige Drømme gav sig ofte Udslag i usammenhængende Ord; undertiden satte han sig op i Sengen, men derved blev det for det meste. Da han omtrent var 17 Aar gammel, stod han

en Nat op, tændte Lys, klædte sig paa, samlede sine Skolebøger sammen og gik ned ad Trappen til Forstuen. Her blev han staaende foran et stort Ur med kraftigt Slagværk og holdt Lyset op til Skiven for at se, hvad Klokken var, saaledes som han altid plejede om Vinteren. Tilfældig slog Uret netop i dette Øjeblik 12. Ved de sidste Slag var han bleven saa vaagen, at han indsaa det meningsløse i Situationen, og i sin Forskrækkelse herover løb han op til mig, vækkede mig og fortalte mig, hvad der var passeret. Med Bøgerne under den venstre Arm og Studerelampen i Haanden stod han foran min Seng; jeg beroligede ham og han gik igen tilsengs. Om de Bøger, han havde taget, virkelig var dem, der skulde bruges den følgende Dag, blev ikke undersøgt. Han havde drømt, at Klokken var 7 og at han skulde gaa til Skolen.«

»Mere drastisk var følgende Tildragelse, der indtraf, da K. var 32 Aar gammel og gift; den minder ikke saa lidt som Søvngængernes Klatrebedrifter. K. vaagnede Kl. 2 om Natten med Smerter i Knæene. Værelset var tilstrækkelig oplyst af Maanen til, at han kunde opfatte sin ejendommelige Stilling. I bar Skjorte knælede han ovenpaa Sovekammerets sex Fod høje Porcellainsovn, hvor han holdt sig krampagtig fast med begge Hænder i de profilagtig fremspringende Sidestykker. Ved sine Raab vækkede han sin Hustru; hun holdt paa en foran Ovnen staaende Stol, og ved at træde paa dens Ryg slap K. ned. Som god Gymnastiker var han kommen den samme Vej op. Rimeligvis har han taget den hvide Ovn for en af de Genstande, der forekom i hans Drøm, men han kunde iøvrigt ikke erindre det mindste om denne.«

»K. talte, raabte og bevægede sig i Drømme, naar han sent om Aftenen havde overanstrængt sig med aandeligt Arbejde, eller naar han havde nydt tungt fordøjelige Spiser. Om Aftenen før den omtalte Nat var begge Dele sket, det sidste tilmed meget rigeligt paa Grund af

hans altid velsignede Appetit. Jeg anordnede en passende aandelig og legemlig Diæt, og da han nøjagtig fulgte mine Forskrifter, ophørte hans Søvngængeri og urolige Drømme fra det Øjeblik af.«

»Tilfældet var for mig meget lærerigt af forskellige Grunde. Hvad kunde der ikke være kommen ud af disse Tildragelser, hvis en ophidset Fantasi havde pyntet lidt paa Historierne! Sammenlægningen af Skolebøgerne kunde let være bleven til Frembringelsen af en latinsk Stil, og af Ovnaffæren kunde man nemt have lavet en vanvittig Klatren paa Hustaget. Fremdeles er den Kendsgerning af Interesse, at for stærkt aandeligt Arbejde og en Overfyldning af Maven har samvirket til at fremkalde Søvngængeriet. Hvad mystisk er der egenlig i en Tildragelse, der kan fremkaldes ved ufordøjelige Spiser!«

De mange vidunderlige Ting, der fortælles om Søvngængerne, synes altsaa at skyldes dels unøjagtige Iagttagelser, dels Folks Tilbøjelighed til at udpynte og overdrive slige Tildragelser. I de kritiske Forskeres Beretninger forekommer der i det mindste aldrig noget af den Art. En anden gammel Fabel, nemlig at Søvngængeriet foraarsages af Maanen, synes heller ikke at kunne staa for den moderne Kritik. Allerede i Oldtiden kaldte man Søvngængerne for »Maanesyge«, Lunatikere; men sikkert er det, at Folk gaa i Søvne til enhver Tid, ligesaa godt naar Maanen ikke skinner, som naar den skinner. Der er derfor ikke mindste Grund til at tro, at Søvngængeriet væsenlig skyldes Maanens Indflydelse. Helt usandsynligt er det dog ikke, at Maanen kan spille en lille, ingenlunde mystisk men let forklarlig Rolle ved disse Anfald. Da vore lukkede Øjenlaag ikke ere helt uigennemtrængelige for Lys, er det meget muligt, at stærkt Maaneskin i Ansigtet paa den sovende kan pirre Synsnerven og fremkalde Drømme, som saa, hvis Betingelserne iøvrigt ere tilstede, kunne bringe den sovende til at forlade Sengen.

Paa denne Maade lader det sig vel forklare, at Søvngængeri synes at være noget hyppigere i Maaneskin end til andre Tider, en Iagttagelse, der let kan have givet Anledning til Troen paa Maanesygen.

Det ubevidstes Indgriben i Bevidstheden.

Paavisning og Karakteristik.

Paa flere Punkter i det foregaaende have vi ikke kunnet undgaa at berøre det ubevidste. Vi have set, at Drømme kunne blive sandsigende eller faa Præg af at være varslende derved, at der dukker Forestillinger op, af hvilke nogle maaske aldrig have været i Bevidstheden, medens andre vel kunne have været der men i hvert Fald ere fuldstændig glemte senere. Ligeledes have vi set, at Bevægelser kunne fremkomme som Resultat af ubevidste Tankerækker, Skøn og Bedømmelser, hvis Medvirken Indvidet vel kan have en Formodning om men ikke spore i sin Bevidsthed. Vi skulle nu nærmere undersøge det ubevidstes Indgriben i det normale, vaagne Bevidsthedsliv og paavise dette Fænomens Betydning for Overtroen. At denne ikke har været helt ringe, er let at forstaa. En Indgriben af det ubevidste forekommer hos de fleste Mennesker kun i bestemte, ganske enkle Former; de mere komplicerede Tilfælde ere altid usædvanlige, fremmedartede. Hertil kommer nu selve Fænomenets ejendommelige Karakter. Naar der dukker Forestillinger op, som hverken skyldes Sansning eller staa i nogen paaviselig Forbindelse med Individets hele bevidste Forestillingskreds, saa føres man let til at antage, at der har været Kræfter medvirkende, som ikke almindeligvis ere Mennesket iboende. Og disse Forestillinger fra det

ubevidste ville tilmed ofte kunne medføre samme Resultat, som vi have set i lignende Tilfælde ved Drømmene: der tilføres Mennesket en mer eller mindre værdifuld Viden, som vanskelig vilde kunne naas ad nogen anden Vej. Indgreb fra det ubevidste faa derved let Præg af Fjærnsyn eller Fremsyn, og der kan næppe være Tvivl om, at Profeter, Spaamænd og synske til alle Tider have været Mennesker, hos hvem der i langt højere Grad end normalt fandt en Indvirkning Sted af det ubevidste paa det bevidste Sjæleliv.

For nu strax til en Begyndelse at slaa fast, hvad der er det karakteristiske for disse Indgreb fra det ubevidste, ville vi tage et Exempel, som de fleste vel kende af egen Erfaring. Har man glemt noget, f. Ex. et Navn, som man ønsker igen at faa fat paa, saa retter man sin Opmærksomhed paa en eller anden Forestilling, der antages at staa i Forbindelse med det glemte Navn. Denne Forestilling reproducerer nu nye, blandt hvilke man igen vælger en, som antages at kunne føre til Maalet, og saaledes gennemløber man en bestemt Forestillingsrække. Fører denne nu ikke til det ønskede Resultat, gaar man tilbage, enten til det oprindelige eller til et helt nyt Udgangspunkt, og saaledes fortsætter man, indtil Maalet naas, til det glemte Navn dukker op i Bevidstheden. Hvis dette lykkes, kan der aabenbart ikke være Tale om nogen Indgriben af det ubevidste. Ti vel var Navnet glemt, sunket ned i det ubevidste, men hele det Arbejde, hvorved det blev hentet op, er foregaaet i Bevidstheden. Opmærksomheden har stadig været henvendt paa de Forestillinger, som have været Mellemled mellem det oprindelige Udgangspunkt og det søgte Resultat; alle disse Forestillinger have derfor været mer eller mindre klart i Bevidstheden. Men nu hænder det jævnlig, at alle Anstrængelser ere forgæves; hvormeget man end »husker sig om«, kommer man dog ikke til Maalet. Halvvejs i Fortvivlelse opgiver

man saa at søge videre i sin Hukommelse og giver sig til at tænke paa andre Ting. Lidt efter kan Navnet saa af sig selv dukke op i Bevidstheden.

Hvad der her er foregaaet, kan man naturligvis ikke med Sikkerhed sige noget om. I selve Bevidstheden finder man intet Spor af det Arbejde, der pludselig kaster det eftersøgte Navn ind i Bevidstheden. Man siger derfor, at der er foregaaet en ubevidst Virksomhed. Om dennes Natur kan der opstilles forskellige, mer eller mindre velbegrundede Hypoteser; men da disse ingen Betydning have for os her, ville vi slet ikke gaa ind paa dem. Det kan være os ganske ligegyldigt, om der ved et saadant ubevidst Arbejde virkelig er noget sjæleligt med i Spillet, eller om det er en ren fysiologisk Proces, der aldeles ikke ledsages af sjælelige Fænomener. Derimod maa vi nødvendigvis gaa ud fra, at disse ubevidste Virksomheder altid følge de samme Love, som de tilsvarende bevidste. Fastholder man ikke det, saa har man aabnet Døren paa vid Gab for det vildeste Fantasteri. Den nyere Tids Psykologi opviser ret lærerige Exempler herpaa. Man har saaledes trukket en skarp Grænse mellem det egenlige Bevidsthedsliv, »Overbevidstheden«, og det ubevidste, »Underbevidstheden«, og man har tillagt denne Underbevidsthed Evner og Kræfter, som Overbevidstheden slet ikke er i Besiddelse af, og som derfor ere rene Fantasiprodukter. Paa den Maade kan alt forklares, fordi man ganske efter Fornødenhed kan udstyre Underbevidstheden med alle de vidunderlige Kræfter, som man har Brug for. Det er, som man let ser, ligefrem en Tilbagegang til den gamle mystiske Psykologi fra Aarhundredets Midte; man tillægger paany Sjælelivet en Natpol, der er Dagpolen fuldstændig modsat; kun Navnene ere nye. Men dermed har man ogsaa paa Forhaand renonceret paa en videnskabelig Forklaring af Fænomenerne; dertil kræves nemlig først og fremmest, at der ikke uden Nødvendighed opstilles

nye Hypoteser. Skønt Ordet underbevidst af forskellige Grunde vilde være at foretrække, benytter jeg dog her helt igennem Betegnelsen ubevidst, for ikke at give det Udseende af, at jeg hylder denne moderne Lære om Sjælens Dag- og Natpol, som har sneget sig ind under Navnene Over- og Underbevidsthed. (jvf. S. 104 Anm.)

Vi maa altsaa søge at forklare os de ubevidste Virksomheder i Overensstemmelse med de kendte, bevidste, saalangt det lader sig gøre. Og det hidtil omtalte Tilfælde vil i hvert Fald ikke berede os store Vanskeligheder i denne Retning. Der maa jo være foregaaet noget under Bevidsthedens Tærskel, i det ubevidste, siden det glemte Navn pludselig kan dukke op ligesom af sig selv. Denne ubevidste Virksomhed kunne vi tænke os ganske overensstemmende med Forestillingsreproduktionen, som finder Sted ved ethvert bevidst aandeligt Arbejde. Antage vi, at ubevidste Forestillinger kunne genfrembringe hinanden efter Associationsloven ganske ligesom de bevidste, saa er Fænomenet forstaaeligt. Naar man er bleven træt af at søge i sin Hukommelse og derfor vender Opmærksomheden til noget andet, saa maa den engang begyndte Reproduktion af Forestillinger antages at skride videre under Bevidsthedens Tærskel. Og der er aabenbart intet umuligt i, at det saaledes ubevidst fortsatte Arbejde tilsidst kan medføre det ønskede Resultat. Selve den Omstændighed, at Arbejdet er ubevidst, at Opmærksomheden ikke er med, kan her være af stor Betydning. Ti naar man bevidst og vilkaarlig søger i sin Hukommelse, retter Opmærksomheden paa forskellige Forestillinger, saa kan man ligesaa godt komme længere bort fra som nærme sig til Maalet. I det ubevidste derimod skride Forestillingsrækkerne videre, uden at hæmmes ved Opmærksomhedens vilkaarlige Indgreb. Derfor kan Bevægelsen tilsidst naa frem til det søgte Navn; men iøvrigt er det ikke givet, at dette altid vil ske. Og fordi Navnet drages med ind i den ubevidste

Forestillingsrække, er det heller ikke givet, at det dukker op i Bevidstheden. Om dette sker, vil rimeligvis være athængig af forskellige Omstændigheder, som vi i det følgende komme til at berøre.

I det her behandlede Exempel blev det ubevidste Arbejde sat i Gang af det bevidste; det ene synes at være en ligefrem Fortsættelse af det andet. Dette behøver dog ingenlunde altid at være Tilfældet; undertiden kan den ubevidste Virksomhed indledes ved Sansepaavirkninger, som ikke naa frem til Bevidstheden, og hvis Existens derfor først bagefter kan konstateres. Et meget interessant Exempel i denne Retning beretter Binet. En af hans Venner, Dr. A., gik ned ad Gaden i Paris med Hovedet fuldt af Botanik, som han netop skulde op til Examen i. Pludselig opdagede han paa en Restaurants Glasdør Plantenavnet »verbascum thapsus«. Forbavset over denne for en Restaurant unægtelig noget mærkelige Indskrift vendte han om, og læste nu den virkelige Indskrift »Bouillon«. For at forstaa Sagen maa man blot vide, at det gængse franske Navn for verbascum er »bouillon blanc«. Dermed kan man let forklare sig Tildragelsen. Dr. A. har i Forbigaaende set Glasdøren og faaet en svag Paavirkning af Indskriften. Denne har dog ikke kunnet naa frem til Bevidstheden, som var optagen af andre Tanker; den har derfor, under Bevidsthedens Tærskel, indledet en Forestillingsreproduktion. Bouillon reproducerer blanc, og bouillon blanc fører til det dermed associerede verbascum thapsus, som nu dukker op i Bevidstheden, der netop er optagen af latinske Plantenavne. Da hele den mellemliggende Virksomhed ikke bliver bevidst, saa tror Dr. A., at han har læst Navnet paa Døren, og Forundringen herover fører saa til den nærmere Undersøgelse, der viser Sagens Sammenhæng.

Disse Exempler ere tilstrækkelige til at lære os, hvor vi have at gøre med ubevidste Virksomheder og deres

Indgreb i Bevidstheden. Naar der i Bevidstheden dukker en Forestilling op, som hverken staar i nogen paaviselig Forbindelse med Bevidsthedens øjeblikkelige Indhold eller kan være direkte fremkaldt ved en Sansepaavirkning, saa maa den være Resultat af en ubevidst Virksomhed. Det er indlysende, at begge de nævnte Betingelser maa være opfyldte. Ti hvis den opdukkende Forestilling kan være direkte fremkaldt af en Sansepaavirkning, vil den heller ikke kunne skelnes fra en almindelig Sanseiagttagelse; og hvis den staar i nær Forbindelse med Bevidsthedens øjeblikkelige Indhold, vil den altid synes at være reproduceret af de bevidste Forestillinger. Den maa derfor være uathængig af de givne Sansepaavirkninger og staa i Modstrid med Bevidsthedens Indhold, for at der overhovedet kan blive Tale om et Indgreb fra det ubevidste. Og det er nu let at indse, at de Forestillinger, der opstaa som Resultat af ubevidste psykiske Virksomheder, ville faa et ejendommeligt Præg ved den Modstrid, hvori de staa til Bevidsthedens øjeblikkelige Indhold. De dukke op ligesom af sig selv, paatvinge sig os, og faa derved Præg af at være stædige, uafviselige, fordi vi ikke selv have fremkaldt dem og følgelig ikke strax ere Herre over dem; de have med andre Ord en lignende Karakter som virkelige Iagttagelser.

Hermed skal dog ikke være sagt, at de nødvendigvis maa staa for Individet som Sanseiagttagelser. Det kan ske, men behøver ikke at være Tilfældet. Man plejer at skelne mellem tre forskellige Former, der blot adskille sig fra hinanden derved, at de opdukkende Forestillinger have større eller mindre Lighed med Sanseiagttagelser; men ifølge Sagens Natur lader der sig ikke trække skarpe Grænser mellem disse tre Former. Det kan derfor jævnlig være vanskeligt at afgøre, til hvilken Gruppe det enkelte Tilfælde skal henføres. Saalænge de opdukkende Forestillinger fuldstændig have Erindringsbilledernes ubestemte

Præg og ringe Styrke, vil en Forvexling med Sanseiagttagelser naturligvis ikke være mulig. For de mere dagligdags Tilfælde af denne Art have vi intet Navn; netop paa Grund af deres Almindelighed have de ikke tiltrukket sig særlig Opmærksomhed. Alle disse Tilfælde have det tilfælles, at den ubevidste Virksomhed sættes i Gang ved en let paaviselig Aarsag. Hertil hører saaledes det omtalte Exempel med det glemte Navn; den bevidste Søgen efter Navnet er her den øjensynlige Aarsag til, at Navnet senere »falder os ind«. Er der derimod ingen paaviselig Aarsag til den ubevidste Virksomhed, saa kaldes de opdukkende Forestillinger *Anelser*. Hvis det ubevidstes Indgreb i Bevidstheden faar større Tydelighed og Styrke, og saaledes nærmer sig mere til Sansebilledet, uden at Individet dog derfor forvexler det med en virkelig Sanseiagttagelse, saa kaldes Fænomenet en *Pseudohallucination*. Hertil kan man rimeligvis regne det ovenfor anførte Tilfælde, hvor Dr. A. mener at se Navnet verbascum paa en Dør. Ordet træder saa tydelig frem for ham, at han tror at have læst det i Forbigaaende; det nærmer sig altsaa meget til en virkelig Sanseiagttagelse. Egenlige *Hallucinationer* have vi endelig i de Tilfælde, hvor de opdukkende Forestillinger ligefrem holdes for Sanseiagttagelser. Hallucinationen kan derfor ogsaa siges at være en Sanseiagttagelse, til hvilken der blot ikke svarer nogen ydre Genstand. Men denne Mangel vil i Almindelighed først kunne opdages ved nærmere Undersøgelse, og Hallucinationen vil derfor i det mindste i første Moment skuffe Individet, idet den foregøgler ham en Virkelighed, som ikke findes.

Det maa dog strax bemærkes, at det ingenlunde er alle Hallucinationer, som kunne siges at være bevidste Udslag af ubevidste Virksomheder. Hyppigst fremkomme Hallucinationer i Følge med Sygdomme af meget forskellig Art. Disse patologiske Hallucinationer lade vi ganske ude af Betragtning; de have ikke stor Interesse

for os og kunne i hvert Fald næppe altid betragtes som Resultater af ubevidste Virksomheder. Hvad vi her tage Hensyn til, er udelukkende de langt sjældnere forekommende Hallucinationer hos normale Mennesker, hos Individer, som ikke lide af nogen paaviselig Sygdom. Men heller ikke alle disse »normale« Hallucinationer ere Udslag af det ubevidste; i mangfoldige Tilfælde ere de direkte fremkaldte ved ydre Foranledninger, Suggestioner. Vi maa derfor sondre mellem de »suggererede« og de af sig selv opstaaende, »spontane« Hallucinationer. Det er kun den sidste Gruppe, der opfylder de Fordringer, som vi stille til et Fænomen, for at det skal kunne opfattes som et Resultat af ubevidste Virksomheder; det er følgelig kun Spontanhallucinationerne, som vi her have med at gøre. De suggererede Hallucinationer komme vi til at behandle i et følgende Afsnit.

Det ubevidstes Indgreb i Bevidstheden, hvad enten dette nu har Anelsens, Pseudohallucinationens eller Hallucinationens Form, vil i Almindelighed finde Sted, uden at der fra Individets Side er gjort noget for at fremkalde det. Der gives dog ogsaa Midler, hvormed man kunstig kan lette de ubevidste Virksomheders Indgriben. Mange Mennesker kunne ved at stirre længe paa blanke Genstande eller lytte til Konkyljers »Kogen« fremkalde Syns- og Lydbilleder, der have Hallucinationens Tydelighed og ikke staa i nogen Forbindelse med det øjeblikkelige Bevidsthedsindhold, hvorved de altsaa fuldstændig karakterisere sig som Indgreb fra det ubevidste. Disse Fænomener — »Krystalvisioner« og »Konkyljeauditioner« — have netop i den nyeste Tid været Genstand for indgaaende Undersøgelser, der have bidraget ikke lidt til at kaste Lys over de ubevidste Virksomheder. Endelig have vi endnu en helt anden Form, hvori det ubevidste kan give sig Udslag, nemlig som Bevægelser. Alle saadanne Bevægelser, der hverken ere fremkaldte direkte ved Sansepaavirkninger

eller staa i Forbindelse med Individets bevidste Forestillingskreds, men som desuagtet synes at være ledede af bestemte Forestillinger, idet de ikke ere planløse; plejer man at kalde »automatiske«. Da de automatiske Bevægelser saaledes opfylde begge de Betingelser, som karakterisere Resultatet af en ubevidst Virksomhed, saa ligger det nær at antage, at automatiske Bevægelser kun ere en ejendommelig Form, hvorunder det ubevidste kan give sig Udslag. Den nyere Tids talrige Undersøgelser paa dette Omraade have da ogsaa vist, at de mere komplicerede Tilfælde af automatiske Bevægelser slet ikke lade sig forklare uden ved at antage en ubevidst psykisk Virksomhed som Aarsag. Ogsaa disse Undersøgelser have bidraget meget til at belyse det ubevidstes Virksomhed, saa at vi maa gaa nærmere ind paa dem.

Vi skulle nu i det følgende nærmere behandle de nævnte Grupper af Fænomener. Om nogen egenlig systematisk Behandling kan der dog ikke blive Tale, da vor Viden paa disse Omraader endnu er altfor ringe. Paa mange Punkter befinde Undersøgelserne sig endnu paa det første, famlende Stadium; det er saaledes, for blot at nævne et Exempel, ikke mere end et Aarstid siden, at der blev tilvejebragt det første Materiale til Bedømmelse af, under hvilke Forhold normale Spontanhallucinationer opstaa. Jeg maa derfor nærmest indskrænke mig til at belyse Fænomenerne ved karakteristiske Exempler og paavise, hvorledes disse kunne forklares som Udslag af ubevidste Virksomheder, der følge de samme Love som de tilsvarende bevidste. Samtidig ville disse Exempler tjene til at vise, hvorledes overtroiske Anskuelser af forskellig Art have kunnet finde rig Næring i slige Tildragelser. I Form af Anelser, Hallucinationer, automatisk Skrift og Tale kan Mennesket modtage Meddelelser og Oplysninger, der let føre til Tro paa magiske Evner. Ogsaa i Drømme og paa anden Vis kunne slige Oplys-

ninger fremkomme; til Slutning ville vi derfor undersøge, om den »højere Indsigt«, som Mennesket saaledes kommer i Besiddelse af, fuldstændig lader sig forklare, naar det ubevidste tænkes at følge samme Love som det bevidste Sjæleliv, eller om man er nødsaget til desuden at tillægge det ubevidste særlige Evner i Retning af Telepati og Synskhed.

Anelser og Pseudohallucinationer.

Det blev allerede ovenfor omtalt, hvorledes der ved bestemte Foranledninger ofte kan sættes ubevidste Virksomheder i Gang, der senere gribe ind i, give sig et Udslag i Bevidstheden. Paa denne Maade kan der jævnlig »falde os noget ind«, som vi forgæves ville søge Aarsagen til i den Forestillingsmasse, som vi bevidst raade over. Selv blandt disse dagligdags Fænomener, der sjældent vække Forundring, kan der af og til findes Tilfælde, som tage sig ret mærkelige ud. Talrige Exempler af denne Art ere samlede af Miss Goodrich, der under Navnet »Miss X.« er bekendt som Forfatterinde til flere Afhandlinger om Anelser, Hallucinationer etc. i Proceedings of S. P. R. Denne mærkelige Dame, der har Ord for at være en skarp Iagttager og i det mindste i sine Skrifter gør Indtryk af at være et klart Hoved, fri for al spiritistisk Overtro, har overordenlig hyppig Anelser og Hallucinationer. Da mange af disse viste sig sandsigende eller varslende, gav hun sig til at føre Bog over dem, og fra hendes Optegnelser ville vi i det følgende jævnlig hente Exempler. Som en interessant Type paa den Art Tildragelser, der er bedst kendt fra det daglige Liv, kan anføres følgende:

»Den 20 Juli 1890 havde jeg ligget hele Formiddagen paa en Sofa i Haven, da jeg var Rekonvalesent. Jeg

kunde ikke gaa uden Hjælp, og jeg var følgelig ude af Stand til at gaa op til Huset og bagefter glemme, at jeg havde gjort det, hvilket ellers let kunde have været Tilfældet. Omtrent Kl. 12 kom en Veninde ned i Haven for at besøge mig. Da hun omtrent en halv Time senere vendte tilbage til Huset, kunde hun ikke finde en Bog, som hun havde efterladt i Forstuen. Efter at have søgt paa allé optænkelige Steder kom hun igen ned i Haven til mig for at se, om hun havde glemt den der. Da jeg hørte hendes Beretning udbrød jeg: »Bogen ligger paa Sengen i det blaa Værelse«. Denne Paastand var højst usandsynlig, eftersom det blaa Værelse ikke blev brugt, og der meget sjældent kom nogen derind. Ikke desto mindre blev Bogen funden dér paa Sengen. Et Par Bybude havde i Løbet af Formiddagen bragt en Del Malerier og Bøger, som en kort Tid skulde opbevares for en Ven af Familjen; alt dette var bleven lagt ind i det ubenyttede Værelse, og den omtalte Bog, som laa paa et Bord i Forstuen, var ved en Fejltagelse kommen mellem de andre.«

Til denne Beretning knytter Miss X. følgende Bemærkninger. »Hvorledes skal man nu egenlig forklare en Tildragelse af en saa almindelig Art? Da slige Hændelser ret jævnlig forekomme, kan man næppe opfatte dem som rent tilfældige. Det vilde være noget søgt her at tale om Telepati, da der ikke er nogen Grund til at formode, at Bybudet skulde være sig bevidst, at han havde lagt Bogen mellem dem, som han bragte. Ingen i Huset havde set, at den blev taget bort. Ikke heller kan min Formodning skyldes Synskhed, fordi der ikke var noget bestemt Billede i min Bevidsthed. Jeg havde ingen Vision — af den mig ellers saa vel bekendte Art — af Stedet, hvor Bogen laa. Jeg havde ikke den ringeste Grund til min Paastand, og jeg var mig heller ikke bevidst, at jeg gættede. Jeg kan kun beskrive mit Indtryk ved at sige,

at det faldt mig ind; og saaledes er det gaaet i mange andre Tilfælde, der have været ligesaa rigtige, ligesaa usandsynlige og ligesaa uventede«.

Man ser af disse Bemærkninger, at Miss X. ikke er bange for at tage Telepati og Synskhed til Hjælp, naar hun ikke kan forklare sig en Tildragelse paa anden Maade; men i det her omhandlede Tilfælde mener hun dog ikke, at der har været noget af den Art medvirkende. Nogen nærmere Forklaring giver hun ikke; det er aabenbart heller ikke nødvendigt, da Sagen synes at være ganske ligefrem. Ved at høre Fortællingen om, hvorledes man har søgt paa alle tænkelige Steder efter Bogen, vil hun let ubevidst kunne komme til at drage den Slutning, at saa maa Bogen være det eneste Sted, hvor man rimeligvis ikke har søgt — nemlig i det blaa Værelse. Selv den bestemte Paastand, at Bogen laa paa Sengen, kunde rimeligvis forklares, hvis vi kendte noget til det blaa Værelses Møblement. Var Sengen f. Ex. det eneste Inventar i den ubenyttede Stue, laa det jo temmelig nær at tænke sig Bogen liggende paa den. Der er forresten endnu mange andre Forklaringer mulige. Vi ville senere komme til at betragte forskellige Tilfælde, hvor Miss X. selv har konstateret, at hendes Forudsigelser og Spaadomme kun skyldes glemte Tildragelser, der ere dukkede op i Form af Visioner. Det er derfor meget muligt, at hun i det her omhandlede Tilfælde har hørt Tale om og glemt, at man vilde lægge de Bøger, som skulde gemmes for Vennen, ind paa Sengen i den blaa Stue. Sættes nu den eftersøgte Bog ved en ubevidst Tankevirksomhed i Forbindelse med de andre Bøger, saa kommer hun ligeledes let til den Slutning, at Bogen maa ligge paa Sengen i det blaa Værelse. Det er naturligvis ikke muligt med Sikkerhed at afgøre, ad hvilken Vej hun i Virkeligheden er kommen til sin Paastand; om de ubevidste Virksomheders Forløb i hvert enkelt Tilfælde kan man

sjældent naa mere end Formodninger. Kun saa meget er indlysende, at Tildragelsen naturligst forklares som et Udslag af en ubevidst Slutning, hvilket hun da ogsaa selv synes mest tilbøjelig til at antage.

De egenlige Anelser, Forestillinger, som dukke op uden nogen paaviselig Anledning, ere i det mindste hos mange Mennesker ingenlunde sjældne. Miss X. véd naturligvis at berette om en Vrimmel af den Art Oplevelser. I Proceedings of S. P. R. Bd. 6 har hun offenliggjort en Afhandling: »Record of telepatic and other experiences«, der væsenlig bestaar af Dagbogsoptegnelser over Anelser. Disse ere gennemgaaende ganske trivielle; de dreje sig mest om, hvad Veninderne D. og H. tage sig til, men dette anes ogsaa med en ganske forbløffende Sikkerhed. Indtrykket af det vidunderlige svækkes dog ikke saa lidt derved, at det ikke blot er Miss X., som har disse Anelser vedrørende Veninderne; Forholdet er gensidigt. Dagbøgerne vise os med andre Ord nogle unge Damer, der ere i den Grad fortrolige med hinandens Levevis, Yndlings-Forfattere og -Komponister, saa at enhver af dem, uden stor Fare for at tage Fejl, kan opgive, hvad de andre tage sig til paa enhver Tid af Dagen. Og da de, saa vidt man kan se, ikke have nogensomhelst alvorlig Beskæftigelse, saa have de god Tid til at interessere sig for Venindernes Anliggender og til hvert Øjeblik at faa Anelser i den Retning. Naar Miss X. i et Par Dage ikke har set Miss D., saa begynder hun at længes efter hende og faar en Anelse om, at D. vil aflægge hende et Besøg sent om Aftenen. D. kommer ganske rigtig, ti hun begynder ogsaa at længes, faar en Anelse om, at X. venter hende, og ser derfor op paa Vejen hjem fra et Selskab. Da X. gerne er den, der modtager de andres Besøg, medens hun sjældent synes at ulejlige sig til dem, saa er det ganske naturligt, at hun bliver hjemme og venter Veninden. Saaledes gaar det Dag efter Dag; som oftest

slaa Anelserne fortræffelig til, og kun hvor det drejer sig om saa positive Sager som Titlerne paa de læste Bøger, indløber der nu og da Fejltagelser. I alle disse vidtløftige Optegnelser er der intet andet mærkeligt, end at Miss X., som dog i mange langt vanskeligere Tilfælde har paavist det naturlige Sammenhæng, ikke har faaet Øjet op for, at det er Venindernes gensidige intime Kendskab til hinanden, som muliggør alle disse rigtige Anelser.

Da det karakteristiske for Anelsen er, at den melder sig af sig selv, uden nogen paaviselig Anledning, saa vil man naturligvis i hvert enkelt Tilfælde kun kunne have en Formodning om, hvad der har sat den ubevidste Virksomhed i Gang. Rimeligvis er Anelsen som oftest kun Resultat af en ubevidst Forestillingsreproduktion, der i et eller andet Punkt er sat i Gang af en bevidst Forestillingskreds. Det er saaledes af og til hændt mig, naar jeg nærmede mig mit Hjem, efter at have besørget mit Arbejde i Byen, at jeg fik en Anelse om, at der laa nogle udenlandske Bøger til mig. Ofte var Anelsen rigtig, ti ganske vist kunde jeg i Øjeblikket ikke huske, naar jeg havde bestilt Bøgerne, men jeg havde vidst det, og Tiden mellem Bestillingen og Bøgernes Ankomst var temmelig konstant. Tanken om Hjemmet og mit Arbejde dér sætter ganske naturlig en ubevidst Forestillingsrække i Gang, og den giver sig Udslag i en Anelse om de ventede Bøger. Saadanne trivielle Anelser kunne de fleste Mennesker vel opdage hos sig selv, naar de lægge Mærke dertil; og tager man sig over i nogen Tid at føre Bog over dem, vil man se, at de gennemgaaende slaa til, naar man ubevidst har havt Forudsætninger til at bedømme den Sag, hvorom det drejer sig. I modsat Fald blive de som oftest urigtige.

Følelser og Stemninger kunne ogsaa ofte give sig Udslag i Anelser. Naar Miss X. begynder at længes efter Veninden, saa antager denne Længsel Form af et Ønske,

en Forventning, en Anelse om, at Veninden vil komme. Fra min egen Barndom mindes jeg nogle Tilfælde af denne Art. Det er hændt mig to Gange, da jeg havde tilbragt en særdeles fornøjelig Ferie sammen med nogle Kammerater, at jeg i Nærheden af Hjemmet blev overfalden af en uhyggelig Følelse af, at der maatte være sket en Ulykke. Den uhyggelige Følelse er rimeligvis fremkaldt ved Tanken om Hjemmet med Skolearbejdet i Modsætning til det muntre Ferieliv. Denne Tanke bliver jeg mig dog ikke bevidst, derimod giver Stemningen sig et Udslag i Forestillingen om en Ulykke. Jeg véd, at jeg dengang jævnlig havde saadanne Anelser; jeg erindrer dog kun disse to, fordi de viste sig at være rigtige. De andre har jeg fuldstændig glemt — naturligvis.

En ejendommelig Form for Anelser er den saakaldte »Følelse af Nærværelse«. I den engelske »Census of Hallucinations« findes flere Beretninger om den Art Tilfælde; et enkelt Exempel vil være tilstrækkeligt til at belyse Fænomenet. Mr. H. skriver: »I Sept. 1890 læste jeg til Artium. En Aften, omtrent Kl. 11, var jeg beskæftiget med Ciceros de senectute i mit lille Værelse, der maaler 8 Gange 16 Fod. Pludselig fik jeg en Følelse af, at der var nogen i Stuen. Jeg saa' mig om og ventede at se min Moder, som undertiden kom ind om Aftenen; men der var ingen. Jeg undersøgte hele det lille Værelse uden at finde nogen, og i høj Grad forbavset satte jeg mig igen til at læse, eller rettere forsøgte paa at læse, ti næppe havde jeg taget Bogen, før jeg fik en Følelse af, at nogen saa' over min Skulder. Jeg undersøgte igen Værelset, fandt ingen og gik forundret i Seng. Jeg havde aldrig skænket spiritistiske Fænomener en Tanke. Omtrent et Aar efter sad jeg og røg i en anden Mands Værelse. Jeg var alene, bladede i en Bog og fik pludselig den samme Følelse meget intensivt. Jeg tænkte ikke strax paa min tidligere Oplevelse, men var snarere forberedt

paa, at man spillede mig et Puds; jeg kunde dog ikke finde nogen i Stuen, skønt jeg havde en levende Følelse af, at en Kvinde var tilstede. Jeg lod det gaa for en Hallucination og gik min Vej. Senere har jeg havt den samme Følelse gentagne Gange, paa forskellige Steder; det er altid den samme Kvinde. Hvorfor siger jeg egenlig, at det er en Kvinde? Og dog, jeg véd at det er en Kvinde, jeg tror det ikke, jeg véd det; det kommer altid over mig, naar jeg ikke tænker paa det. Sidst i mit eget Værelse efter et Spilleparti. Jeg blev meget irriteret, og jeg er bange for at jeg sagde temmelig bøst: »Aa, gaa til hede H . .« Om denne Besværgelse virkelig skulde være tilstrækkelig kraftig, maa senere vise sig, men Følelsen forsvandt dengang pludselig. Har det virkelig været en Aand, der var tilstede, saa gav den mig ikke engang Tid til at gøre en Undskyldning.«

Her er det en ganske imaginær Person, hvis Nærværelse Mr. H. »føler« uden Anledning, netop naar han ikke tænker derover. Hos andre Mennesker forekommer en lignende Følelse overfor bestemte, levende Personer, hvis Tilstedeværelse blandt en større Mængde strax mærkes. I dette Tilfælde er Sagen ikke saa vanskelig at forklare. Under særlige Forhold, f. Ex. hos en forelsket, kan der let opstaa en lignende Rapport til den elskede Genstand som mellem den hypnotiserede og Hypnotisøren. Den exklusive Interesse for den bestemte Person skærper Sanserne, særlig Hørelsen saaledes, at den svageste Lyd af vedkommendes Fodtrin eller Stemme strax opfanges. Selve disse Lyde komme dog ikke til Bevidstheden men fremkalde hos den elskende en Følelse af eller Anelse om, at Genstanden er tilstede. I en saadan Rapport stod Helena v. Racowitza til Ferdinand Lasalle; i sin Bog: »Meine Beziehungen zu Ferdinand Lasalle« har hun givet flere Skildringer af disse Anelser. Som typisk Exempel paa Fænomenet kunne vi tage en af disse Beskrivelser.

»Da jeg kort Tid efter ved Holthoffs Arm kom ind i Balsalen, hviskede min Ledsager til mig: 'Se saa Barn, nu ville vi se, om han (Lasalle) allerede er her.' Uden at tænke paa, hvad jeg svarede, sagde jeg: 'Nej, han er her endnu ikke, jeg føler det.' Saa ejendommeligt dette end lyder, og saa underligt det end forekom Holthoff, saa forholdt det sig dog saaledes. Jeg havde endnu ikke den tidligere omtalte, angstfuld lyksalige Følelse, som altid kom over mig, naar Lasalle var i samme Rum som jeg. Men Holthoff vidste dengang endnu ikke noget om mine Fornemmelser, og han svarede med en halvt ærgerlig, halvt spottende Latter: 'For Guds Skyld, Barn, kom bare ikke til mig med nervøs-mystiske Historier; lægger De Dem efter somnambule Anelser, bringer jeg Dem strax hjem igen.' Men da fo'r jeg sammen — den unævnelige Følelse kom over mig — viljeløst og halvhøjt sagde jeg: 'Nu er han der'. Holthoff saa' sig om og sagde ærgerlig: 'Ja, min Sandten, De har Ret. Nu kommer han herhen.' —«

Om Pseudohallucinationen kunne vi fatte os i stor Korthed. Fænomenet siges at være temmelig sjældent; der foreligger i hvert Fald ikke mange Undersøgelser derover. Men det er dog et stort Spørgsmaal, om Pseudohallucinationen virkelig er saa ualmindelig; jeg er meget tilbøjelig til at antage, at de fleste af det daglige Livs Anelser egenlig ere Pseudohallucinationer. Fra Anelser skulle disse jo adskille sig derved, at de have Sansebilledernes Tydelighed, medens de paa den anden Side skelnes fra Hallucinationerne ved, at det iagttagne ikke har Virkelighedens hele Styrke og heller ikke opfattes som noget ude i Rummet, men blot som et ualmindelig tydeligt Erindringsbillede. Alle de Personer, som have havt Visioner af denne Art, have opfattet Tingen mere som et levende Fantasibillede end som noget virkeligt udenfor. Grænsen mellem Hallucinationerne og

Pseudohallucinationerne er saaledes temmelig skarp, derimod er Grænsen mellem Anelserne og Pseudohallucinationerne meget flydende. Det drejer sig her kun om et mer eller mindre tydeligt Billede, og derved bliver det overordenlig vanskeligt at bestemme Fænomenets Art. For mit eget Vedkommende er det sikkert, at mine Anelser altid ere meget klare og tydelige Synsbilleder, ikke abstrakte Tanker men Visioner, hvori en bestemt Situation viser sig for mig. De burde derfor nærmest kaldes Pseudohallucinationer, og det samme er vistnok Tilfældet med mange andre Menneskers. Da Grænsen saaledes er ganske ubestemt, maa alt, hvad der er sagt om Anelserne, ogsaa betragtes som gældende for Pseudohallucinationerne.

De normale spontane Hallucinationer.

Man har længe vidst, at Folk, som ikke led af nogen paaviselig Sygdom og i det hele taget maatte kaldes normale Mennesker, kunde blive hallucinerede uden nogen særlig Anledning. Noget positivt Kendskab til saadanne normale Hallucinationers Hyppighed, Betingelserne for deres Opstaaen osv. har man dog hidtil ikke havt. Hartmanns Hallucinationshypotese (III. S. 164) og den derved fremkaldte livlige Diskussion var vistnok den nærmeste Anledning til, at det paa den første internationale Kongres for experimental Psykologi i Paris 1889 blev vedtaget at indsamle Oplysninger om Hallucinationer, hvorved man vilde faa Materiale til Bedømmelse af deres Betydning for Overtroen. Resultatet af denne internationale Indsamling foreligger nu i to, hvert paa sin Vis meget interessante Værker. Englænderne, som have leveret det største Materiale, have særskilt bearbejdet dette og offenliggjort sine Resultater i: »Report on the Census of Hallucinations«, Proceedings of S. P. R. Vol. 10, en omfangsrig Bog, der

er udgiven af en Komite under Prof. Sidgwick's Forsæde. Her findes især en meget omfattende statistisk Bearbejdelse af Materialet og en Mængde udførlige Skildringer af Hallucinationer med alle Biomstændigheder. Den anden, noget mindre voluminøse Bearbejdelse er udgivet af Parish under Titlen: «Ueber die Trugwahrnehmungen«. Her er ogsaa taget Hensyn til det Materiale, der er samlet i ikke-engelske Lande, men Bogen er nærmest af teoretisk Indhold, idet Forf. har en mærkelig Tendens til at ville bortræsonnere al Forskel mellem to saa forskelligartede Fænomener som Illusion og Hallucination. Dette Spørgsmaal ville vi senere faa Lejlighed til at berøre; vi se nu først paa Undersøgelsernes statistiske Resultater.

De udsendte Forespørgsler galdt kun Syns-, Hørelses- og Berøringshallucinationer. Lugt- og Smagshallucinationer forekomme maaske nok, men de ville altid være meget tvivlsomme, fordi man kun yderst sjældent med Sikkerhed vil kunne konstatere, at den foregivne Hallucination ikke har havt en ydre Aarsag ligesom enhver almindelig Fornemmelse. Der indløb ialt 27329 Besvarelser; af disse vare 3271 bekræftende d. v. s. de angav, at vedkommende havde havt en eller flere Hallucinationer i normal Tilstand, uafhængig af nogen paaviselig Sygdom. Disse Tal vise, at 11,96 % sunde Mennesker have havt mindst én tydelig Hallucination. Forholdet er noget forskelligt for Mænd og Kvinder; medens nemlig kun 9,75 % Mænd have været hallucinerede, forekommer dette hos 14,57 % Kvinder. Af det hele Antal Besvarelser falde de 17000 paa Englændere og de Engelsk talende Nationer; heraf var 1684 bekræftende. Procenttallet bliver saaledes for Englænderne noget mindre end for de øvrige Nationer, nemlig kun 9,9% (Mænd 7,8% Kvinder 12,0%). Denne Forskel hidrører muligvis fra Folkeejendommeligheder, men den kan ogsaa have en ganske anden Aarsag. Naar man nemlig kun indsamler et ringe Antal Besva-

relser, som Tilfældet har været i Landene udenfor England, saa er der en vis Sandsynlighed for, at man saa at sige skummer Fløden af. Man faar altfor mange bekræftende Besvarelser i Forhold til de benægtende, fordi de Mennesker, der selv have havt Hallucinationer, have mere Interesse for Spørgsmaalet end de, der ikke kende Fænomenet af egen Erfaring. Jo mere omfattende Undersøgelsen bliver, jo mere man presser Folk til at svare, uanset om det bliver ja eller nej, desto mindre bliver rimeligvis ogsaa Procenttallet af de bekræftende Besvarelser. Af det hidtil foreliggende Materiale kan man derfor ikke sikkert slutte til folkepsykologiske Ejendommeligheder.

Hvorledes det nu end forholder sig hermed, saa ere dog alle Parter enige om, at de hidtil fundne Procenttal ere altfor lave. Denne Del af Undersøgelserne er ubetinget den interessanteste, fordi den leverer et slaaende Bevis for, hvor upaalidelig al Hukommelsesstatistik er. Da vi hidtil have maattet lade denne Paastand henstaa ubevist, ville vi nu gaa lidt nærmere ind paa Sagen. Herved lægger jeg udelukkende den engelske Statistik til Grund, da kun den indeholder de fornødne Enkeltheder.

De indberettede Hallucinationer falde, som allerede omtalt, i tre Grupper: Syns-, Hørelses- og Berørings-hallucinationer. Af disse er den første den største; den omfatter 1112 Tilfælde mod 494 i anden og 179 Tilfælde i tredje Gruppe. Dette giver ialt 1785 Tilfælde; at dette Tal er større end Antallet af Personer (1684), som have besvaret Forespørgslen bekræftende, hidrører naturligvis fra, at nogle Personer have oplevet flere Tilfælde. Vi se nu foreløbig kun paa Synshallucinationerne. Af disse falde de 87 i det sidste Aar, heraf igen de 30 i det sidste Fjerdingaar, 12 i sidste Maaned og 5 i de sidste fjorten Dage, før Indsamlingen sluttede. Men 5 Tilfælde i 14 Dage vilde give 130 om Aaret, hvis Fænomenet optraadte med regelmæssig Hyppighed Aaret rundt. Under samme

Forudsætning giver 12 om Maaneden 144, og 30 i Fjerdingaaret 120 om Aaret. Men alle disse Tal ere jo betydelig højere end 87, det Antal, som faktisk er indberettet for det sidste Aar. Gaa vi længere tilbage i Tiden, bliver Forholdet endnu værre. For det næstsidste Aar er der kun indberettet 57 Tilfælde, og for de nærmest foregaaende 9 Aar er Gennemsnittet kun 41. Mere end 10 Aar tilbage i Tiden finder man gennemsnitlig kun en Snes Tilfælde om Aaret. Nu er der jo ikke den ringeste Grund til at antage, at Hallucinationerne skulde være saa overvældende meget hyppigere i 1892, da Indsamlingen sluttede, end ti Aar i Forvejen. Allermindst er der nogen rimelig Grund til, at Antallet skulde voxe saa stærkt i det sidste Aars forskellige Kvartaler. Den stadige Forøgelse af Tilfældenes Antal, jo nærmere man kommer op imod Nutiden, lader sig saaledes kun forklare ved, at de ældre Tildragelser efterhaanden glemmes. Dette er saa meget sandsynligere, som næsten alle Indberetninger ere baserede paa Erindringer; kun i yderst faa Tilfælde har der ligget samtidige Optegnelser til Grund. Statistiken viser altsaa tydelig nok, hvor lidt man kan stole paa den menneskelige Hukommelse, selv overfor saa interessante Fænomener.

Ved en enkel Beregning, som vi dog ikke ville opholde os ved her, kommer Sidgwick-Komiteen til det Resultat, at der vilde være indberettet 4200 Synshallucinationer, i Stedet for de faktisk opgivne 1112, saafremt alle Tilfælde af denne Art vare blevne erindrede. Der er altsaa med andre Ord glemt omtrent $^3/_4$ af samtlige indtrufne Tilfælde. For de andre Sanseomraaders Vedkommende lader en saadan Beregning sig ikke gennemføre med samme Sikkerhed, da der er indberettet for faa Tilfælde. Meget taler imidlertid for, at Forholdet her stiller sig endnu ugunstigere. Af Hørelseshallucinationer er saaledes rimeligvis mindst $^5/_6$, muligvis en langt større Brøkdel glemt. Dette stemmer ogsaa godt med den

almindelige Erfaring, som viser, at svage Hørelseshallucinationer ere meget almindelige, men netop derfor lægges der ingen Vægt paa dem, saa at de glemmes.

Hvad Hallucinationernes Indhold angaar, saa drejer det sig næsten altid om menneskelige Væsner. Af de 1112 Synshallucinationer vare de 973 Syner af Mennesker. Halvdelen af Hørelseshallucinationerne bestaa udelukkende i, at vedkommende hører sit Navn udtalt; i de fleste andre Tilfælde er det andre bestemte Ord, der høres. Det er herefter let at forstaa, at Hallucinationerne have kunnet bidrage ikke lidt til at befæste Troen paa Aander, Spøgelser og Gengangere. Der er i al Fald ingen Grund til at antage, at Hallucinationerne i ældre Tid have havt et andet Indhold eller en ringere Hyppighed end nuomstunder.

Om Betingelserne for Hallucinationernes Opstaaen er ikke meget at sige. De kunne fremtræde til enhver Tid af Dagen og under de mest forskelligartede Sindsstemninger. Men Statistiken viser, at omkring 40 % af samtlige Tilfælde forekomme, medens vedkommende er i Seng men dog naturligvis fuldstændig vaagen. Forholdet er interessant, fordi det viser, at gunstige ydre Betingelser i høj Grad lette Hallucinationernes Fremkomst. Et hallucinatorisk Billede vil altid lettere forvexles med Virkeligheden i Sovekammerets Mørke end i fuldt Sollys; et Billede, som i Mørke er fuldstændig hallucinatorisk, vilde rimeligvis i Dagens Lys ofte kun være en Pseudohallucination. Det er vel ogsaa tildels af den Grund, at de Aander, som optræde ved de spiritistiske Seancer, sædvanlig kræve den svagest mulige Belysning, naar de skulle træde synlige frem.

Et meget interessant Problem, Genstand for talrige Diskussioner i den nyere Tid, er Spørgsmaalet om Aarsagen til Hallucinationerne. Vi se naturligvis her bort fra alle de Hallucinationer, som optræde i Følge med Sygdomme. I Feber, Sindssygdomme, akute og kroniske

Forgiftninger, ved Sygdomme i Øjet og Øret ere Hallucinationer hyppige, og kunne vi end ikke altid gøre Rede for de fysiologiske Forhold, hvorpaa Hallucinationerne i disse Tilfælde bero, saa er det dog let at forstaa, at alvorlige nervøse Forstyrrelser kunne give Anledning til abnorme psykiske Fænomener. Alle disse Forhold lade vi ude af Betragtning og holde os udelukkende til de normale Hallucinationer. Den franske Fysiolog Binet, til hvem Parish slutter sig, har opstillet den Teori, at enhver Hallucination tager sit Udspring fra Sanseiagttagelser. Den ydre Paavirkning kan være meget ringe, men der findes efter hans Paastand dog altid et »Ledemærke« (point de repère), hvortil Hallucinationen knytter sig. Denne Teori er nærmest støttet ved Forsøg med hypnotiserede, men fordi et Ledemærke maaske altid kan paavises ved de suggererede Hallucinationer, hvilket dog for Resten er tvivlsomt, derfor er det ikke givet, at det ogsaa kan paavises eller overhovedet behøver at være tilstede ved de spontane. Erfaringen synes i hvert Fald ikke at bekræfte denne Paastands Rigtighed, hvilket vi nu skulle se, idet vi af den righoldige engelske Samling vælge nogle Exempler, som kunne belyse denne Sag.

At virkelige Sansninger i mange Tilfælde kunne spille en Rolle ved Hallucinationernes Opstaaen, er ubestrideligt; der forekommer Fænomener, som danne en Art Overgang mellem Illusionen og Hallucinationen. Dette gælder saaledes om følgende Exempel.

»Da jeg var mellem 18 og 20 Aar, gjorde jeg en Rejse med min Fader og tre andre Herrer i Højlandene. En Aften, da vi endnu vare nogle Mil fra vort Nattekvarter, gjorde Fader tillige med en af de andre Herrer en Afstikker fra Vejen. Vi ventede vel en halv Time og gik saa videre, ivrigt spejdende efter Fader, som var en daarlig Fodgænger. Det var mørkt, da vi naaede Kroen, hvor vi vilde overnatte, men han var der ikke. Jeg blev

meget ængstelig og satte mig et Øjeblik ned i Gæstestuen for at overveje, hvad der var at gøre. Jeg erindrer, at jeg holdt den ene Haand for Øjnene. Da jeg tog den bort, saa jeg den øverste Del af Faders Legeme, tilsyneladende svævende mellem mig og Kamingesimsen. Det videnskabelige Element i mig var langt stærkere end det religiøse, overtroiske, eller hvad man nu vil kalde det. Jeg sagde til mig selv: 'Ved Jupiter, der er et Spøgelse. Lad mig se, hvor det kommer fra'. Jeg saa nøje paa mit halve Spøgelse og opdagede nu, hvorledes en Plet paa Kamingesimsen, en Knast i Panelet osv. i Forening fremkaldte det spøgelseagtige Fænomen. Medens jeg var i Færd hermed, blev Omridsene utydelige og det hele forsvandt. — Lidt efter kom Fader; han var gaaet fejl af Vejen, var kommen op i et Skar, havde taget et Bad ved et Vandfald og havde dér været nær ved at drukne. Hvis han virkelig var druknet, vilde jeg sandsynligvis have troet paa Spøgelser, eller i det mindste paa halve Spøgelser, fra den Dag«.

Dette Syn staar aabenbart Illusionen saa nær, at man kun ved et nærmere Kendskab til Pletternes større eller mindre Lighed med en menneskelig Skikkelse kan afgøre, om Fænomenet skal betragtes som en Illusion eller en Hallucination. Mere rent hallucinatorisk bliver et Billede derimod, naar det virkelig sansede udgør en saa ringe Del deraf, at Iagttageren trods nærmere Undersøgelse ikke kan faa Rede paa, hvorfra Billedet hidrører. Som Exempel paa denne Art Fænomener kan følgende Beretning tjene.

»Jeg saa en gammel Kone i en rød Kjole, vuggende et Barn i sine Arme. Hun sad paa en Rullesten i en græsbevoxet Hede eller et Overdrev. Tildragelsen fandt Sted for mere end tyve Aar siden. Det var tidlig paa Efteraaret, klart Solskin. Jeg gjorde flere Forsøg paa at komme hen til hende, men hun forsvandt altid, inden jeg naaede Stenen. Stedet var langt fra menneskelige

Boliger, og der var ikke en Plet, hvor nogen kunde skjule sig.«

Her kan vel nok have været et eller andet i Stenens Omgivelser som kan have givet Anledning til Synet, men det maa have været meget lidt, siden Iagttageren trods sine Forsøg derpaa ikke kan finde ud af det. I de aller fleste Tilfælde er der dog ikke engang saa megen Sansning med i Spillet. Det kan f. Ex. være et virkeligt Lydindtryk, som fremkalder et hallucinatorisk Synsbillede, hvortil der i Omgivelserne ikke er ringeste Foranledning.

»Jeg hørte en Lyd i Korridoren, og ved at se den Vej fik jeg Øje paa en Mand i mørke Klæder staaende ved Døren. Jeg blev yderst forfærdet, og styrtede ind i et andet Værelse, hvor min Fader, som fulgte efter mig, fandt mig liggende paa Gulvet. Manden, som jeg saa', havde meget langt Haar, og Synet var yderst levende. Jeg var dengang 11 Aar gammel. Jeg var netop beskæftiget med at læse mine Lektier men i en temmelig nervøs Tilstand. Min Indbildningskraft var pint af Billedet af den Mand, som viste sig for mig. Jeg kendte ham, og jeg havde kort forinden set ham ligge som Lig i Kisten. Betragtningen af Liget havde gjort et meget dybt Indtryk paa mig, og dette var Grunden til min Nervøsitet. Lyden, som jeg hørte, har rimeligvis havt en ganske naturlig Aarsag.«

Her, hvor vi have at gøre med en utvivlsom Hallucination, træder Modsætningen mellem denne og Illusionen tydelig frem. I Illusionen har det virkelig sansede, som Opmærksomheden er henvendt paa, altid en større eller mindre Lighed med det, som man tror at iagttage. Og den falske Opfattelse, Lighedens Overvurdering, kommer i Stand derved, at det sansede udfylder sig med de nærmest liggende Associationer. I den rene Hallucination har det virkelig sansede ikke nogensomhelst Lighed med det, som man tror at iagttage. I den anførte

Beretning siges det ikke engang, at Lyden, som Drengen hørte, havde Lighed med et Menneskes Skridt. Der maa altsaa ligge en ubevidst Virksomhed mellem den Sansefornemmelse, som fængsler Opmærksomheden, og det hallucinatoriske Billede, der strax efter iagttages. Denne ubevidste Proces kan naturlig opfattes som en Reproduktion af Forestillinger. Den hørte Lyd vækker først ubevidst Forestillingen om et Menneske, der kommer gaaende, og dette Menneske antager saa den døde Mands Udseende, fordi Billedet af Liget har beskæftiget Drengens Fantasi. Her er den hele Proces let gennemskuelig, fordi der foreligger en bestemt ydre Paavirkning som Udgangspunkt. Men dette vil ingenlunde altid være Tilfældet. Ligesom Anelserne sædvanlig opstaa uden nogen paaviselig Anledning, idet den ubevidste Virksomhed sættes i Gang ved et ganske ubestemmeligt Led i den bevidste Forestillingskreds, saaledes vil dette ogsaa meget jævnlig være Tilfældet med Hallucinationerne. Et Exempel herpaa have vi i følgende Beretning.

»Jeg saa' min Moder gaa fra Forstuen ind i Spilleværelset, der var i Forbindelse baade med Forstuen og Dagligstuen, hvor jeg stod ved Pianoet og sang. Hun passerede forbi mig i lidt over en Alens Afstand. Jeg var ikke paa nogen Maade syg eller i Sindsbevægelse; jeg var omtrent 14 Aar gammel. Saa forundret blev jeg ved at se hende gaa ind i det omtalte Værelse, at jeg holdt op med at synge og kaldte paa hende. Jeg fulgte efter ind i Spilleværelset men fandt det tomt; Moder sad i Spisestuen. Min Søster, som akkompagnerede mig, bemærkede, at jeg maatte have drømt, for hun saa' Ingenting. Jeg har aldrig, hverken før eller senere, oplevet noget saadant.«

Denne og den foregaaende Skildring ere typiske Exempler paa de egenlige Spontanhallucinationer. Hvad der tidligere er nævnt som det karakteristiske for den

Art Hallucinationer, træder tydelig frem her. Hvad enten det hallucinatoriske Billede foranlediges ved en ydre Paavirkning eller det opstaar uden nogen paaviselig Aarsag, saa er det i begge Tilfælde uafhængigt af Individets øjeblikkelige Bevidsthedsindhold og ikke direkte fremkaldt ved Sansepaavirkningen. Denne Omstændighed, at Hallucinationen viser sig uafhængig af Individets hele bevidste Forestillingskreds, tvinger os netop til at antage ubevidste Processers Medvirken, og derved adskiller Hallucinationen sig fra Illusionen, hvor det ubevidste ikke spiller ind med. Men da der overhovedet ikke findes skarpe Grænser mellem de sjælelige Fænomener, saa er det heller ikke mærkeligt, at der forekommer Tilfælde, hvor det bevidst sansede er saa fremtrædende og de ubevidste Processers Rolle saa ringe, at det bliver en Skønssag, om man vil kalde Fænomenet en Hallucination eller en Illusion.

Det er allerede ovenfor berørt, at der foruden de her omhandlede spontane Hallucinationer endnu findes en hel anden Art, som man sædvanlig kalder suggererede Hallucinationer. Disse kunne enten være autosuggererede, fremkaldte af Individet selv (Forventnings-Hallucinationer), eller de kunne skyldes Fremmedsuggestioner. Den nærmere Behandling af disse Fænomener maa vi opsætte til det følgende, men da der i den engelske Rapport ogsaa forekommer talrige Exempler paa den Art Tildragelser, ville vi her strax fremdrage et Par, som kunne belyse Forskellen mellem de spontane og de suggererede Hallucinationer.

»Da jeg omtrent var 40 Aar gammel, sad jeg en Dag i et Hotel og ventede paa min Mand, som skulde komme hjem til Middag. Døren til det Værelse, hvori jeg opholdt mig, var aaben, og fra min Plads kunde jeg overse en Del af Trappen og Forstuen. Da min Mand stadig udeblev, kastede jeg nu og da et Blik gennem Døren ud i Forstuen. Paa engang bildte jeg mig ind at

se ham komme op ad Trappen og gaa langsomt gennem Korridoren. Jeg saa' ham hele Tiden tydelig; han nærmede sig med sit velkendte Smil, og jeg rejste mig derfor og gik ham imøde. Men i det Øjeblik, hvor jeg mente at staa lige overfor ham, forsvandt Synet. En halv Time efter kom han virkelig. Jeg var fuldstændig rask, da jeg havde dette Syn.«

Forskellen mellem denne og de tidligere omtalte Hallucinationer er iøjnefaldende. Her skyder Billedet sig ikke pludselig ind i Individets Bevidsthed, som er optagen af ganske andre Tanker; det er tværtimod selve Bevidstheds-indholdet, der under en spændt, maaske ængstelig Forventning antager den virkelige Iagttagelses Præg. Damen venter at se sin Mand komme; Tiden gaar og Spændingen bliver stadig større; tilsidst forvexler hun sit Fantasibillede med en virkelig Sanseiagttagelse. Det er et typisk Exempel paa en Forventningshallucination, som netop er karakteriseret ved, at et Fantasibillede bliver hallucinatorisk ved en stærk Koncentration af Opmærksomheden. Det samme er ogsaa Tilfældet med de Hallucinationer, der skyldes Fremmedsuggestioner.

»Jeg har engang indbildt mig at se, eller virkelig set Skikkelsen af en Kvinde ved min Seng. Jeg var omtrent 16 Aar gammel og delte Værelse med en ung Pige, der var et Par Aar ældre. En Nat vækkede hun mig pludselig og spurgte, om jeg saa' noget. I samme Øjeblik troede jeg at se en høj, graa Skikkelse ved Fodenden af min Seng, men det gjorde ikke noget synderligt Indtryk paa mig.«

Om den ældste af de to virkelig har set noget, maa staa hen; der foreligger ingen Oplysninger herom. Derimod er den yngres Hallucination tydelig nok suggereret, fremkaldt ved det pludselige Spørgsmaal, der bringer Opmærksomheden til at koncentrere sig paa et ganske vilkaarligt Fantasiprodukt. Mørket og den pludselige

Opvaagning letter naturligvis i høj Grad Hallucinationens Fremkomst, men den egenlige Aarsag er dog den andens Spørgsmaal, som spænder Forventningen om et Synsbillede. Den nærmere Redegørelse for Fænomenet ville vi som sagt komme til i det følgende.

Hallucinationer kunne naturligvis ligesom Anelser være varslende, men det er temmelig sjældent; blandt den engelske Rapports talrige Beretninger er det i al Fald yderst faa, der siges at have været varslende. Vi kunne let forstaa dette. Det er jo først den efterfølgende Begivenhed, der afgør, om en Drøm, en Anelse el. lign. har varslet rigtig, og især disse Tilfælde huskes. Det er saaledes kun en ringe Del af det hele Antal, der synes varslende. Nu vil et saa mærkeligt Fænomen som en Hallucination naturligvis lettere huskes end de mere almindelige Drømme og Anelser, men ogsaa af Hallucinationerne vil kun en mindre Del blive varslende ved de tilfældige, efterfølgende Begivenheder. Det er derfor ikke mærkeligt, at de aller fleste af den Art Tildragelser komme til at staa som ganske betydningsløse. Kun de Mennesker, der jævnlig ere hallucinerede, ville af og til have Lejlighed til at konstatere varslende Hallucinationer. Udpræget har dette været hos Socrates og Jeanne d'Arc — for at nævne nogle historiske Exempler. Det er ogsaa Tilfældet med Miss X. Hendes Optegnelser indeholde et ikke ringe Antal højst besynderlige Tildragelser af denne Art. Vi ville ikke her opholde os ved at undersøge, hvorvidt eller hvorledes disse Spaadomme kunne forklares; det skulle vi snart komme ind paa i det følgende. Jeg anfører her kun en enkelt af hendes Oplevelser, for at give en Forestilling om deres almindelige Karakter. Den forefaldt paa en Rejse i Skotland, som Miss X. foretog sammen med en anden Dame.

»En Morgen spiste vi Frokost alene, meget tidlig og noget hastigt, da vi havde i Sinde at rejse med Dagvognen.

Pludselig saa' jeg en lille rød Mand dingle i Luften en Fod eller to fra min Veninde, og jeg gjorde hende opmærksom paa denne Kendsgerning. Da hun var vant til vidunderlige Paastande fra min Side, fortsatte hun ganske rolig sin Spisning og sagde blot: 'Hvordan ser den røde Mand ud?'. Da han vedblev at dingle i Luften, kunde jeg beskrive ham temmelig nøje. Han var helt rød og lignede et indisk Gudebillede; hans Arme vare knækkede skarpt opad i Albuerne, og han holdt op lidt nedenfor Knæene. Min Veninde kunde ingen Forklaring give, og vi forlod ham stadig dinglende i en usynlig Snor. Om Eftermiddagen kom vi tilbage; min Veninde gik først ind i Huset og kom mig imøde i Entredøren med de Ord: 'Her er din lille røde Mand'. Hun viste mig et Brev, som hun netop havde modtaget; det var forseglet med rødt Lak, og i Seglet var der et Aftryk af netop den Figur, som jeg havde beskrevet. Brevet var kommet om Morgenen med første Post, strax efter vor Afrejse, og det var af stor Vigtighed.«

Krystalvisioner og Konkyljeauditioner.

I det foregaaende have vi behandlet de forskellige Former, som det ubevidstes Indgreb i Bevidstheden kunne antage. Under hvilke fysiske og psykiske Betingelser denne Indgriben finder Sted, vide vi foreløbig ikke. Det staar endnu ganske uafgjort hen, om Anelser og Hallucinationer kunne optræde hos ganske normale Mennesker, eller om de kun forekomme i Forbindelse med nervøse Forstyrrelser, der dog ere saa svage, at Mennesket ikke føler sig syg. Men fordi man ikke kender Betingelserne, hvorunder det ubevidstes Indgriben i Bevidstheden kan gaa for sig, derfor er den Mulighed ikke udelukket, at

man rent erfaringsmæssig kan finde et Middel, hvorved de gunstige Betingelser lade sig tilvejebringe. I videnskabelig Henseende vilde dette aabenbart have stor Betydning, fordi man derved blev i Stand til at experimentere med Sagen og saaledes kunde gøre sig Haab om at finde, hvad det her kommer an paa. Et saadant Middel er nu virkelig vel kendt; det bruges af de østerlandske Folk idag som for Tusinder af Aar tilbage, og det var meget anvendt i Europa i det 16. og 17. Aarhundrede. Alle saadanne Spaadomskunster som Kaptromantik, Hydromantik, Krystallomantik osv. osv. have det fælles, at Spaamanden eller hans Medhjælp stirrer paa en blank Flade, indtil der dukker Syner op, som indeholde de ønskede Meddelelser. (jvf. II. S. 144). Fra ældre Tid findes der en vidtløftig Litteratur om disse Kunster, men da de forskellige Forfatteres overtroiske Anskuelser og Teorier naturligvis spille en ikke ringe Rolle i disse Beretninger, har man skudt det hele til Side som værdiløst. Man har ikke kunnet faa Øje paa den sande Kærne, der laa gemt i disse teoretiske Skaller, og man har derfor forkastet det hele som Overtro. Miss X. har Fortjenesten af først at have paavist, at »Krystalskuen« som man med et fælles Navn har kaldet alle disse Metoder, har en reel Betydning, idet mange Mennesker derved kunne hensætte sig i en Tilstand, der er særlig gunstig for ubevidste Forestillingers Indgriben i Bevidstheden.

Miss X. prøvede først Metoden selv og fik mange smukke og interessante Resultater, som vi strax skulle omtale. Hun anstillede ogsaa nærmere Forsøg over, ved hvilke Midler Synerne bedst kunde fremkaldes. Hun prøvede med Glaskugler, med Bagsiden af et Lommeur, Spejle, Glas med Vand, Forstørrelsesglas lagt paa en sort Baggrund — det kunde altsammen bruges, men bedst fandt hun en sleben Krystal, der blev omgivet med sort Tøj

og stillet saaledes, at ingen skarpe Reflexer, hverken fra Vinduer eller Genstande i Stuen, kunde ses i den. Efter denne Anvisning have mange Mennesker, især i England, prøvet Metoden, og det har herved vist sig, at ikke enhver har Anlæg til at se Syner. Det vidste man iøvrigt meget godt i ældre Tider; det var især Børn og Kvinder, som anvendtes til disse Spaadomskunster. Det er da ogsaa nu fornemmelig Damer, der med Held have dyrket Metoden, saa at vi allerede vide ikke saa lidt om, under hvilke Omstændigheder Synerne opstaa, hvorledes de tage sig ud, og hvorpaa deres tilsyneladende varslende eller sandsigende Karakter beror.

Alle vore moderne Krystallomantikere synes at være enige om, at fuldstændig Sundhed er en nødvendig Betingelse for at faa Visioner i Krystallen. Selv en let Hovedpine gør ofte Anvendelsen umulig. Paa den anden Side have de heller ikke bemærket den mindste Ulempe af disse Kunster; Miss X. har nu i flere Aar meget hyppig benyttet Krystallen, snart blot til Adspredelse og Tidsfordriv, snart for at skaffe sig Oplysninger af Betydning, men nogensomhelst skadelig Indflydelse paa Sundheden har hun ikke mærket deraf. Krystalvisioner synes altsaa for nogle Mennesker at være ligesaa naturlige, som Anelser og deslige uskyldige Indfald for de fleste andre.

Synernes Karakter er forskellig. Undertiden ere Billederne saa levende, at de have Præg af Sanseiagttagelser; men da deres Størrelse er bestemt ved Krystallens, idet de synes at vise sig inde i den, saa vil der sjældent være Tale om at forvexle dem med Virkeligheden. Kun en enkelt Dame omtaler, at hun ligesom ser sig omgivet af Situationerne; hos hende synes Billederne altsaa at blive fuldstændig hallucinatoriske. Undertiden mangle de Farve, saa at de mere ligne Tegninger eller Fotografier end Malerier. Mærkeligt er det, at disse Syner, ligesom sug-

gererede Hallucinationer hos hypnotiserede, ofte kunne forstørres ved at betragtes gennem Forstørrelsesglas. Miss X. har jævnlig benyttet sig heraf for at kunne læse Skrift, der i det direkte sete Billede var altfor utydelig.

Lad os nu se lidt paa Indholdet af disse Syner. Som oftest er det naturligvis uden stor praktisk Betydning. Naar Miss X. bruger sin Krystal til Tidsfordriv, uden at ønske Oplysninger i bestemte Retninger, saa er det gerne rene Fantasibilleder, som træde frem, Scener af læste Bøger, som her antage dramatisk Form. Men i disse Billeder er der ikke sjældent Enkeltheder, som den, der har fremtryllet dem, ikke længere kan erindre; ved nærmere Eftersyn viser det sig da, at de virkelig findes i de Bøger, hvorfra Stoffet er hentet. Her er altsaa fuldstændig glemte, ubevidste Forestillinger dukkede op. Med virkelige Oplevelser kan det gaa paa samme Maade. Der er ogsaa talrige Exempler paa, at Paavirkninger, som i Dagens Løb slet ikke synes at have sat sig noget Spor i Bevidstheden, dog ikke ere gaaede sporløst forbi; i Visionerne dukke de op.

»Jeg ser i Krystallen et Stykke af en mørk Mur, dækket af en hvid Jasmin, og jeg spørger mig selv: 'Hvor kan Du have set det?' Jeg kan aldeles ikke erindre at have været et saadant Sted, som dog ikke just er almindeligt i Londons Gader, og jeg foresætter mig at gaa den samme Vej imorgen, som jeg gik idag, og lægge Mærke til saadanne Mure. Den næste Dag bringer Løsning paa Gaaden. Jeg finder virkelig Stedet og erindrer nu ogsaa, at jeg var helt optagen af en Samtale med min Ledsager, da jeg gik der forbi den foregaaende Dag«. At saadanne ubevidste Forestillingers Opdukken undertiden kan være værdifuld, have vi allerede set ved Drømmene. Miss X. behøver dog ikke at vente paa, at en velvillig Drøm skal aabenbare hende noget, som hun aldrig har lagt Mærke til men har Brug for at vide i et givet Øje-

blik. Ved Krystallens Hjælp kan hun naarsomhelst skaffe sig de ønskede Oplysninger.

»I Skødesløshed havde jeg bortkastet et Brev uden at mærke mig min Korrespondents Adresse. Jeg huskede, i hvilken Egn af Landet hun boede, og ved at se efter paa et Landkort fandt jeg ogsaa Byens Navn, som jeg rigtignok havde glemt, men igen erindrede ved at se Navnet paa Kortet. Men Gadens eller Husets Navn havde jeg ikke mindste Holdepunkt for. Da fik jeg den Ide at stille min Krystal paa Prøve, og ganske rigtig, efter kort Tids Forløb viste der sig for mig med graa Bogstaver paa hvid Grund Ordet: 'Hibbs House'. I Mangel af bedre Underretning vovede jeg det og forsynede mit Brev med denne Adresse, som jeg var kommen til paa en noget usædvanlig Maade. Et Par Dage efter fik jeg Svar; øverst paa Arket stod med graa Bogstaver paa det hvide Papir: 'Hibbs House'.«

Undertiden kunne de ubevidste Forestillinger dukke op i en saadan Form, at de tage sig meningsløse ud, saa at det kræver et helt Studium at finde Meningen og spore Oprindelsen. Miss Z., en anden af disse visionære Damer, har berettet et meget smukt Exempel herpaa. Hun saa' i Krystallen en Mængde Bogstaver, som fremtraadte enkeltvis, i en skinnende rød Farve. Hun noterede sig hele Rækken: detnawaenoemosotniojaetavirpelcrictsum ebgnilliwotevigsevlesmehtpuotehttcejbus. Tilsidst opdagedes det, at det virkelig var Ord, som hver for sig var stavet baglænds; nu kom Meningen frem: »Wanted a someone to join a private circle, must be willing to give themselves up to the subject.« I et Blad fandt man dette Avertissement, som Øjet havde hvilet paa kort i Forvejen, men som Damen var ganske sikker paa ikke at have læst med Bevidsthed.

Naturligvis er der i disse Optegnelser ingen Mangel paa varslende Syner, som tilsyneladende forudsige de

senere indtrædende Begivenheder med saa stor Nøjagtighed, at de vilde være ganske gaadefulde, hvis man ikke kendte den menneskelige Hukommelses Upaalidelighed. Med den i Mente blive Tilfældene mindre mystiske. Jeg anfører her et Par af de mest besynderlige Tildragelser, som Miss X. har berettet.

»Jeg havde skrevet et temmelig utaalmodigt Brev til en Veninde, hvori jeg bebrejdede hende, at hun efter en længere Rejse havde opholdt sig ti Dage i London uden at besøge mig. Jeg blev derfor ikke forundret, da hun Dagen efter viste sig for mig i Krystallen; dog kunde jeg ikke forstaa, hvorfor hun med en undskyldende Mine holdt en Musikmappe op foran sig. Den følgende Dag fik jeg hendes Svar, der var skrevet den foregaaende Aften, og hvori hun til sin Undskyldning meddelte mig, at hun gik paa det kgl. Musikakademi og var optagen næsten hele Dagen. Denne Meddelelse var højst uventet, eftersom Damen var gift, hidtil kun som Dilettant havde beskæftiget sig med Musik, og havde afsluttet sin Uddannelse før Bryllupet. Jeg har senere overbevist mig om, at hun bærer en Musikmappe, der ligner den, som jeg saa' i Krystallen og strax efter aftegnede.«

Hvis Miss X. engang flygtig havde hørt Tale om, at Veninden skulde gaa paa Musikakademiet, saa er denne Tildragelse let forklarlig; saa er det kun, som i saa mange andre Tilfælde, en glemt Erindring, der dukker op. Nu mener Miss X. rigtignok, at hun aldrig har hørt Tale herom, men tør man stole paa en saadan Erklæring? I det ovenfor omtalte Syn med Jasminen paa en Mur mente hun jo ogsaa, at hun aldrig havde set noget af den Art, og dog fandt hun Stedet og kunde erindre, at hun havde været der. Ogsaa i mange andre Tilfælde har hun oplyst, at Visionerne kun have været Erindringer om noget, som hun ikke var sig bevidst nogensinde at have hørt eller set. Det er altsaa indlysende, at hendes ligesom alle

andre Menneskers Hukommelse slet ikke er til at lide paa. Hvis man derfor, til at forklare et Fænomen, kun har Valget mellem at antage magiske Kræfter eller en Opdukken af ubevidste Forestillinger, saa har den sidste Antagelse aabenbart paa Forhaand en overvældende Sandsynlighed for sig.

I en Række andre Tilfælde blive Visionerne kun varslende derved, at de — ligesom ofte med Drømme — allerede ere udviskede i Erindringen, naar den virkelige Begivenhed indtræder. »I Krystallen saa' jeg Skikkelsen af en Mand, der klyngede sig til et smalt Vindue og udefra saa' ind i Værelset. Hans Ansigt var tilsyneladende indhyldet, saa at jeg ikke kunde se det, men jeg dvælede ikke videre derved, fordi Krystallen den Aften var temmelig taaget og Billedet ikke særlig behageligt. Jeg tænkte, at Billedet kun var en Følge af de sidste Dages Samtaler om Indbrud og Tyverier; og med en vis Tilfredshed overtydede jeg mig om, at det eneste Vindue paa Huset, der var delt i fire Felter ligesom Visionens, sad foran og var ganske utilgængeligt. Tre Dage senere udbrød der Ild i netop dette Værelse; paa Grund af Røgen maatte Brandfolkene trænge ind i det udefra, og den Mand, der først trængte ind, havde et vaadt Tørklæde over Ansigtet for at beskytte sig mod Røgen«.

Er dette Varsel andet og mere end en ren Indbildning? Har Miss X. ikke Ret i sin første Formodning, at Visionen er en Følge af Indbrudshistorierne? Den senere indtrædende Begivenhed bliver saa ganske vilkaarlig sat i ForbindeIse med det visionære Billede paa Grund af en vis Lighed dermed. Af alle Antagelser er denne vel den naturligste.

Ligesom man kan komme til at se Syner, ved at stirre paa en Krystal, saaledes kan man ogsaa høre Meddelelser ved at lytte til en Konkyljes »Kogen«. Metoden

skal endnu være i Brug blandt de ungarske Zigeunere, som paa denne Maade faa Meddelelser fra Nivasha, Luftaanden. Vi skulle dog ikke opholde os videre herved, da Fænomenerne ere af samme Art som Krystalvisionerne, en Opdukken af ubevidste Forestillinger. Kun advarer Miss X. mod at benytte denne Metode, da Hørelseshallucinationerne i langt højere Grad end Synerne have Tilbøjelighed til at blive konstante, kroniske.

Af særlig Interesse er Spørgsmaalet om Krystallomantikerens psykiske Tilstand under Visionerne, fordi man derfra kan drage Slutninger om Betingelsen for Anelsers og Spontanhallucinationers Opstaaen. Alle disse Fænomener bero jo nemlig, som vi have set, paa en Opdukken af ubevidste Forestillinger. Det ligger derfor nær at antage, at det i alle Tilfælde er den samme Tilstand, der muliggør Fænomenernes Fremkomst; ved Anelser og Spontanhallucinationer indtræder den lejlighedsvis af sig selv, ved Krystalskuen fremkaldes den kunstig og letter derved de ubevidste Forestillingers Fremtræden. Erfaringen synes nu at tale for, at det er en ejendommelig Søvntilstand, muligvis en Hypnose af meget forskellig Styrkegrad, der er den nødvendige Betingelse for Fænomenernes Fremkomst. For det første er det paavist, at den visionære Tilstand i det mindste hos nogle af de moderne Krystallomantikere kan gaa umærkelig over til en regulær Hypnose. Dette er saa meget naturligere, som en Stirren paa blanke Flader netop er et almindeligt Middel til at fremkalde Hypnose. Dernæst omtale baade ældre og nyere Beretninger, at de spontant hallucineredes Blik gerne er stift og stirrende, og at der er en vis Uimodtagelighed for ydre Paavirkninger (jvf. III. S. 29). Om Miss X. siges dette udtrykkelig ved én bestemt Lejlighed. Endelig har jeg selv iagttaget, at en Anelse eller Pseudohallucination gerne opstaar under en pludselig

Aandsfraværelse, hvor jeg ikke er helt klar over, hvad der foregaar omkring mig. Forskellige Personer, som ogsaa kende disse Tilstande, have iagttaget det samme. Der synes saaledes ikke at kunne være Tvivl om, at den nødvendige Betingelse for ubevidste Forestillingers Opdukken i Bevidstheden er en pludselig Søvntilstand, der i sin mildeste Form er en blot Distraktion, men som kan gaa umærkelig over til en mer eller mindre dyb Hypnose. Den letteste Tilstand giver rimeligvis Anelser; i sin mere udprægede Form fører den til Hallucinationer. Den kan indtræde af sig selv — saa opstaa de spontane Former; men den kan ogsaa fremkaldes kunstig ved hypnotiserende Midler, Stirren paa Krystaller etc. Skulde den sammenlignes med noget almindelig bekendt, maatte det vel være den Halvsøvn eller Halvvaagen, hvor man endnu drømmer, men dog mærker en Del af, hvad der foregaar omkring En. Muligvis er den i sine almindeligste Former kun en saadan Halvsøvn, hvor den vilkaarlige Opmærksomhed pludselig slappes og derved gør det muligt for de ubevidste Forestillinger at trænge frem til Bevidstheden.

Automatiske Bevægelser.

Automatiske have vi allerede tidligere benævnet alle de Bevægelser, der ikke staa i nogen Forbindelse med Individets øjeblikkelige Bevidsthedsindhold og ikke fremkaldes direkte ved en ydre Paavirkning. De automatiske Bevægelser ere saaledes kun en særlig Form, hvorunder ubevidste Forestillinger kunne give sig Udslag. Hvis nu den Opfattelse er rigtig, at Anelser og Hallucinationer ere pludselige Drømme, der skyde sig ind i det vaagne Bevidsthedsliv, saa blive de automatiske Bevægelser aabenbart en Slags »Søvngængeri i vaagen Til-

stand«. Medens Tankerne ere optagne af ganske andre Ting, udføres der mer eller mindre komplicerede Handlinger, hvoraf Individet kun har en ganske dunkel Fornemmelse uden at være sig bevidst, hvad der egenlig udføres. Visse almindelige Former heraf ere velkendte fra det daglige Liv. Damer kunne saaledes ofte passe et Haandarbejde samtidig med, at de føre en meget livlig Samtale; ogsaa mange Mænd holde af at have noget i Hænderne til at lege med, naar de føre en Diskussion, og det er ikke ualmindeligt, at selv ret solide Genstande ubevidst, i Tanker, brækkes itu i Diskussionens Hede. Under lignende Forhold kunne nogle Mennesker overmale et Stykke Papir med Tegninger, Monogrammer, Navne eller hele Sætninger, og tager man pludselig Papiret fra dem, have de sædvanlig ingen Forestilling om, hvad de have udført. Undertiden ere Øjnene med ved disse Kradserier, men undertiden ses der ikke engang paa Papiret. Her foreligge tydelig nok Handlinger, som tilsyneladende maa være ledede af bestemte Forestillinger; men Individet er sig i hvert Fald ikke disse Forestillinger bevidst. Og fra saadanne smaa, spredte Udslag af ubevidste Forestillinger er der aabenbart kun et lille Skridt til de mere sammenhængende Meddelelser, som vi kende saa godt fra de spiritistiske Seancer, hvor de produceres med Planchetten, Psykografen eller paa almindelig Vis med Blyant eller Pen.

Erfaringen har dog vist, at det ikke er enhver, som kan producere automatisk Skrift med Mening i. Mange drive det aldrig videre end til betydningsløse Streger, men hvor der er et naturligt Anlæg i denne Retning, vil en jævnlig Øvelse i at skrive automatisk, medens Tankerne ere beskæftigede paa anden Maade, snart føre til mærkelige Resultater. Det gælder her kun om, at der aabnes de ubevidste Virksomheder en Vej, ad hvilken de kunne give sig Udslag. Skulle de trænge sig frem til Bevidstheden,

maa der tilvejebringes en Distraktion eller Halvsøvn, som vilkaarlig kan frembringes ved Krystalskuen eller lign. under Forudsætning af, at Mennesket har naturlige Anlæg for slige Tilstande. Skulle de derimod røbe sig ved Bevægelser, saa ere hypnotiske Tilstande maaske overflødige; saa gælder det kun om, at Bevægeapparatet saa let som mulig kan komme i Gang, og det naas naturligvis, ligesom ved vilkaarlig Skrift, kun ved fortsat Øvelse paa Grundlag af naturlige Anlæg. Der kræves altsaa virkelig en højere Udvikling af de mediumistiske Anlæg, for at et Menneske skal kunne producere sammenhængende Meddelelser ved automatisk Skrift (jvf. III. S. 77—79).

Det er ejendommeligt for de sammenhængende Meddelelser, at der ikke blot er indbyrdes Forbindelse mellem det, der fremkommer i ét Forsøg, men at ogsaa Meddelelserne i flere paa hinanden følgende Forsøg kunne referere til hinanden. Dette minder ikke saa lidt om de Drømme, der hos nogle Mennesker kunne fortsættes den ene Nat efter den anden, og tyder aabenbart ligesom disse Drømme paa en begyndende Udvikling af et dobbelt Bevidsthedsliv. Fremdeles blive de automatiske Meddelelser ofte signerede med et bestemt Navn, selv om Mediet slet ikke er Spiritist. Ikke sjældent vil der, især hos uøvede Medier, fremkomme Anagrammer d. v. s. en Del Bogstaver, der tilsyneladende ingen Mening give, men dog kunne ordnes til bestemte Ord. At dette ikke er en helt ualmindelig Maade, hvorpaa de ubevidste Virksomheder kunne give sig Udslag, have vi allerede set ved Omtalen af Krystalvisionerne. For nu at illustrere disse forskellige Ejendommeligheder ved et bestemt Exempel, ville vi tage et karakteristisk Forsøg, der er anstillet af et Medlem af S. P. R., Mr. A. Han beretter om dette Forsøg: »Jeg ønskede at vide, om jeg selv kunde skrive automatisk, med andre Ord, om jeg var et saakaldt Skrivemedium. Jeg anstillede derfor en Dag i

Paasken 1883 et Forsøg, som efter en Uges Forløb blev fortsat paa tre paa hinanden følgende Dage, ialt fire Forsøg. Den første Dag blev jeg meget interesseret, paa den anden overrasket; paa den tredje syntes jeg at komme ind i helt nye Erfaringskredse, halvt højtidelige halvt romantiske; paa den fjerde endte det ophøjede til min store Sorg i det latterlige.« Mr. A.'s Fremgangsmaade var den, at han i Tankerne stillede et bestemt Spørgsmaal og nu ganske rolig ventede paa, hvad hans Haand og Blyant vilde svare. Jeg gengiver her blot den tredje Dags Resultater, som ubetinget have den største Interesse.

»Spørgsmaal: Hvad er Mennesket? Svar: Tefi Hasl Esble Lies. Sp.: Er det et Anagram? Sv.: Ja. Sp.: Hvormange Ord bestaar det af? Sv.: 5. Sp.: Hvad er det første Ord? Sv.: Se. Sp.: Hvad er det andet Ord? Sv.: Eeeeee — — Sp.: Se? Vil det sige, at jeg selv skal fortolke det? Sv.: Forsøg. — Jeg fandt nu følgende Mening i Bogstaverne: 'Life is the less able' (Livet er det mindre værdifulde). Naturligvis blev jeg i høj Grad forbavset over den tilsyneladende uafhængige Vilje og Fornuft, som røbede sig i Dannelsen af et saadant Anagram, og jeg blev for et kort Øjeblik troende Spiritist; det var ikke uden en vis Ærefrygt at jeg stillede Spørgsmaalet: Hvem er Du? Sv.: Clelia!! Sp.: Er Du en Kvinde? Sv.: Ja. Sp.: Har Du nogensinde levet paa Jorden? Sv.: Nej. Sp.: Vil Du? Sv.: Ja. Sp.: Hvornaar? Sv.: Sex Aar. Sp.: Hvorfor taler Du med mig? Sv.: Eif Clelia e l. Med stigende Forbavselse udlagde jeg dette til: 'I Clelia feel' (jeg Clelia føler). Sp.: Er dette rigtigt? Sv.: E if Clelia e l. 20. Sp.: Er Du 20 Aar gammel? Sv.: Evig. Sp.: Hvad betyder da 20? Sv.: Ord.«

Her stansede Forsøget for den Dag. Den næste blev Mr. A. saa temmelig kureret for sine spiritistiske Tilbøjeligheder, idet Clelia med rene Ord benægtede sin egen

Existens og gav Mr. A. den videnskabelige Forklaring, som han vel fra første Færd var gaaet ud fra, nemlig at han kun havde talt med sig selv. Om Clelia er blot at berette, at Mr. A. aldrig havde hørt det Navn før.

Ved en højere Udvikling af Mediumiteten, hvor de ubevidste Virksomheder have friere Spil, kan der fremkomme endnu mærkeligere Fænomener. Det er da ikke ualmindeligt, at forskellige Meddelelser gives med forskellig Haandskrift og signeres med forskellige Navne; hver af de fremtrædende »Aander« har sin særlige Haandskrift, hvorpaa den kendes. Tillige kan der saa ofte fremkomme Meddelelser om Ting eller i Sprog, som Individet ikke er sig bevidst nogensinde at have havt Kendskab til. Et smukt Exempel i denne Retning frembyde nogle Forsøg, som i 1886 anstilledes af to engelske Studenter, Brødrene Schiller, der i hvert Tilfælde ikke nærede spiritistiske Tendenser. Ved disse Forsøg optraadte der ikke mindre end ni forskellige »Aander«, som blandt andet producerede Citater paa Græsk og gammel Normannisk. Mediet havde ganske vist ikke studeret disse Sprog, men turde ikke benægte Muligheden af engang at have læst Citaterne. Nogle Spørgsmaal blev besvarede paa Hindustansk, hvilket er endnu mærkeligere; ti vel var Mediet født i Indien, men han havde kun opholdt sig der, til han var 8 Maaneder gammel, og havde siden, saa vidt han vidste, ikke hørt Sproget tale. De indiske Ord vare iøvrigt ikke ganske korrekte. Af disse Forsøg fremgaar tydelig nok, at selv de dybest begravede Forestillinger ikke ere sporløst forsvundne; under gunstige Forhold kunne de give sig et højst uventet Udslag. Det er altsaa ganske betydningsløst, naar et Medium paastaar aldrig at have vidst noget om en bestemt Sag; efter al Sandsynlighed have de paagældende Forestillinger dog ligget etsteds i det ubevidste.

Det er nu ingenlunde altid blot Individets egne, ubevidste Forestillinger, der træde frem i de automatiske Bevægelser. Der foreligger ogsaa Forsøg, som vise, at Bevægelserne kunne ledes af Sansepaavirkninger, som Mediet modtager i samme Øjeblik men ikke bliver sig bevidst. Den bedste Forsøgsrække af denne Art er udført i 1871 af Pastor Newnham med sin Hustru som Medium. I Løbet af otte Maaneder anstillede de flere Hundrede Forsøg, hvor hun med Planchetten gav Svar paa Spørgsmaal, som han nedskrev paa et Stykke Papir og tænkte paa, men ikke meddelte hende. Planchettens Svar stemte gennemgaaende godt med hans Spørgsmaal, og da mange af disse angik Frimurerhemmeligheder, som hun ikke kunde være inde i, lader dette sig kun forklare ved Tankeoverføringer. Præsten sad meget nær ved Mediet; der var ingen andre nærværende ved Forsøgene; alle Betingelser ere altsaa tilstede for, at han uvilkaarlig kan have hvisket de Svar, som han ventede, uden at nogen er bleven opmærksom paa Hviskeriet. Pastorinden er sig i hvert Fald ikke bevidst nogensinde at have hørt noget; den svage Hvisken har altsaa kun fremkaldt ubevidste Forestillinger, der direkte give sig Udslag i automatiske Bevægelser. Herved synes at være tilvejebragt et uomtvisteligt experimentalt Bevis for, at der ved saakaldt Tankeoverføring kan frembringes Meddelelser om Ting, som Mediet selv ikke har mindste Begreb om. Mange af de spiritistiske Seancers største Gaader synes hermed at være løste.

Ligesom Skrift kan komme automatisk i Stand, saaledes maa der ogsaa kunne frembringes automatisk Tale. Lydelig bliver denne Tale næppe nogensinde hos et normalt, vaagent Menneske; de egenlige »Talemedier« ere altid i Trance, den højeste Form for Mediumiteten. Men iøvrigt er automatisk Tale — eller rettere: en svag automatisk Hvisken — næppe ualmindelig. I Litteraturen

foreligger der rigtignok ikke det mindste herom, men hos mig selv har jeg ofte havt Lejlighed til at gøre en Iagttagelse i denne Retning. Naar jeg er bleven træt af at læse et fremmed Sprog, som volder mig nogen Vanskelighed, og jeg derfor lægger Bogen bort og giver mig til at tænke paa andre Ting, saa har jeg grebet mig selv i, at jeg vedbliver at forme mer eller mindre vellykkede Sætninger i det paagældende Sprog. Og disse Sætninger staa, saa vidt min Erfaring rækker, ikke i nogen Forbindelse med det, som jeg i Øjeblikket tænker paa. Jeg hører naturligvis ikke selv denne Tale, men de automatiske Bevægelser ere dog saa kraftige, at de mer end en Gang have tiltrukket sig min Opmærksomhed. I hvert Fald ere de ligesaa intensive som den uvilkaarlige Hvisken, der er Aarsag til den almindelige Tankeoverføring. Det forekommer mig derfor højst sandsynligt, at automatisk Hvisken maa kunne give Anledning til, at der overføres Tanker, som et Individ slet ikke er sig bevidst, men som automatisk give sig Udslag gennem Talebevægelser. Spørgsmaalet er kun, under hvilke Omstændigheder en saadan automatisk Hvisken kan komme i Stand. Hos mig selv kender jeg den kun under de omtalte Forhold, men der er rimeligvis mange andre Muligheder. Vi have i nogle af de ovenfor omtalte Forsøg set, hvorledes Haanden automatisk kan skrive Svar paa et Spørgsmaal, som Individet stiller i Tankerne. Det ligger derfor nær at antage, at i det mindste nogle Mennesker paa tilsvarende Maade automatisk kunne hviske Svar paa de af dem selv stillede Spørgsmaal. Hvis nu et Medium opfatter denne Hvisken og gengiver dens Indhold skriftlig eller mundtlig, saa have vi altsaa det Særsyn, at Mediet giver Svar paa noget, som maaske kun Spørgeren kunde besvare, men som han ikke er sig bevidst at have formuleret noget Svar paa. Flere ansete Medlemmer af S. P. R. have i den nyeste Tid anstillet nogle Forsøg, som vi senere

skulle omtale, og som kun synes at kunne forklares ad denne Vej.

Endelig spille automatiske Bevægelser af forskellig Art en meget væsenlig Rolle hos de fysiske Medier. Det blev omtalt S. 65, at disse Mediers Præstationer væsenlig ere Taskenspillerkunster, men at enhver Taskenspiller derfor ikke uden videre er et fysisk Medium. Det er netop Evnen til at udføre komplicerede automatiske Handlinger, som Mediet nødvendigvis maa besidde, men som Taskenspilleren ikke behøver. Ganske vist skal ogsaa Taskenspilleren kunne udføre vanskelige Greb og indviklede Operationer uden at tænke derover, men det er altid kun ganske bestemte Greb og Bevægelser, der i Forvejen kunne omhyggelig indøves og senere udføres i bestemte Øjeblikke, efterhaanden som de enkelte Kunststykker skride frem. Heri er der ikke mere vidunderligt, end at en øvet Klaverspiller kan spille et Stykke fra Bladet; medens Øjnene følge Noderne, finde Fingrene de tilsvarende Tangenter. Men for det fysiske Medium stiller Sagen sig paa en hel anden Maade. Medens Taskenspilleren gerne har en Scene med Apparater til sin Raadighed og sit Publikum i passende Afstand, saa maa Mediet opholde sig blandt Cirkeldeltagerne, og om noget videre »Apparat« er der sjældent Tale. Derfor maa Mediet saa at sige kunne dele sig; paa den ene Side maa han kunne holde Deltagerne i Skak, fængsle deres Opmærksomhed og forhindre dem fra at iagttage, og paa den anden Side maa han samtidig kunne udføre komplicerede Handlinger, som mangen Gang slet ikke kunne forudses og derfor heller ikke kunne indøves. Skal man f. Ex. i fuld Belysning paa en Tavle nedskrive Svaret paa et uforudset Spørgsmaal og samtidig forhindre to intelligente Mennesker, der sidde ved Siden af En, fra at opdage, at man skriver, saa kræver dette en saadan

Anspændelse af alle Ens Aandsevner, at Skriften maa produceres automatisk, hvis den overhovedet skal komme i Stand. Ved mine egne, tidligere omtalte Forsøg frembragte jeg virkelig nu og da Skrift, hvis Indhold var mig ubekendt, hvorved den altsaa tydelig dokumenterede sig som automatisk. Naturligvis kan ogsaa andre Handlinger end Skrivning udføres automatisk, og da Mediet bagefter kun har en uklar Fornemmelse af overhovedet at have været virksom, saa vil han let blive hildet i den Tro, at han ikke selv har udført disse Handlinger, men at der virkelig har været andre Kræfter virksomme. Paa denne Maade lader det sig vel forstaa, at Medierne ofte selv ere troende Spiritister.

Fra den almindelige Taskenspiller adskiller det fysiske Medium sig altsaa derved, at han automatisk kan udføre komplicerede Handlinger, som ikke ere indøvede. Men denne Forskel maa ikke bringe os til at glemme, at Mediernes fysiske Præstationer oprindelig er bevidst Bedrageri. Medierne maa begynde som Taskenspillere, de maa være inde i alle Kunstens Hemmeligheder; hvis de saa tillige besidde Anlæg for automatiske Handlinger, ville disse nu og da gøre sig gældende, og dermed er Mediet i Almindelighed fuldt udviklet. Trancetilstande, som spille saa stor en Rolle hos andre Grupper af spiritistiske Medier, synes nemlig kun undtagelsesvis at forekomme hos de fysiske Medier, for hvis Præstationer de ogsaa snarere vilde være til Skade end til Gavn. Da Trancetilstanden imidlertid overordenlig let kan imiteres, er det ret sandsynligt, at Trancen hos de fysiske Medier som oftest kun er et vel beregnet Kneb, der anvendes for at sætte Deltagerne i den rette Stemning. Og skulde det end undertiden hænde, at et fysisk Medium virkelig udfører sine Kunster i en Trancetilstand, saa faa disse Præstationer derfor ikke større Værd; Mediet maa dog

være Taskenspiller for at kunne udføre slige Kunster i sin hypnotiske Tilstand.

At de fysiske Medier uden Undtagelse ere Taskenspillere, fremgaar tydelig nok af de talrige Afsløringer, som til forskellige Tider have fundet Sted, og hvorved man har lært deres hyppigst anvendte Metoder at kende. Den bekendteste af dem, Slade, har da ogsaa selv tilstaaet, at hans vidunderlige Præstationer, især Zøllners Forsøg i Leipzig, kun vare Taskenspillerkunster. (Proceedings of S. P. R. Bd. 5, S. 261.) Af ganske særlig Betydning i denne Henseende er Eusapia Paladino's Optræden. Da Englændernes Undersøgelser over Iagttagelsesfejlene havde vist, hvor overordenlig vanskeligt det er at iagttage den Art Fænomener rigtigt, og hvilke minutiøse Forsigtighedsforanstaltninger der maa træffes, hvis man vil sikre sig mod Bedrag, saa skulde man synes, at et fysisk Medium ikke ret længe kunde drive sit Spil. Ikke desto mindre lykkedes det Eusapia i en Aarrække at holde en hel Skare ansete Forskere for Nar. Først da hun førte Krigen ind i Fjendens eget Land, vovede sig ind blandt de kritiske og besindige Englændere, blev det dem muligt at opdage, hvorledes hun bar sig ad. Denne Afsløring i Cambridge, i Okt. 1895, betegner et Vendepunkt i Spiritismens Historie. Før den havde fundet Sted, kunde Spiritisterne med Rette vise hen til, at der dog var ét fysisk Medium, hvis Præstationer Forskerne ikke kunde faa Rede paa, skønt alle Sikkerhedsforanstaltninger mod Bedrag vare trufne. Nu vide vi, at det tiltrods for alle slige Foranstaltninger er muligt for en behændig Taskenspiller at dupere selv dygtige Iagttagere — til en Tid. Dermed have disse fysiske Præstationer aabenbart mistet al videnskabelig Interesse, og dermed har Spiritismen som videnskabeligt Problem ophørt at existere. De intellektuelle Fænomener have nemlig aldrig voldet tilnærmelsesvis saa megen Vanskelighed som de fysiske.

For de Mennesker, som besidde mediumistiske Anlæg i Retning af at handle automatisk, kan det muligvis være naturligt og ufarligt at udvikle disse Anlæg. Hvis de naturlige Anlæg derimod mangle, ville fortsatte Forsøg paa at fremtvinge automatiske Bevægelser sikkert snart hævne sig. Udenfor enkelte af de Seancer, hvor jeg selv fungerede som Medium, er det aldrig lykkedes mig at producere automatisk Skrift; den fremkom kun under det Højtryk af Spænding og Ophidselse, som Seancen ifølge Sagens Natur maatte fremkalde hos mig. Følgerne viste sig da ogsaa snart i Form af en nervøs Svækkelse, der blandt andet ytrede sig ved, at Skægget paa den ene Side faldt af. Dette er for saa vidt interessant, som man undertiden i de spiritistiske Tidsskrifter finder Notiser om, at det samme er hændt for bekendte Medier efter særlig anstrængende Seancer. Der synes altsaa at gives Grænser, som selv det øvede Medium ikke kan overskride uden Fare.

Tilfælde — Telepati — Synskhed.

De i det foregaaende behandlede Fænomener have aabenbart stor Interesse i psykologisk Henseende, men vort Kendskab til dem er endnu temmelig ringe. For talrige Spørgsmaals Vedkommende befinder man sig endnu paa Gisningernes Stadium; det vil være Fremtiden forbeholdt at bringe Klarhed paa disse Punkter. Vor Behandling af hele dette Omraade har derfor ogsaa maattet være temmelig overfladisk. Jeg har maattet indskrænke mig til at belyse Fænomenerne ved Exempler og at paavise, at det ubevidste ikke falder udenfor alle kendte psykologiske Love. Vi have set, at de ubevidste Virksomheder, ganske ligesom de bevidste, kunne sættes i Gang dels udefra, ved Sansepaavirkninger, dels indefra, ved en Kreds

af bevidste Forestillinger. Og selve de ubevidste Virksomheder kunne vi i alle Tilfælde, i Overensstemmelse med de kendte bevidste, opfatte som en Reproduktion af ubevidste Forestillinger, der enten give sig Udslag i Bevidstheden eller ytre sig ved Bevægelser. Dette er for os aabenbart Hovedsagen, fordi et meget betydningsfuldt Led i de forskellige Tiders Overtro derved bliver forklarligt, lader sig indordne under kendte psykologiske Love.

Ejendommeligt for det ubevidstes Ytringer er, at der derved mangen Gang tilføres Individet en Viden, som i det mindste tilsyneladende ikke kan være erhværvet ad naturlig Vej, ved Iagttagelse eller Slutning. Betydningen heraf for Overtroen er iøjnefaldende. Der kan vel næppe være Tvivl om, at det er disse Fænomener, som have fremkaldt og ned gennem Tiderne vedligeholdt Troen paa, at visse Mennesker vare udrustede med Spaadomsevne, d. v. s. Evne til at iagttage, hvad der samtidig foregik paa fjærne Steder eller vilde finde Sted i Fremtiden. At denne Tro ikke savner et reelt Grundlag, have vore foregaaende Undersøgelser lært os. Vi have set, at synske Personer ikke blot høre Fortiden til, at Beretninger om opfyldte Spaadomme ikke blot ere en uvidende Tids Fantasier. En Dame som Miss X. kan i Retning af Syner og Spaadomme fuldstændig tage det op med Fortidens berømteste synske. Og vort Kendskab til denne moderne Sibylle skyldes tilmed ikke et løst Referat bygget paa en gammel mundtlig Tradition, men det er en første Haands Viden paa Grundlag af den kundskabsrige Dames egne Dagbogsoptegnelser, der i mange tvivlsomme Tilfælde ere bekræftede ved Vidner. Fremdeles have vi set, at de krystallomantiske Metoder, Fortidens mest ansete Midler til at fremkalde Spaadomsevne, ikke ere uden Betydning; de ere i vor egen Tid igen komne til Ære og Værdighed. Alt dette viser, at der ligger uomtvistelige Kendsgerninger

til Grund for Troen paa Spaadomsevne. Men nu have de moderne Undersøgelser ogsaa vist, at de formentlige Spaadomme — i al Fald i mangfoldige Tilfælde — kun ere Udslag af Individets ubevidste Sjæleliv. Miss X. og andre kritiske Iagttagere af disse Fænomener have ofte kunnet paavise, at deres Spaadomme vare ganske naturlige, idet de skyldtes enten glemte Forestillinger eller ubemærkede Sansepaavirkninger, der lejlighedsvis gav sig Udslag i Bevidstheden eller i Form af Bevægelser.

Tilbage bliver der dog en Række af Tilfælde, i hvilke det ikke har været muligt, selv ved den omhyggeligste Undersøgelse, at konstatere, hvorledes den synske er kommen til sin Viden. Det blev omtalt allerede ved de varslende Drømme, at der gives Tilfælde, som overhovedet ikke lade sig forklare, fordi den drømmende ikke ad naturlig Vej kan være kommen til Kundskab om det, som han drømmer om, og som siden viser sig at være rigtigt. Et Exempel i denne Retning have vi i Præsten Lysius' Drøm om Moderens Død (III. S. 28). Fra de spiritistiske Seancer foreligger der naturligvis ogsaa talrige Beretninger om uforklarlige Spaadomme, der have vist sig rigtige, men disse maa dog helst forbigaas i Tavshed, da Meddelerne sædvanlig ere saa hildede i Troen paa Aanders Medvirken, at man ikke kan tiltro dem Evne til at finde selv nærliggende naturlige Forklaringer. Langt paalideligere er det Materiale, som vi have i Miss X's og andre moderne Krystallomantikeres Optegnelser. Her findes enkelte Spontanhallucinationer og Krystalvisioner, til hvilke det ikke har været muligt at finde Nøglen (jvf. Ex. S. 226). Endelig foreligger der i det berømte Værk: »Phantasms of the living« af Gurney, Meyrs og Podmore og i den tidligere omtalte Rapport af Sidgwick-Komiteen nogle Tilfælde af spontane sandsigende Hallucinationer. Disse have alle det tilfælles, at en Person hallucinatorisk er bleven set eller hørt i det højeste 12

Timer før eller efter, at hans Død virkelig indtraf langt fra det Sted, hvor den hallucinerede opholdt sig. Spørgsmaalet bliver nu, hvorledes det forholder sig med disse Varsler. Beror deres Opfyldelse kun paa et tilfældigt Sammentræf, eller gives der virkelig noget saadant som en Spaadomsevne?

Først og fremmest maa vi være paa det rene med, naar vi have Ret til at tale om et tilfældigt Sammentræf. Strængt taget er jo intet tilfældigt, enhver Begivenhed har sine Aarsager. Men fordi to Tildragelser i visse Punkter stemme overens, derfor behøver denne Overensstemmelse ikke at have en fælles Aarsag eller overhovedet at hidrøre fra en Aarsagsforbindelse mellem de to Tildragelser. Der kan naturligvis være en saadan Forbindelse, men den behøver ikke at finde Sted. To Personer, A. og B., ligne hinanden; dette kan hidrøre fra fælles Aarsager, idet de f. Ex. kunne være Søskende. Men det kan ogsaa være, at de slet ikke ere i Familje med hinanden; Ligheden har i saa Fald ingen fælles Aarsag, den er tilfældig. Møder man en Ven paa Gaden, kan dette Sammentræf hidrøre fra en fælles Aarsag, nemlig en Aftale, men det kan ogsaa meget vel tænkes, at Mødet er foraarsaget ved to af hinanden ganske uafhængige Aarsagsrækker, og saa kalde vi det tilfældigt. At et Sammentræf mellem to Begivenheder er tilfældigt, vil altsaa ikke sige, at Overensstemmelsen er aarsagsløs; man mener dermed blot, at Overensstemmelsen ikke skyldes nogen fælles Aarsag, men er hidført ved to af hinanden uafhængige Aarsagsrækker. Begge disse Muligheder ville altid kunne foreligge.

Hvis A. har en Varseldrøm eller en Hallucination omtrent paa den Tid, hvor hans Ven B. afgaar ved Døden i et fjærnt Land, saa kan dette Sammentræf mellem A.'s Hallucination og B.'s Død være tilfældigt, men det kan ogsaa hidrøre fra en Aarsagsforbindelse mellem de to

Tildragelser. A. kan f. Ex. have modtaget Oplysninger om B., som gør det sandsynligt, at B. snart vil dø. Hvis disse Meddelelser nu hos A. medfører en Hallucination eller Drøm om B., og hvis B. virkelig dør omtrent paa det Tidspunkt, saa har A.'s Syn aabenbart været sandsigende i Kraft af en naturlig Aarsagsforbindelse. Af denne Art have mangfoldige af de tidligere omtalte Varseldrømme, Anelser, Hallucinationer og Krystalvisioner været. Men nu er der jo, som netop omtalt, en hel Del Varsler af forskellig Art, som ere gaaede i Opfyldelse, uden at det har været muligt at paavise en naturlig Aarsagsforbindelse mellem Varslet og Begivenheden. Og Spørgsmaalet bliver da: beror disse uforklarlige Varslers Opfyldelse paa et tilfældigt Sammentræf, hvilket altsaa vil sige, at Varslet og Begivenheden ikke staa i nogensomhelst Aarsagsforbindelse med hinanden, eller gives der muligvis hidtil ukendte Aarsager, som kunne have foranlediget det varslende Syn?

I første Linje er dette et rent Talspørgsmaal, hvad vi let kunne illustrere ved et bestemt Exempel. Lad os tage en almindelig Tærning, hvis Sider ere mærkede med 1, 2, 3 osv. indtil 6 Øjne. Kaster man den 100 Gange, og faar man i disse 100 Kast 17 Gange 6 Øjne op, saa er det ikke mere, end hvad det blotte Tilfælde kan give. Der er nemlig lige saa stor Sandsynlighed for at faa 6 Øjne op som for ethvert af de andre Tal, 1—5; Sandsynligheden for ethvert af dem er $^1/_6$, hvilket vil sige, at man i 100 Kast kan vente 16 eller 17 Gange at faa ethvert af Tallene. Men hvis man i 100 Kast faar 40 Gange 6 op, saa er der stor Sandsynlighed for, at der er en bestemt Aarsag hertil; Terningen maa være falsk, dens Tyngdepunkt ligger i den ene Side. Faar man i de 100 Kast 80 Gange 6, saa er man næsten vis i sin Sag. Ganske almindeligt kan man sige: jo mere det indtrufne Antal

overskrider det sandsynlige, desto sikrere kan man være paa, at der er en særlig Aarsag medvirkende.

Ligesaa enkelt og klart dette Princip er, ligesaa vanskelig er dets Anvendelse paa Varslerne. Det er nemlig ganske umuligt at beregne, hvormange Drømme, Anelser og Hallucinationer der har Sandsynlighed for at gaa i Opfyldelse, saalænge disse Varsler angaa alt muligt mellem Himmel og Jord. Kun naar Talen er om et Menneskes Død lader en Sandsynlighedsberegning sig opstille. Det hedder herom i Sidgwick-Komiteens Beretning: »Det Faktum, at enhver af os kun dør én Gang, sætter os i Stand til nøjagtig at beregne Sandsynligheden for, at denne Død vil træffe sammen med en hvilkensomhelst anden Begivenhed, som f. Ex. at et Menneske har et hallucinatorisk Billede af den døende. Som Grundlag for Beregningen kunne vi tage den aarlige Dødelighedskvotient for England og Wales i det sidste Tiaar, nemlig 19,15. Dør der aarlig 19 af hvert Tusinde, saa dør der daglig 19 af hvert 365000, eller med andre Ord: én paa 19000. Dette Tal, $^1/_{19000}$, bliver Sandsynligheden for, at en Person dør den Dag, paa hvilken hans Skikkelse hallucinatorisk bliver set og genkendt, forudsat at der ingen Aarsagsforbindelse er mellem de to Begivenheder. For hver 19000 Hallucinationer af levende Mennesker kan man derfor kun vente, at én vil falde i de nærmeste 24 Timer omkring vedkommende Persons Død.«

Efter at have udskudt alle tvivlsomme Tilfælde og taget det fornødne Hensyn til de mange glemte Hallucinationer kommer Komiteen til det Resultat, at af 1300 Hallucinationer af levende Mennesker ere de 30 indtrufne samtidig med vedkommende Persons Død, d. v. s. i det højeste 12 Timer før eller efter Døden. Men 30 paa 1300 giver 1 paa 43, medens det sandsynlige Antal kun var 1 paa 19000; det virkelig forekomne Antal er altsaa 440 Gange for stort. Følgelig maa der være en særlig

Aarsag til dette Sammentræf, det kan ikke være tilfældigt. Da man nu mener i de hidtil foreliggende Tilfælde ikke at kunne paavise nogen naturlig Aarsag, som f. Ex. at den hallucinerede véd noget om den andens nær forestaaende Død, saa maa der altsaa være en hidtil ukendt Aarsag, som medfører en saadan hyppig Overensstemmelse mellem Hallucinationerne og den paagældendes Død. Og denne Aarsag, mener man, maa være en Fjærnvirkning, Telepati, mellem den døende og den hallucinerede.

En saadan Slutning havde sin Berettigelse, saalænge den almindelige Tankeoverføring ogsaa kun kunde forklares ved telepatiske Kræfter. Da vi nu vide, at Tankeoverføringen blot beror paa uvilkaarlig Hvisken, der ifølge Sagens Natur kun kan opfattes i meget kort Afstand, saa bliver en Antagelse af telepatiske Kræfter, der kunne virke fra den ene Side af Jordkloden til den anden, ret usandsynlig. Men det fik endda være; det var jo ikke umuligt, at der ved en saa alvorlig Begivenhed som et Menneskes Død kunde ytre sig Kræfter, som vi ellers ikke mærke noget til i det daglige Liv. Men Ulykken er, at de godt konstaterede Varselberetninger ikke lade sig forklare alene ved Telepati mellem en døende og en levende Person. Lad os tage Miss X's Hallucination af den lille røde Mand (S. 226). Her drejede det sig ikke om noget Dødsfald; der maa altsaa have været en Fjærnvirkning mellem hende og en hende ganske ubekendt Brevskriver. Ogsaa det lod sig vel antage, hvis man kunde nøjes dermed. Men tage vi nu andre Tilfælde, f. Ex. den Krystalvision, hvor Miss X ser en Mand kigge ind gennem et Vindue (S. 232), saa lader dette Fremsyn sig aabenbart slet ikke forklare ved Telepati. Hverken Brandmanden eller nogen anden dødelig kunde vide, at der tre Dage efter vilde blive Ildløs i det Værelse. Hvis man altsaa vil antage, at Visionen ikke blot synes, men virkelig er varslende, saa

maa Miss X. i det Øjeblik have været fremsynt. Men hvad vil det sige?

Naar en Astronom kan forudsige, at der vil indtræde en Maaneformørkelse paa en bestemt Dag i Aaret, saa skyldes det den Omstændighed, at han kender Klodernes øjeblikkelige Stillinger og Lovene for deres Bevægelser; heraf kan han slutte, hvorledes deres Stilling vil blive paa ethvert følgende Tidspunkt. I Analogi hermed maa man tænke sig Clairvoyance eller Synskhed; til Dato er det i al Fald den eneste fornuftige Mening, der har været forbunden med disse Ord. Den synske maa i et givet Øjeblik have et saadant Kendskab til hele Verdenstilstanden, at han deraf, maaske ubevidst, kan drage Slutninger om, hvad der skal ske paa et bestemt Sted paa et vist senere Tidspunkt. Men at have Kendskab til Verdenstilstanden i et vist Moment er det samme som at være alvidende. Fremsynthed er et Anfald af Alvidenhed — Tanken er maaske noget dristig, men den er uundgaaelig. Spiritisterne tillægge jo ikke engang de afdødes Aander Alvidenhed; det kan altsaa ikke nytte noget at tænke sig, at den synske faar sine Oplysninger fra en velvillig Aand, ti Aanderne mangle ligesom Mennesket de fornødne Forudsætninger for at kunne give en saadan Oplysning. At tillægge et Menneske Fremsynthed er saaledes rent ud Nonsens.

Heldigvis behøve vi da heller ikke at gøre saa urimelige Antagelser. For at holde os til Historien med Brandmanden, saa er den jo let at forklare. Vi have set, at Miss X oprindelig betragtede Visionen som en naturlig Følge af en Samtale; først da Begivenheden senere indtraadte, og det visionære Billede var noget udvisket i hendes Erindring, fandt hun saa stor Lighed mellem de to Tildragelser, at Visionen kunde tage sig ud som et Fremsyn. Paa samme Maade gaar det vel med de allerfleste Tildragelser af en lignende vidunderlig Beskaffenhed; blot

ved en Smule Usikkerhed i Erindringen kan Visionen faa Præg af at være Fremsyn. De faa Tilfælde, som ikke kunne forklares paa denne Maade, maa saa skrives paa Tilfældighedernes Regning. Mærkelige Træf forekomme jo nu og da, men vi have allerede ved Varseldrømmene set, at det ikke bliver særlig mange Tilfælde, hvor enhver naturlig Aarsagsforbindelse mangler. Hvorledes det saa forholder sig med de omtalte Hallucinationer af døende, maa vi lade staa hen. Telepatiske Kræfter ere jo i og for sig ikke absurde; der er altsaa dog en Mulighed for, at sligt kan forekomme. Men betænker man, at hele Hallucinationsstatistiken og de derpaa byggede Beregninger udelukkende hviler paa den menneskelige, højst upaalidelige Hukommelse, saa er det ret sandsynligt, at den hele Statistik i Fremtiden kan vise sig at være gal. Naar Interessen for Fænomenerne er vakt, og der gøres stadige Optegnelser Verden over, saa vil den næste Statistik maaske føre til det interessante Resultat: at Antallet af virkelig indtrufne, sandsigende Hallucinationer ikke overskrider det sandsynlige Antal. Det er derfor ikke værd at tale om telepatiske Kræfter, før man véd, om Statistiken, der skal bevise deres Existens, virkelig er rigtig.

Den normale Suggestibilitet.

Suggestibilitetens Natur.

Opmærksomhedens Retning kan bestemmes ved to forskellige Grupper af Aarsager, dels udvendig fra ved Sansepaavirkninger, dels indvendig fra ved Bevidsthedens eget Indhold, følelsesbetonede Forestillinger. I første Tilfælde siger man, at Opmærksomheden uvilkaarlig fængsles, i sidste Tilfælde derimod, at den vilkaarlig

rettes. Under almindelige Forhold, i det daglige Liv, foregaar der en stadig Vexlen mellem disse to Retningsbestemmelser; snart fængsles vi uvilkaarlig af Omverdenens Paavirkninger, snart fordybe vi os i vore egne Betragtninger eller Iagttagelser og holde Opmærksomheden vilkaarlig rettet derpaa. Erfaringen lærer os imidlertid, at der i den Henseende findes store individuelle Forskelle. Nogle Mennesker kunne i langt ringere Grad end andre vilkaarlig bestemme Opmærksomhedens Retning, hvoraf da atter følger, at ydre Paavirkninger lettere fængsler deres Opmærksomhed og holder den fangen. Dette er især Tilfældet med Barnet og det primitive Menneske, og det er ikke vanskeligt at forstaa, at det maa være saaledes. Den vilkaarlige Retning af Opmærksomheden er altid bestemt ved Individets Bevidsthedsindhold; det er vore egne Tanker og Følelser, som motivere en bestemt, vilkaarlig Retning. Deraf følger nu ligefrem, at jo færre Muligheder Individets Bevidsthed raader over, desto mindre kan der være Tale om en vilkaarlig Retning af Opmærksomheden. Hos det spæde Barn er al Opmærksomhed uvilkaarlig; græder Barnet over et eller andet, vil det ikke holde op, før det har grædt sig træt, medmindre en ny ydre Paavirkning fængsler dets Opmærksomhed. I sin egen Bevidstheds Indhold kan Barnet ikke finde Motiver til at hæmme Affekten, men kommer der udefra en modsat betonet Forestilling, saa kan Barnet heller ikke fastholde den tidligere Tilstand; man kan derfor se det pludselig slaa over fra Graad til Latter. Efterhaanden som Barnet udvikler sig og dets Bevidsthedsindhold voxer, vil dets Opmærksomhed ogsaa mere og mere blive vilkaarlig bestemt. Den extreme Modsætning til Barnet have vi i den modne, dannede og reflekterede Mand, hvis Opmærksomhed kun i enkelte Øjeblikke lader sig fængsle af ydre Paavirkninger, enten naar disse blive særlig stærke, eller naar den indre Retningsbestemmelse vilkaarlig opgives.

Jo mindre et Menneskes Opmærksomhed er vilkaarlig bestemt og jo lettere den følgelig holdes fængslet af ydre Paavirkninger, desto større siges Suggestibiliteten at være. Selve den Paavirkning, som griber ind og fængsler Opmærksomheden, kaldes Suggestionen eller Indskydelsen. Barnet og det primitive Menneske ere saaledes i højeste Grad suggestible, modtagelige for Indskydelser fra Omverdenen; jo rigere derimod et Individs Tanke- og Følelsesliv i sig selv er, desto mindre direkte Indflydelse faa Indskydelserne udefra. Suggestibiliteten er altsaa et ganske normalt Forhold; ethvert Menneske er altid mer eller mindre suggestibelt. Og da den vilkaarlige Retning af Opmærksomheden kræver et indre Arbejde, medens den uvilkaarlige Fængsling af Opmærksomheden sker uden Anstrængelse fra Individets Side, saa vil det altid være det letteste at lade sig bestemme ved Indskydelser, at modtage Suggestioner. Derfor finde vi ogsaa hos Barnet den fuldstændige Suggestibilitet, som Individet først i Aarenes Løb mere og mere frigør sig for, uden dog nogensinde at voxe helt fra den.

Af den Forklaring, som her er givet af Suggestibiliteten, kunne vi nu let udlede Suggestionernes Virkning. Naar Opmærksomheden er fængslet af en bestemt Forestilling, vil intet andet kunne trænge sig frem i Bevidstheden, og kun de Tilstande, der ere fast associerede med den givne Forestilling, ville blive reproducerede. Til en bestemt Forestilling kan der nu, alt efter Omstændighederne, være associeret andre Forestillinger, Bevægelser eller organiske Forandringer. Suggestionen vil altsaa kunne have den Virkning, at der fremkaldes enten en Bevidsthedstilstand, eller Bevægelser og Handlinger, eller Forandringer i Organismen. Hvad der sker, vil i alle Tilfælde være afhængig af Suggestionens særlige Natur. I det følgende skulle vi nærmere gøre Rede for, under hvilke Omstændigheder det ene eller det andet Resultat

opnaas, men først maa vi undersøge, hvilke Forhold der have Indflydelse paa selve Suggestibiliteten.

Ethvert Menneske, som ikke netop er Eneboer, vil altid fra andre Mennesker modtage de fleste Paavirkninger, som kunne faa Indflydelse paa hans Tanker og Handlinger. Det er derfor forstaaeligt, at Suggestibiliteten viser sig tydeligst i Forholdet til andre Mennesker. Dermed er dog ikke udelukket, at ikke ogsaa Naturfænomener kunne virke suggererende. Kommer man en varm Sommerdag forbi en klar Kilde, saa vil man næppe ved at høre den risle og ved at se det friske Vand kunne undgaa strax at føle sig tørstig og faa Lyst til at stille Tørsten, selv om man maaske et Øjeblik i Forvejen slet ikke følte nogen Trang til at drikke. Synet af Vandet virker her suggererende, fremkalder en bestemt Handling ellet i det mindste Tendens dertil. Den Svimmelhed, som overfalder mange Mennesker, naar de staa paa høje Punkter og stirre ned i Dybet, er ligeledes en ren Suggestivvirkning. Synet af Afgrunden fremkalder Forestillingen om et Fald derned, og denne Forestilling kan blive saa levende, at den ligefrem medfører et Spring. Digterne tale derfor ikke med Urette om Afgrundens »dragende Magt«. Tydeligst mærker man den paa saadanne Steder, hvor der intet Rækværk findes; en smal Klippesti langs en lodret Styrtning vil for mange være ligefrem impassabel. Men spændes der blot et Tov ud i Brysthøjde, saa forandrer Situationen sig strax. Selv om det er saa tynd en Snor, at den slet ikke vilde kunne bære et Menneskes Vægt, saa kan den svimle dog gaa rolig; Snoren virker kontrasuggererende, idet den fremkalder en Følelse af Tryghed.

Næsten uimodstaaelig kan Dybets suggererende, dragende Magt blive, naar Øjet følger en Genstand, som styrter ned. En saadan fortryllende Kraft have de store Vandfald altid. I sit højst interessante Værk: »Suggestion und Hypnotismus in der Völkerpsychologie«, Leipzig 1894

skriver Stoll om Niagara Faldet: »Synet af de uhyre Vandmasser, som Strømmen uophørlig fører ned i Dybet, virker paa mange Gemytter med en saa voldsom suggestiv Kraft, at de næppe kunne modstaa Fristelsen til at kaste sig ud i Strømmen og lade sig føre ned i Afgrunden. En dannet sveitsisk Dame, med hvem jeg talte herom, forsikrede mig, at hun ved et Besøg ved Niagara Faldet blev saa stærkt greben af Tryllekraften, at hendes mandlige Ledsager kun med Magt kunde holde hende tilbage fra det dødbringende Spring.« »Disse Exempler, til hvilke der endnu kunde føjes adskillige andre, ere tilstrækkelige til at vise, at Naturfænomener kunne virke suggererende. Hyppigst og lettest komme Suggestionerne dog fra Mennesker, dels i Form af Handlinger (Exemplet smitter), dels gennem Sproget, ved Ord. Sprogets Betydning er netop den, at det mere end noget andet Middel sætter et Menneske i Stand til at indvirke paa andres Tanker og Handlinger og lede dem i ganske bestemte Retninger. »Sproget er netop særlig udviklet i det Øjemed at fremkalde Suggestioner«, skriver Stoll.

Erfaringen lærer os nu, at et Menneskes Suggestibilitet overfor Mennesker er i høj Grad relativ; den kan være stærkt fremtrædende overfor en, og ganske mangle overfor en anden Person. Dette skyldes væsenlig de Følelser, som de forskellige Mennesker vække hos os. Stærkt følelsesbetonede Forestillinger have altid Tendens til at fængsle Opmærksomheden. Har man f. Ex. været Vidne til en eller anden uhyggelig Begivenhed, har man sædvanlig ondt ved at faa den ud af Tankerne, og mange Mennesker kunne blive ved at tale om en saadan Tildragelse, indtil Følelserne langt om længe ere afblegede. Naar en god Vittighed i Løbet af et Par Dage kan være kendt over hele Byen, saa er Aarsagen naturligvis den samme; enhver, som har hørt den, kan ikke lade være at fortælle den videre, indtil han selv bliver ked af den.

Det er saaledes let at forstaa, at især de Mennesker, som sætte vore Følelser i Bevægelse, ville virke stærkt suggererende, medens andre maaske slet ingen Indflydelse have paa os. Fremdeles er det indlysende, at ikke alle Følelser kunne virke i samme Grad. Da Suggestibiliteten beror paa, at Opmærksomheden uvilkaarlig fængsles, ville ogsaa særlig de Følelser, der fængsle Opmærksomheden ved den paagældende Person, virke forhøjende paa Suggestibiliteten, medens denne snarere formindskes ved Følelser, som bringe os til at vende os bort fra et Menneske. Ønsker og Anmodninger fra »tiltrækkende« Personer eller fra dem, vi holde af, faa let Indflydelse paa vore Tanker og Handlinger, hvorimod Virkningen kan være ganske forsvindende, naar de samme Udtalelser fremsættes af »frastødende« Personer eller Folk, som vi ikke kunne lide. Kærlighed forhøjer, Afsky forringer som oftest Suggestibiliteten.

Paa samme Maade som Kærlighed vil Tillid, Respekt og Frygt forhøje Suggestibiliteten. Faar man et Raad af et Menneske, til hvem man har Tillid, saa vil selve denne Følelse bevirke, at Udtalelsen fængsler Opmærksomheden, umiddelbart bestemmer Tanke og Handling. Hvis det samme Raad blev givet af en Person, som man nærede Mistillid til, vilde man sikkert underkaste det Kritik og Overvejelse og først skride til Handling, naar man ved sin egen Reflexion var bleven overbevist om dets Rigtighed. Tilliden medfører derimod, at man er tilbøjelig til umiddelbart at handle efter den givne Anvisning; Suggestibiliteten er forhøjet. Paa lignende Maade virker den Følelse af Respekt, som den underordnede nærer for den overordnede, den yngre for den ældre. Er man vant til at adlyde i ét Forhold, vil man ogsaa let lade sig lede i andre, hvor den overordnede maaske slet ikke har noget at sige. I alle saadanne Respektforhold, hvor der er en nærmere Berøring mellem de to Parter (f. Ex. Børns til Slægtninge og Lærere, Tyende og tjenende til Herskab

og Principaler), vil Suggestibilitetens Forøgelse vise sig paa mange Punkter. Det bliver saaledes ikke blot direkte Befalinger, Raad og Anmodninger, der virke suggererende; ogsaa Handlinger faa denne Indflydelse. Herpaa beror Exemplets opdragende Betydning. Og vel at mærke: det er ikke blot Barnets »Efterligningsdrift«, der bringer det til at efterabe de voxne; Ordsproget siger ikke med Urette: som Herren er, saa følge hans Svende. I Personalets Optræden i et Kontor har man sædvanlig en ret paalidelig Maalestok for, hvilken Behandling man kan vente fra Chefens Side. Exemplet smitter saa sikkert og kraftigt som den mest ondartede Bacil. Og ligesom man kan vakcinere mod en bestemt Sygdom med selve Sygdomsstofferne, saaledes kan man ogsaa afskrække ved et Exempel. Men her begynder Ligheden at halte, ti Immuniteten fremkaldes ved de stærkt fortyndede Sygdomsstoffer, men det er det overdrevne, det karikaturagtige Exempel, der afskrækker.

I Frygten endelig have vi den af alle Følelser, der maaske mest forhøjer Suggestibiliteten. Frygter man for et Menneske, venter man sig noget ubehageligt fra hans Side, saa er dermed givet, at Opmærksomheden stadig vil være henvendt paa ham, for at man kan undgaa enhver Anledning til at mishage ham og imødegaa de mulige Ubehageligheder, som han alligevel kunde finde paa at berede En. Da han saaledes uafladelig faar en væsenlig Indflydelse paa alle Tanker og Handlinger, vil selv den mindste Ytring eller Bevægelse fra hans Side virke suggererende. Der skal i al Fald en ganske ualmindelig Selvstændighed eller Selvopgivelse til, for at man skal sætte sig ud over alle Hensyn til en saadan frygtet Person; men den sjældne Undtagelse vil her, som overalt, kun tjene til at bekræfte Reglen. Den Person, som man frygter, maa naturligvis være i Besiddelse af en vis Magt til at skade eller gavne — ellers vilde man jo ikke frygte for ham.

Men det er aabenbart ganske ligegyldigt, om hans Magt er virkelig eller indbildt; tror man blot, at den existerer, og frygter man for den, saa er Suggestibiliteten dermed givet. Derfor have Spaa- og Troldmænd til alle Tider, trods den ganske illusoriske Magt, som man tillagde dem, kunnet virke suggestivt — og netop derpaa har deres Magt i Virkeligheden beroet. Da jeg selv har fusket lidt i Troldfaget, har jeg jævnlig havt Lejlighed til at se, hvilken vidunderlig Magt der ligger i den frygtblandede Tiltro, som selv dannede Mennesker have næret til mine Evner. Hos unge Damer har jeg ofte fremkaldt suggestiv Katalepsi blot ved at lægge deres Haand paa min og se stift paa dem et Øjeblik; naar jeg opfordrede dem til at tage Haanden bort, var det dem umuligt. Forsøget slog sjældent fejl i mere end nogle enkelte Tilfælde.

Under Frygt kunne Suggestioner tage et ganske uberegneligt Forløb, idet de fremkalde netop det modsatte af den tilsigtede Virkning. Man kalder dette Fænomen en Kontrær-Suggestion. Et udstedt Forbud vil lettest og naturligst fremkalde Tilfælde af den Art. Idet Opmærksomheden fængsles af Tanken om den forbudte Handling, kan denne Forestilling, hos meget suggestible Individer, blive saa fremherskende, at den ligefrem udløser den forbudte Handling. Et enkelt Exempel, som jeg tager fra mine egne Oplevelser, vil forklare Sagen. Som elleveaarig Dreng fik jeg i et enkelt Fag en Lærer, hvis Udseende forekom mig noget af det hæsligste, jeg nogensinde havde set; han havde tilmed stikkende Øjne, som i høj Grad tiltrak sig min Opmærksomhed. Henimod Slutningen af den første Time afbrød han pludselig Undervisningen og forlangte i en vred Tone, at de Elever, som sad og smækkede med Tungen, skulde holde op, da han ikke kunde fordrage den Lyd. Jeg vidste mig ganske uskyldig, ti jeg var altfor bange for Manden, til at jeg paa nogen Maade skulde have vovet at gøre Narrestreger

i hans Time — men Suggestionen virkede. Af Frygt for, at jeg uvilkaarlig skulde komme til at give et Smæk med Tungen, henvendte jeg min Opmærksomhed paa de Synkebevægelser, der hos ethvert normalt Menneske udløses rent reflektorisk, naar der har samlet sig en vis Masse Spyt i Munden. Derved blev disse Reflexbevægelser lammede, Munden løb fuld af Vand, og med en Viljesanstrængelse maatte jeg synke det hele, men det kunde ikke løbe af uden et lydeligt Smæk med Tungen. Naturligvis blev jeg opdaget og straffet, men fra den Dag indtraadte Lammelsen konstant i det Nu, hvor vedkommende Lærer satte sin Fod i Klassen, og den forsvandt sporløst, saasnart han fjærnede sig. Det er et typisk Exempel paa en Kontrærsuggestion; Forbudet fremkalder netop den forbudte Handling paa Grund af den ved Frygten forhøjede Suggestibilitet.

Samme Virkning som Tilliden til en bestemt Person har ogsaa Troen paa, Overbevisningen om en Anskuelses Rigtighed. Enhver Tro eller Overbevisning, være sig i religiøs, filosofisk, politisk eller andre Retninger, medfører altid, at det, der umiddelbart stemmer med denne Overbevisning, uden Bevisførelse antages for sandt, medens alt, hvad der ikke stemmer dermed, erklæres for urigtigt. Dette beror paa de ved Overensstemmelsen eller Uoverensstemmelsen vakte Følelser. Hører man en Anskuelse fremsat, der staar i Samklang med Ens egne Anskuelser paa et bestemt Omraade, saa fremkalder denne Overensstemmelse en Lystfølelse, hvorimod en Uoverensstemmelse vækker Ulyst. Disse Følelser blive nu for de fleste Mennesker saa godt som altid Kriteriet for Paastandens Sandhed eller Usandhed. Og idet Opmærksomheden fængsles af de lystbetonede Forestillinger, saa blive de umiddelbart optagne af Individet og faa fremtidig Indflydelse paa Tanke og Handling. Fra de modstridende Forestillinger, som vække Ulyst, vil Opmærksomheden derimod vende sig bort. Med andre Ord: en bestemt Tro eller Overbevisning

forøger Suggestibiliteten for alt, hvad der stemmer dermed, medens den formindsker Suggestibiliteten for det, der strider derimod. Dette Forhold er allerede tildels omtalt tidligere. Hildethed er kun en bestemt Form heraf; den er, saa at sige, den intellektuelle Virkning. Er man hildet i en bestemt Anskuelse, vil man kun have Øje for, hvad der stemmer hermed, og ignorere de modstridende Fakta. Men den Forøgelse af Suggestibiliteten i en begrænset Retning, som en bestemt Tro kan fremkalde, har ikke blot Hildethed til Følge; den strækker sig langt videre og har meget interessantere Virkninger.

Erfaringen lærer os nemlig, at de Indskydelser, som modtages under tilstrækkelig forhøjet Suggestibilitet, uanset hvorledes denne Forhøjelse er tilvejebragt, ikke blot kunne virke paa Individets Tanker og Handlinger, men ere i Stand til at paavirke en hvilkensomhelst legemlig og sjælelig Funktion. Sanseiagttagelserne modificeres, Erindringer omformes, nye Tankeretninger fremkaldes, Handlinger, der normalt vilde være ganske uforenelige med Individets Karakter, kunne sættes i Gang, de fysiologiske Funktioner kunne indenfor visse Grænser paavirkes, Sygdomme ophæves og fremkaldes osv. Et enkelt Exempel i Retning af saadanne legemlige Forandringer er allerede givet i den ovenfor omtalte Kontrærsuggestion; naar vi senere forfølge Suggestibilitetens Betydning for Overtroen, ville vi træffe mange flere. Alle disse Fænomener kunne fremkaldes, og fremkaldes som oftest, ved Paavirkninger fra andre Mennesker; i saa Fald kaldes Suggestionen en Fremmedsuggestion. Men de kunne ogsaa fremkomme som Følge af en Paavirkning, der frembringes eller foranlediges af Individet selv, og en saadan Indskydelse kaldes en Autosuggestion. Men for at en Autosuggestion skal have nogen Virkning, maa Suggestibiliteten nødvendigvis være forhøjet, og dette skyldes i Almindelighed en bestemt Tro hos det paagældende Menneske. Som Exempel i

denne Retning kunne vi tage et af de utallige Sympatimidler, der benyttes mod Vorter. »Man gnider Vorterne med en rød Marksnegl og spidder denne paa en Torn. Naar Sneglen er tørret ind og falder af, ere Vorterne borte«. Metoden bruges almindelig i Kanton Zürich, i Irland og hist og her i Tyskland. Men Sneglens Slim virker ikke i mindste Maade ætsende, og endnu mindre kan det ulykkelige Dyrs Spidning have nogen Virkning. Men er Troen paa Midlets Virkning kun tilstrækkelig stærk, vil Operationen virke som Autosuggestion paa den, der udfører Operationen, og Vorterne forsvinde faktisk. Det er altsaa selve Overtroen, der her, som i utallige andre Tilfælde, er den virkende Kraft.

Flere af de Faktorer, som forhøje Suggestibiliteten, kunne naturligvis virke sammen og derved fremkalde en ganske abnorm Suggestibilitet. Dette sker f. Ex., naar en bestemt Tro hos et Menneske udnyttes af en Person, til hvem han har Tillid. Troen og Tilliden virke hver for sig forhøjende paa Suggestibiliteten; af deres Samvirken kan derfor fremgaa mærkelige Resultater. Saaledes kan Religionen i tillidvækkende og behændige Præsters Hænder blive et Middel, hvorved de største Resultater — baade i god og slet Retning — kunne naas ad suggestiv Vej. Stoll anfører flere Exempler af den Art; jeg gengiver et af de mest drastiske, der naturligvis bedst viser, hvor vidt man virkelig kan komme paa den Maade.

»I England havde en vellystig Sværmer, Henry James Price, bedaaret sine kvindelige Tilhængere i den Grad, at det blev ham muligt, i den af ham grundede 'Kærlighedsstad', i hele Menighedens Overværelse ved høj lys Dag at bestige Brudesengen med en smuk Pige, Miss Patterson. Han forkyndte i Forvejen: 'at han af Guds Naade vilde tage en Jomfru til Hustru, ikke med Frygt og Skam paa et hemmeligt Sted og for lukkede Døre, men i Dagens Lys og i Nærværelse af alle de hellige af begge Køn. Det

var saaledes Guds Vilje, og han vilde ikke spørge nogen, mindst den udkaarne selv. Hvem han vilde tage, sagde han ikke. Jomfruerne maatte altsaa holde sig beredte, da ingen kunde vide, naar Brudgommen kom. Først vilde han besegle hende med et Kys, saa omfavne hende og tage hende til sig, paa det at den himmelske Aand og de jordiske Ting kunde smelte sammen og fremtidig vorde Et'. Denne uhørte Ceremoni blev virkelig udført«. Nærmere Kommentarer kræver denne Tildragelse ikke; den er iøvrigt slet ikke enestaaende i de religiøse Sekters Historie. Ethvert normalt sædeligt Menneske vil bedst selv kunne udmale sig, hvilken enorm suggestiv Indflydelse Price og hans Lære maa have havt paa hele Menighedens Tanker og Følelser, for at den kunde være et roligt Øjenvidne til en saadan Scene.

Dette gruopvækkende Exempel viser ikke blot Suggestionens Magt, det lærer os tillige, at en stor Mængde Mennesker samtidig kunne paavirkes suggestivt i samme Retning. Ikke blot den udkaarne, men ogsaa hele den trofaste Menighed er saaledes paavirket af Skurken, at de uden Ophævelser finde sig i hans Opførsel. Saadanne »Masse-Suggestioner« have i Menneskeslægtens Historie paavislig spillet en stor Rolle. Det første og femte Korstog ere saaledes tydelig nok Resultater af Massesuggestioner, hvilket let ses af enhver nogenlunde udførlig Fremstilling af deres Oprindelse. Ogsaa for Overtroen har den Art Suggestioner uden Tvivl havt stor Betydning; de ligge sikkert til Grund overalt, hvor flere Mennesker samtidig have havt samme Hallucination. Desværre have Nutidens experimentale Undersøgelser endnu ikke naaet at kaste fuldt Lys over dette Fænomen, hvilket i Betragtning af Sagens Vanskelighed er let forstaaeligt. I sit interessante lille Arbejde: »Psychologie des foules«, Paris 1895, har Lebon ad ren historisk Vej paavist, at »Masserne« altid ere mere suggestible end hvert enkelt Men-

neske taget for sig, og han har tillige fundet nogle Momenter, som kunne tjene til Fænomenets Forklaring. Men Sagen er dermed langt fra at være udtømt. Da det hele Spørgsmaal imidlertid kun er meget lidt belyst, maa vi indskrænke os til at fastslaa, at Massesuggestioner forekomme, og at de, under gunstige Forhold, rimeligvis ere nok saa lette at fremkalde som Suggestioner hos enkelte Mennesker.

Naar vi nu gaa over til Undersøgelsen af Suggestionens Betydning for Overtroen, ville vi for Overskuelighedens Skyld i særlige Kapitler behandle Suggestionens Indflydelse paa Sanseiagttagelsen, paa Anskuelser og Erindringer, de legemlige Tilstande og Handlinger.

Suggererede Hallucinationer.

Fysiologen H. Meyer er saa vidt vides den første, som har iagttaget, at man ved fortsat Koncentration af Opmærksomheden paa et Erindrings- eller Fantasibillede tilsidst kan faa dette til at blive saa levende og tydeligt som en virkelig Sanseiagttagelse. For ham lykkedes det paa denne Maade kun at fremkalde hallucinatoriske Synsbilleder og Berøringsfornemmelser, men senere ere lignende Forsøg anstillede af mange andre, hvorved det har vist sig, at i hvert Fald ogsaa Lydforestillinger vilkaarlig kunne gøres hallucinatoriske. Mindre sikkert er dette derimod for Smags- og Lugtfornemmelsernes Vedkommende, hvilket er ganske naturligt, da Erindringsbillederne af disse Fornemmelser i det hele taget ere mindre skarpe. Forsøgene have fremdeles vist, at Udfaldet er i høj Grad individuelt forskelligt. For nogle Mennesker lykkes det let, for andre saa godt som slet ikke; nogle kunne kun fremkalde vilkaarlige Hallucinationer paa Synssansens Omraade, andre kun paa Hørelsens, o. s. v. Iøvrigt ville

disse Hallucinationer naturligvis aldrig forvexles med virkelige Sanseiagttagelser, fordi man er sig bevidst at have fremkaldt dem vilkaarlig, med Anstrængelse.

Anderledes bliver Forholdet derimod, naar Opmærksomheden under forhøjet Suggestibilitet fængsles af et Erindringsbillede og i længere Tid holdes koncentreret derved. Aarsagerne hertil kunne være forskellige. Snart kan det være Fremmedsuggestioner, idet Billedet, som skal ses, omtales eller nærmere beskrives, hvorved Opmærksomheden uvilkaarlig fængsles af den saaledes fremkaldte Forestilling. I andre Tilfælde kan det være Autosuggestioner, fremkaldte ved Forventning eller Frygt. Under alle Omstændigheder vil Opmærksomhedskoncentrationen kunne medføre, at Forestillingen bliver hallucinatorisk; og ikke blot kan den faa Sanseiagttagelsens Styrke og Tydelighed, men der er ogsaa Mulighed for en Forvexling med en virkelig Iagttagelse, fordi Individet ikke er sig bevidst selv at have fremkaldt Billedet. Exempler paa denne Art Hallucinationer ere allerede anførte (S. 223) ved Omtalen af de spontane Hallucinationer; vi skulle nu fra Overtroens Historie fremdrage forskellige Fænomener, som let lade sig forklare som suggererede Hallucinationer.

Ifølge gamle Beretninger vil en synsk, som har en Vision, kunne overføre denne paa en anden synsk blot ved en Berøring. Paalidelige Beretninger om Tilfælde af den Art ere mig ikke bekendte; der forekommer ganske vist i Litteraturen Exempler derpaa, men vi have i ingen af disse Skildringer nogen Garanti for, at de to synske virkelig have set det samme. Saasnart den ene derimod nævner eller blot antyder for den anden, hvad han ser, saa er Overensstemmelsen forstaaelig. Personer, der i det hele taget have Tilbøjelighed til at blive hallucinerede, ville naturligvis ogsaa være let modtagelige for suggererede Hallucinationer, og den enes Omtale af et Syn

vil derfor suggestivt kunne fremkalde Synet hos den anden. Et Exempel herpaa have vi i Præsten Lysius' Vision, som ved en Verbalsuggestion overføres paa Søsteren (III. S. 27). Men end ikke her er det sikkert, at de to se nøjagtig det samme; det er vel sandsynligt, at hun ser et Lig, siden han udtrykkelig nævner det, derimod har man Grund til at tvivle om, hvorvidt deres Syner virkelig have været ens i alle Enkeltheder. Paa samme Maade gaar det i andre Tilfælde; intetsteds foreligger der noget Bevis for, at de to synskes Visioner have stemt overens i andre Punkter end netop dem, som den ene har nævnt for den anden. Eller med andre Ord: denne mærkelige Overførelse af et Syn fra et Menneske til et andet lader sig fuldstændig forklare som en Suggestivvirkning.

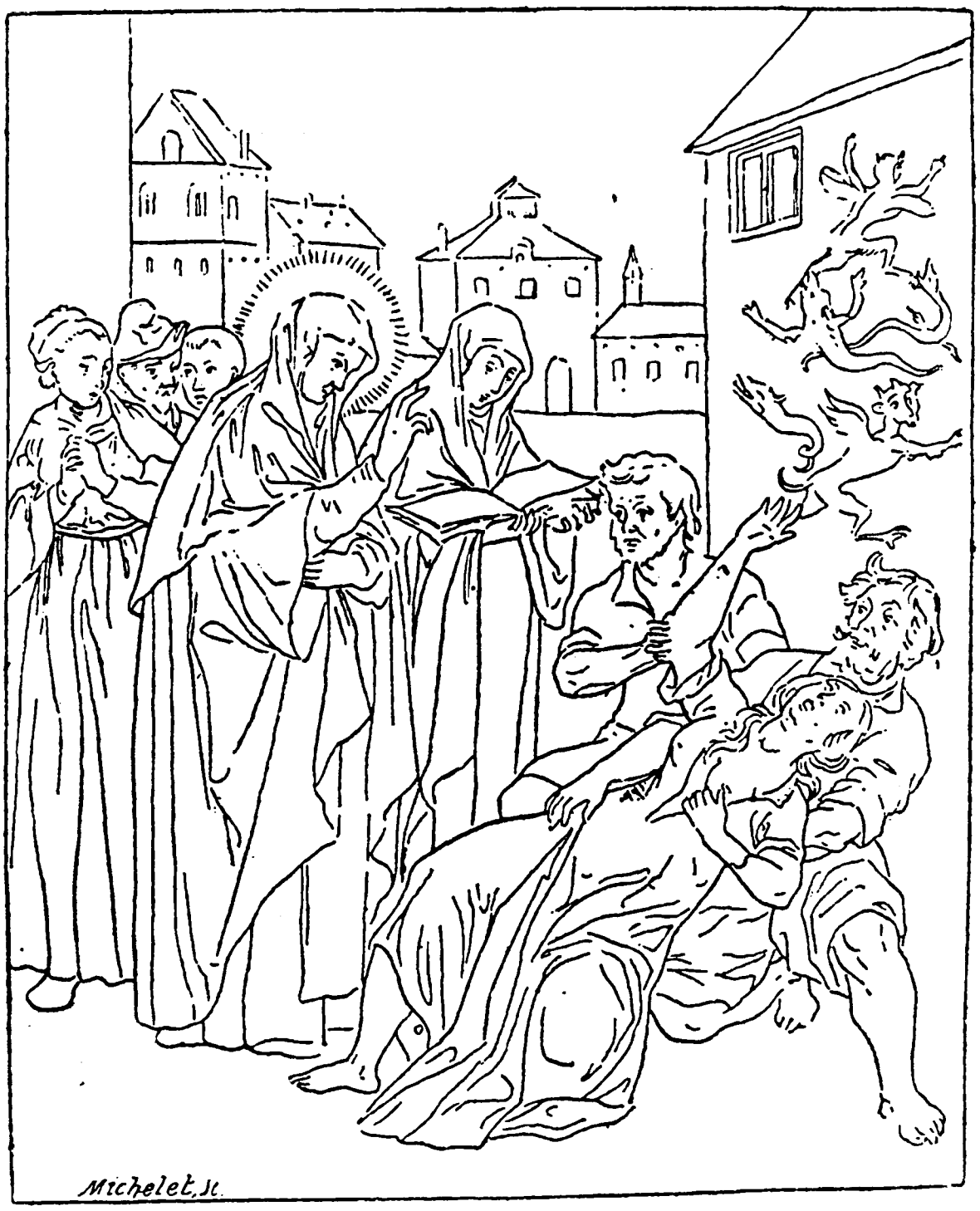
Aandesyner skyldes ogsaa i de fleste Tilfælde paavislig Suggestioner, enten Fremmed- eller Autosuggestioner. Tror et Menneske paa Aander, og venter han, at de i et givet Øjeblik ville vise sig, saa vil den ved Troen forhøjede Suggestibilitet kunne medføre, at han i det rette Moment faar en Hallucination af den Art. Efter forskellige Rejsendes Beretninger er dette Fænomen meget hyppigt hos de sibiriske Folkeslag. Schamanen, Tryllepræsten, hvis mærkelige Operationer allerede tidligere ere omtalte (I. S. 30), ser i sin exalterede Tilstand jævnlig Aander, enten i Menneske- eller i Dyreskikkelse. Og de tilstedeværende, som tro, at Schamanen er besat af Aanderne, se ofte en blaa Røg stige op fra ham; det holdes for et Tegn paa, at Aanderne forlade ham. Ganske lignende Forhold gøre sig aabenbart gældende i vore Dages spiritistiske Forsamlinger. De allerfleste af de Lysfænomener og mer eller mindre fuldstændig materialiserede Aandeskikkelser, som vise sig i Seancerne, ere blot suggererede Hallucinationer. Kun i visse særlige Tilfælde have Aandeskikkelserne en anden Oprindelse og et mere

materielt Grundlag; herpaa skulle vi i det følgende gaa nærmere ind.

Naturligvis vil der mod denne Opfattelse blive gjort gældende, at den er et blot og bart Postulat, for hvis Rigtighed der ikke er ført nogetsomhelst Bevis. »Hvoraf véd man egenlig«, ville Spiritisterne vel spørge, »at der virkelig ikke er Aander tilstede?« Hertil kan svares, at det for det første er højst urimeligt at opstille en saa vovet Hypotese som Aandernes Medvirken, saalænge der findes naturlige og velkendte Aarsager, som kunne forklare Sagen. Bevisbyrden paahviler altid den, der opstiller nye Paastande; det maa derfor blive Spiritisternes Sag at bevise, at Aandesynerne ikke skyldes suggererede Hallucinationer i alle de Tilfælde, hvor der ikke paavislig foreligger bevidst Bedrageri eller Trancehandlinger fra Mediets Side. Men dernæst er der ogsaa et positivt Bevis for, at vi her have med Hallucinationer at gøre. Det er altid kun »den troende«, som ser Aanderne. Tro skal der til, men under Tro og Forventning ere Hallucinationerne saa godt som uundgaaelige. Ostjaker og Tunguser se Aanderne forlade Schamanen; Spiritisterne se Aander i Mediets Nærværelse; i Oldtiden og Middelalderen saa' Folk Aanderne forlade de besatte, naar Besværgere eller Præster drev dem ud. Det nævnes ligefrem hos enkelte ældre Forfattere, at Aanderne ere sete eller i det mindste have givet synlige Vidnesbyrd om sin Nærværelse, idet de fo'r bort. Og det kan derfor ikke forundre os, at vi i gamle religiøse Malerier, hvor Djævleuddrivelsen er et meget yndet Motiv, altid finde Aanderne fremstillede; i Almindelighed som vingede Skikkelser, der fare ud af Munden paa den besatte*). Men hvorfor ser den europæiske

*) Omstaaende Billede er tegnet efter en Gravering af Adam van Noort (1562—1641); det er taget fra Richer: Étude clinique sur la grande hysterie, Paris 1885.

Rejsende ikke de sibiriske Aander, som alle de andre i Jurtaen forsamlede kunne se? Og hvorfor ser den kritiske Forsker ingen Aander i de spiritistiske Seancer, medmindre Mediet selv i passende Forklædning paatager sig at give Gejstens Rolle? Og Djævlebesatte forekomme jo endnu

i vore Dage; det er ulykkelige syge, Hystero-Epileptikere, hvis Behandling nu er gaaet over fra Præsten til Sindssygelægen. Men hvorfor se vore Psykiatrikere aldrig de flygtende Djævle, naar de helbrede disse Patienter for deres voldsomme Anfald? Der kan herpaa kun gives ét Svar: man ser ingen Aander eller Djævle, fordi der ingen

er at se; kun den, der tror paa dem og venter deres Nærværelse, kan opnaa at suggerere sig en Hallucination i den Retning.

Paa suggererede Hallucinationer i Forbindelse med nogle andre psykiske Ejendommeligheder beror ogsaa Reichenbachs Odlære (III. S. 101 Anm.). At Odlyset er et rent subjektivt Fænomen, der kun existerer i de sensitives Bevidsthed, er godtgjort derved, at det ikke kan fotograferes. Dette vidste Reichenbach selv, men han sluttede deraf, at de sensitives Synsevne maatte være større end den fotografiske Plades Modtagelighed. For 40 Aar siden, da man kun kendte de vaade Kollodiumplader, kunde denne Slutning være berettiget; nu er den uholdbar. Society for Psychical Research har undersøgt forskellige sensitives Synsstyrke, som aldeles ikke overskred normale Menneskers. Desuden ved man, at de nu almindelig anvendte tørre Bromsølv-Gelatineplader ved fortsat Exposition give Billeder af Genstande, der ere saa lyssvage, at intet menneskeligt Øje kan opfatte dem. Med saadanne Plader har den berømte engelske Astronom Huggins, der tillige er Fagmand paa Fotografiens Omraade, forsøgt at fotografere kæmpemæssige Elektromagneter, men Resultatet var fuldstændig negativt. Der er altsaa ikke ved Magnetpolerne noget Lys, som et Menneske kan være i Stand til at se; naar de sensitive desuagtet se Lysfænomener, maa disse være rent subjektive.

Det er nu heller ikke vanskeligt at forstaa, hvorledes Odlyset fremkommer. Suggestibiliteten spiller herved en Hovedrolle. Naar man venter at se noget og anstrænger sig for at se det, vil Synsbilledet let blive hallucinatorisk. Og Fænomenets Fremkomst lettes naturligvis i høj Grad derved, at Forsøgene udføres i et absolut mørkt Værelse, hvor ikke mindste Lysskær trænger ind udefra. Under saadanne Forhold ville de fleste Mennesker, som overhovedet have tydelige Synserindringer, se et Billede med

lysende Omrids af enhver Genstand, saasnart den nævnes. En »sensitiv« Person er saaledes for det første kun et suggestibelt Menneske med nogenlunde tydelige Synserindringsbilleder; herved lade de almindeligste Fænomener i det Reichenbach'ske Mørkkammer sig forklare. Tror en saadan sensitiv, at en Genstand befinder sig et bestemt Sted i Rummet, saa henlægger han sit Synsbillede til dette Sted, eller med andre Ord: han tror at se Genstanden dér. Mangen Gang tager det sig rigtignok ud, som om de sensitive virkelig kunde se Genstandene og finde dem, naar de ere anbragte paa ubekendte Steder i Værelset. Det er dog kun rent tilsyneladende og beror i Virkeligheden paa en ganske anden Ejendommelighed hos de sensitive, nemlig den ved Mørket fremkaldte Hyperæstesi, Skærpelse af Sanserne.

Det er en bekendt Sag, at Hørelsen og især Berøringssanserne ofte ere stærkt skærpede hos blinde. Det samme synes at finde Sted, om end i ringere Grad, hos normale Mennesker, der have opholdt sig en Timestid i et fuldstændig mørkt Værelse. Hørelsen og Temperatursansen træde her i Synets Sted og skærpes saaledes, at selv meget svage Paavirkninger kunne komme til Bevidstheden. Det er næsten ikke muligt at bevæge sig saa lydløst, at de sensitive ikke mærke det; vil man anbringe en Genstand etsteds i Stuen for at prøve, om en sensitiv kan angive, hvor den findes, saa lykkes det ham ofte, fordi han hører, hvor Tingen bliver stillet. Ogsaa Temperaturfornemmelser kunne herved spille en Rolle; men naar den sensitive ikke er særlig vant til at gøre Iagttagelser, vil han ofte være ganske uvidende om, gennem hvilke Sanseorganer han modtager de svage Paavirkninger. De udløste Fornemmelser forblive ubevidste, men de fremkalde et Synsbillede af Genstanden paa et bestemt Sted i Rummet. Den sensitive tror saa, at han ser Genstanden dér, medens

Billedet i Virkeligheden er hallucinatorisk, et Udslag af ubemærkede Paavirkninger.

Odfænomenernes subjektive Karakter blev allerede paavist af en Kommission af Læger kort Tid efter, at Reichenbach havde offenliggjort sine første Forsøg i denne Retning. Rigtigheden af den givne Forklaring har jeg overbevist mig om ved nogle Forsøg, hvori jeg for et Par Aar siden havde Lejlighed til at deltage. Blandt flere Personer var der tre foruden mig, som vare i Stand til at se Odlyset. Vi hørte alle til den visuelle Type d. v. s. havde tydelige Synserindringsbilleder. Efter nogen Tids Ophold i det fuldstændig mørke Værelse saa' jeg Magneten lysende, naar jeg bevægede den; ligeledes mine Fingre, naar de bevægedes; en enkelt Gang hele min Krop. En Metalplade, der var besat med talrige fine Spidser, lyste stærkt, naar jeg strøg Fingrene hen over den; et Gongonslag fremkaldte et Lynglimt for Øjnene. Alt dette viser, hvorledes Paavirkninger paa andre Sanser strax omsætte sig i Synsbilleder, der blive desto mere udprægede, jo stærkere Paavirkningerne ere. Naar jeg ved Lyden af andre Personer, deres Stemme, Bevægelser over Gulvet el. lign., fik en Forestilling om, hvor de befandt sig, lokaliserede mit Synsbillede sig dér. Ved at gribe efter dem i den formodede Retning overtydede jeg mig om, at mit Skøn, alt efter Omstændighederne, havde været mer eller mindre rigtigt. Ogsaa Varmefornemmelser fremkaldte Synsbilleder. Da en af de tilstedeværende, uden mit Vidende, i nogen Afstand gjorde »magnetiske« Strøg ned over mig, følte jeg afvexlende Varme og Kulde, og jeg saa' strax et Billede af vedkommende staaende foran mig med spredte Fingre.

Ved mine egne Forsøg med de andre sensitive var det mig i Begyndelsen paafaldende, at de greb Magneten eller mine Hænder paa de Steder, hvor de angav at se Lys. Men dels vare mine Bevægelser ikke helt lydløse,

dels mærkede jeg senere, at deres Gribebevægelser ikke vare sikre men famlende, saa at de altsaa følte sig for; deres Skøn har saaledes næppe været sikrere end mit. Det afgørende Bevis for Synsbilledernes subjektive Karakter fik jeg dog derved, at ingen af os kunde angive blot de groveste Omrids af en ubekendt Genstand, selv om den blev holdt lige foran os. Vi maatte først have en Forestilling om Genstanden, for at Synsbilledet kunde fremkomme.

Det er nu let forstaaeligt, hvorledes Reichenbachs Odlære er bleven til. Hans Ide om et svagt Nordlys ved de kunstige Magneter var i og for sig meget god. Selv kunde han ikke se det, men da han nu havde det Uheld at faa fat paa nogle meget suggestible Kvinder, var det ham en let Sag at suggerere dem denne Hallucination. Men dermed tabte han fuldstændig Herredømmet over Sagens videre Udvikling. Ti da de sensitive først havde faaet Opmærksomheden henvendt paa Synsbillederne, saa' de alting lysende i Mørke, og Reichenbach blev bestyrket i Troen paa Virkeligheden af dette Lys derved, at de sensitive tilsyneladende kunde finde Tingene i Mørke. Da han nu savnede de fornødne psykologiske Forudsætninger for at forklare disse Fænomener, blev han tvungen til at antage en særlig Kraft, Odkraften, der fortrinsvis ytrede sig ved Lysfænomener. Hele dette interessante Afsnit af Okkultismens Historie er saaledes i første Instans affødt af Suggestioner.

Suggererede Anskuelser og Erindringer.

Naar man faar en Meddelelse om et eller andet, vil man vel i Almindelighed betragte den som rigtig, forudsat at den ikke i sig selv lyder altfor usandsynlig, og saafremt man ikke har særlige Grunde til at drage Meddelerens

Sandfærdighed i Tvivl. Under disse Forudsætninger vil enhver Meddelelse uden Kritik eller nærmere Prøve blive troet. Nogen særlig Garanti for Rigtigheden af en saadan Meddelelse har man aabenbart ikke; den indgaar i Bevidstheden i Kraft af Suggestibiliteten: fordi den umiddelbart har fængslet Opmærksomheden, og fordi der ikke hos Modtageren er opdukket Forestillinger, som have ført ham til at underkaste Beretningen en nærmere Undersøgelse eller Kontrol. Det behøver næppe at paavises, at Suggestioner af denne Art høre til det daglige Livs aller almindeligste Tildragelser. Samliv og Omgang med andre Mennesker vilde jo blive utaaleligt eller rent ud umuligt, hvis vi ikke alle vare i den Grad suggestible, at en Meddelelse uden Ophævelser blev modtaget og antaget for rigtig, naar ikke særlige Omstændigheder talte derimod. Det er ogsaa let at se, at den største Del af et Menneskes positive Viden og hele Kundskabsmasse slet ikke er noget, som han véd, men kun noget, som han tror; paa Grund af Suggestibiliteten er den umiddelbart indgaaet i Bevidstheden og er fremtidig bleven bestemmende for Tanker og Handlinger. Naar man undtager Matematikens Sætninger, hvis Rigtighed vi indrømme ifølge en logisk Bevisførelse, og en ringe Mængde naturvidenskabelige Kendsgerninger, hvis Rigtighed vi have overtydet os om ved Iagttagelser, saa er hele vor øvrige Viden kun suggererede Forestillinger. Hvormange Dyr og Planter gives der ikke, hvis Existens vi ikke tvivle om, men som vi aldrig selv have set? Vi antage det i Tillid til de bekendte Mænd, som paastaa, at de have set dem. Men dette vil jo ikke sige andet, end at disse Mænds Paastande uvilkaarlig fængsle vor Opmærksomhed og indgaa i vor Bevidsthed, fordi Suggestibiliteten er forhøjet ved Tilliden. Mangler den fornødne Tillid, vil en ny Paastand heller ikke kunne fængsle Opmærksomheden; vi søge Grunde for eller imod dens Rigtighed. I endnu højere Grad

gælder det aabenbart om geografiske og historiske Data, at vor Viden derom kun er Tro, suggererede Anskuelser. Som Barn har man troet det, fordi det stod i Bogen og fordi Læreren sagde det. Senere har man maaske ved Selvsyn fundet Bekræftelse paa en og anden Enkelthed og ikke fundet Anledning til at tvivle om Resten.

Naar saaledes Størsteparten af det, som vi kalde vor positive Viden, kun er Tro, kun er indgaaet i vor Bevidsthed i Kraft af Suggestibiliteten, saa er det indlysende, at dette ogsaa gælder for al Tro i egenlig Forstand: Religion og Overtro. Ligesom de positive Religioners Dogmer hidtil ere blevne og til Stadighed blive suggererede det ene Slægtled af det foregaaende, saaledes forholder det sig ogsaa med Overtroen. Det ene Slægtleds Overtro meddeler sig umiddelbart til det andet, og naar Troen først er der, saa er Mennesket hildet og finder nu Bekræftelse paa sin Tro ved mangfoldige Iagttagelser. Overleveringen fra Slægtled til Slægtled er saaledes et Moment, hvis Betydning ikke maa overses. Mangfoldige overtroiske Anskuelser — og for den Sags Skyld ogsaa mange religiøse Dogmer — vilde forlængst have ophørt at existere, hvis de ikke vare blevne indpodede de kommende Generationer allerede i Barnealderen, hvor Suggestibiliteten er størst.

Et slaaende Exempel paa de suggererede Anskuelsers Magt have vi i Hexevæsnets Udvikling. Trods alt, hvad der fra forskellige Sider er anført derimod, synes der ikke at kunne være Tvivl om, at Hexevæsnet, d. v. s. Hexesamfundene med alle de dertil hørende Afskyeligheder, er en ren Fabel, fuldstændig opdigtet. Naturligvis fandtes der dengang adskillig flere Troldmænd og »kloge Koner« end i vore Dage. Paa Landet, og sikkert ogsaa i Byerne udenfor de mere velstilledes Kredse, har al Læge- og Dyrlægevirksomhed været delt mellem dem og Kirkens Mænd. Kunde Kirkens Magi ikke hjælpe, søgte man til

dem, der sad inde med de gamle, fra Forfædrene overleverede Midler. Og til dem søgte man vel ogsaa, naar det drejede sig om mindre legitime Formaal, som en Præst eller Munk ikke kunde have noget at gøre med. Men fordi Trolddommen saaledes florerede og udøvedes i Former, hvis direkte Afstamning fra Hedenskabet ikke kunde være tvivlsom (jvf. I. S. 133), derfor er det dog aldeles ikke bevist, og tilmed højst usandsynligt, at disse Troldmænd og Hexe skulle have udgjort sluttede Samfund. Og endnu mindre er der noget Bevis for, at de samledes til bestemte Tider for at fejre Orgier, som nogle have ment, eller dyrke Fortidens hedenske Guder, som andre have tænkt sig. I sin »Geschichte des Occultismus« Bd. 2, S. 586 har Kiesewetter rigtignok anført nogle gamle Historier om, at saadanne Forsamlinger ere blevne sete af forskellige Personer, ja endog overrumplede af Øvrighedspersoner. Men disse Historier skrive sig alle fra en senere Tid, da Troen paa Hexevæsnet allerede var fuldt udviklet, og Vidnesbyrd fra den Tid kan man, som vi strax skulle se, aldeles ikke stole paa. Og selv om det maaske kan have sin Rigtighed med en og anden af disse Historier, saa mangler der fuldstændig Bevis for, at det ikke ligefrem var en Røverbande, som man kom bag paa, medens den var i Færd med at dele Byttet. Da den nysgerrige Øvrighed som oftest blev slaaet ihjel af Forsamlingen, saa synes denne korporlige Fremgangsmaade mere at tyde paa Røvere end paa Hexe, og i hvert Fald mangler i alle saadanne Tilfælde Garanti for, at det virkelig var en Hexeforsamling. Og ligesom det ikke i mindste Maade er bevist, at Hexene virkelig udgjorde sluttede Samfund, saaledes er der heller ikke noget som taler for, at de utvivlsomt existerende Troldmænd og kloge Koner have drevet Konkurrencen med Kirkens Magi særlig voldsomt paa den Tid, da Hexeprocesserne opkom. Der

synes saaledes ikke at ligge nogetsomhelst reelt til Grund for Troen paa Hexevæsnet.

Vi have nu ogsaa allerede tidligere, i I. Del, set, at hele denne Tro slet ikke kræver noget virkeligt Grundlag. Den opstod naturlig paa den Tid, da Kirken begyndte at indrømme Trolddommens Mulighed. Til de gamle Beskyldninger mod Kættersekterne føjes Anklagen for Hexeri i Begyndelsen som et underordnet Moment; efterhaanden træder dette mere og mere i Forgrunden, og gennem en langsom Udvikling, der kan forfølges i de historiske Aktstykker, bliver Kætteriet tilsidst til Hexeri. Og i Stedet for den tidligere Forfølgelse af de virkelig existerende Kættersekter træder nu Forfølgelsen af de ganske imaginære Hexesamfund. Kun ud fra denne Forudsætning, at Hexevæsnet er et rent Fantasiprodukt fra Kirkens Side, lader Sagens videre Udvikling sig forklare. I Begyndelsen gik det nemlig kun smaat med Hexeprocesserne, naturligvis fordi man slet ikke kendte noget til den Slags Skabninger. Troen paa dem maatte først gennem Skrifter og Prædikener suggereres ind i Folket; men da det var sket, saa kom der Fart i Tingene. Ti vi vide jo, at den, der er hildet i en bestemt Tro, let i det daglige Livs Tildragelser vil finde Erfaringer, der synes at bekræfte hans Tro. I de aller enkleste og naturligste Ting kunde man derfor nu spore Hexenes Virksomhed; Anklagerne for Hexeri blev hyppigere, og med Hexebaalenes Antal voxede Frygten, som saa igen førte til nye Anklager.

Men ikke nok hermed. Den Spænding og Angst, som Hexeprocesserne med sine umenneskelige Torturer udbredte over Folkene, synes ligefrem at have medført visse Fænomener, der kunde give Anklagerne et vist Skin af Ret. Et af de sikreste og paalideligste Tegn paa, at et Menneske var Hex, havde man i det saakaldte »Djævelens Mærke«, stigma diabolicum. Hvis man paa Hexenes Krop

kunde finde et eller flere Steder, der vare ganske ufølsomme for Smerte, saa var vedkommendes Skyld dermed aabenbar og videre Efterforskning strængt taget overflødig. Saadanne anæstetiske Pletter synes efter de gamle Beretninger ingenlunde at have været sjældne; men disse Mærker ere, som vi senere skulle se, et af de bedste Kendetegn paa den Sygdom, man kalder Hysteri. Da Hysterien nu netop oftest fremkaldes ved Sindsbevægelser, især Skræk og Frygt, saa synes heraf at fremgaa, at Hexefrygten ligefrem har avlet Hysteri i en Maalestok, som nuomstunder er ganske ukendt. De oprindelig ganske ubegrundede Beskyldninger synes saaledes i Tidens Løb at have fremkaldt sygelige Fænomener, der saa igen kunde tages som Bevis for Anklagernes Berettigelse.

Ogsaa Hexesalverne ere rimeligvis kun et Produkt af Frygten for Hexeprocesserne. Fra Portas Forsøg (II. S. 172) vide vi, at saadanne Salver virkelig fandtes, og at de indeholdt narkotiske Stoffer, der kunde fremkalde en dyb Søvn fyldt af erotiske Drømme. Da Fortidens kloge Koner have været ret fortrolige med Urternes lægende og giftige Egenskaber, saa er det jo ret naturligt, at de lejlighedsvis have benyttet denne Viden til at trøste sig selv med. Ligesom Folk nu tildags slaa sig paa Drik i kritiske og urolige Tider, saaledes have de kloge Koner vel sagtens under Hexeprocessernes fortvivlede Forhold søgt Trøst og en øjeblikkelig Glemsel i de berusende Midler, som stod til deres Raadighed. At de under denne Rus drømmer om Hexefarter og erotiske Udskejelser med Djævle og Trolde, er naturligvis atter kun en suggestiv Virkning af Troen paa disse Forholds Virkelighed.

I Hexeprocessernes Aktstykker møder man ofte et Fænomen, som ved første Øjekast kunde synes at stride betænkeligt mod den her fremsatte Opfattelse. Det er ikke helt ualmindeligt, at Kvinder selv fremstille sig for Domstolene og anklage sig for Hexeri. Man skulde dog

synes, at der maa have ligget noget virkeligt til Grund for saadanne Selvanklager, ti hvad skulde vel ellers have bevæget disse Kvinder til en saa vanvittig Tilstaaelse? »Ligefrem Ondskab,« siger Stoll, »vilde være meningsløs at antage, da deres eget Liv stod paa Spil. Ikke heller er det sandsynligt, at det her drejer sig om udprægede Hysterikere, der for enhver Pris vilde se sig som Genstand for den offenlige Opmærksomhed. For at forstaa disse Tilfælde maa man erindre, at der gives Mennesker, for hvem alt, hvad der paa en eller anden Maade suggereres dem, strax antager et saadant Præg af fuldstændig Virkelighed, at de ere ude af Stand til at skelne det virkelig skete fra det blot hørte eller tænkte.«

Til at belyse disse Tilfælde anfører Stoll følgende Tildragelse fra den bekendte Hypnotiker, Prof. Bernheim's Klinik i Nancy. »Bernheim kaldte en Dag en 14-aarig, livlig og intelligent Dreng hen til en anden Patients Seng og sagde til Drengen: 'Sig mig, har den Mand dér ikke igaar taget din Portemonæ fra dig?' 'Jo, han har', svarede Drengen strax. 'Saa fortæl os, hvorledes det gik til, men tag dig iagt for at sige andet end Sandheden, ti her er netop en Politimand tilstede, og du maa huske paa, at dit Udsagn kan bringe Tyven i Tugthuset'. Drengen lovede højt og helligt kun at tale Sandhed, og han fortalte nu vidt og bredt, hvorledes den syge i Sengen Nr. 1 havde baaret sig ad med at stjæle hans Portemonæ. Han var beredt til at gjøre Ed paa sin Fortælling. Den syge i Nr. 1 rystede stadig leende paa Hovedet og benægtede hele Historien. Bernheim vendte sig saa til den lige overfor liggende syge Nr. 2, der havde hørt hele denne Scene, og udspurgte ham. Denne syge, en Hysteroepileptiker, gentog ordret Drengens Forklaring og paastod, at han ogsaa havde set Tyveriet. Derefter vendte Bernheim sig til en tredje Patient, en ældre Mand, der sad rolig paa en Bænk. Han paastod koldblodig og med Bestemthed, at

han ikke havde set noget dertil. Derved blev han, men da man trængte ind paa ham og bad ham huske sig om, mistede han lidt efter lidt sin Sikkerhed og indrømmede, at det var muligt, at noget saadant var passeret paa Stuen. Han kunde dog ikke mindes at have set det. Videre kunde dette Vidne ikke bringes.«

Historien om Tyveriet var naturligvis opdigtet; ikke desto mindre se vi to Mennesker, som øjeblikkelig tage den for Sandhed og udføre den videre. Og da den ene er Ørenvidne til den andens Fremstilling, berette de den med de samme Ord. Selv den tredje gaar saa vidt, at han indrømmer, at det kan være sket, efter at han ved Forhøret er bleven tilstrækkelig bearbejdet.

»Lad os nu tænke os tilbage,« siger Stoll videre, »til de Tider, hvor Flertallet af Folket var pint af en stadig Frygt for Hexene og sporede Trolddom i de enkleste og naturligste Begivenheder. Under den uhyre Sjæleangst, som Frygten for Hexene paa den ene Side og Skrækken for den evige Fordømmelse paa den anden Side fremkaldte i Folket, kunde let suggestible Skabninger ved et Tilfælde — en Hallucination eller en ganske ufrivillig Fremmedsuggestion — nemt komme paa den Tanke, at de vare Hexe, og at det var deres Pligt frivillig at fremstille sig for Retten. Ikke Ondskab men Ængstelse for deres Sjæls Salighed og en extrem Suggestibilitet har drevet en Mængde uskyldige Mennesker til det usalige Skridt, der førte til deres Undergang.«

At ogsaa Dommerne have været hildede i Troen paa Hexevæsnets Virkelighed og derfor ganske utilgængelige for sund Fornuft, behøver næppe noget Bevis. En enkelt lille Tildragelse, som f. Ex. den I. S. 156—57 anførte, der paa maa og faa er plukket ud af Hexevæsnets Annaler, er tilstrækkelig til at vise, hvilket Højdepunkt af Forrykthed Suggestibiliteten har kunnet føre Datidens intelligenteste Mennesker til.

Suggererede Bevægelser og Handlinger.

Det er tidligere udførlig blevet paavist, at enhver Forestilling, til hvilken der paa en eller anden Maade er knyttet en Bevægelse, har Tendens til at genfrembringe denne Bevægelse. Derved er Muligheden givet for, at Bevægelser kunne suggereres. Hvis nemlig Opmærksomheden fængsles af en saadan Forestilling, saa vil dermed Bevægelsen komme i Stand, saafremt Individet da ikke ligefrem modarbejder Bevægelsestendensen. Og selv om dette sker, vil Bevægelsen endda kunne blive mærkelig, hvis Opmærksomheden blot er tilstrækkelig koncentreret paa den Forestilling, hvortil Bevægelsen er knyttet. Naar et Menneske søger at holde en udstrakt Arm rolig, saa vil et Pendul, der holdes i Haanden, endda komme i Svingninger, hvis Individet blot venter en Bevægelse d. v. s. stadig har Opmærksomheden rettet paa Forestillingen om en Bevægelse. S. 99 blev det omtalt, at dette Forsøg let lykkes med Folk, der ikke kende noget til Sagens Sammenhæng, naar man iklæder det en ganske vilkaarlig mystisk Form. Ved en saadan mystisk Passiar spænder man i høj Grad vedkommendes Forventning om, at en Bevægelse skal komme i Stand, eller med andre Ord: man suggererer ham Bevægelsen.

Suggererede Bevægelser og Handlinger ere meget hyppige i det daglige Liv; de fremkomme oftest som blotte Efterligninger af, hvad man har set andre Mennesker gøre. Men netop derfor vil det i Almindelighed have nogen Vanskelighed at konstatere, at en given Handling virkelig er suggereret. Ti foruden Suggestibiliteten gives der ogsaa en anden sjælelig Faktor, der kan fremkalde slige Efterligninger, nemlig den saakaldte Efterligningsdrift. En Dame ser, at hendes Veninde har faaet en Kjole efter sidste Mode, og saa maa hun nødvendigvis

have Mage dertil, ti: man maa dog se ud som andre Mennesker. Her gør en fuld bevidst Stræben efter at ligne andre sig øjensynlig gældende. Ganske analogt, kun maaske lidt mindre bevidst, er Forholdet, naar Børn lege Dampskib, Sporvogn, Soldater o. s. v. Ogsaa her kan man i stræng Forstand tale om en Drift til Efterligning, fordi her er en Trang til Virksomhed, der tilfredsstilles ved Efterligningen og det i desto højere Grad, jo mere de udførte Handlinger virkelig ligne de voxnes. Dette viser sig tydelig nok derved, at de ældre Børn under Legen rette paa de yngre, naar disse ikke komme Virkeligheden tilstrækkelig nær. I disse og mangfoldige lignende Tilfælde er der en Trang tilstede, en Stræben efter noget, og denne giver sig Udslag i hensigtsmæssige Bevægelser, der ere rettede mod det Maal at ophæve Trangen. Men saadanne hensigtsmæssige Drift- eller Instinkthandlinger maa ikke forvexles med de suggererede Bevægelser, som komme i Stand ved, at en Forestilling fængsler Opmærksomheden og direkte udløser en dertil knyttet Bevægelse.

Som et Exempel, der kan illustrere Forskellen, kunne vi betragte følgende Tilfælde. Gaar man i glat Føre ned ad Gaden bag ved et Menneske, som man ser paa med en vis Opmærksomhed, saa vil man kunne gribe sig i, naar man ser ham ifærd med at falde, at man selv gør en ganske tilsvarende Bevægelse med Kroppen. En saadan Handling kan vanskelig forklares uden som Virkning af en Suggestion. At den første udfører Bevægelsen, er ganske naturligt; da han mærker, at han er ifærd med at tabe Ligevægten, søger han instinktmæssig ved et Kast med Kroppen at forlægge Tyngdepunktet saaledes, at der paany bringes Ligevægt tilveje. Men for den bagved gaaende stiller Sagen sig ganske anderledes. Da han ikke selv glider, er den udførte Bevægelse ganske meningsløs, ja vel endog uhensigtsmæssig, fordi et pludselig Kast med Kroppen let medfører Fare for at falde. Bevægelsen kom-

mer kun i Stand derved, at Synet af den forangaaendes Bevægelse udløser en tilsvarende hos den anden, fordi hans Opmærksomhed fængsles deraf.

I dette Exempel træder Forskellen paa de drift- eller instinktmæssige Handlinger og de blot suggererede Bevægelser tydelig frem. Udadtil kunne de tage sig ganske ens ud; hele Forskellen ligger i Bevidsthedstilstanden. Er der en Trang tilstede, som giver sig Udslag i hensigtsmæssige Bevægelser, hvis Formaal er at afhjælpe Trangen, saa taler man om Drift- eller Instinkthandlinger. Den faldendes Kast med Kroppen er aabenbart en saadan Instinkthandling. Mangler derimod hele denne Bevidsthedstilstand, som Tilfældet er hos den anden, saa at Bevægelsen blot reproduceres af den Forestilling, som har fængslet Opmærksomheden, saa have vi en suggereret Tilstand. Kun ved at se paa Bevidsthedstilstanden, vil man altsaa kunne afgøre, hvor et givet Tilfælde skal regnes hen; og kan det end undertiden være vanskeligt at komme til en Afgørelse, saa er der da heller ingen Mangel paa utvivlsomt suggererede Bevægelser i det daglige Liv. Det er en bekendt Sag, at Folk, som i en længere Aarrække have levet sammen, f. Ex. to Ægtefæller, hyppig komme til at ligne hinanden i Manerer, Udtryksmaade og lign. Her have vi et utvetydigt Bevis for Exemplets smittende Magt, for Suggestibilitetens Betydning. At saadanne Mennesker bevidst skulde gaa og efterabe hinanden, vil ingen for Alvor falde paa at tro. Det modbevises desuden ligefrem derved, at begge Parter gensidig kunne optage Ejendommeligheder, som de anse for uheldige og følgelig slet ikke stræbe efter. Som et Udslag af en Efterligningsdrift kan det Forhold altsaa ikke forklares; Sagen er ikke nær saa kompliceret. Da det altid er vanskeligere at udvikle en selvstændig Optræden end at handle netop saaledes, som man ser andre Mennesker bære sig ad, saa vil man ganske naturlig ved given Lejlighed udføre de Handlinger,

som man stadig har for Øje. I et givet Moment melder Forestillingen om en bestemt Handling sig, og dermed udløses selve Handlingen; den er altsaa ligefrem suggereret.

Hvad der saaledes gælder for voxne, maa naturligvis i langt højere Grad gælde om Børn, hvis Bevidsthedsliv er mindre sammensat. Et Barns Manerer, Optræden, Ordenssans, Renlighed, dets Udtryksmaade og Tonefald er jo erfaringsmæssig som oftest en nøjagtig Afspejling af dets Omgivelsers. Barnet gør ligefrem, hvad det ser andre gøre, fordi dette stadig fængsler dets Opmærksomhed, og det ikke selv kan reflektere sig til en anden Handlemaade. Og dog er det, selv hos det lille Barn, ingenlunde alle Efterligninger, der ere Virkninger af Indskydelser. Naar en halvtredje Aars Pige lader sin Dukke gennemgaa alle de Processer, som hun selv er Gjenstand for i Dagens Løb, naar hun klæder den af, bringer den i Bad, tørrer den, lægger den til Sengs, giver den Mad osv., saa savner hele denne Række af indviklede Handlinger fuldstændig Suggestionens Præg. Her foreligger et utvivlsomt Udslag af en Efterligningsdrift. Barnet føler Trang til Virksomhed, dets Fantasi er i livlig Bevægelse, Erindringen om dets egne Oplevelser dukke op, Dukken kommer frem og bliver i et kort Tidsrum Genstand for alle disse Tildragelser. Handlingerne udspringe her af Barnets egen Bevidsthed uden nogen øjeblikkelig ydre Foranledning, og de tilfredsstille en vis Trang. Men naar det samme Barn ser sin Moder gaa ned ad en vaad Havegang, løber efter hende og nu holder bag i sin stumpede Kjole, ligesom hun ser Moderen gøre, saa er det vanskeligt at tro, at her foreligger et bevidst Forsøg paa at »lege Moder«. Pigen forstaar ikke Meningen med Bevægelsen, som hun ser for første Gang i sit Liv, ti hun holder blot i Kjolen, medens Moderen naturligvis løfter sin op. Desuden er Bevægelsen et Øjeblik efter glemt og gentages ikke, før hun næste Gang ser den udført. Saa først, naar dette er

hændt nogle Gange, begynder Barnet »af egen Drift« uden nogen ydre Foranledning at løfte op i Kjolen. Denne Omstændighed: at Bevægelsen i Begyndelsen kun efterlignes, naar Forestillingen om Bevægelsen indskydes udefra, stempler hele Handlingen som oprindelig suggereret. Senere udføres den saa i Leg ligesom alle andre bekendte Handlinger.

I alle disse Exempler fra det daglige Liv have vi at gøre med suggererede Bevægelser, der komme i Stand i Kraft af en normal Suggestibilitet, der ikke ved særlige Aarsager er forhøjet. Men er Suggestibiliteten af en eller anden Grund forøget, saa vil ikke blot enkle Bevægelser, men ogsaa sammensatte Handlinger kunne indskydes. Tilliden til andre er vel den i det daglige Liv hyppigst forekommende Aarsag til forhøjet Suggestibilitet. Naar et Menneske fulstændig lader sig lede af en anden, til hvem han har Tillid, naar han uden Kritik og Overvejelse i en given Situation handler efter den andens Raad og Anvisning, saa er denne Handling aabenbart suggereret. Handlingen udløses til rette Tid, ikke fordi Individet har besluttet at handle saaledes, men i Kraft af en ydre Paavirkning, den andens Ord, som fuldstændig beherske ham. Dette Forhold er saa vel bekendt, at vi ikke behøve at gaa nærmere ind derpaa. Men for Overtroen har det ikke desto mindre spillet en meget stor Rolle. I Tider, hvor man virkelig har troet paa, at visse Personer besad Evne til at se ind i Fremtiden, har denne Tro meget hyppig medført, at en given Spaadom gik i Opfyldelse, fordi den, hvem Spaadommen angik, rent suggestivt har handlet i Overensstemmelse dermed, selv om han maaske havde størst Lyst til at lade være. Han har ligefrem været beherskét af den Forestilling, at han maatte handle saaledes, og derfor har han gjort det. I gamle Beretninger at finde Antydninger af Spaadommenes suggestive Magt er da heller ikke vanskeligt. Men en saa udførlig og i hele sin

Naivitet saa overbevisende Skildring som den, der er givet i Vatnsdøla Saga, har jeg ikke kunnet finde noget Sidestykke til. Jeg gengiver derfor dette Afsnit af Sagaen ordret, fordi Fortællingen, der Skridt for Skridt udmaler Suggestionens Virkning, aldeles ikke kræver nogen mer eller mindre tvivlsom Fortolkning.

Ingemund, der senere blev Stamfader til den store islandske Slægt Vatnsdølerne, havde deltaget i Slaget ved Hafursfjord paa Kong Haralds Side. Han drog derefter hjem til sin Fader, hvor han traf sin Fosterfader Ingjald, der indbød dem til et Gilde. »Ved dette Gilde lod Ingjald og hans Kone efter gammel Sæd anstille Seid, for at erfare deres tilkommende Skæbne, og havde derfor ladet en finsk Troldkvinde komme. Ingemund og hans Fostbroder Grim kom til Gildet med et stort Følge. Finnekvinden blev sat paa et ophøjet Sæde, der var udpyntet paa det bedste. Hver Mand gik fra sin Plads derhen, for at spørge hende om sin Skæbne; og hun spaaede da hver, hvorledes det skulde gaa ham, men det var langtfra, at de vare lige fornøjede med det Svar, de fik. Fostbrødrene blev siddende og gik ikke hen for at spørge hende; de sagde, at de brød sig ikke om hendes Spaadomme. Vølven sagde: 'Hvorfor spørge de unge Mænd dér ikke om sin Skæbne? De forekomme mig dog at være de mærkeligste af alle dem, som her ere komne sammen.' Ingemund svarede: 'Jeg har ingen Lyst til at vide min Skæbne forud.' 'Men jeg vil dog', sagde Vølven, 'sige dig den, uden at du spørger derom. Du vil komme til at bo i et Land, der hedder Island, hvilket endnu vide om er ubebygget; dér vil du blive en berømt Mand og gammel, og dine Efterkommere ville ligeledes blive berømte i det samme Land.' Ingemund sagde: 'Det passer ret godt, ti jeg har besluttet, aldrig at komme til det Sted; og jeg vilde ogsaa være en god Købmand, om jeg solgte mine mange og gode Slægtjorder, for at tage hen til de øde Bygder.' Finnekonen

svarede: 'Det vil ske, som jeg siger, og Mærke derpaa er, at det Billede, som Harald Haarfager gav dig i Hafursfjord, det er nu forsvundet af din Pung, og findes nu i det Holt, som du vil komme til at bebo; paa det er Frejr afbildet af Sølv; og naar du rejser din Gaard, saa ville mine Ord sandes.' Ingemund sagde: 'Hvis det ikke var en Fornærmelse mod min Fosterfader, saa skulde du faa Lønnen for din Spaadom i Hovedet, men siden jeg ingen Voldsmand er, saa faar det være.' Hun svarede, at han behøvede ikke at blive vred; men Ingemund sagde, at hun var kommen did i en ond Stund, hvortil hun igen svarede, at det vilde nok ske, enten det tyktes ham vel eller ilde.«

Ingemund var nu Vintren og Sommeren over hos sin Fader, og han fejrede derefter sit Bryllup, ved hvilken Lejlighed Kong Harald var tilstede. »Ingemund sagde da til Kongen: 'Jeg er vel fornøjet med mine Kaar, og det er en stor Hæder at have Eders Velvilje; men det løber mig dog bestandig om i Hovedet, hvad Finnekonen har spaaet om Forandring i mine Kaar, og jeg saa' dog helst, at det ej skulde sandes, at jeg skal forlade mine Fædrenejorder.' 'Der kan dog være noget i', sagde Kongen, 'om Frejr vil lade sit Billede komme ned dér eller lade sit Hæderssæde rejse dér.' Ingemund tilstod nu ogsaa, at han gad vide, om han vilde finde sit Billede, naar han kom til at rejse sine Højsædestøtter; og jeg vil ikke dølge, Herre, tilføjede han, at jeg agter at hente nogle Finner, som kan vise mig Landets Beskaffenhed, hvor jeg skal være, og at jeg tænker at sende dem til Island. Kongen svarede, at det kunde han gerne gøre, og efter hans Tanker vilde han tage derover.«

Ingemund søgte nu ved nogle troldkyndige Finners Hjælp at faa Underretning om Island. De gav ham ogsaa Besked om Landet og sagde, at han vilde blive nødt til selv at rejse derover. »Det er ogsaa min Hensigt,«

sagde han, »Skæbnen kan man dog ikke sætte sig imod. Han begavede derpaa Finnerne rundelig og lod dem drage bort. — Han blev nu nogen Tid rolig paa sine Gaarde, drog saa til Kongen og fortalte ham om sin Medfærd og sit Forsæt. Kongen svarede, at det kom ham ikke uventet; det var ikke let at undgaa, hvad bestemt var. Ingemund sagde, at saa var det, og han havde forsøgt alt, hvad han kunde. Kongen vedblev: 'I hvilket Land du end stædes, vil du blive æret og anset', og gav ham derpaa ligesom ellers en Hædersgave. Derpaa gjorde Ingemund et prægtigt Gæstebud for sine Venner og andre Høvdinger, bad under Gildet om deres Opmærksomhed og sagde derpaa: 'Jeg har besluttet at forandre min Stilling og drage til Island, mere fordi det er Skæbnens Vilje end af Tilbøjelighed; hvo der nu vil fare med mig, dem staar det frit for, men det skal ogsaa være enhver tilladt at blive her tilbage, hvis han hellere vil det'. Hans Ord fandt meget Bifald, og de sagde alle, at hans Bortrejse var dem et stort Tab, men faa vare mægtigere end Skæbnen.«

At Tildragelser af denne Art have været ret almindelige, ogsaa i senere Tider, ligger i Sagens egen Natur. »Sin Skæbne kan man ikke modstaa« — saafremt man tror, at Skæbnen virkelig er forud bestemt, og at det ikke nytter noget at kæmpe imod. Derved bliver det ogsaa forstaaeligt, hvorledes Astrologerne have kunnet indtage en saa fremragende Stilling Middelalderen igennem og helt op i den nyere Tid. Naar Fyrsterne holdt Hofastrologer, som ved alle vigtigere Begivenheder i Stjærnerne skulde granske Skæbnens Vilje, saa har dette naturligvis ikke blot været en Formsag. Man troede paa Astrologien, og man rettede sig efter Astrologernes Udsagn — derfor gik Horoskoperne, selvfølgelig, i Opfyldelse. Man har historiske Efterretninger om, at Fyrster have opfyldt sine ægteskabelige Pligter netop i det Øjeblik, der af Astrologerne var

udpeget som det gunstigste for en eventuel Tronarvings Undfangelse. Hvor der har hersket en saa blind Tillid til Divinationskunsten, dér har Suggestibiliteten aabenbart været paa sit højeste, og det kan ikke forbavse os, naar vi finde, at det ved en Fyrstes Fødsel opstillede Horoskop i mange Enkeltheder har vist sig at forudsige hans Skæbne rigtig. Mandens hele Liv, hans Tanker og Stemninger maa have været saaledes behersket af hans Viden om det tilkommende, at alt maatte opfyldes, som det var forudsagt. Var der spaaet ham Sejr i et Slag, saa opflammedes Modet ikke blot hos Fyrsten men hos hele Hæren; var der spaaet Nederlag, saa sank man hen i Modløshed — og Sejren eller Nederlaget blev naturlige Konsekvenser af den herskende Stemning. »Sin Skæbne kan ingen modstaa.«

Endnu i vore Dage gives der blinde Tilhængere af Astrologien, og da samme Aarsag altid har samme Virkning, saa gaa endnu til Stadighed Horoskoperne i Opfyldelse i Kraft af Suggestionen. Som Bevis herfor kan jeg anføre et Brudstykke af en Meddelelse, som jeg har modtaget fra en af disse moderne Stjernetilbedere: »Da Merkur var min Fødselsplanet, maa den have betydelig Indflydelse paa hele mit Liv. Men Merkur betyder, paa Grund af sin hurtige Bevægelse, Forandring, Rejser og Børn. Hele mit Liv har været præget heraf; jeg har uafladelig forandret Livsstilling, rejst Jorden rundt et Par Gange og opholdt mig mange Aar i andre Verdensdele. Nu var der Børnene tilbage. Fornylig traf jeg netop en Pædagog, paa hvis Anbefaling jeg blev antagen som Lærer ved en Skole; nu agter jeg at gøre Skridtet fuldt ud og læser for Øjeblikket til Skolelærerexamen — i fuld Overensstemmelse med mit Horoskop. Dette er jo dog klart nok, omendskønt jeg ikke tvivler om, at De vil kalde det Tilfældigheder.« Her gør min Hjemmelsmand mig dog

Uret. Alt dette er ikke Tilfældigheder, men det soleklareste Bevis paa Suggestionens Magt, som jeg nogensinde har faaet sort paa hvidt for.

Suggererede organiske Forandringer.

I det foregaaende har der udelukkende været Tale om Suggestionens Indflydelse paa Bevidsthedslivet og de dermed følgende Bevægelser af de vilkaarlige Muskler, som træde i Virksomhed ved enhver af Individets Handlinger. I Modsætning hertil staa de indre organiske Forandringer, Hjærtets og Blodkarrenes, Mavens, Tarmenes og Kjertlernes Tilstandsforandringer, som Individet ikke er Herre over, ikke kan fremkalde efter Behag. Dermed skal dog ikke være sagt, at disse Forandringer ikke ere afhængige af Bevidsthedstilstandene; det viser sig tvertimod, at bestemte sjælelige Tilstande altid ledsages af lovmæssige Forandringer i de forskellige Organer. En Anspændelse af Opmærksomheden vil saaledes forøge Hjærteslagets Hyppighed, medens en Slappelse af Opmærksomheden formindsker den. Henvendes Opmærksomheden paa en bestemt Del af Legemets Overflade, foregaar der en Forandring af Blodkarrenes Vidde paa dette Sted, saa at Blodtilstrømningen alt efter Omstændighederne forøges eller formindskes. Fremdeles ere vore Smagsfornemmelser saa konstant ledsagede af en Forandring i Spytafsondringen, at den blotte Erindring om en saadan Fornemmelse kan fremkalde de tilsvarende Forandringer. »Tænderne løbe i Vand« ved Erindringen om sure eller søde Frugter; Munden bliver tør ved Erindringen om noget bittert, osv. Endelig er enhver stærk Følelse ledsaget af udprægede Forandringer i hele Organismen; Aandedræt, Hjærteslag, Blodkarrenes Vidde og Tarmenes Bevægelser modificeres paa bestemt Maade under de forskellige Sindsbevægelser.

Og disse Forandringer indtræde ikke blot under en virkelig Affekt, der fremkaldes ved de forhaanden værende Omstændigheder; ogsaa den blotte Erindring om en saadan Sindsbevægelse vil give Anledning til de samme organiske Forandringer i formindsket Maalestok.

Alle disse Kendsgerninger vise, at der er en nøje Forbindelse mellem Bevidsthedsfænomenerne og hele Organismens Tilstand. Dermed er Muligheden givet for, at Suggestioner kunne have Indflydelse paa de organiske Tilstande. Det er naturligvis især fra Læger, »kloge Koner« og Kvaksalvere, at slige Suggestioner udgaa, og de ville i Almindelighed virke desto sikrere og kraftigere, jo større Patientens Suggestibilitet er, hvilket igen er afhængig af den Tillid, han nærer til Lægen. Allerede i Slutningen af det 13. Aarhundrede havde en Mand som Arnold Villanova klart indset, at det for Lægen væsenlig drejer sig om at have Patientens Tillid, saa vil han kunne udrette alt (jvf. II. S. 93). Og i vor Tid er der vel næppe nogen indsigtsfuld Læge, som ikke er klar over, at Suggestionen ofte er det halve ved Behandlingen af enhver Sygdom, mod hvilken der ikke haves specifike Lægemidler. Det drejer sig her ikke blot om nervøse Sygdomme, hvor Suggestionen, den psykiske Behandling, vel altid er det væsenligste. Ogsaa i de fleste andre Tilfælde vil Patientens Tillid til Lægen være af Betydning, og det tilmed i to Henseender. For det første vil den rolige Sindsstemning, som Lægens blotte Nærværelse kan fremkalde, i høj Grad støtte Organismen i dens Kamp mod Sygdommen. Medens Frygt og Angst ligefrem kan forværre en Sygdom, vil en glædelig Overraskelse eller en lykkelig Stemning ofte være gavnlig for en Sygdoms videre Forløb. Hvilken Betydning Frygten kan have selv overfor smitsomme Sygdomme, er klart udtalt i det bekendte østerlandske Sagn om Fyrsten og Koleraen. Fyrsten mødte en Dag Koleraen udenfor Byen og spurgte den, hvormange den havde isinde at

hente denne Gang. Tusind, svarede Koleraen. Da Koleraen igen drog bort fra Byen, mødte Fyrsten den atter og bebrejdede den, at den ikke havde holdt Ord; i Stedet for 1000 havde den taget 5000. Nej, svarede Koleraen, de 4000 har Frygten dræbt. — Paa den anden Side er det en bekendt Sag, at en lettere Sygdom, et mindre Gigtanfald, Hovedpine eller et lignende Ildebefindende sporløst kan forsvinde ved en glædelig Stemning. Det er saaledes forstaaeligt, at den tillidvækkende Læges Nærværelse alene ved den Sindsstemning, der fremkaldes, kan have en heldig Indflydelse paa Sygdommen.

Hertil kommer nu, at den forhøjede Suggestibilitet, som Tilliden fremkalder, paa mange Maader kan udnyttes af Lægen. Erfaringen synes at vise, at Forestillingen eller Forventningen om en bestemt legemlig Forandring i mange Tilfælde virkelig kan fremkalde denne Forandring i Løbet af kortere eller længere Tid. Hvorledes dette i hvert enkelt Tilfælde gaar for sig, vide vi ganske vist ikke. Men naar den blotte vilkaarlige Fremfantaseren af en Kulde- eller Varmefornemmelse i en bestemt Del af Legemet kan forandre Blodtilstrømningen til Stedet, saa er dermed givet, at Forestillinger kunne fremkalde mer eller mindre lokale organiske Forandringer, hvoraf da atter følger, at Forstyrrelser i Organismen maa kunne paavirkes ud fra Bevidstheden. Hvorledes dette iøvrigt gaar for sig, er her ganske ligegyldigt; for os drejer det sig kun om at slaa fast, at det kan ske. Og et direkte Bevis herfor have vi i den Omstændighed, at Fortidens Lægekunst dog virkelig formaaede at udrette noget, skønt den naturligvis var langt mere irrationel og ufuldkommen end vor. Vi vide jo, at Menneskeslægten gennem Aartusinder har hjulpet sig med Besværgelser og Tryllesange, med Relikvier, Amuletter og Sympatimidler i de allerfleste Sygdomstilfælde. Ofte slog disse magiske Midler naturligvis fejl, fordi det ikke er alle Sygdomme, der lade sig hæve ad psykisk Vej. Men hvor

en psykisk Behandling overhovedet er mulig, vil enhver Metode være brugbar, saafremt Patienten blot tror paa dens Virkninger. Det var ikke blot de homeriske Helte, som formaaede »ved Galder at stille Blodets Løb«; det samme kan endnu præsteres i vore Dage, men naturligvis kun i saadanne uoplyste Egne, hvor man stadig tror paa Tryllesangenes Magt. Som Bevis herfor offenliggør Stoll et Brev fra en schlesisk Præst, Standfuss, hvori Pastoren omtaler en magisk Kur, han selv har været Øjenvidne til:

»Ved Anlæget af en ny Kirkegaard i Schreiberhau i Riesengebirge blev det Krat ryddet, som dækkede den valgte Plads. En Dag var jeg ude hos Arbejderne og hørte nu, hvorledes en af dem raabte henover Pladsen: 'Er der nogen, som kan stille Blod?' En anden, som stod noget borte, svarede ja, og gik hurtig hen til den kaldende. Jeg fulgte ham og stillede mig saaledes, at jeg uden at forstyrre godt kunde se, hvad de to havde for. Den, der bad om Hjælp, havde med en skarp Øxe bibragt sig et dybt, stærkt blødende Saar i den venstre Haandflade. Den anden tog den saarede Haand i sin højre og mumlede nogle uforstaaelige Ord; om han ellers foretog sig noget, har jeg enten ikke set eller ogsaa kan jeg nu ikke mere erindre det, da Begivenheden ligger halvhundrede Aar tilbage i Tiden; dog tror jeg, at Haanden blev strøgen, medens der blev »læst« over den. Da den efter en eller to Minutters Forløb igen blev sluppen, traadte jeg nærmere, og saa nu tydelig, at Saaret slet ikke blødte mer, men havde blaa, svulne Rande. Om det lægtes hurtig og godt, véd jeg ikke, men i hvert Fald medførte Behandlingen ikke noget uheldigt Resultat.«

Hvor ligegyldig selve Behandlingen kan være, naar blot Patienten tror paa dens Virkninger, ser man maaske bedst af følgende Tildragelse. En Bonde konsulerede den berømte Læge, Fyrst Hohenlohe, for en Lamhed i Tungen, der naturligvis gjorde ham stum. Lægen vilde maale den

syges Temperatur og stak derfor et Termometer ind under Tungen paa ham. Men Bonden troede, at det var et Instrument, hvormed Tungen skulde opereres, og da Lægen tog Termometret bort, faldt Manden paa Knæ og udbrød med kraftig Røst: »Gud være lovet, jeg er rask, jeg kan igen tale.«

Naar Suggestioner i visse Tilfælde kunne have en saadan næsten øjeblikkelig Virkning, er det let at forstaa, at en stadig virkende Suggestion i Tidens Løb maa kunne udrette utrolige Ting. I denne Retning have Amuletterne sikkert spillet en stor Rolle. Bæres en Amulet som Forebyggelsesmiddel mod en bestemt Sygdom, vil den naturlig fjærne Frygten for denne Sygdom, og Betydningen deraf have vi allerede set. Hvis en Amulet derimod anlægges til Helbredelse af en Sygdom, saa vil den aabenbart virke som en stadig gentagen Suggestion, hvergang Individet mærker dens Existens. Som oftest bæres en saadan Genstand umiddelbart paa Kroppen under Klæderne; ved enhver Bevægelse vil dens Tryk eller Gnidning paa Huden blive følelig, og denne Fornemmelse vækker hos Patienten en bestemt Forestilling. Det er da intet Under, at en Suggestion, som paa denne Maade uophørlig gentages, virkelig i Tidens Løb kan have kraftige Virkninger. I Oldtiden havde man til dette Brug Besværgelser, skrevne paa Sten- eller Metalplader; i Middelalderen anvendtes alt efter Omstændighederne Helgenrelikvier eller magiske Sigiller; nu bruger man Voltakors — Amulettens Beskaffenhed er saaledes ganske ligegyldig, det kommer kun an paa Patientens Tro. Og ligesom det er hævet over enhver Tvivl, at Nutidens Voltakors virkelig i mange Tilfælde have medført Helbredelse, saaledes have vi heller ingen Grund til at betvivle Virkningen af Fortidens Amuletter. De have været ligesaa »elektriske« som Voltakorsene, der sikkert kun virker elektricerende paa Patientens Fantasi.

Kan Suggestionen virke til Gavn, maa den ogsaa kunne benyttes til at anstifte Ulykker. Den store Magt, som man til alle Tider har tillagt Forbandelsen, har saaledes været rent suggestiv. Paa forskellige Sydhavsøer benytter man den endnu til at tage en højst raffineret Hævn over en personlig Fjende; Metoden kaldes »at bede død«. Under visse højtidelige Ceremonier nedkaldes Forbandelsen over den paagældende Uven; naar han nu faar Underretning om, hvad der er sket, vil Frygten for den højtidelige Forbandelse fremkalde saa voldsomme Forstyrrelser i hele Organismen, at han i Almindelighed virkelig dør i Løbet af et Par Maaneder. Paa samme Maade, ved Suggestionens Magt, virker aabenbart den saakaldte »Billedfortryllelse«, der har været anvendt fra Kaldæernes Dage helt op i Middelalderen, og som ogsaa kendes af de fleste vilde Folkeslag (I. S. 29 & 52). Naar en Mand faar Underretning om, at der er udført en eller anden dræbende Handling med hans Billede, saa vil denne Suggestion naturligvis kunne slaa ham ihjæl, hvis han tror paa Handlingens magiske Virkninger.

Under særlig gunstige Vilkaar kommer den psykiske Terapi til at virke, naar den kan tage den religiøse Tro i sin Tjeneste. Suggestibiliteten naaer derved et Højdepunkt, som den blotte Tillid til et Menneskes Magt kun sjældent kan fremkalde. Vi vide da ogsaa, at Lægebehandlingen i visse Guddommes Templer, den saakaldte »Tempelsøvn«, til alle Tider har været højt anset og havt Ry for at fremkalde rent mirakuløse Helbredelser, som Guddommen naturligvis fik Æren for. I Tidens Løb have disse helbredende Guddomme skiftet Navne, men Behandlingsmaaden og dens Virkninger er i alt væsenligt den samme. Grækerne anraabte Apollo og Æskulap, Ægypterne Serapis; i vore Dages Lourdes henvender man sig til »l'immaculée conception«, men det er kun uvæsenlige Navneforskelle; i Hovedsagen har intet forandret sig.

Den syge møder paa det hellige Sted i høj Grad suggestibel ved sin Tillid til Guddommen, og denne Suggestibilitet oparbejdes nu ved alle tænkelige Midler til et extatisk Højdepunkt. Synet af Votivtavlerne, rejste til Minde om lykkelige Helbredelser, Musiken, Processionerne, Søvnen paa det indviede Sted, den hele religiøse Atmosfære, alt bidrager til at spænde Troen, Haabet og Forventningen om Helbredelse til det højeste. Er Sygdommen nu blot af den Art, at den overhovedet kan paavirkes ad psykisk Vej, kræves der sædvanlig kun en tilfældig Omstændighed, f. Ex. den syges Tro paa, at Helbredelsen vil indtræffe til et bestemt Klokkeslet, for at Patienten pludselig, som ved et Mirakel, skal blive befriet for sine Lidelser. Saaledes vare Forholdene, saa vidt man véd, i de græske Templer (I. S. 73), og saaledes ere de endnu i Lourdes. Med mesterlig Kunst har Zola skildret dem i sin berømte Roman »Lourdes«, der kan betragtes som et rent historisk Aktstykke, naturligvis bortset fra de forskellige optrædende Personer.

Hvad nu selve Mirakelkurene angaa, saa ere de i Virkeligheden ikke mere mirakuløse, end saa mange andre af den psykiske Terapis Resultater. Den nylig afdøde, engelske Læge A. Meyrs har gennemgaaet Lourdes-Annalerne og lignende Beretninger andetsteds fra, og han kommer til det Resultat, at der ikke foreligger noget Tilfælde, hvor der sikkert er konstateret Virkninger, som overskride, hvad der under gunstige Omstændigheder kan naas ved psykisk Behandling. Sin mirakuløse Karakter faa Helbredelserne paa disse Steder nærmest derved, at man aldrig gør sig den Ulejlighed at undersøge de syge og at afgøre, hvorvidt der foreligger en virkelig organisk Beskadigelse eller blot en Forstyrrelse af de nervøse Funktioner. De sidste kunne helbredes ad psykisk Vej, de første derimod ikke. Medens altsaa Helbredelsen af nervøse Forstyrrelser kun er naturlig og forstaaelig, vilde

en organisk Læsions Helbredelse være et virkeligt Mirakel — men noget saadant er endnu aldrig konstateret. I fremragende Lægers Praxis forekommer der adskillige Sidestykker til endog de vidunderligste af Lourdes-Annalernes »Mirakler«. (jvf. S. 292—93.)

Hvad der saaledes er konstateret om Helbredelser paa særlig indviede Steder, gælder ogsaa om dem, der udføres af de nu og da opdukkende Mirakelmagere, som i Henhold til et eller andet Skriftsted paatage sig at kurere Folk ved »Tro«, d. v. s. ved Bønner og Anraabninger, ved Haandspaalæggelse, Salving etc. I Amerika ere disse Fremtoninger ikke sjældne, men vi behøve ikke at søge saa langt bort for at finde Exempler; blandt alle nulevende Mirakelmænd er Fredrik August Boltzius i Sverrig vistnok den, hvis Ry er naaet videst. Han er født 13. Maj 1836 i Grava Sogn i Wärmlands Len tæt ved Karlstad. Faderen, der var Ombudsmand for Lenet, ejede her to store Landejendomme; men han forfaldt til Drik og mistede efterhaanden alt, saa at Sønnen ved Faderens Død var henvist til at arbejde hos fremmede. 1864 blev han »vakt«, men trykket af sin Syndserkendelse blev han angreben af en Selvmordsmani; da hans gentagne Forsøg paa at berøve sig Livet imidlertid mislykkedes, besluttede han at ofre sig for Næstens Vel. I henved en Snes Aar vandrede han om i Landet som Handelsmand, og overalt, hvor han kom hen, helbredte han de syge, som havde Troen, ved Bøn, Salving med Olje og Haandspaalæggelse i Henhold til Jak. V, 14—15 — et iøvrigt meget uklart Skriftsted. 1884 vakte han megen Opsigt ved i Stokholm at udføre nogle heldige Kure paa højtstaaende Personer, der vare opgivne af Lægerne; ved Understøttelse af sine fornemme Velyndere saa' han sig nu i Stand til at slaa sig ned i sin Fødeegn som Mirakelmager, og der gik snart saa stort Ry af hans Virksomhed, at syge fra hele Norden ja endog fra Amerika strømmede

sammen her. I lang Tid har der været indtil 200 syge daglig hos Boltzius, som ved frivillige Gaver af de helbredede var i Stand til at give de fattige frit Ophold.

Det er sikkert, at Boltzius har helbredet mange af den Art Sygdomme, som overhovedet kunne helbredes ad psykisk Vej. Men der fortælles ogsaa, at han har skaffet blinde og døve deres Sanser, helbredet spedalske og faaet tabte Lemmer til at voxe frem igen. Og mærkelig nok siges dette ikke blot af Folk, som aldrig have set noget til hans Virksomhed, men ogsaa af selve de paagældende Patienter. Hvorledes det forholder sig hermed, har Lægen E. Thorelius oplyst i et fortræffeligt lille Skrift: «Boltzianismen, ett skandinavisk Kulturbild«, Karlstad 1888. Thorelius har i lang Tid opholdt sig hos Boltzius, havt Lejlighed til at undersøge de syge og kender saaledes Forholdene paa første Haand. Efter hans Fremstilling drejer den hele Behandling sig om at tilvejebringe en extrem Suggestibilitet eller hypnotisk Henrykkelsestilstand, i hvilken Troen paa Helbredelse virkelig fremkalder Miraklet i saadanne Tilfælde, hvor Helbredelse overhovedet er mulig. Til at bevirke denne forhøjede Suggestibilitet bidrage naturligvis for det første de overdrevne Rygter, som cirkulere om Boltzius' Virksomhed; den syge kommer til ham med en højt spændt Forventning, og da det hos Boltzius er en Lov, der haandhæves med den største Strænghed, at der aldrig maa tales om de mislykkede Kure, saa bliver Patienten i sin Tro. Dertil kommer nu den hele religiøse Atmosfære paa Stedet; Boltzius' lange Prædikener, der væsenlig bestaa af Skriftsteder, og den evindelige Salmesang. I Forværelset til Boltzius' Modtagelsesrum ser den syge et Utal af Krykker og Bandager, som »de helbredede« have efterladt sig; derved styrkes atter Troen paa Helbredelsens Mulighed. Selve Behandlingen, som Patienten nu bliver Genstand for, maa nødvendigvis bringe Extasen til sit højeste, hvis

den da ikke ligefrem bevirker en hypnotisk Tilstand. Den syge smøres med Olje og gnides med Hænderne af Boltzius, som samtidig anraaber ja ligefrem bestormer Himlen med Bønner og blæser paa den syge for at uddrive Sygdommens onde Aander. Kommer Patienten sig nu ikke ved denne Behandling, saa medfører den i al Fald — som en Slags posthypnotisk Suggestion — at Patienten til sin Dødsdag lever i den Indbildning, at han er ifærd med at komme sig.

Thorelius har undersøgt et stort Antal blinde og døve, Krøblinger og spedalske, som ikke blot efter Boltzius' Paastand vare helbredede, men som virkelig selv levede i denne Tro endog mange Aar efter. Den omhyggelige Lægeundersøgelse førte naturligvis til det Resultat, at der ikke var foregaaet nogensomhelst Forandring til det bedre i deres Tilstand.

Hypnose og Autohypnose.

Hypnosens almindelige Karakter.

Blandt de mange sjælelig-legemlige Forandringer, der kunne fremkaldes ved Suggestion, er Søvnen maaske den, der lettest indtræder. Mange Mennesker kunne blive søvnige og begynde at gabe blot ved at se andre gøre det. Det er derfor ogsaa naturligt og forstaaeligt, at de fleste Mennesker kunne bringes til at sove, naar man beskriver Søvnens Fænomener for dem: Lemmernes Mathed og Slaphed, Øjelaagenes Tyngde, Aandedrættets langsomme og dybe Gang. Naar denne Tale nu tillige understøttes ved et mageligt Sæde, og naar alle forstyrrende Indtryk, som kunne fængsle Opmærksomheden, holdes borte, saa vil det sjældent vare længe, før Individet

føler Tilbøjelighed til at sove, forudsat at han ikke ligefrem sætter sig til Modværge mod Suggestionen ved at tænke paa andre Ting. Paa denne Maade, ved at suggerere Søvn, skal man kunne bringe omtrent 90 % af Menneskene til at falde i Søvn. Men hvad der er sagt om Suggestibiliteten i Almindelighed gælder naturligvis ogsaa her: ikke alle ville under de nævnte Forhold lige let falde i Søvn, fordi de forskellige Individers Suggestibilitet er forskellig. Og da den desuden er i høj Grad relativ, vil det heller ikke være enhver, som ved en Suggestion kan bringe en anden til at sove.

Den ved Suggestion frembragte Søvntilstand kaldes Hypnosen. Den adskiller sig fra den naturlige Søvn ved Opmærksomhedens ejendommelige Tilstand. Medens Opmærksomheden i den normale Søvn er fuldstændig slappet, er den her ensidig koncentreret paa Hypnotisøren — den Person, som har fremkaldt Hypnosen — og de Paavirkninger, som udgaa fra ham. Søvnen bliver saaledes kun partiel, delvis, idet de Sanseomraader, paa hvilke Opmærksomheden er rettet, endnu ere modtagelige for Paavirkninger. Iøvrigt kan Søvnens Dybde være meget forskellig, og jo dybere den er, desto mere ensidig viser Opmærksomheden sig at være rettet, idet stadig flere Sanseomraader blive uimodtagelige for Paavirkninger. I de lettere Former af Hypnose ere sædvanlig de lukkede Sanser, Syn, Smag, Lugt og maaske Muskelsansen, uimodtagelige, medens Berøringssanserne og Hørelsen endnu kunne paavirkes. Bliver Søvnen dybere, vil den hypnotiserede tilsidst kun kunne modtage Paavirkninger gennem Øret, og i den dybeste Hypnose indtræder sluttelig det Fænomen, som kaldes »isoleret Rapport«. Det bestaar deri, at den hypnotiserede kun hører, hvad Hypnotisøren siger, medens hele den øvrige Omverden — ligesom ved den normale Søvn — slet ikke existerer for den sovende.

Ved Opmærksomhedens ensidige Koncentration paa Hypnotisøren i Forbindelse med den Omstændighed, at Individet iøvrigt sover, kunne vi nu forklare alle Hypnosens Ejendommeligheder. Disse kunne med et Ord karakteriseres derved, at Suggestibiliteten er i høj Grad forøget, og det desto mere, jo dybere Hypnosen er. Ti Suggestibiliteten beror jo netop derpaa, at Individet ikke vilkaarlig kan rette Opmærsomheden, naar denne paa en eller anden Maade er fængslet. Men jo dybere Søvnen er, jo færre Sanseomraader og jo ringere en Forestillingsmasse den hypnotiserede har til sin Raadighed, desto mindre vil han i sin egen Bevidsthed kunne finde Motiver til en vilkaarlig Retning af Opmærksomheden; med andre Ord: Suggestibiliteten voxer, jo dybere Hypnosen bliver. Saalænge Hypnosen endnu er let, vil Individet til en vis Grad være Herre over sin sjælelige Tilstand; han kan endnu vilkaarlig rette sin Opmærksomhed indenfor de Forestillingsomraader, der ikke sove. Derfor modtages heller ikke enhver Suggestion paa dette Stadium; Individet kan sætte sig til Modværge mod de Forestillinger, som man forsøger at indskyde ham. Det mest karakteristiske Fænomen for den lette Hypnose er, at Individet har tabt Herredømmet over sine vilkaarlige Bevægelser; Øjnene kunne ikke lukkes op, Lemmerne ere kataleptiske, d. v. s. bevare de Stillinger, som man giver dem. Synsbilleder, Lugt- og Smagsfornemmelser kunne rimeligvis heller ikke vilkaarlig fremkaldes, hvad vi strax skulle se nærmere Beviser for. Efterhaanden som Hypnosen skrider videre og bliver dybere, vil ogsaa den vilkaarlige Opmærksomhed blive mere begrænset; tilsidst er den fuldstændig ophævet. Suggestibiliteten er nu komplet, saa at Individet modtager enhver Forestilling, som Hypnotisøren indskyder ham; Individet kan intet af sig selv, men er fuldstændig undergivet Hypnotisørens Herredømme.

Verbalsuggestionen er ikke det eneste Middel, hvorved Hypnose kan fremkaldes. Mange Hypnotisører bruge til dette Øjemed at lade Individet stirre paa en skinnende Genstand, eller de udføre saakaldte »magnetiske« Strygninger, som bestaa i, at Hypnotisøren fører sine Hænder med langsomme, regelmæssige Bevægelser fra Hovedet nedover langs Individets Krop, som dog ikke berøres. Det væsenligste ved disse Metoder synes at være de ensartede, vedholdende Sansepaavirkninger, som altid have noget søvndyssende ved sig. Mange Mennesker kunne saaledes komme i en hypnotisk Tilstand alene ved at lytte til en stadig gentagen Lyd, Regndraabers Plasken, et Urs Dikken el. lign. Selv en vedholdende, ulidelig Smerte synes, som vi i det følgende skulle se, at kunne fremkalde Hypnose. Flere af disse Hypnotiseringsmetoder kræve aabenbart, som det let ses, slet ikke nogen Hypnotisørs Nærværelse; ved Fixation af en skinnende Genstand eller lignende Midler kan et Menneske meget godt selv bringe sig i Hypnose. Tilstanden kaldes i saa Fald Autohypnose, men adskiller sig iøvrigt fra den almindelige Hypnose kun derved, at den hypnotiserede ikke behøver at staa i Rapport til noget andet Menneske. Autohypnosen er derfor ikke uden Fare, fordi den manglende Rapport kan gøre det meget vanskeligt for Individet at blive vækket igen. Men Folk, som hyppig have været hypnotiserede, kunne endog sætte sig i Hypnose alene ved et levende Ønske eller en Forventning om dens Indtræden; hvorledes disse og andre autohypnotiserede iøvrigt forholde sig under Hypnosen vil nærmest være afhængig af, hvilke Forestillinger deres Opmærksomhed har været henvendt paa ved Hypnosens Begyndelse. Disse Forestillinger kunne under Hypnosen virke som Autosuggestioner og give Anledning til ganske lignende Fænomener, som hos andre hypnotiserede fremkaldes ved Suggestioner fra Hypnotisøren.

Vi gaa nu lidt nærmere ind paa de ejendommelige Forandringer, som Hypnosen medfører paa de forskellige sjælelige Omraader. Derved faa vi ogsaa Lejlighed til i Enkeltheder at paavise, at alle de hypnotiske Fænomener virkelig lade sig forklare ud fra den her givne Opfattelse af Hypnosen som en partiel Søvntilstand, i hvilken Suggestibiliteten er stærkt forhøjet paa Grund af Opmærksomhedens ensidige Koncentration. Ved denne Behandling tage vi fornemmelig Hensyn til Sansningen, Forestillingsreproduktionen, de vilkaarlige Bevægelser og de organiske Forandringer. Om en udtømmende Undersøgelse af alle disse Forhold kan der dog ikke være Tale her; vi gaa kun ind paa det, der direkte har Betydning for vort specielle Emne, Overtroen.

Som forstaaeligt er, viser der sig en væsenlig Forskel mellem de sovende og de vaagne Sanser under Hypnosen. Det er allerede omtalt, at de sovende Sanser ere ganske uimodtagelige for Paavirkninger; denne Uimodtagelighed kan stige til fuldstændig Anæstesi d. v. s. Individet mærker ikke den ringeste Smerte selv ved voldsomme Indgreb i Organismen. Paa dybt hypnotiserede har man saaledes kunnet udføre store kirurgiske Operationer ligesaa sikkert som under en Kloroformbedøvelse. Paa den anden Side ere de vaagne Sanser, under den dybe Hypnose specielt Hørelsen, gerne hyperæstetiske, skærpede, saa at Individet opfatter Paavirkninger, som det i vaagen Tilstand ikke vilde være i Stand til at mærke. Det er denne Omstændighed i Forbindelse med den uvilkaarlige Hvisken, som let opstaar, naar man i nogen Tid fastholder en enkelt Forestilling i Tanken, der har givet Anledning til Troen paa Tankeoverføring (jvf. S. 123). Det er dog ikke alene Hørelsen som under disse Forhold kan være skærpet. Ved Suggestioner fra Hypnotisøren — hos hyppigt hypnotiserede ogsaa ved Autosuggestioner — kunne andre Sanser, f. Ex. Berøringssanserne eller Synet, vækkes og vise sig hyper-

æstetiske. I Overtroens Historie har denne Skærpelse af de hypnotiseredes Sanser spillet en stor Rolle, idet det væsenlig er den, der har været Aarsag til Troen paa Somnambulernes magiske Evner.

Medens de sovende Sanser ere uimodtagelige for ydre Paavirkninger, kan der dog godt opstaa Erindringsbilleder paa disse Sanseomraader. Ligesom f. Ex. en stærk Lyd under den normale Søvn kan trænge frem til Bevidstheden og sætte en Drøm i Gang, saaledes kan ogsaa Hypnotisørens Ord fremkalde Synsbilleder, Lugt- og Smagsfornemmelser hos den hypnotiserede. Og ligesom Drømmebillederne under Søvnen ere hallucinatoriske, fordi Individet ikke selv er Herre over dem, saaledes vil denne Omstændighed ogsaa medføre, at de Forestillinger, som suggereres den hypnotiserede, blive Hallucinationer med fuldt Virkelighedspræg. Man antager i Almindelighed, at Hallucinationer kun kunne suggereres i den dybe Hypnose. Det er dog ikke ganske korrekt; saasnart en Sans sover, maa enhver Forestilling, som fremkaldes paa dette Omraade, blive hallucinatorisk. I Overensstemmelse hermed har jeg ogsaa fundet, at man allerede i den letteste Hypnose kan fremkalde Smags- og Lugthallucinationer, naar man blot sørger for at give Suggestionen i en saadan Form, at Individet ikke kan kontrollere Forestillingen ved de vaagne Sansers Hjælp. Af et tomt Glas drikker den let hypnotiserede med stor Fornøjelse Vin, eller hvad man nu finder paa at fortælle ham, at det indeholder. Og ubehageligt lugtende Stoffer indaandes med Velbehag, naar man blot siger, at de lugte godt. Man kunde muligvis herimod indvende, at Individet slet ikke er hallucineret, men kun af Velvilje lader, som han tror mig paa mit Ord. Denne Indvending har dog ikke stort at sige, da mit Bevis for, at den hypnotiserede virkelig hallucineres, er saa direkte og positivt som vel mulig, nemlig pletysmografiske Kurver, som vise en udpræget

Lysttilstand. Men vil man under de samme Forhold fremkalde en Synshallucination, saa mislykkes det, fordi den let hypnotiserede véd, at hans Øjne ere lukkede, og at han følgelig ikke kan se. Han ler ligefrem af Hypnotisøren, naar denne i den lette Hypnose vil suggerere en Synshallucination. Det lykkes først, naar Muskel- og Berøringssanserne sove, saa at Individet mister Bevidstheden om Organismens Tilstand.

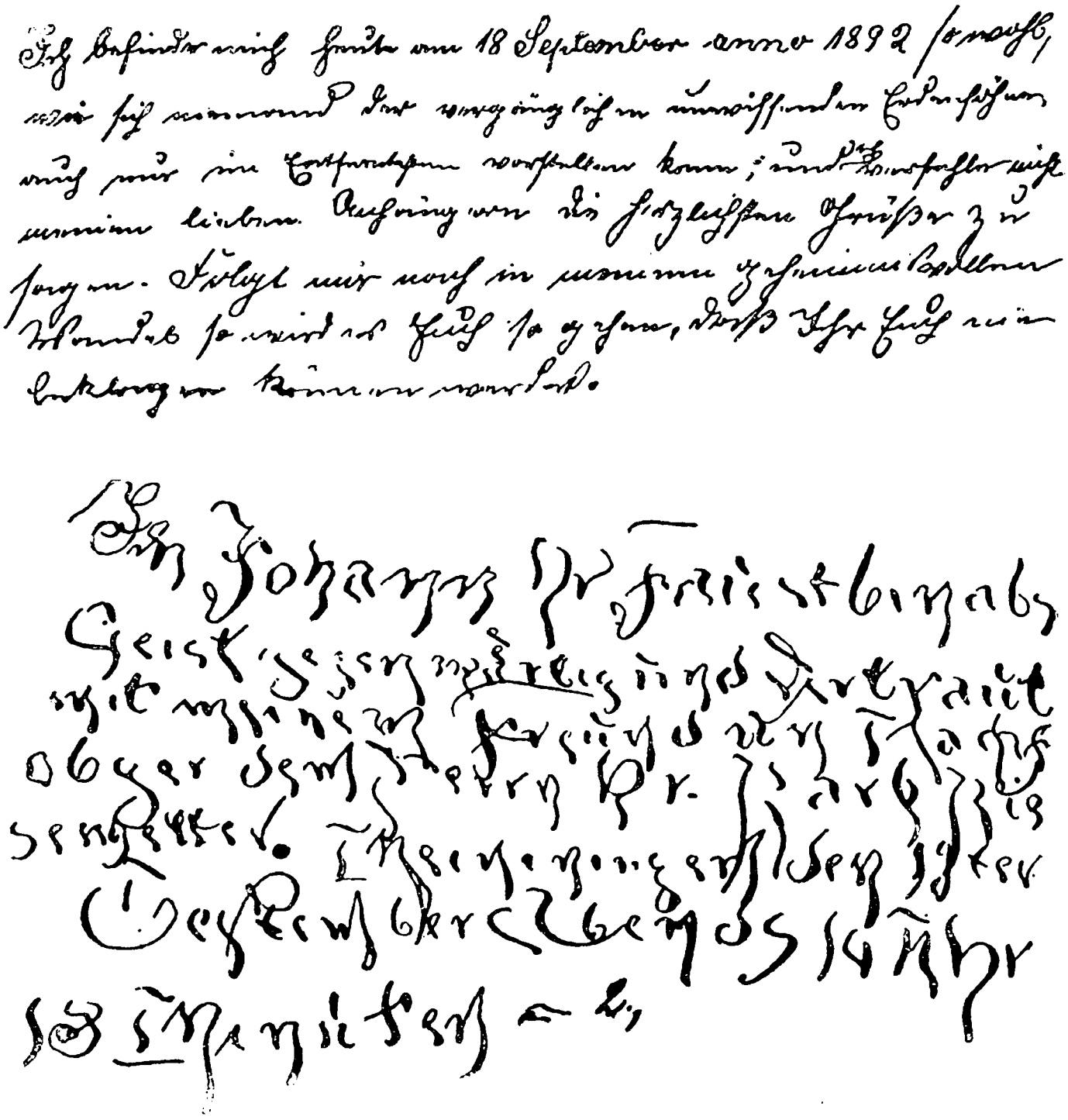
Hukommelsen er sædvanlig skærpet under Hypnosen. Mange Ting, endog ganske ubetydelige Tildragelser, som Individet slet ikke kan gøre Rede for i vaagen Tilstand, huskes fuldstændig under Hypnosen. Dette hænger rimeligvis ogsaa sammen med Opmærksomhedens ensidige Koncentration. Giver man den hypnotiserede Ordre til at huske noget, saa dukker det op for ham, fordi Opmærksomheden forfølger det givne Spor uden at kunne afledes ved uvedkommende Forestillinger. Under Hypnosen er der altsaa Hypermnesi tilstede, men efter den dybe Hypnose er der i Almindelighed Amnesi, fuldstændig Mangel paa Erindring om, hvad der er passeret. Erindringen herom genvindes dog i den følgende Hypnose.

Naturligvis kan man under Hypnosen, endnu lettere end i vaagen Tilstand, suggerere Handlinger og bestemte organiske Forandringer. Herpaa beror Hypnosens store Betydning for Lægekunsten, men dette behøve vi ikke at gaa nærmere ind paa. Ti hvad der kan udrettes ved Suggestioner i den Retning have vi allerede tilstrækkelig paavist i det foregaaende; en mere detailleret Behandling af den psykiske Terapi ligger ganske udenfor vor Opgave.

Af særlig Interesse er dog en bestemt Art af legemlige Forandringer, de saakaldte Personlighedsændringer, der kunne fremkaldes i den dybe Hypnose. Det er allerede tidligere (S. 145) omtalt, hvorledes Jegbevidstheden væsenlig beror paa de talrige Fornemmelser, som vi hvert

Øjeblik modtage fra alle Punkter af Organismen. Enhver Forandring i Organismens Tilstand vil medføre Forandringer i disse Organfornemmelser, og dermed varierer Jeget igen til en vis Grad. Alene et let Ildebefindende kan forvandle den energiske og arbejdsomme til et svagt Væsen, der er uoplagt til alt Arbejde; med Genvindelsen af Sundheden vender Livsmodet og Arbejdslysten tilbage. Men ikke engang saa meget behøves, for at Jegets Forandringer skulle blive mærkelige. Man er et andet Menneske i en stram Uniform med stivt Halsbind end i den mageligere civile Dragt; man er et andet Menneske i Vandstøvler end i Dansesko. Selv om man ikke skænker sin Paaklædning den mindste Opmærksomhed, faar man dog stadig Fornemmelser fra Legemets Overflade, og med en forandret Beklædning variere ogsaa disse Fornemmelser og dermed hele Jeget til en vis Grad. I den dybe Hypnose, ligesaa vel som i den dybe normale Søvn, ophøre nu alle disse Organfornemmelser og dermed ophæves Jegbevidstheden. Hvis man nu hos den hypnotiserede fremkalder en Række Organfornemmelser, der ikke svare til hans eget Jeg, saa bevirker man derved den Hallucination, at han er en anden Personlighed. Erfaringsmæssig lader dette sig gøre paa den Maade, at man ligefrem suggererer ham, at han er en anden Person, Skoledreng, General, Præst osv. Saa vidt Individets Evner strække til, vil han nu virkelig tænke, føle og handle som den Person, man har suggereret ham at være. Selv den bedste Skuespiller vil vanskelig kunne give en saadan bestemt Rolle fuldkomnere, ti den hypnotiserede spiller ikke Komedie med Bevidsthed om, at han i Virkeligheden er en ganske anden Person end den, som hans Hypnotisør beordrer ham til at agere; han er til en vis Grad denne Person. Hvor dybt Forandringen gaar, hvorledes Organismen helt igennem modificeres ved en saadan Suggestion,

ser man bedst deraf, at selv Haandskriften forandres i Overensstemmelse med den suggererede Karakter. Forsøg i denne Retning ere ofte anstillede, stadig med samme Resultat. Som Exempel skal jeg kun anføre et Forsøg, som den bekendte okkultistiske Forfatter Kiesewetter an-

stillede med en ung Mand, hvem han suggererede, at han var Dr. Faust, der sad og skrev i Fausttaarnet i Maulbronn. Øjeblikkelig antog Menneskets Haandskrift en middelalderlig Karakter, fuldstændig forskellig fra hans normale Haandskrift, som vedføjede Prøver vise.

Hos mange Individer er det muligt at faa forskellige Suggestioner udførte ikke blot under Hypnosen, men ogsaa posthypnotisk, efter Opvaagningen. I dette Øjemed behøver man kun at meddele den hypnotiserede, at et eller andet vil ske en bestemt Tid efter Opvaagningen; hvis Individet overhovedet egner sig for den Art Forsøg, vil man se Suggestionen blive realiseret til det fastsatte Tidspunkt ligesaa sikkert, som om man havde beordret den udført strax under Hypnosen. Vi skulle ikke fordybe os i Enkelthederne ved disse ejendommelige Forhold; til Belysning af Sagen anfører jeg blot et enkelt Exempel, som tillige vil lette Forstaaelsen af noget, der tidligere er berørt.

Under Hypnosen havde jeg engang, for flere Aar siden, givet en ung Student den posthypnotiske Suggestion, at det ikke vilde være ham muligt at stryge en Tændstik i Laboratoriet, hvor Forsøgene fandt Sted. Suggestionen realiseredes strax, men ikke nok dermed. Skønt det slet ikke havde været min Mening, saa viste det sig, at det i henved et halvt Aar var ham ganske umuligt at stryge en Tændstik, naar jeg bad ham gøre det og blot i den Tone, hvori jeg udtalte Opfordringen, lagde den mindste Tvivl om, at det vilde lykkes for ham. I det daglige Liv voldte Tændstikkerne ham aldrig Bryderi, og da han efter et halvt Aars Forløb ophørte at arbejde i Laboratoriet, saa at jeg kun sjældent saa' ham, tabte Virkningen sig snart. Men saalænge den bestod, var den ham naturligvis ret ubehagelig, fordi han ofte blev til Latter for tilfældige Besøgende, hvem jeg viste Experimentet. Denne lille Tildragelse er ganske lærerig. Naar nemlig en suggestiv Eftervirkning kan vedblive at bestaa, tiltrods for at den er ubehagelig for det paagældende Menneske, saa maa den naturligvis saa meget lettere kunne vedvare i lang Tid, naar den angaar noget behageligt, som vedkommende selv ønsker. Det er derved for-

staaeligt, at en syg, som har været under en kraftig hypnotisk Behandling hos en Mirakelmager, hele Livet igennem kan tro paa sin snarlige Helbredelse og mærke Bedring, selv om der ikke er og ikke kan indtræde nogensomhelst Forandring i Tilstanden.

Hypnosens Betydning for Overtroen.

Paa Overtroen have de hypnotiske Fænomener fortrinsvis havt den Indflydelse, at de i høj Grad have bidraget til at styrke Troen paa og Tilliden til visse Anskuelser. Det har været meget forskelligartede Opfattelser, som man til de forskellige Tider har ment at finde Bekræftelse paa ved Hypnosen. Da man aldeles ikke forstod, paa hvilke Kræfter de hypnotiske Virkninger beroede, har man altid fortolket dem i Overensstemmelse med de Teorier, som netop vare herskende. Det er vel fortrinsvis Lægerne, som ved Behandlingen af syge have været udsat for at fremkalde Hypnose, naturligvis uden at de havde mindste Anelse om, at de bragte Patienten i en abnorm Tilstand. Derfor er det ogsaa især de til Lægebehandlingen knyttede overtroiske Forestillinger, som ere bestyrkede ved de hypnotiske Fænomener. Desuden mener man, at Hypnosen, ligeledes ganske ufrivillig, har spillet ind med under Hexeprocesserne; her blev Fænomenerne naturligvis betragtede som Djævelens Værk. Og i den nyeste Tid har Autohypnosen havt en væsenlig Andel i de Vidundere, som de spiritistiske Seancer have havt at opvise; i Overensstemmelse med de herskende Teorier bliver det nu selvfølgelig »Aanderne«, der faa Æren af de Resultater, som Mediets abnorme Bevidsthedstilstand producerer. — Vi ville nu i al Korthed gennemgaa de Forhold, hvorunder de hypnotiske Fænomener til forskellige Tider have været iagttagne.

Hypnosen i Lægekunsten. Ved de gamles Tempelsøvn véd man, at Salvinger og Strygninger med Hænderne have været anvendt i ikke ringe Udstrækning (1. S. 74). Da disse Strygninger ere et overmaade virksomt Middel til at fremkalde Hypnose, er det mer end sandsynligt, at de syge derved ofte ere bragte i en hypnotisk Tilstand. Helbredelsen kan saa være indtraadt i Kraft af en Autosuggestion i alle saadanne Tilfælde, hvor Helbredelse overhovedet har været mulig. Patienten har jo troet paa, at Guderne vilde helbrede ham, og denne Tro kan medføre det ønskede Resultat. Hvor lignende Midler anvendes i vore Dage, f. Ex. hos Mirakelmagerne, blive Virkningerne naturligvis ogsaa de samme. Thorelius siger rent ud, at de syge hos Boltzius sættes i en hypnotisk Henrykkelsestilstand; Salvingen og Bønnerne samvirke her til at frembringe en Hypnose, hvorunder Suggestionerne kunne virke langt kraftigere end i vaagen Tilstand.

Under Navnet den dyriske Magnetisme fylder Hypnosen et særligt Kapitel af Lægekunstens Historie. Den første Spire til Teorien om den dyriske Magnetisme finder man i Paracelsus' Anvendelse af den gamle Lære om de ensartede Tings gensidige Tiltrækning (II. S. 167). Det, der antoges at virke tiltrækkende, kaldte Paracelsus Magneten, og hele den ejendommelige Behandling af Sygdomme ved Sympatimidler er direkte udsprungen af disse teoretiske Anskuelser. Paracelsus' Lære blev videre udviklet og sat i System af J. B. van Helmont og Robert Fludd, medens den paa den anden Side ogsaa fandt talrige Modstandere. Nyt Liv fik disse gamle Teorier ved Franz Anton Mesmer. Han blev født 1734 i Stein ved Weiler am Rhein, fik en klosterlig Opdragelse og skulde studere Teologi, hvad der dog ikke tiltalte ham. Allerede tidlig beskæftigede han sig med Filosofi, fik saa Lov til at studere Jura og gik i den Anledning til Wien. Efter sex Aars Forløb blev han dog ogsaa ked af Juraen,

gav sig til at studere Medicin, og fik 1766 den medicinske Doktorgrad for en Afhandling: »de influxu planetarum in hominem«. Heri opstiller han en Række Sætninger, som han fornemmelig har laant fra Paracelsus' og van Helmonts Værker, om de forskellige Legemers gensidige Indvirkning. Han siger saaledes: »at der findes en gensidig Indflydelse mellem Himmellegemerne, Jorden og de besjælede Legemer. Aarsagen til denne Indflydelse bestaar i et overalt udbredt Fluidum af overordenlig Finhed, som er i Stand til at modtage, forplante og meddele enhver Bevægelse. Denne gensidige Indflydelse er underkastet hidtil ukendte Love. Den Ejendommelighed ved det dyriske Legeme, som gør det modtageligt for Himmellegemernes Indflydelse og for Vexelvirkning med dem, som omgive det, forstaas bedst ved sin Analogi med Magnetismen og bør derfor benævnes: den dyriske Magnetisme«.

Ved sin Behandling af syge fandt Mesmer ofte Bekræftelse paa sine Teoriers Rigtighed. Han var en statelig Mand, og naar han højtidelig stirrede paa Patienterne, greb fat paa dem og strøg dem med Hænderne, har han vanskelig kunnet undgaa at sætte dem i en hypnotisk Tilstand, hvor de have været i høj Grad modtagelige for helbredende Suggestioner. Da Mesmer nu ikke havde Begreb om, hvorfra disse Virkninger hidrørte, fortolkede han dem naturlig som et Resultat af den i ham selv værende Magnetisme. Men det er ikke alt, som kan udrettes ad Suggestionens Vej, og Mesmer paatog sig Forpligtelser, som han ikke kunde indfri. Han maatte derfor forlade Wien, og kom 1779 til Paris, hvor han forstod at gøre Reklame i saa stor Udstrækning, at han hurtig erhværvede sig et bekendt Navn. Patienter strømmede til ham i saadanne Masser, at han ikke kunde overkomme at magnetisere dem personlig; han opfandt derfor den berygtede »Baquet«, et Kar med Vand, hvorfra der udgik

en Mængde Jærnstænger, som de syge tog i Hænderne. Under Musik gik Mesmer og hans Assistenter højtidelig omkring og magnetiserede Patienterne, som ved denne fortsatte magnetiske Behandling enten blev hypnotiserede eller fik hysteriske Anfald; »Kriser« kaldte man dem. Da disse Anfald viste sig langtfra at være gavnlige og endog i nogle Tilfælde medførte Døden, nedsatte den franske Regering 1784 to Kommissioner, der skulde afgive Betænkninger over Mesmers Teorier og praktiske Resultater. Kommissionerne fældede en for Mesmer højst ugunstig Dom; de erklærede, at den magnetiske Kraft overhovedet ikke existerede, og at dens Virkninger nærmest beroede paa Indbildningskraft og Efterligningsdrift. Kriserne maatte betragtes som meget farlige for Sundheden. Denne Betænkning blev spredt over hele Landet; Folk tabte Tilliden til Mesmer, som maatte forlade Frankrig. Han døde i Schweiz 1815.

Med Mesmers Fald havde den dyriske Magnetisme naturligvis ikke udspillet sin Rolle. Flere af Mesmers Tilhængere og Elever fortsatte de magnetiske Behandlinger, og da de mindre lagde an paa at gøre Reklame og bedre forstod videnskabelig at udnytte de Iagttagelser, som de fik Lejlighed til at gøre, saa opdagedes i den følgende Tid de væsenligste hypnotiske Fænomener. Som Teori holdt Læren om den dyriske Magnetisme sig dog endnu længe ved Siden af den mere videnskabelige Forklaring af Fænomenerne, som efterhaanden arbejdede sig frem. Endnu paa den første internationale Kongres for experimental Psykologi i Paris 1889 kom man efter en lang Diskussion, hvori de betydeligste Forskere paa Hypnotismens Omraade deltog, til det Resultat: at man ikke var i Stand til at afgøre, hvorvidt der fandtes nogen væsenlig Forskel paa den egenlige Hypnose og den Tilstand, der fremkaldes ved »magnetiske« Strygninger. Den endelige Besvarelse af Spørgsmaalet har den bekendte Hypnotiker

A. Moll dog givet senere i sit Skrift: »Der Rapport in der Hypnose«, Berlin 1892, hvor han paa Grundlag af en meget omfattende Forsøgsrække paaviser, at der ikke findes nogen Forskel mellem de Tilstande, som fremkaldes ved de forskellige Hypnotiseringsmetoder. Dermed har den dyriske Magnetisme som videnskabelig Teori udspillet sin Rolle.

Maleficium taciturnitatis. Det berettes ikke saa sjældent i Hexeprocessernes Aktstykker, at den anklagede overhovedet ikke syntes at mærke noget til Pinslerne under Torturen; i hvert Fald forraadte han ikke sin Smerte med en Mine og tav til alle de Spørgsmaal, som man rettede til ham. Man kaldte dette for »Tavsheds-Forhexelsen«, idet man naturligvis udlagde Fænomenet som et særlig graverende Bevis for den anklagedes Skyld: det var Djævelen, der forhexede ham saaledes, at han ikke mærkede noget til Pinebænkens Rædsler. Hvorledes man saa paa Sagen, fremgaar maaske bedst af et enkelt, bestemt Exempel, som vi tage fra Friedrich Spee's »Cautio criminalis«, 1631.

»En Præst, som plejede at være tilstede, naar man pinte de arme Syndere, saa' engang en saadan stakkels Synder hænge uden at ville eller kunne give Svar paa det, som han blev spurgt om; for nu at overbevise Inkvisitorerne om, at den anklagede ved Trolddom havde sat sig i Stand til at tie eller at Djævelen havde stoppet Munden paa ham, saa gav han Dommerne det Raad, at de for en Tid skulde lade Sagen fare, høre op med Spørgsmaalene og begynde at føre en fornøjelig Samtale om andre Ting. De fulgte Raadet, og da det arme Menneske mærkede, at Smerterne og de pinlige Spørgsmaal pludselig holdt op, saa aabnede han lidt efter lidt Øjnene for at se, hvorledes dette vilde løbe af, og om der maaske var Haab om, at Pinslerne skulde høre op. Strax var Præsten ved Haanden og sagde: Se nu, I Herrer, da vi

tale om andre Ting, saa vaagner han af Søvnen; før, da han skulde bekende, at han var en Troldkarl, saa sov han. Tvivle I endnu om, at han har forhexet sig? Det vilde dog være umuligt, at denne Skelm skulde kunne udstaa saadanne Smerter, hvis ikke Djævelen havde bragt ham til at sove; lad os nu pine ham mere, for at se, om vi kunne faa noget ud af ham«.

I dette Tilfælde, som nærmest er anført for at vise den sindrige og menneskekærlige Fremgangsmaade ved Torturen, er det ganske vist ikke muligt at se, om den pinte ligefrem har været besvimet, eller hvorledes hans Tilstand ellers har været. Men i andre Aktstykker siges det udtrykkelig, at »de anklagede snakkede frisk væk, som om de ikke i mindste Maade mærkede Pinslerne«. Dette kan aabenbart ikke finde Sted under en Besvimelse; her maa altsaa foreligge en Tilstand, i hvilken Individet kan høre og svare paa Spørgsmaal, men desuagtet er ganske uimodtagelig for Smerter. Der kan saaledes næppe være Tvivl om, at vi her have at gøre med en ved Skræk eller Smerte fremkaldt dyb Hypnose, hvor Anæstesien kan være komplet. Da man dengang ikke forstod, at saadanne Tilstande naturlig kunne fremkomme, fortolkedes de som Forhexelse og Djævelens Værk. Spee, der i det ovennævnte Skrift rettede et haardt Angreb paa Hexeprocesserne og især paa den meningsløse Grusomhed mod de anklagede, kunde naturligvis heller ikke bedømme Tilstanden rigtig, men han kommer dog Sandheden betydelig nærmere end Inkvisitorerne. Om maleficium taciturnitatis siger han saaledes:

»Jeg véd meget vel, at nogle under Torturen falde i Afmagt; men det maa hos disse ugudelige Dommere hedde: at de ere sovede ind. Om andre véd jeg, at de have foresat sig at tie, men naar de en Tid lang med tillukkede Øjne af al Magt have staaet imod Smerterne, saa blive de dog tilsidst overmandede og maa med bøjet

Hoved og lukkede Øjne give tabt, fordi Kræfterne svigte dem: skal det nu kaldes at sove? Det véd dog baade Læger og Filosofer, at et Menneske ved altfor heftige Smerter kan stivne i den Grad, at han ligner en sovende eller endog en død.«

Spee tror altsaa ikke paa de anklagedes Søvn under Pinslerne. Men vi maa dog tillægge dette Udtryk, der stadig gaar igen i Aktstykkerne, en vis Berettigelse; i mange Tilfælde har det sikkert været en smertefri hypnotisk Søvn.

Trance. Det engelske Ord Trance betegner en Tilstand, i hvilken Sjælen er ligesom bortrykket fra Legemet, fortabt i indre Skuen og uimodtagelig for Omverdenens Paavirkninger. Ganske den samme Betydning har det græske Ord Extase, der ordret betyder Henrykkelse. Hvad man nuomstunder kalder Trance, er altsaa Tilstande, der i det mindste for en overfladisk Betragtning tage sig ud ligesom Fortidens Extaser; om de i Virkeligheden ere identiske dermed, er naturligvis et andet Spørgsmaal. Nu er det imidlertid ret forskelligartede Tilstande, som endnu i vore Dage slaas sammen under Betegnelsen Trance. Selv om vi se helt bort fra de Tilfælde, hvor narkotiske Midler benyttes til at fremkalde tranceagtige Fænomener, saa bliver der dog tre ret forskellige Hovedgrupper tilbage. Den ene er en Autohypnose, saaledes som rimeligvis ethvert normalt Menneske, efter fornøden Dressur, vilde kunne naa at fremkalde den hos sig selv. De andre, langt sjældnere, ere de specielle Former af det hysteroepileptiske Anfald, som man har kaldet Besættelsen og Extasen. Da vi nu vide, hvad der karakteriserer disse forskellige Tilstande, skulde man synes, at man let maatte kunne holde dem ude fra hinanden. Men Vanskeligheden ligger deri, at man yderst sjældent har Fænomenerne rene; selv mellem den normale Autohypnose og de store hysteriske Anfald er der alle mulige Overgangsformer, og

det er dem, man hyppigst ser, og for hvilke Betegnelsen Trance nu engang har faaet Hævd. For nu at faa nogenlunde Rede paa Fænomenerne, behandle vi her kun Trancen, som den kan vise sig hos normale Mennesker; senere, naar vi have omtalt de typiske hysteriske Fænomener, skulle vi i nogle Exempler paavise Komplikationerne af Hysteri og Hypnose.

Der er ingen Tvivl om, at man i Oldtiden har kendt den rene Autohypnose, som vi nu kalde Trance, men man har sammenfattet den med mange andre Tilstande under den fælles Betegnelse Extase. Da en saadan Sammenblanding sker endnu i vor Tid, er det ikke videre mærkeligt, at man i Oldtiden ikke har kunnet holde de forskellige Tilstande ude fra hinanden. Om Pythia, det Delphiske Orakels Præstinde, siges der saaledes, at hun blev bragt i Extase ved bedøvende Dampe, der steg op fra Jordens Indre. (I. S. 74). Hvis Historien om disse Dampe er mere end en Fabel, saa have vi her at gøre med en Narkose, d. v. s. en ved Forgiftning fremkaldt Bedøvelse, der vel kan ligne, men ikke er en virkelig Trance. Langt sandsynligere er det derimod, at der sigtes til det, vi nu kalde Trance, naar der i Bogen »de mysteriis« tales om Tilstande af Entusiasme og Extase. (II. S. 45). Ligesom Trancen nu er den nødvendige Betingelse for, at Spaadomsevnen skal udfolde sig hos vor Tids Medier, var Entusiasmen og Extasen det for Datidens Magere. Og da det udtrykkelig siges om Entusiasmen, at den tilvejebringes ved Paakaldelse af Guderne, altsaa ad ren psykisk Vej, er det sikkert nok en Autohypnose, hvorom det drejer sig. Extasen, som Mysteriernes Forfatter sætter i Modsætning hertil, har saa rimeligvis været en lignende Tilstand, fremkaldt ved Anraabning af Dæmonerne eller maaske ved andre hypnotiserende Midler.

Gaa vi længere frem i Tiden, blive Skildringerne af de forskellige Tilstande mere udførlige, saa at det er

lettere at afgøre, hvorom Talen er. Naar saaledes Swedenborg omtaler, at man for at træde i Forbindelse med Aanderne maa være i en særlig Tilstand, en Mellemtilstand mellem Søvn og Vaagen, i hvilken man ikke kan vide andet, end at man er fuldstændig vaagen, saa har den lærde Naturforsker dermed givet os en Skildring af Hypnosen, som intet lader tilbage at ønske i Tydelighed. Den Tilstand, som han kalder at »henføres af Aanden«, er aabenbart kun et under en Spadseretur indtruffet Anfald af Autohypnose. (III. S. 22). I mange Tilfælde se vi ogsaa, at der til at fremkalde Trancen har været brugt ligefrem hypnotiserende Midler ved Siden af Kontemplationen, den fuldstændige Fordybelse i en Tanke. Efter en ældre Forfatter, Allatius, anfører Ennemoser i sin Magi den Forskrift, som Munkene paa Athos i det 14. Aarhundrede fulgte for at fremkalde Henrykkelsen:

»Luk din Dør og hæv din Sjæl fra alt forfængeligt og timeligt. Sænk dit Skæg mod Brystet og hæft dit Øje af hele din Sjæl paa Navlen, Legemets Midte. Snævr Luftgangene ind, for ikke at aande for let. Bestræb dig for i Tanken at finde det Sted i Hjærtet, hvor alle psykiske Kræfter bo. Først finder du Mørke og uigennemtrængelig Tæthed. Men holder du ved, Dage og Nætter igennem, saa vil du, o Vidunder, nyde en uudsigelig Fryd. Ti Aanden ser da, hvad den aldrig har vidst, den ser Luften mellem sig og Hjærtet helt straalende.«

At der her kun skildres en fremtvungen Autohypose, er ikke vanskeligt at se, trods de mystiske Talemaader, hvormed Tilstanden beskrives. I de mange praktiske Anvisninger til Udvikling af Mediumiteten, hvormed især foretagsomme Yankeer have beriget den moderne Litteratur, finder man ofte Forskrifter, der i en forbavsende Grad minde om de middelalderlige Metoder. Lad mig tage et enkelt Exempel, hentet fra Morse: »Practical Occultism«, San Francisco 1888. Denne Forfatter, der

ganske rigtig opfatter Trancen som en ren Autohypnose, raader det vordende Medium til først og fremmest at sørge for fuldstændig legemlig og aandelig Sundhed. Derefter følger en Periode, i hvilken Mediet ved en paalidelig Vens Hjælp ofte skal lade sig hypnotisere, hensætte i den »mesmeriske Trance«, som det hedder i Bogens noget antikverede Sprog. Naar Individet saaledes er bleven vant til Tilstanden, kan han begynde at fremkalde den selv.

»Naar en anden kan fremkalde Trance (d. e. Hypnose) hos dig, hvorfor skulde du saa ikke kunne gøre det selv? Hvad en anden kan gøre for dig, kan du ogsaa gøre selv. Det kommer kun an paa at vide hvorledes. Samling af Sindet kræver Overvejelse, og en bestemt Anstrængelse fra din Side for at drage dig selv tilbage fra ydre Tiltrækninger, Paavirkninger og Fornemmelser, det vil være de nødvendige Skridt henimod Selvfremkaldelsen af Trance. Og naar du, efter at have taget det fornødne Hensyn til ydre Forhold, kan lukke dig selv inde og samle dit Sind paa den Beslutning at drage dig tilbage fra det ydre Liv, fra Legemets Sanser, fra det daglige Livs Ønsker og Handlinger, og trække dig tilbage i dig selv, saa er du inde paa den rigtige Vej til det, som du vil udføre.«

Det er altsaa her Kontemplationen, Meditationen, den fuldstændige Fordybelse i en Tanke, der angives som Vejen til Trancen, ligesom det var ved dette Middel at de nyplatoniske Filosofer, Quietisterne paa Athos og de indiske Fakirer opnaaede Henrykkelsen. Og om selve Tilstandens Natur kan der ingen Tvivl være; det er en Autohypnose, der fremkaldes. Men hvad naas der da ved at hensætte sig i denne Tilstand? Svaret herpaa er ligesaa enkelt som omfattende: Alt, hvad Individet begærer. Under Trancen virke Individets Forventninger som Autosuggestioner. De indiske Yogi føle Nirvanas Tomhed; Nyplatonikerne og Quietisterne skuede det gud-

dommelige Lys; Swedenborg saa' Himmel og Helvede aabne sig for det indre Øje, saa at han til de mindste Enkeltheder kunde gøre sig bekendt med deres Indretning og Aandernes Tilstand, og det samme er endnu Tilfældet med mange spiritistiske Medier, som i Trancen give Svar paa religiøse Spørgsmaal. Og da de tilstedeværendes Spørgsmaal naturlig virke som Suggestioner paa Mediet, saa resulterer heraf det bekendte Fænomen, at Svarene altid stemme med de paagældendes forud fastslaaede religiøse Anskuelser (jvf. III. S. 54 og 64).

Hermed er dog kun en enkelt Side af de moderne Trancemediers mangfoldige Forretninger berørt. Nok saa interessante ere de Medier, der ikke hæve sig til Indsigt i de himmelske Anliggender, men indskrænke sig til at give Underretning om jordiske Forhold; paa disse Punkter lade Svarenes Rigtighed sig da i det mindste bedre kontrollere. Det har nu erfaringsmæssig vist sig, at disse Medier ofte kunne give Meddeleiser om Ting, som de selv i vaagen Tilstand ikke vidste Besked om, og som maaske kun en eller enkelte af de tilstedeværende havde Kendskab til. Og i alle omhyggeligt undersøgte Tilfælde har man fundet, at det herved er den for Trancen ejendommelige Hypermnesi og Hyperæstesi, der gør sig gældende. Hvad et Menneske har vidst, men senere fuldstændig glemt, kan ved passende Lejlighed igen dukke op i Hypnosen; mange af Trancemediernes vidunderlige Meddelelser kunne saaledes meget godt være øste af deres eget psykiske Indhold, og Medierne kunne endda have Ret i den Paastand, at de — i vaagen Tilstand — ikke vidste noget om den paagældende Sag. I andre Tilfælde, hvor det drejer sig om en enkelt tilstedeværendes rent personlige Forhold, er den Mulighed vel som oftest udelukket, at Mediet kan have havt Kendskab til disse Forhold. Men saa træder Hyperæstesien, Sansernes Skærpelse, til, hvorved det bliver muligt for Mediet at opfatte de uvilkaarlige

Bevægelser, som røbe det Svar, den paagældende venter. Gennem hvilket Sanseorgan Mediet modtager de fornødne Paavirkninger, vil nærmest være afhængig af, hvorledes Mediet er vant til at arbejde. I alle Tilfælde virker Bevidstheden om, at Opmærksomheden skal være vendt i en bestemt Retning, som Suggestion under Trancen, saa at den paagældende Sans holder sig vaagen og viser sig yderst modtagelig for svage Paavirkninger. Snart kan det være Berøringssanserne (S. 120), snart Hørelsen (S. 123), som Mediet benytter sig af; i enkelte sjældne Tilfælde er det Synet. En fransk Læge, Bergson, experimenterede saaledes i 1887 med en Dreng, som havde Ord for, at han kunde læse, hvad der stod i en Bog, hvis Ryg var vendt imod ham, medens en anden Person saa' i Bogen. Bergson overbeviste sig om, at Drengens Syn var i saa høj Grad skærpet, at han kunde læse op af Bogen ved Hjælp af det Spejlbillede, som han saa' i den andens Øje. Naar sligt kan finde Sted, er den yderste Forsigtighed aabenbart nødvendig overfor saadanne Medier; Paavirkninger, som ganske undgaa de øvrige tilstedeværendes Opmærksomhed, kunne være tilstrækkelige til at give Mediet de fornødne Oplysninger.

Undertiden forekommer det, at Mediet giver Meddelelserne ikke i sit eget men i en »Aands« Navn, af hvilken han tror sig besat. Den Skrift, der under saadanne Forhold præsteres, kan da ogsaa afvige mer eller mindre fra Mediets sædvanlige Haandskrift. Da Personlighedsforandringer kunne fremkaldes ved Suggestion i en tilstrækkelig dyb Hypnose, saa kunne disse Fænomener, naar de forekomme i Trancen, let forstaas som Følge af Autosuggestioner. Venter Mediet under Trancen at blive »besat« af en Aand, saa vil Suggestionen i et vist givet Øjeblik realiseres, og Mediet »agerer« nu Aanden, taler og skriver i dens Navn. Hos de saakaldte Materialisationsmedier kan dette gaa saa vidt, at Mediet, iført et passende

Kostyme, selv optræder som »Aand« (III. S. 125). Det er rimeligvis saaledes, at Materialisationerne foregaa i alle de Tilfælde, hvor Mediet ikke bevidst bedrager; men efter de talrige Afsløringer, som i Tidens Løb have fundet Sted, synes det bevidste Bedrageri rigtignok at være langt hyppigere end de autosuggererede Trancehandlinger.

De Besættelser, som man jævnlig ser i de spiritistiske Seancer, ere dog ingenlunde blot suggererede Trancefænomener hos iøvrigt normale Personer. Den egenlige Besættelse er et hysterisk Anfald og de gode Medier ere da ogsaa næsten altid Hysterikere. Men naar et Medium, med Anlæg for Autohypnose, nogle Gange har set en saadan hysterisk Besættelse med Konvulsioner og Kramper, saa kan hun i en følgende Seance, ved Autosuggestion, frembyde ganske de samme Fænomener. Imitationer af den Art kunne selv af et kyndigt Øje næsten ikke skelnes fra et ægte hysterisk Anfald, og derved bliver det om muligt endnu vanskeligere i hvert enkelt foreliggende Tilfælde at bestemme Tilstandens Natur.

Narkosernes magiske Virkninger.

Paa forskellige Punkter i den historiske Fremstilling have vi set, at Giftstoffer have spillet en ikke ringe Rolle i Magien. De vilde Folkeslags Schamaner og Medicinmænd benytte dem til at hensætte sig i en Tilstand af Synskhed (I. S. 31); Middelalderens Hexe brugte dem ved Forberedelserne til Hexesabbaten (I. S. 142); hos de lærde Magere kom de til Anvendelse ved forskellige magiske Operationer (II. S. 118). De Giftstoffer, som saaledes ere benyttede i Magien, ere rimeligvis temmelig begrænsede i Antal. Hovedrollen har i hvert Fald spillet: Spiritus,

Opium (i Frøkapslerne af Valmuen, Papaver somniferum), Atropin (i Galnebær, Atropa belladonna, som tidligere ogsaa kaldtes Natskygge, Solanum furiosum) og Hyoscyamin (i Bulmeurt, Hyoscyamus niger, og i Pigæble, Datura stramonium). Hertil kommer saa endnu hos de orientalske Folkeslag Haschisch, i Stængler og Blade af den indiske Hamp, Cannabis indica. Hvert af disse Giftstoffer har sin bestemte Indflydelse paa Nervesystemet og dermed ikke blot paa den legemlige men ogsaa paa den sjælelige Tilstand, som dog kan variere noget hos de forskellige Mennesker. Denne særlige Virkning af Giftstofferne, som sædvanlig bliver desto mere fremtrædende, jo stærkere Forgiftningen er, har dog ikke stor Betydning for os. For det første har man nemlig saa godt som aldrig i Magien anvendt de enkelte Giftstoffer alene, men altid i Blandinger, hvorved Forgiftningsfænomenerne naturligvis blive mere sammensatte og miste sit bestemte Præg. Og dernæst have Forgiftningerne vistnok sjældent naaet nogen fremtrædende Styrke. Dette var ligefrem nødvendigt, for at den tilsigtede Virkning ikke skulde forfejles. Naar man undtager Alkohol og Haschisch, som kunne nydes i forholdsvis stor Mængde, uden at Forgiftningen bliver faretruende for Livet, saa gælder om alle de øvrige, at de ere yderst voldsomme Gifte, som meget let kunne blive dødbringende, hvis man indtager for stor en Dosis. Da man nu i forrige Tider aldeles ikke forstod sig paa at uddrage de rene Giftstoffer af de Plantedele, hvori de findes, saa var man heller ikke i Stand til at afpasse den Mængde af Stoffet, som skulde anvendes. Man kunde derfor heller ikke uden for stor Risiko indlade sig paa at nyde disse Stoffer, indføre dem i Legemet; man maatte indskrænke sig til at lade dem virke udvendig, paa Huden eller Slimhinderne, hvorved de langsommere og i ringere Mængde blev optagne i Organismen. Det var, som vi vide, kun i Form af Salver og Røgelser, at de voldsommere Gifte

kom til Anvendelse; ved saadanne Præparater havde Mængden af Stofferne ikke stor Betydning, fordi Forgiftningen rimeligvis blev svagere, og Faren for en dødelig Udgang dermed var fjærnet.

De lettere Forgiftninger med de her omtalte Stoffer have det til fælles, at der først fremkommer en Ophidselsestilstand, hvorefter saa følger en Afslappelse. Begge disse Stadier ere dog ikke saa lidt forskellige, alt efter det anvendte Giftstofs Natur, saa at det vil være nødvendigt at betragte Virkningerne af de enkelte Stoffer hver for sig. Alkoholforgiftningen behøve vi dog ikke at gaa ind paa, dels fordi den er vel kendt, dels fordi Alkoholen ikke alene men kun i Forbindelse med andre bedøvende og hypnotiserende Midler kan fremkalde de tilsigtede Virkninger. (jvf. I. S. 31). Af større Interesse er derimod Morfin- og Atropinforgiftningen.

Indsprøjter man et Menneske 1 Centigram Morfin, det virksomste af de mange Stoffer, som findes i Opium, saa udvikler der sig en ejendommelig sjælelig Tilstand, som Binz skildrer paa følgende Maade: »Efter nogle Minutters Forløb indtræder der en ubestemt Følelse af almindeligt Velbefindende. Sindstilstanden er behagelig ophidset; Hjærnen synes at arbejde friere og uden Tryk. Fantastiske Lysfænomener vise sig for Øjet. Af egen fri Vilje holder man sig paa den Plet, hvor man befinder sig; enhver Bevægelse, som man nødes til at gøre, er ubehagelig. Spørgsmaal besvares kun uklart. Udviskede, behagelige Drømmebilleder blive hallucinatoriske. Men alt det smukke varer kun kort; Øjenlaagene blive tunge. Medens man tidligere kun holdt sig ubevægelig for at nyde den med Hvilen forbundne Lyst, saa er man nu ikke mere i Stand til at bevæge sig. Hele Legemet føles tungt som Bly; det er den sidste Fornemmelse, kort efter ligger man i dyb Søvn.«

Et ganske andet Billede frembyder Atropinforgiftningen. »Heftige Delirier med snart skrækkelige, snart muntre Hallucinationer. Den narkotiserede vil stadig op af Sengen, fordi han tror sig forfulgt af Spøgelser, som sidde i Krogene. Han rejser sig op, ler højt, vrøvler en Mængde meningsløst Tøjeri mellem hinanden, skærer Tænder, fortrækker Ansigtet krampagtig og fægter med Armene i Luften. Han beder om koldt Vand, idet han klager over Tørhed og Sammensnøring af Halsen. Stemmen bliver hæs, lidt efter indtræder der Ro og fuldstændig Afslappelse, enten Afmagt eller en Søvntilstand. Ved Tiltale aabner den syge langsomt Øjnene, ser sig forvirret om, men kender dog lidt efter lidt Omgivelserne og forstaar de Spørgsmaal, man retter til ham. Han anstrænger sig for at svare, aabner Munden og bevæger Læberne, men kan ikke frembringe nogen Lyd; han synes at være munter og ler med hæs Stemme. Lidt efter indtræder saa Søvntilstanden igen.«

Ved Forgiftning med Hyoscyamin er Tilstanden en lignende, kun ere de ubehagelige Hallucinationer og det dermed følgende Raseri mindre fremtrædende; der er ofte stærke erotiske Delirier og Flyvefornemmelser. Disse sidste hidrøre rimeligvis fra det lettere Aandedræt (jvf. S. 156), som er karakteristisk for Forgiftningen; som Middel mod Astma bruger man saaledes ofte at ryge en Blanding af Pigæbleblade med Tobak. Iøvrigt virker Hyoscyaminet stærkt søvndyssende. I disse Ejendommeligheder ved Hyoscyaminforgiftningen finder man, som det let ses, adskillige Træk, der stadig gaa igen i Beretningerne om Hexenes natlige Udflugter. Og da Bulmeurten er en konstant og maaske den virksomste Bestanddel af Hexesalverne, saa er den Antagelse ingenlunde urimelig, at Hyoscyaminforgiftningen, som derved fremkaldtes, kan have havt en ikke uvæsenlig Indflydelse paa den nærmere Udformning af Forestillingerne om Hexeudflugterne. Man

har ikke faa Beretninger fra ældre Tid om saakaldte Hexefarter, som alle vise det samme typiske Billede: Hexen salver sig, falder som Følge deraf i en dyb Søvntilstand, der er præget af stærke erotiske Drømme og Flyvefornemmelser. Men fordi disse Drømme under Narkosen muligvis kan have fremkaldt Forestillingen om den natlige Flyven gennem Luften til et Møde, hvor Tilfredsstillelsen af kønslige Drifter var Hovedformaalet, derfor er man dog ikke berettiget til at antage, at hele Hexevæsnet er udsprunget af saadanne Forgiftninger. Den Tro, at det netop var med Djævlen, man havde legemlig Omgang, kan da i hvert Fald ikke være fremkaldt ved Hyoscyaminforgiftningen. Den maa have været givet i Forvejen, ad hel anden Vej, og godt indarbejdet i Folkets Bevidsthed; først saa har den kunnet give sig et konstant, stadig gentaget Udslag i Drømmene. Det er vel højst sandsynligt, at kloge Koner og Troldmænd fra ældgammel Tid have kendt saadanne narkotiserende Salver og brugt dem for at hensætte sig i en visionær Tilstand ligesom de Vildes Medicinmænd, muligvis ogsaa for at skaffe sig behagelige erotiske Drømme. Men det er først med Frygten for Hexeprocesserne at disse Salver ere komne i almindeligt Brug som Bedøvningsmiddel, og Drømmene ere saa blevne prægede ikke blot af Narkosens Særegenheder, men ogsaa af de i Folket indsuggererede Forestillinger om Hexesabbaterne. (jvf. S. 277). Dette turde være den sandsynligste Løsning af Hexesalvernes Problem — et Spørgsmaal, som det dog maaske aldrig vil lykkes at faa fuldstændig besvaret.

Som vi have set, er det ikke usandsynligt, at Hyoscyaminforgiftningens Særegenheder kan have givet Anledning til bestemte overtroiske Forestillinger, men noget lignende lader sig næppe paavise for de andre Giftstoffers Vedkommende. Derimod gælder det for alle de her omtalte Narkoser, at Suggestibiliteten er i høj Grad for-

øget paa Forgiftningens første Stadium. Forskellige Forskere, Perronet, Schrenck-Notzing og andre, have ved en Række højst interessante Forsøg paavist, at man kan have ganske det samme Herredømme over en narkotiseret som over en hypnotiseret, naar man blot passer at gribe ind i rette Øjeblik. Man kan suggerere bestemte Hallucinationer, eller med andre Ord: vilkaarlig fremkalde bestemte Drømme hos den narkotiserede; man kan endog undertiden faa postnarkotiske Suggestioner til at realiseres ligesom posthypnotiske. Disse mærkelige Forsøg kaste et nyt og meget vigtigt Lys over Narkosernes Betydning for Overtroen. Ti hvad en Fremmedsuggestion formaar at udrette, det kan en Autosuggestion ogsaa bevirke. Vi have tidligere set, at dette gælder i lige Grad for det normale, suggestible Menneske og for den hypnotiserede; det er desuden af de nævnte Forskere paavist, at Autosuggestioner spille en meget vigtig Rolle under Narkoserne. Hvis altsaa et Menneske hensætter sig i en Narkose med fast Forventning om, at han vil opleve noget bestemt, saa vil Suggestionen sikkert realiseres: han ser og hører hallucinatorisk alt det, som han venter. Narkosens Virkning er altsaa ganske den samme som Trancens: enhver opnaar det, som han ønsker eller venter, at der vil ske. Derfor drømte Hexene om store Gilder, vilde Orgier og kønslige Udskejelser. Derfor saa' den lærde Mager, under Indflydelse af bedøvende Røgelser, de himmelske Intelligenser og Dæmoner stige ned, villige til at adlyde hans Bud. Derfor ser endnu i vor Tid den med Alkohol og Tobak forgiftede Schaman sig omgiven af Aander, der hviske ham Svar paa alt, hvad han spørger om. Det er Suggestionen, der i Narkosen ligesom i mangfoldige andre Forhold er det afgørende.

Hysteri og Hysterohypnose.

Den lille Hysteri.

Til alle Tider have Sinds- og Nervesygdomme spillet en stor Rolle i Overtroen. Saa langt tilbage, vore Efterretninger række, have de været opfattede som overnaturlige Fænomener, der i Almindelighed tænktes fremkaldte derved, at Dæmoner tog Mennesket i Besiddelse. Naar der i de gamle kaldæiske Skrifter tales om Pandens eller Hovedets Sygdom, der er steget op fra Helvede, fra Helvedesherskerens Bolig, saa kan dermed næppe være ment andet end en Sindssygdom (I. S. 45). Hos Ægypterne finde vi den samme Betragtning (II. S. 39), og det er bekendt nok, hvorledes der i Biblen mangfoldige Steder, f. Ex. Matt. VIII, 28; Marc. IX, 17, nævnes Besættelser. De bibelske Beskrivelser af Besættelser ere tilmed ofte saa tydelige, at man til en vis Grad kan bestemme, hvilken Sygdom der har foreligget. Men blandt alle de Sinds- og Nervesygdomme, som saaledes have havt Betydning for Troen paa Dæmonernes Magt over Mennesket, har Hysterien sikkert indtaget den første Plads, fordi den har været langt den hyppigste. Da det desuden paavislig er den, der næsten i alle Tilfælde ligger til Grund for Middelalderens og den nyere Tids Besættelseshistorier, ligesom den ogsaa har havt en overordenlig Betydning for den moderne Spiritismes Udvikling, saa ville vi her holde os til den.*)

---

*) Der er netop nylig forekommet et Tilfælde af Dæmonopati, som har været en særlig Form af Forrykthed uden Spor af Hysteri. Sligt kan naturligvis ogsaa have fundet Sted tidligere, men i de fleste gamle Beskrivelser af Besættelser ere Tegnene paa Hysteri saa iøjnefaldende, at man sikkert ikke begaar nogen stor Fejl ved at betragte denne Sygdom som det normale Grundlag for Besættelsen.

Hvad Hysteri er, hvorpaa Sygdommen egenlig beror, har det hidtil ikke været muligt med Sikkerhed at afgøre. Dette fik nu endda være, hvis man blot kunde angive Sygdommens faste Kendetegn, men ikke engang det synes at være muligt; Hysteriens Symtomer ere saa afvexlende og mangfoldige, i saa høj Grad afhængige af Folkeejendommeligheder o. lign., at der er meget stor Forskel paa Hysteriens Udseende her til Lands og f. Ex. i Frankrig. At give en udtømmende Fremstilling af disse Sygdomsformers Ligheder og Forskelle ligger naturligvis ganske udenfor mit Arbejdes Opgave; vi have kun at gøre med de Former af Hysteri, som have havt Betydning for Overtroen. Dette gælder, saa vidt jeg kan se, udelukkende om dem, der i vor Tid ere iagttagne og beskrevne af de franske Forskere, Charcot, Richer, Pitres, Janet o. a. Disse Mænds Fremstilling har ogsaa den Fordel, at den er systematisk afrundet, hvorved det for Lægfolk er muligt at bevare Overblikket, hvad der næppe vilde kunne naas ved en mere kritisk Redegørelse. Og da dette her er af største Betydning, tager jeg ikke i Betænkning fuldstændig at følge de nævnte Forskere, skønt der er rejst vægtige Indvendinger mod deres System og Teorier. Med dette Forbehold gaa vi nu nærmere ind paa Sygdommens Betingelser og Aarsager og paa selve Sygdomsfænomenerne, fordi alt dette er nødvendigt for Forstaaelsen af den Betydning, som Hysterien har havt for Overtroen.

Næsten i alle Tilfælde viser det sig, at de udprægede Hysterikere fra Forældrene have arvet et mer eller mindre ødelagt Nervesystem. Forældrene behøve ingenlunde selv at have været hysteriske; det er ofte Tilfældet, men hyppig er det ogsaa andre nervøse Forstyrrelser, hvoraf de have lidt. Sædvanlig røbe disse arvelige Anlæg sig allerede tidlig hos Barnet; Krampeanfald, voldsom Hovedpine og ustyrlig Hidsighed er almindelig hos de Børn,

der senere i Livet blive Hysterikere. For at Sygdommen skal komme til Udbrud, kræves der dog en bestemt Aarsag, og denne er næsten altid en sjælelig eller legemlig Rystelse. Sindsbevægelser af forskellig Art, Sorg, Skræk, Frygt eller Vrede, ere saaledes meget ofte den umiddelbare Anledning til det første Anfald af Sygdommen. Ved de legemlige Rystelser, f. Ex. et Fald, Ulykkestilfælde, Jærnbanesammenstød el. lign., spiller Sindsbevægelsen rimeligvis ogsaa en ret betydelig Rolle. Meget skal der ikke til for at fremkalde Sygdommen hos dertil anlagte Individer; man har saaledes havt Exempler paa, at Udtrækningen af en Tand hos unge Piger har været Anledningen til et hysterisk Anfald. Forgiftninger, med Alkohol, Kvægsølv eller Bly, regnes af nogle ogsaa blandt de Aarsager, der kunne bringe Sygdommen til at bryde ud. Men dette har for os mindre Interesse; det er tydelig nok Sindsbevægelserne, de sjælelige Rystelser, som i de aller fleste Tilfælde ere det afgørende.

At det virkelig forholder sig saaledes, ser man bedst ved de store epidemiske Hysterier, som nu og da under gunstige Forhold kunne optræde. Disse Epidemier vare meget hyppige i Europa fra det 12' til det 17' Aarhundrede; nu ere de forholdsvis sjældne og forekomme kun i afsides liggende Egne, hvor Befolkningens Overtro i Forbindelse med en religiøst ophidset Fantasi gør en videre Udbredelse af Sygdommen mulig. De bekendteste Tilfælde af denne Art, som have fundet Sted i vort Aarhundrede, ere de to Epidemier i Morzine 1861 og i Verzegnis 1878. Begge disse Steder ere Bjærglandsbyer, den første i Savoyen, den anden i Italien. Befolkningen er fattig, uvidende og overtroisk; Ægteskaber indenfor samme Familje ere meget hyppige, hvoraf Befolkningens legemlige og aandelige Degeneration er en ret almindelig Følge. De to Epidemier ere iøvrigt i sit Udspring og hele Forløb saa ensartede, at man kan skildre dem begge under ét. Det begyndte

med, at en enkelt ung Pige fik hysteriske Anfald. Disse indtraf undertiden, naar hun var alene, men ogsaa af og til, naar hun var sammen med jævnaldrene. Synet af disse Krampeanfald var for de modtagelige Individer saa rystende, at enkelte andre ogsaa blev angrebne af Sygdommen. Nu begyndte man at mumle om, at det ikke var rigtig fat, at der var Forhexelse og Besættelser med i Spillet. Saa tog Præsterne sig af Sagen og begyndte de højtidelige Exorcismer, som den katolske Kirke har foreskrevet for slige Tilfælde. Men derved blev Ondet kun værre; flere og flere blev angrebne af Sygdommen, og man fik først Bugt med den, da de syge vare fjærnede, Præsterne forflyttede, og Egnen belagt med Gendarmer, som skulde holde Befolkningen i Ro.

Det er ved disse Epidemier let at se, at det ligefrem er den overtroiske Frygt for Sygdommen, som bringer flere og flere til at bukke under for den. I en besindig og oplyst Befolkning vil en enkelt Hysteriker aldrig kunne anrette saadanne Ulykker; man vil der se paa Fænomenet som paa enhver anden Sygdom, der ikke medfører nogen Fare for Omgivelserne. Men i de overtroiske Egne, hvor Tanken om Djævlebesættelser endnu ikke er helt forsvunden, vil Fænomenet naturligvis vække den største Rædsel. Man lever i en stadig Ængstelse for, hvad der videre vil ske, og denne bestandige Affekttilstand er tilstrækkelig Aarsag til, at de mere modtagelige efterhaanden bukke under. Saa sætte Præsterne naturligvis Kronen paa Værket ved den offenlige Udstilling af de syge i Kirkerne, hvor de onde Aander med al mulig Højtidelighed besværges. Det skal da i hvert Fald ikke tjene til at bringe Ro i de oprørte Sind, og Erfaringen lærer ogsaa, at Resultatet altid bliver det modsatte af, hvad der tilsigtedes ved Exorcismerne.

Ligesom Aarsagen til Hysteriens Udbrud sædvanlig er en sjælelig Rystelse, saaledes er ogsaa Sygdommens

mest karakteristiske — om ikke just mest iøjnefaldende — Symtom af psykisk Art. Hos Hysterikerne ere Sanseevnerne næsten altid mer eller mindre mangelfulde. Undertiden er det kun et enkelt Sanseomraade, der er angrebet, men ikke sjældent finder man en formindsket Modtagelighed samtidig paa flere Omraader. Iøvrigt kunne disse Fænomener vexle i en saadan Grad, at der næppe kan opstilles nogen almindelig Lov for dem; vi maa derfor i al Korthed gennemgaa de enkelte Sanseomraader for at faa en Oversigt over de mest almindelige Former.

Hudsansernes Mangelfuldhed kan ytre sig paa meget forskellig Maade. Anæstesien kan være total eller partiel, d. v. s. enten alle eller kun en enkelt af Hudsanserne er uimodtagelig for Paavirkninger. Den totale Anæstesi kan igen være komplet — saa vil selv den stærkeste Paavirkning ingen Fornemmelse vække, eller ogsaa kan den være ufuldstændig — saa er Modtageligheden for Paavirkninger kun nedsat, men ikke ophævet. Den partielle Anæstesi frembyder flere Variationer; den hyppigste af disse er Analgesien, som er karakteriseret ved, at al Smerte er ophævet, medens smertefri Berøringer endnu kunne mærkes. Om disse Mangler ved Sanseevnerne har den syge sædvanlig ikke selv nogen Anelse; de medføre ikke nogen særlig Gene for Patienten og hæmme ikke Arbejdsevnen. De resterende Sanser udfylde Manglerne. En komplet anæstetisk Hysteriker kan saaledes meget godt sy, til trods for at hun aldeles ikke kan mærke Naalen; hun maa kun stadig have Øjnene ved Arbejdet. Endelig kan Anæstesien være udbredt paa højst forskellig Maade over Legemets Overflade. Den kan være almindelig, idet hele Legemet er anæstetisk, men den kan ogsaa være begrænset, snart til en enkelt Side af Legemet, højre- og venstresidig Hemianæstesi, snart til ganske spredte Pletter paa Huden. I Tilfælde af Hemianæstesi danner

Legemets Midtlinje altid en skarp Grænse mellem den følsomme og den ufølsomme Del af Legemet, og hvor der forekommer isolerede ufølsomme Pletter, ere disse aldrig afhængige af de enkelte Sansenervers Forløb. Disse Kendsgerninger lære os, at Anæstesien ikke skyldes en Forstyrrelse i Nerverne, ti i saa Fald maatte nødvendigvis hele den Del af Huden, som forsynes med Grene fra en bestemt Nervestamme, samtidig blive anæstetisk. Da dette nu ikke er Tilfældet, maa Anæstesien have sin Aarsag i en Funktionsforstyrrelse i selve Hjærnen, hvilket ogsaa er meget naturligt, naar man ser hen til Hysteriens Afhængighed af sjælelige Rystelser.

Ligesom Hudsanserne kan ogsaa Muskelsansen være ophævet. Naar dette sker, kan Patienten ikke mærke Tryk og Stød paa Musklerne, ligesom ogsaa al Trætheds-fornemmelse falder bort. Desuden har han ingen Fornemmelse af de Bevægelser, som han vilkaarlig udfører; Bevægelserne blive derfor kejtede og usikre, saa at han maa have Synet med til Hjælp, hvor det gælder om en finere Koordination. Undertiden følger der med Muskelanæstesien ogsaa Paralyse, Lamhed i de Lemmer, hvis Muskler ere anæstetiske. I saa Fald kan Patienten slet ikke udføre nogen vilkaarlig Bevægelse med det paagældende Lem, undtagen naar han ser paa det. Heraf følger igen ligefrem det ret kuriøse Fænomen, at Patienterne f. Ex. »tabe Benene i Sengen«. Naar baade Hud og Muskler ere ufølsomme, og Benene ikke vilkaarlig kunne sættes i Bevægelse, fordi de ikke kunne ses under Sengetæppet, saa er dermed aabenbart al Fornemmelse af disse Lemmers Existens ophævet, d. v. s. Patienten faar en Fornemmelse af, at han har mistet dem.

De øvrige Sanser, Smag, Lugt, Hørelse og Syn, kunne hver for sig svækkes eller fuldstændig ophæves, og det kan igen ske enten paa begge Sider eller kun paa den ene Halvdel af Legemet. Saaledes kan f. Ex. al

Fornemmelse af Smag mangle paa den ene Halvdel af Tungen, medens Sansen bestaar saa godt som uskadt paa den anden; et Øre kan være døvt, et Øje blindt, osv. Men her gælder iøvrigt ganske det samme som for Berøringssansernes Vedkommende: Sanseorganerne og Nerveledningerne til Hjærnen fejle ikke noget, det er i selve Hjærnen, at Funktionerne ere forstyrrede. Dette kan let paavises ved et Forsøg i de Tilfælde, hvor der foreligger en hysterisk Svækkelse af Hørelsen, men ikke fuldstændig Døvhed. Støtter man Haandtaget paa en anslaaet Stemmegaffel mod Tindingebenet, saa hører man Tonen, fordi Lydsvingningerne kunne forplante sig gennem Kraniets Ben til Hjærnen. Naar Stemmegaflens Bevægelse er bleven saa svag, at man ikke mere kan høre Lyden paa denne Maade, saa vil et normalt hørende Menneske dog endnu kunne opfatte den ved Hjælp af Øret, naar Stemmegaflen holdes foran dette. Og ganske det samme finder Sted hos den, der lider af hysterisk Tunghørighed. Men i saadanne Tilfælde, hvor Tunghørigheden paavislig skyldes en Fejl i det indre Øre eller en Svækkelse af Hørenerven, vil Patienten kunne høre bedre gennem Kraniets Ben end gennem Øret. Hørelsens Svækkelse hos Hysterikeren kan altsaa ikke skyldes en saadan Fejl, og følgelig maa Sygdommen have sit Sæde i Hjærnen.

Paa Synssansens Omraade kan der forekomme en Mængde forskellige Forstyrrelser, af hvilke den hyppigste vel er Synsfeltets Indsnævring. Jo stærkere denne Indsnævring er, desto mindre bliver den Del af Omverdenen, som Patienten kan overse paa en Gang. Desuden kan der forekomme Svækkelse af Synsevnen, Ophævelse af Farvesansen og Forstyrrelser i Øjets Akkommodationsevne, saa at Patienten ikke kan se skarpt uden i bestemte Afstande. Hver af disse Forstyrrelser kan forekomme for sig; som oftest findes der dog flere samtidig og udgøre i Forening det komplexe og meget variable Fænomen,

som man har kaldet den hysteriske Amblyopi. Nu og da træffer man ogsaa Blindhed, enten paa et eller paa begge Øjnene.

Om alle disse Forstyrrelser af Sansningen gælder iøvrigt, ligesom for alle andre hysteriske Forstyrrelser, at de kunne opstaa pludselig og ligesaa pludselig igen forsvinde, uden nogen bestemt paaviselig Aarsag. Dette godtgør jo tilfulde, at disse forskellige Sygdomssymtomer ikke kunne hidrøre fra organiske Læsioner, virkelige Beskadigelser af Sanseorganer eller Nerver, ti saadanne Beskadigelser kunne naturligvis ikke i et Nu forsvinde. Det drejer sig kun om Funktionsforstyrrelser, midlertidige Ophævelser af visse Organers Arbejdsevne, og Sædet for disse Forstyrrelser er, som vi have set, utvivlsomt i alle Tilfælde i Hjærnen.

Ved Siden af de forskellige Anæstesier findes der ofte tillige Hyperalgesi, forøget Modtagelighed for Smerte. Denne kan have sit Sæde i spredte Pletter paa Huden, uregelmæssig fordelte mellem de anæstetiske Partier; men hyppigere forekommer den i Leddene, de dybere liggende Væv og i det hele i Legemets Indre. Den medfører da gerne Smerter, som enten stadig holde ved eller indtræde ved den ringeste Bevægelse. Disse Smerter kunne undertiden have Præg af at hidrøre fra ganske bestemte Sygdomme, f. Ex. Hjærne- eller Hoftebetændelse, og det kan da ofte være vanskelig nok at skelne saadanne hysteriske Imitationer fra de virkelige Sygdomme. Men vare de ved i længere Tid, røbe de sin hysteriske Natur derved, at Patientens Almenbefindende ikke lider derunder, saaledes som Tilfældet vilde være, hvis Sygdommen var af anden Oprindelse. Desuden forsvinde de ofte ligesaa pludselig, som de ere komne; det er ved Helbredelsen af slige hysteriske Sygdomme, at Mirakelmagerne tjene sine Laurbær.

Et meget vigtigt Symtom paa Hysteri er Konvulsionerne, men de forekomme kun hos lidt over Halvdelen af Patienterne, fire Gange saa hyppig hos Kvinder som hos Mænd. Anledningen til et konvulsivisk Anfald er gerne en Sindsbevægelse; hos nogle syge kræves der en stærkere Rystelse i Lighed med den, der først bragte Hysterien til Udbrud, men hos de fleste, som en Gang have havt et saadant Anfald, ville sædvanlig ganske uvæsenlige Omstændigheder kunne medføre nye Udbrud. Anfaldet indledes gerne med en Række psykiske Fænomener; den syge føler sig urolig, utilpas, søger Ensomhed, ler eller græder uden Anledning. Desuden føles der Smerter rundt om i Legemet; Sammensnøring af Brystet og Halsen; en Kugle af Størrelse som et Hønseæg synes at løsrive sig fra den ene Side, bevæge sig omkring i Underlivet og derfra stige op i Halsen, hvor den foranlediger yderst smertelige Kvælningsfornemmelser. Saa kommer det egenlige konvulsiviske Anfald; Legemet stivner, Halsen svulmer, Aarerne udvide sig, og Aandedrættet stanser. Umiddelbart derefter begynde de voldsomme Konvulsioner, vilde Bevægelser af Lemmerne eller hele Legemet, Skrig og udtryksfulde Stillinger, og disse Bevægelser ere altid de samme hos det samme Individ. Naar dette Anfald holder op, ligger Patienten gerne i nogen Tid hen i en hypnotisk Søvn, hvor der hallucineres og snakkes en hel Del, og derfra vaagner hun uden Bevidsthed om, hvad der er foregaaet. Det hele varer fra tyve Min. til et Par Timer.

Ikke altid er Anfaldet fuldstændigt, saaledes som det her er fremstillet. Ofte springes et eller flere Stadier over eller reduceres meget stærkt. Desuden efterlade Anfaldene sig hyppig Følger i Form af Lamheder eller Kontrakturer, Sammentrækninger af Lemmerne i forvredne Stillinger, som kunne forsvinde igen i et senere Anfald eller ogsaa pludselig, uden særlig Foranledning. Foruden

alle disse Fænomener frembyde Hysterikerne endnu en lang Række andre, men ligesaa megen Interesse disse Symtomer kunne have for Lægerne, ligesaa ringe Betydning have de for os her. Vi lade derfor alle disse Fænomener ligge for at se lidt nærmere paa Hysterikernes psykiske Tilstand.

Det mest karakteristiske Symtom, der vel aldrig fuldstændig mangler hos Hysterikerne, er Sanseevnernes Indskrænkning. Men ligesom enhver anden Sygdom kan Hysterien optræde med meget forskellig Styrke, og vi have da ogsaa i det foregaaende set, at de Mangler, hvorunder Sansningen kan lide, kunne være ikke saa lidt forskellige i Omfang. Hvor Anæstesien indskrænker sig til en begrænset Plet af Huden eller kun røber sig ved en lille Indsnævring af Synsfeltet, dér kan man naturligvis ikke vente, at disse Forstyrrelser skulle sætte sig noget Spor i Patientens hele sjælelige Tilstand. Anderledes bliver Forholdet derimod, naar en bestemt Sans saa godt som fuldstændig falder bort; dette Tab vil for Hysterikeren — saa længe det varer — være langt alvorligere end for et iøvrig normalt Menneske. Hvis et normalt Individ ved et Ulykkestilfælde mister f. Ex. Synet paa begge Øjne, saa vil han ganske vist ikke mere kunne modtage Lyspaavirkninger fra Omverdenen, men Synserindringerne mister han derfor ikke. Erindringsbillederne bleges vel efterhaanden, fordi de ikke mere kunne friskes op ved nye Iagttagelser, men er Ulykken indtraadt i en modnere Alder, vil den blinde Livet igennem endnu kunne arbejde med sine Synserindringer. Ved den hysteriske Blindhed er Forholdet lige det modsatte. Øjet fejler intet, det er selve det Parti af Hjærnen, hvor Synsbillederne opstaa, som er ude af Stand til at arbejde. Men deraf følger, at den hysterisk blinde hverken kan se eller have nogensomhelst Synserindring. Paa samme Maade gaar det ogsaa ved de andre Sanser, og selv om en Sans ikke helt

falder bort, synes dog altid en Del Erindringsbilleder fra dette Sanseomraade at forsvinde, hvilket ogsaa er forstaaeligt nok, da det i alle Tilfælde er Partier af Hjærnen, hvis Funktion forstyrres. I det følgende ville vi faa at se, hvilke mærkelige Former denne Erindringsmangel kan antage, især i den store Hysteri.

Det er let at forstaa, at det maa medføre betydelige Forandringer i Individets hele sjælelige Tilstand, naar ikke blot Sansningen men ogsaa Erindringen indskrænkes. Hele den Forestillingsmasse, der i et givet Øjeblik staar til Individets Raadighed, bliver aabenbart derved stærkt begrænset; Hysterikeren maa blive ligesom rykket tilbage til et barnligt Standpunkt, hvor Bevidsthedens Omraade er mindre. Og dermed maa da igen følge, at Suggestibiliteten forøges, fordi denne er desto større, jo færre Forestillinger der staa til Individets Raadighed og bestemme Opmærksomhedens vilkaarlige Retning. Herom synes der da ogsaa at herske almindelig Enighed blandt Forskerne, at de hysteriske udmærke sig ved en vis Barnagtighed, og at de ere meget suggestible. Den franske Psykolog Pierre Janet, som mere end nogen anden har beskæftiget sig med den sjælelige Side af Hysterien, anfører i sit bekendte Værk: »L'automatisme psychologique«, Paris 1889, en Mængde slaaende Exempler paa disse Ejendommeligheder hos Hysterikerne. Det er ganske vist Hysteroepileptikere, som han nærmest har for Øje, men dette har for os ikke stor Betydning, da Fænomenerne dér, efter de franske Forskeres Opfattelse, kun ere mere fremtrædende og ikke væsensforskellige fra den almindelige Hysteris.

Hysterikernes Barnagtighed røber sig især ved den Voldsomhed, hvormed alle Følelser optræde. En Begivenhed, som hos et normalt Menneske kun vilde fremkalde en svag Følelse, bliver hos dem Anledning til den stærkeste Sindsbevægelse. Janet fortæller saaledes om en af sine Forsøgspersoner, Lucie, at man kun behøver at diske op

med en ganske absurd Historie om en overkørt Hund eller om en Kone, der har faaet Bank af sin Mand, for at hun skal sætte sig hen i en Krog og tudbrøle. Om Leonie, en anden af disse Hysterikere, siger han, at hun bliver ganske ellevild af Glæde, naar hun efter et Par Dages Forløb genser ham; hun hopper, springer og udstøder uartikulerede Skrig, saa at Tilstanden nærmer sig stærkt til et hysterisk Anfald. Bliver Affekten blot en Smule stærkere, saa ender det virkelig med et saadant Anfald. Rose, en tredje af Janets Forsøgspersoner, havde saaledes et i 48 Timer vedvarende hysterisk Anfald som Følge af, at en Person, der havde lovet at besøge hende, udeblev til den fastsatte Tid.

Suggestibiliteten røber sig paa alle Punkter. Hysterikernes Tanker og Handlinger kunne bestemmes ved ethvert tilfældig henkastet Ord, som fængsler deres Opmærksomhed. Og ikke sjældent bliver en Forestilling, som optager dem stærkt, fuldstændig hallucinatorisk. Janet beretter et meget kuriøst Exempel herpaa. »Jeg kom en Dag til Lucie for at anstille nogle Forsøg med hende. Hun sagde, at hun var træt og uoplagt; jeg havde kedet hende med mine Experimenter den foregaaende Dag, og nu vilde hun ikke begynde igen. 'Godt', sagde jeg, 'saa lad os være dovne idag, men for at jeg ikke skal være gaaet forgæves, maa du fortælle mig en Historie'. 'Hvad er det for Dumheder, jeg kan ingen. De vil da ikke have, at jeg skal fortælle Historien om Ali Baba?' 'Hvorfor ikke? Jeg hører efter.' Halvt leende, halvt ærgerlig begyndte hun at fortælle Historien. I Begyndelsen fortalte hun daarligt og stansede hvert Øjeblik for at se, om jeg ogsaa hørte efter. Men efterhaanden talte hun sig varm, der kom mere Fart i Fortællingen, og hun lagde ikke mere Mærke til mig. Pludselig udstødte hun et Skrig og holdt inde med Øjnene rettede paa et Hjørne af Værelset; nu talte hun ganske sagte for sig selv: 'Der er

de, alle Røverne. — I store Sække'. Hun fortalte nu ikke mere, hun saa'; hun fulgte hele Scenen, som oprullede sig for hendes Øjne, og mumlede fra Tid til anden sine Bemærkninger ligesom et Barn: 'Man er i Færd med at dræbe dem alle — det er godt'. Historien om Ali Baba havde aldrig nogensinde forekommet mig saa interessant, og jeg vogtede mig vel for at afbryde den. Hvad jeg saa' for mig, var i Virkeligheden den Maade, hvorpaa Hysterikerne tænke; i Stedet for at være kold og bleg, som vor Tanke, er deres farvet og levende, og Billedet er næsten altid hallucinatorisk.«

Hysterikernes store Pirrelighed, den Lethed, hvormed selv Smaating kan bringe dem i Affekt, fører naturlig til, at de uafladelig beskæftige sig med sig selv og lægge Beslag paa alle Omgivelserne i rent personlige Øjemed. Hysterikerne ere altid store Egoister, og deres Forfængelighed, Trangen til at se sig fremhævet fremfor andre, giver sig ofte højst absurde Udslag. Paa den anden Side er deres Suggestibilitet muligvis Aarsag til Sygdomssymtomernes store Foranderlighed. En tilfældig lille Omstændighed kan virke som Suggestion og bringe en Anæstesi, en Lamhed eller Kontraktur til pludselig at forsvinde. Nogle Forskere, f. Ex. den tyske Psykiatriker Møbius, ere endog gaaede saa vidt, at de betragte alle disse Symtomer som Resultater af Autosuggestioner. Ligesom en Suggestion kan bringe en Anæstesi til at forsvinde, saaledes maa den ogsaa kunne fremkalde den, og der er følgelig altid Mulighed for, at en tilstedeværende Anæstesi, Lamhed el. lign. kan være foraarsaget ved en Autosuggestion. Der er da heller ingen Mangel paa Iagttagelser, som synes at bekræfte denne Anskuelse, og skulde den i Tidens Løb vise sig at være rigtig, saa kan man aabenbart ikke, som det her er gjort i Tilslutning til Janet, betragte Suggestibiliteten som en Følge af Sansningens og Erindringens Indskrænkning. I saa Fald

maa den forøgede Suggestibilitet være det oprindelige, primære, og alle de øvrige Sygdomssymtomer kunne da betragtes som Følger deraf, fremkaldte ved tilfældige Suggestioner eller Autosuggestioner. Ved en saadan Betragtning kommer Møbius til det Resultat, at Hysterien udelukkende beror paa en sygelig forhøjet Suggestibilitet. Der kan være meget, som taler for denne Opfattelse, men da de sagkyndige endnu langtfra ere enige om Aarsag og Virkning paa dette indviklede Omraade, gaa vi her ikke nærmere ind paa Spørgsmaalet.

Den store Hysteri.

Den store Hysteri eller Hysteroepilepsien er efter nogles Mening ikke en særlig Sygdom, efter andres en Komplikation af Hysteri med Epilepsi. Richer, den klassiske Forfatter paa dette Omraade, hvem jeg her fuldstændig følger, betragter den udelukkende som en alvorligere Form af den almindelige Hysteri. Især udmærker den sig ved, at de konvulsiviske Anfald ere voldsommere, langvarigere og mere komplicerede end i den lille Hysteri. Da det fortrinsvis er disse store hysteriske Anfald, der have været saa betydningsfulde for Overtroen, maa vi gaa nærmere ind paa dem. Men i denne Fremstilling kunne vi naturligvis helt se bort fra de Enkeltheder, som den nyere Tids videnskabelige Forskning have fremdraget, og som udelukkende have Betydning for Lægen. For os er nærmest Fænomenernes Yderside af Interesse, og denne fremstilles ikke nær saa godt ved Ord som ved de glimrende Tegninger, hvormed Richer har prydet sit store Værk: »Études cliniques sur la grande hysterie«, Paris 1885. Jeg indskrænker mig derfor til at give et kort Overblik over de forskellige Faser i det fuldstændige

hysteriske Anfald, og illustrerer dette med en Række Afbildninger, laante fra Richer's Bog.

Det store hysteriske Anfald indledes sædvanlig med sjælelige Forstyrrelser. Den syge føler sig utilpas, helt »forandret«. Hun kan ikke bestille noget, sætter ingen Pris paa Adspredelser; Erindringer fra tidligere Dage dukke op i Mængde og lægge fuldstændig Beslag paa Opmærksomheden. Patienten bliver melankolsk og irritabel. Der træder nu Hallucinationer til; alle Slags hæslige Dyr, sorte Katte, graa Rotter, Edderkopper og Snoge vrimle frem og forsvinde igen. Pint af disse Hallucinationer kan Patienten ikke forholde sig rolig, men farer op og styrter afsted under vilde Skrig; ligegyldig hvorledes Vejret er, styrter hun i den letteste Paaklædning ud under aaben Himmel. Pludselige Kontrakturer, Forvridninger af Lemmerne, kunne opstaa; Fordøjelses- og Aandedrætsbesværligheder, stærk Spytafsondring og Hjærtebanken indfinder sig. Muskelkraften svækkes, og Anæstesien kommer frem og bliver total, hvis den ikke var det i Forvejen. Alt dette kan begynde en otte Dages Tid før det egenlige Anfald; i de sidste Dage kommer der Smerter til; »den hysteriske Kugle« stiger op fra Underlivet i Halsen og fremkalder frygtelige Kvælningsfornemmelser.

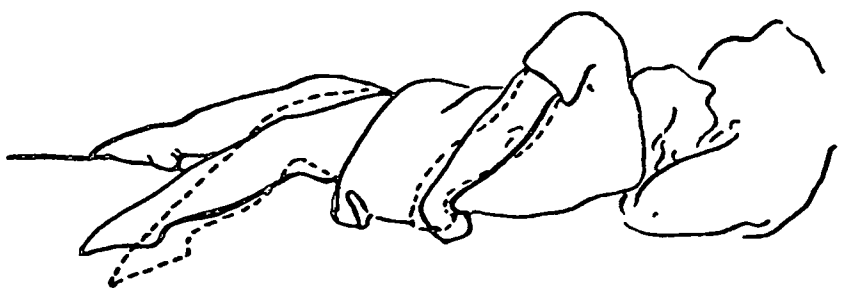

Saa begynder selve Anfaldet. Det bliver sort for Øjnene, det suser for Ørerne, Bevidstheden omtaages. Efter nogle voldsomme Bevægelser stivner hele Legemet i en eller anden mærkelig Stilling; kun et enkelt Lem,

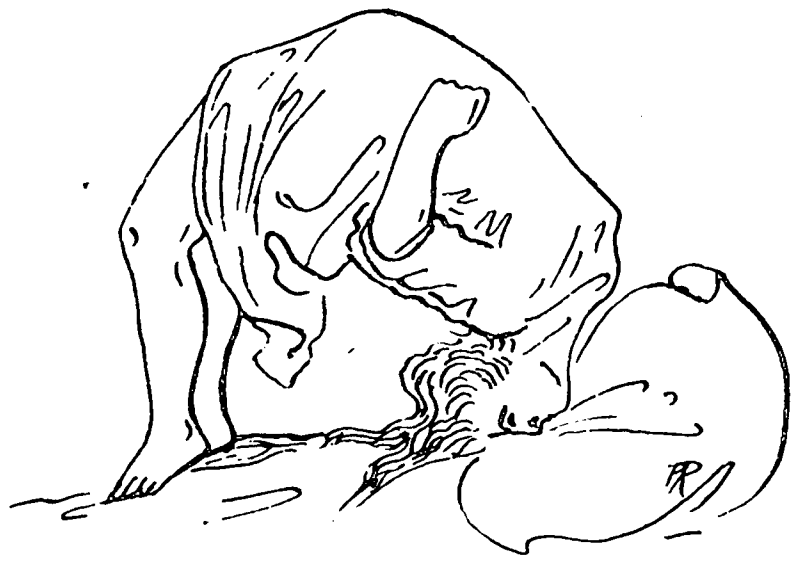
f. Ex. Tungen eller en Arm, udfører ganske langsomt regelmæssige Bevægelser. Disse tabe sig dog ogsaa, og Legemet ligger nu fuldstændig stivt og ubevægeligt. Denne toniske Krampe afløses snart af en klonisk; Lemmerne trække sig sammen og rette sig ud, to til tre Gange i Sekundet, med stødvise Bevægelser.

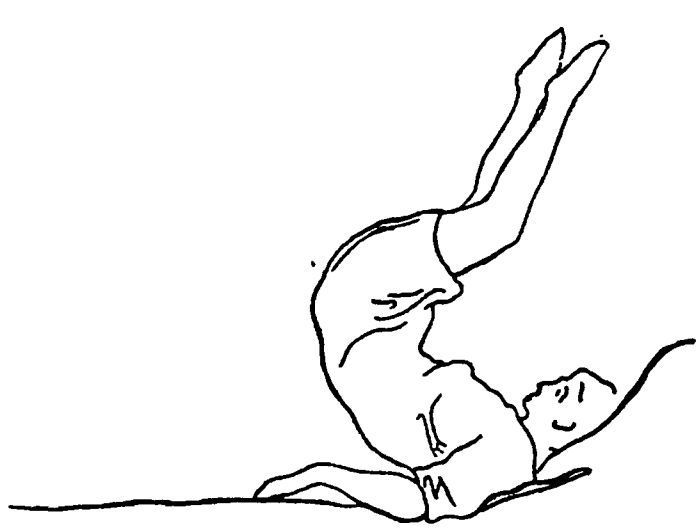
Disse ere i nedenstaaende Fig. antydet ved punkterede Linjer. Alt dette tager i det højeste fem Min., saa slappes alle Muskler, og Legemet ligger slapt og ubevægeligt hen.

Efter nogle Minutters Hvile begynder Anfaldets anden Periode, som man efter de besynderlige Bevægelser, der udføres, har kaldet Klownperioden. Legemet indtager de mærkeligste Stillinger, f. Ex. Cirkelbuen, som kunne bevares i længere Tid, 3 til 10 Min. Derefter følge de store Bevægelser, idet Kroppen eller Lemmerne kastes voldsomt frem og tilbage 15 til 20 Gange. Ikke sjældent fremkommer der derved Stillinger, som tilsyneladende stride mod Tyngdens Love. Den syge synes at svæve op

over Sengen, idet Kroppen rulles op over Hovedet og derefter rettes ud i Luften, kun understøttet af Nakken og Armene. Saa falder Kroppen ned paa Sengen, hvorefter Manøvren gentages en halv eller en hel Snes Gange i Træk. De forskellige Faser af Bevægelsen er vist i Fig. Ofte ende de store Bevægelser med Skrig og en vild Kamp med en indbildt Modstander. Hvis man stanser Anfaldet paa et eller andet Punkt af den anden Periode, hvilket hos nogle Individer kan lade sig gøre ved et Tryk paa bestemte Steder af Legemet, saa viser det sig altid, at de ere beherskede af bestemte Hallucinationer. Det synes at være under Indflydelse af disse Hallucinationer, at Bevægelserne foretages, og Bevidstheden, som ved Anfaldets Begyndelse ophævedes, er altsaa paa dette Tidspunkt delvis vendt tilbage.

I den tredje Periode, som oftest uden nogen mellemliggende Pause følger efter den anden, røber den vaagnende Bevidsthed sig tydelig. Patienten er paaviselig et Bytte for bestemte Hallucinationer, hun lever i en indbildt Verden, taler undertiden — dog ikke meget, men indtager en Række af Stillinger, der staa i naturlig indbyrdes Forbindelse og

afspejle hele den Situation, som hun genoplever. Man har derfor kaldet denne Periode af Anfaldet for »de udtryksfulde Stillinger«. Disse Stillinger gentages hos samme Individ sædvanlig i samme Orden, og de Ord og Udraab, som ledsage dem, svare nøjagtig til Personens hele Holdning og den derved markerede Situation. Hos nogle Patienter viser der sig en stor Rigdom af saadanne

Attituder, som hurtig vexle med hinanden og i forskellige Anfald kunne variere noget, hos andre derimod viser der sig kun enkelte, bestemte Stillinger, som stadig gentages. Som næsten almindelig Regel gælder, at disse Hallucinationer og dertil knyttede Stillinger ere Genoplevelser af de Begivenheder, som første Gang have fremkaldt det hysteriske Anfald. En af disse syge fik sit første Anfald

som Følge af, at hun af en Bandit blev forfulgt ind paa sit Værelse, hvor han trods hendes Bønner og Trudsler kastede hende om paa Gulvet, mishandlede og voldtog hende. Hele denne Begivenhed gengiver hun nu i en Række af hurtig vexlende Stillinger; vedføjede Skitser, S. 343, ere tilstrækkelige til at give en Forestilling om det yderst levende Udtryk, der karakterisere alle disse Attituder.

Med den tredje Periode er Anfaldet egenlig til Ende, men der følger derefter gerne en fjerde Periode, i hvilken Patienten langsomt kommer til Bevidsthed og efterhaanden nærmer sig til sin normale Tilstand. Den syge bevæger sig ikke meget men fantaserer vidt og bredt om tidligere Dages Begivenheder og beklager sig over sin ulykkelige Skæbne. Ofte afbrydes Ordstrømmen ved Hallucinationer af lignende Art som dem, der gik forud for Anfaldet; alle Slags hæslige Dyr vise sig og indgyde Patienten stor Rædsel. Denne Sindsbevægelse giver sig ofte et synligt Udtryk i Patientens Holdning og Ansigtsudtryk. (jvf. Fig.). Medens de tre første Perioder sædvanlig tilsammen vare mellem $^1/_4$ og $^1/_2$ Time, er denne sidste af ganske ubestemt Varighed.

Et fuldstændigt Anfald, som det her beskrevne, kommer sjældent alene. Efter den fjerde Periode, der i mange væsenlige Punkter ligner Anfaldets Begyndelsesstadium, følger i Almindelighed et nyt Anfald, og med faa Minutters Pause kan 20 til 80 Anfald følge efter hinanden og udgøre en hel Serie. Derefter følger saa gerne flere Dages Ro, men det kan ogsaa forekomme, at Serierne

løbe ud i hinanden, saa at Anfaldet næsten ustanseligt varer i Dage.

Det store hysteriske Anfald frembyder mange Variationer; det fuldstændig regelmæssige Forløb, som her er skildret, hører nærmest til Undtagelserne. En eller flere af Perioderne kan springes over eller svinde stærkt ind, saaledes at de øvrige blive særlig fremtrædende. Paa denne Maade kan der fremkomme Former med et bestemt, karakteristisk Særpræg. De fleste af disse have ingen Interesse for os, men der er et Par, som har spillet en fremtrædende Rolle i Overtroens Historie, og som vi derfor maa behandle nærmere, nemlig »Extasen« og »Djævlebesættelsen«. For at »Besættelsens« Betydning for den moderne Overtro, Spiritismen, skal blive fuldt forstaaelig, vil det dog være nødvendigt først at gøre Rede for den ejendommelige Form, som Hypnosen kan antage hos de udprægede Hysterikere, og dermed ville vi altsaa begynde.

Hysterohypnosen.

Hysterohypnosen eller den store Hypnose, d. v. s. den hypnotiske Tilstand hos Hysterikere med udprægede Anæstesier, adskiller sig i meget væsenlige Punkter fra den hypnotiske Tilstand hos normale Mennesker. Somnambulismen, det mest fremtrædende Stadium i Hysterohypnosen, er endog i psykologisk Henseende en fuldstændig Modsætning til den dybe Hypnose hos normale Mennesker. Hos disse medfører den dybe Hypnose, som vi have set, en Begrænsning af Bevidstheden, idet Opmærksomheden ensidig er koncentreret paa bestemte Forestillinger, medens Individet iøvrig sover. Hos Hysterikerne medfører Hypnosen derimod en stadig voxende Udvidelse af Bevidsthedens Omfang, saa at Hysterikeren paa sit højeste Stadium af Somnambulisme i sjælelig Henseende

staar lige med et normalt vaagent Menneske. Pierre Janet, hvis »l'automatisme psychologique« har bidraget meget til at kaste Lys over Hysterikernes sjælelige Tilstand saavel under normale Forhold som under Hypnosen, udtaler sig klart og utvetydigt om dette Spørgsmaal.

»Kan Hypnosen fremkalde en højere Form af Bevidsthedsliv? Det afhænger, saa vidt jeg kan se, af Bevidsthedens Tilstand under normale Forhold. Naar man har at gøre med Hysterikere, hvis Sansning, Erindring og Tænkning er indskrænket, stærkt reduceret i Sammenligning med det normale Menneskes Bevidsthedsliv, saa vil enhver Excitation af Nervesystemet, f. Ex. med elektriske Strømme eller med »magnetiske« Strygninger, gengive dem de Evner, som de have mistet, og saaledes fremkalde en Form af højere Bevidsthedsliv. Men det gælder kun for hysteriske Individer, og denne højere Existensform, som man frembringer hos dem, er simpelthen en normal Tilstand, som de til Stadighed vilde befinde sig i, hvis de ikke vare syge. Denne Tilstand er ikke højere end det normale Menneskes, den er identisk med de Momenter af mer eller mindre fuldstændig Sundhed, som disse hysteriske Individer have oplevet.«

Udtalelsen lader aabenbart intet tilbage at ønske i Retning af Tydelighed. Det er herefter let at forstaa, at den Strid, som har været ført mellem Salpetrière- og Nancyskolen om de hypnotiske Tilstande, ikke har kunnet føre til noget Resultat. Den første Gruppe af Forskere, Charcot og hans Elever, have udelukkende studeret Hypnosen hos Hysteroepileptikerne; Nancyforskerne have især beskæftiget sig med normale Mennesker og Hysterikere med lidet udprægede Anæstesier. Naar Hypnosen nu hos forskellige Individer, alt efter disses Sundhedstilstand, kan føre til nøjagtig modsatte Resultater, saa er det ret naturligt, at de to stridende Partier ikke have kunnet komme til en Forstaaelse. De have troet, at de

undersøgte de samme Fænomener, medens det i Virkeligheden var ganske forskelligartede Tilstande, hvormed de beskæftigede sig. Det er Pierre Janet, som i denne Strid har sagt det forløsende Ord i det ovenfor anførte Citat. Men da han ogsaa, saa godt som udelukkende, har beskæftiget sig med store Hysterikere og følgelig ikke kender den normale Hypnose, saa ser han ikke klart Rækkevidden af sine egne Iagttagelser. Vi skulle nu i det følgende paavise, hvorledes Janets Undersøgelser naturlig føre til den Opfattelse, at Hysterohypnosen er den normale Hypnose ganske modsat i sine Virkninger. Det vil herved ogsaa vise sig, hvad forøvrigt nogle af Salpetrièreskolens Tilhængere forlængst have antydet, at den store Hypnose slet ikke er en egenlig hypnotisk Tilstand, men kun et kunstig fremkaldt hysterisk Anfald. For at undgaa fremtidige Forvexlinger vilde det derfor være meget ønskeligt, om man kunde finde et helt andet Navn til Betegnelse for denne Tilstand; men indtil et saadant Navn er blevet almindelig vedtaget, maa vi, for ikke at forvirre Begreberne, blive staaende ved det nu almindelig anvendte.

Allerede selve Hypnotiseringsmidlerne vise tydelig Modsætningen mellem den store og den lille Hypnose. Mærkelig nok benytter man saa godt som ikke Suggestioner til at fremkalde Hypnosen hos de iøvrigt yderst suggestible Hysterikere. Derimod vil Stirren paa en blank Genstand eller Lytten efter et Uhrs Dikken eller en anden ensformig Lyd ofte i faa Sekunder kunne fremkalde Tilstanden. Samme Virkning have ogsaa de magnetiske Strygninger. Endnu bedre virker undertiden et stærkt Lysglimt, der pludselig træffer Øjet, eller et Slag paa en Gongon, en svag elektrisk Strøm gennem Legemet eller et Tryk paa Øjelaagene — altsammen Midler, som hos et normalt Individ ikke vilde være i Stand til at fremkalde Hypnose uden i Kraft af en Suggestion. Hvis Individet ofte havde været hypnotiseret og vidste, at man

ved disse Midler tilsigtede at fremkalde Hypnosen igen, saa vilde de maaske nok kunne have denne Virkning, men ellers ikke. — Endelig findes der hos mange Hysterikere »hypnogene Zoner«, d. v. s. mer eller mindre udstrakte Partier af Huden, hvor en Berøring eller et svagt Tryk vil være tilstrækkelig til at fremkalde Hypnosen.

Hvilket af disse hypnotiserende Midler man nu end bruger, faar man Individet overført enten i en kataleptisk eller i en letargisk Tilstand, hyppigst dog i den første, hvis Paavirkningen ikke har været meget stærk. Den letargiske Tilstand, som ogsaa ofte optræder paa Overgangen mellem de forskellige Stadier i den store Hypnose, komme vi siden til at berøre; her se vi nu først paa Katalepsien. Det ejendommelige ved denne Tilstand er Individets fuldstændige Ubevægelighed. Medens et normalt Menneske ikke i flere Minutter kan forholde sig fuldstændig rolig, uden i mindste Maade at bevæge Øjenlaagene eller Læberne, eller ved en lille Trækning hist og her at røbe den vaagne Bevidsthed, saa ser man Kataleptikerne urokkelig bevare den Stilling, i hvilken de befinde sig ved Katalepsiens Indtræden. De vidt opspilede Øjne ere uforandret rettede mod ét Punkt, Øjenlaagene blinke ikke, der er overhovedet ikke andre Bevægelser at spore hos dem end Aandedrættet og Pulsslaget. Naar denne Tilstand indtræder af sig selv, hvilket undertiden kan ske, vil den kunne vare meget længe, endog i Dage, forudsat at man holder alle ydre Paavirkninger borte; naar Katalepsien er kunstig fremkaldt, varer den sjældent mere end en kvart eller en halv Time og gaar tilsidst af sig selv over til Somnambulismen.

Hos Kataleptikeren ere alle Muskler fuldstændig bløde, voxagtig bevægelige. Man kan med Lethed bevæge Lemmerne og Kroppen og bringe dem i de besynderligste Stillinger, eller man kan forme Ansigtet og give det ganske unaturlige Udtryk; alle disse Stillinger og Udtryk

bevares uforandret. Armen, der strækkes ud i Luften, falder ikke ned, den bliver staaende selv i meget lang Tid og synker tilsidst langsomt ned uden Rystelser eller andre Tegn paa Træthed. Selv Underlivets Muskler bevare undertiden de Indtryk, som man med Haanden frembringer i dem. Og ligesom man kan fremkalde bestemte Stillinger, kan man ogsaa lade Individet udføre regelmæssige Bevægelser. Sætter man f. Ex. en Arm i en gyngende eller roterende Bevægelse, saa fortsættes den. Af sig selv kan Individet intetsomhelst udføre, der er fuldstændig Inerti; vilkaarlig kan en Bevægelse ikke frembringes, men er den ude fra sat i Gang, kan den heller ikke stoppes. Bevidstløs er den kataleptiske dog næppe; rimeligvis er Opmærksomheden saa stærkt koncentreret, at Bevidstheden kun har Rum for en enkelt Forestilling ad Gangen. Dette ser man bedst deraf, at man kan forandre en Stilling eller en Bevægelse ikke blot ved ydre, fysiske Midler, men ligefrem ved at indskyde Individet en saadan Forestilling om Forandring. Stiller man sig op foran den kataleptiske, saaledes at hun ikke kan undgaa at se En, og indtager en bestemt Stilling eller udfører en Bevægelse, saa efterlignes denne. Bevægelsesforestillingen udløser altsaa her direkte den tilsvarende Bevægelse; nogen Modstand eller Hæmning fra Individets Side forekommer slet ikke. Hvor lidt Bevidstheden har Rum for andre Forestillinger end dem, der direkte indskydes, ser man tydelig, naar man taler til en saadan kataleptisk. Ordene forstaas slet ikke; giver man hende en Befaling, saa efterkommes den ikke. Enten sker der slet intet, eller ogsaa repeterer hun kun Ordene. Lydforestillingerne udløse altsaa i dette Tilfælde direkte de dermed associerede Talebevægelser og intet andet (Ekkolali).

Denne Tilstand af Monoideisme, hvor kun en enkelt Forestilling ad Gangen er raadende i Bevidstheden, vedvarer dog ikke længe. Efter kort Tids Forløb vil Be-

vidstheden udvide sig, saa at en Forestilling, der indskydes Individet, reproducerer andre. Der opstaar saaledes Følelsestilstande, der give sig bestemte legemlige Udslag. Knytter man f. Ex. den ene Haand paa den kataleptiske, saa knytter den anden sig ligeledes, Armene hæves op foran Brystet til Angreb, Legemet bøjer sig fremover, Ansigtsudtrykket forandrer sig: de sammenknebne Læber og opspilede Næsebor røbe Vreden. Men lægger man nu den ene Haand fladt udstrakt paa Læberne, saa indtager den anden samme Stilling og synes at udsende Kys; Ansigtet forandrer sig pludselig, i Stedet for at udtrykke Raseri er det nu ét Smil. Paa denne Maade kan man næsten ubegrænset variere Stillingerne, idet enhver Antydning af en bestemt Affekt strax supplerer sig med alle de Udtrykksbevægelser, der ere karakteristiske for den særlige Sindsbevægelse.

Hidtil har den kataleptiske intet udrettet af sig selv, enhver Stilling har maattet indskydes udefra og har kun fremkaldt de forskellige Forandringer, der ere naturlige Udtryk for den suggererede Affekt. Men udvider Bevidstheden sig endnu mere, saa vil Individet ikke blive staaende ved den suggererede Forestilling, men handle i Overensstemmelse med denne. Janet giver en meget interessant Skildring af en saadan Episode. »Jeg folder Leonies Hænder, og Ansigtet antager et henrykt Udtryk. Jeg lader hende blive i denne Stilling, fordi jeg ønsker at se, hvor længe dette Udtryk kan holde sig. Jeg ser hende nu rejse sig fra sin Stol og meget langsomt gaa et Par Skridt frem. Saa bøjer hun Knæene, stadig med stor Langsomhed; hun knæler ned og bøjer sig fremover, hun lægger Hovedet paa Siden og ser mod Himlen med et mærkeligt, extatisk Udtryk. Vil hun nu, da Stillingen er fuldendt, bevare den kataleptiske Ubevægelighed? Nej, uden at jeg har rørt ved hende, bøjer hun Hovedet endnu mere og holder de foldede Hænder foran Munden; hun

gaar med endnu større Langsomhed fem—sex Skridt frem. Saa nejer hun meget dybt, knæler endnu engang, hæver Hovedet lidt med halvlukkede Øjne og aabner Læberne. Nu forstaas Situationen — hun modtager Sakramentet. Derefter vender hun tilbage til sin tidligere Stilling, og Scenen, som har varet omtrent et Kvarters Tid, afbrydes nu ved Katalepsiens Ophør.«

Det er dog meget sjældent, at den kataleptiske udfører saa komplicerede Handlinger som den her beskrevne. Grunden hertil er ikke vanskelig at forstaa. Den kataleptiske udfører kun saadanne Handlinger, som naturlig ere associerede med den bestemte Følelse, som man har suggereret hende; af sig selv kan hun intet føje til. Nu er det kun faa Følelser, til hvilke der naturlig slutter sig en bestemt afgrænset Gruppe af Bevægelser og Handlinger, og derfor bliver det i Almindelighed kun lidet sammensatte Optrin, som den kataleptiske paa denne Maade kan bringes til at fremstille. Og det behøver næppe at bemærkes, at man ingenlunde kan bringe alle kataleptiske til at give de samme Scener. Betingelsen for, at en saadan Handling skal blive udført, er simpelthen den, at der vækkes en bestemt Følelse hos Individet; kan Følelsen ikke fremkaldes, saa sker der heller intet. Naar Janet saaledes foldede Hænderne paa en anden af sine Forsøgspersoner, som var meget irreligiøs, saa blev hun i den Stilling uden Tendens til at foretage sig nogetsomhelst. Den nævnte Stilling af Hænderne var hos hende ikke associeret med en udpræget Følelsestilstand, og følgelig kunde der intet ske.

Overlades den kataleptiske til sig selv, gaar Individet over i en anden hypnotisk Tilstand, Somnambulismen, som iøvrigt ogsaa kan fremkaldes direkte ved et eller andet af de hypnotiserende Midler. Som Kendemærke paa denne Tilstand har Charcot og hans Elever angivet et ejendommeligt fysisk Forhold ved Muskler og Nerver,

den saakaldte sensomuskulære Hyperexcitabilitet. At gaa nærmere ind herpaa vil være ganske overflødigt, da den nyere Tids Undersøgelse af et større Antal Individer har vist, at dette Forhold kun yderst sjældent forekommer. Janet har kun kunnet konstatere det hos to af tolv Forsøgspersoner, og det er følgelig ganske ubrugeligt som Kendemærke. Det eneste sikre Tegn paa Somnambulismen er Individets sjælelige Tilstand, og især er det Erindringen, som undergaar iøjnefaldende Forandringer. I Somnambulismen erindrer Individet ikke blot alt, hvad der er oplevet i vaagen Tilstand, men ogsaa alt, hvad der er foregaaet i tidligere Somnambulismer. Naar Individet derimod er vaagnet fra sin somnambule Tilstand, vil i Almindelighed alt, hvad dér er hændet, være glemt. Erindringen er altsaa videre i den somnambule Tilstand end under normale Forhold, og dette beror ligefrem paa, at Somnambulen genvinder nogle af sine Sanser og dermed Erindringen af alle de Forestillinger, som tilhører det genvundne Sanseomraade. Somnambulen er altsaa, som allerede tidligere omtalt, en fuldkomnere Personlighed end den vaagne Hysteriker; Bevidsthedens Omfang er udvidet. Dette kan aabenbart afføde ret mærkelige Konsekvenser. Hvis Hysterikeren nemlig i sin normale Tilstand mangler flere Sanser, saa maa der være Mulighed for, at disse Sanser kunne vækkes den ene efter den anden. Der maa altsaa blive flere somnambule Tilstande, i hvilke samme Individ efterhaanden kan indtræde, og som udmærke sig ved et stadig voxende Omfang af Bevidstheden, indtil Individet i den dybeste Somnambulisme har faaet alle sine Sanser og dermed staar paa lige Trin med et normalt sundt Menneske.

Erfaringen lærer nu, at dette mærkelige Forhold virkelig finder Sted. Man har hos forskellige Hysterikere kunnet paavise to, tre ja endog fire forskellige somnambule Stadier, hvert med sin særlige Erindring. Og som

almindelig Lov gælder her, at Somnambulen paa et højere Stadium kan erindre alt, hvad der tidligere er oplevet, ikke blot paa dette Stadium, men ogsaa paa ethvert af de lavere. Derimod erindres der intet af det, som tilhører et af de højere Stadier. Alt dette er ganske naturligt, fordi ethvert højere Stadium er karakteriseret ved, at et nyt Sanseomraade med alle dertil hørende Erindringsbilleder træder i Virksomhed samtidig med, at de allerede virksomme Sanser vedblive at fungere. Derfor bliver Erindringen mere og mere omfattende, naar Individet indtræder i et højere Stadium, medens den omvendt igen indskrænkes, naar der vendes tilbage til et lavere Stadium, hvor en eller flere Sanser falde bort. Og da enhver gennemgribende Forandring af Erindringen tillige foraarsager væsenlige Ændringer i Menneskets hele Maade at tænke og handle paa, saa er Individet følgelig i hvert af disse somnambule Stadier en ny Personlighed. For at kunne holde Rede paa de ofte ret talrige Personligheder, som saaledes kunne træde frem hos et og samme Individ, har man vedtaget ligefrem at nummerere dem. Med 1 betegner man det hysteriske Individ i sin sædvanlige mer eller mindre indskrænkede Tilstand, 2 betegner den Personlighed, der viser sig paa det første somnambule Stadium og saaledes videre. For nu at illustrere hele dette mærkelige Forhold med et bestemt Exempel, skal jeg anføre et af Janets interessante Experimenter.

»Jeg havde begyndt med at bringe Lucie til at sove paa den sædvanlige Maade, og jeg havde hos Lucie 2 konstateret alle de Erindringsfænomener, der ere ejendommelige for Somnambulerne. Da jeg nu en Dag ikke kunde faa en bestemt Suggestion til at realiseres, saa forsøgte jeg paa at bringe hende til at sove dybere, i det Haab saaledes at forøge hendes Suggestibilitet. Jeg begyndte altsaa at gøre Strygninger over Lucie 2, som om hun ikke allerede var somnambul. Hendes Øjne lukkede

sig, hun lagde sig tilbage og syntes at sove mere ind. De tilstedeværende Kontrakturer forsvandt, alle Musklerne blev slappe som i Letargien, men den Tilbøjelighed hos Musklerne til at trække sig sammen ved en Berøring, som ellers angives at forekomme i Letargien, var ikke tilstede [1]). Det var en Slags hypnotisk Besvimelse, som hos mange Individer er en uundgaaelig Overgangstilstand mellem de forskellige hypnotiske Stadier. Efter en halv Times Søvn kom Lucie til sig selv igen; Øjnene vare i Begyndelsen lukkede, men aabnedes paa min Opfordring, og nu gav hun sig til at tale. Den Personlighed, som jeg nu havde for mig, Lucie 3, frembød en hel Række ejendommelige Fænomener. Lad os foreløbig blot holde os til hendes Erindring. Lucie 3 huskede meget godt hele sit normale Liv, hun huskede ligeledes alle sine tidligere hypnotiske Somnambulismer og alt det, som Lucie 2 ogsaa vidste Besked om. Men desuden kunde hun fortælle om alle Enkelthederne ved sine hysteriske Anfald, sin Rædsel for de Mænd, som hun under sine Anfald saa' skjulte bag Gardiner, fremdeles erindrede hun sine naturlige Søvngængerier, sine natlige Drømme — altsammen Ting, som hverken Lucie 1 eller Lucie 2 nogensinde havde kunnet gøre Rede for. Det var meget vanskeligt igen at bringe hende ud af denne Tilstand; hun maatte først igennem den allerede omtalte hypnotiske Besvimelse. Hun befandt sig saa i den sædvanlige Somnambulisme, men Lucie 2 havde ingen Forestilling om, hvad der et Øjeblik i Forvejen var hændt Lucie 3. Hun paastod, at hun havde sovet fast uden at sige noget. Da jeg

---

[1]) Den neuromuskulære Hyperexcitabilitet, som Charcot har opstillet som Kendetegn for Letargien, er efter Janets Iagttagelser et saare sjældent Fænomen. Den kan forekomme, men kun rent undtagelsesvis, og er følgelig ganske ubrugelig som Kendemærke paa en bestemt Tilstand.

senere igen frembragte Personligheden Lucie 3, kunde hun erindre alt, hvad der første Gang var forefaldet.«

Forklaringen paa disse mærkelige Erindringsfænomener fandt Janet ved at undersøge de forskellige Sansers Tilstand paa de forskellige Stadier. I sin sædvanlige Tilstand er Lucie af ren visuel Type, d. v. s. al hendes Tænken og Handlen foregaar ved Hjælp af Synsbilleder. Det kan ikke godt være anderledes, da Synet omtrent er den eneste Sans, hun har til Raadighed. Hun er total anæstetisk over hele Legemet, og hun mangler fuldstændig Muskelsansen. Saasnart hun ikke kan se sine Lemmer, véd hun ikke, hvor hun har dem. Binder man f. Ex. hendes Hænder sammen bag hendes Ryg, mærker hun det slet ikke. Hun er desuden saa godt som fuldstændig døv; hun kan ikke høre et Urs Dikken, selv om det lægges paa hendes Øre. Hendes Synsstyrke er stærkt formindsket og Synsfeltet meget lille, men det er dog den bedste Sans, hun besidder, og derfor benytter hun sig bestandig af den. Ved Synets Hjælp kan hun bevæge sine Lemmer, gaa og arbejde; holder man hende for Øjnene, hvad der forresten bringer hende i Raseri, taber hun det, som hun har mellem Hænderne, hun vakler og falder. Lukker man hendes Øjne, kan hun ikke mere tale, hun falder i Søvn. De eneste Forestillinger, som hun har til sin Raadighed, ere altsaa Synsbillederne.

Vi kunne nu, for at se en tydelig Forskel, springe de mellemliggende Stadier over og undersøge Lucie 3. De Sanser, som hun havde i vaagen Tilstand, ere ikke tabte, de ere tværtimod skærpede. Desuden har hun genvundet Berøringssanserne og Muskelsansen. Hun véd meget godt, hvor hun har sine Lemmer, hun kan gaa og skrive uden at følge Bevægelserne med Øjnene. Hun benytter sig derfor heller ikke saa meget som før af Synet; det afficerer hende slet ikke, at man holder hende for Øjnene. Ligesom et normalt Menneske handler hun

aabenbart nu ved Hjælp af Bevægelsesforestillingerne. Hun maa følgelig have genvundet hele dette Erindringsomraade, og der er da ogsaa Beviser nok for, at det virkelig er Tilfældet; det fremgaar tydelig af den Udvidelse, som hendes Erindringer have faaet samtidig med, at Sanserne ere genvundne. Indtil sit niende Aar var hun rask, besad alle sine Sanser ligesom ethvert normalt Barn. Paa den Tid fik hun sit første nervøse Anfald som Følge af en heftig Forskrækkelse, idet nogle Mænd, der vare skjulte bag Gardinerne, pludselig sprang frem mod hende. Denne Begivenhed danner Hovedindholdet i alle hendes hysteriske Anfald. Om alt dette, Barndommen, Forskrækkelsen og de hysteriske Anfald, har den totalt anæstetiske Lucie 1 ikke mindste Erindring. Lucie 3 derimod mindes godt sin Barndom og de følgende Aars hysteriske Kriser. Det er da heller ikke vanskeligt at forklare sig dette. Naar en Sans falder bort hos Hysterikerne, saa skyldes dette, som vi vide, ikke en Ødelæggelse af Sanseapparatet, men en midlertidig Mangel paa Arbejdsevne i de tilhørende Hjærnecentra. Dermed falder naturligvis alle Erindringsbillederne fra det paagældende Sanseomraade bort, og alle saadanne Tildragelser, i hvilke netop disse Erindringsbilleder have spillet en væsenlig Rolle, glemmes med det samme. Men naar dette bestemte Parti af Hjærnen ved en eller anden Lejlighed igen bliver arbejdsdygtigt, saa dukke ogsaa alle Erindringerne op. Derfor kan Lucie 1, som mangler Berørings- og Muskelsans, ikke erindre sin Barndom og sine hysteriske Kriser, hvor disse Sanser have været virksomme; Lucie 3 derimod genvinder Erindringen med Sanserne.

Ganske lignende Forhold, som her ere omtalte for Lucies Vedkommende, har Janet konstateret hos flere af sine andre Forsøgspersoner. Jævnlig bliver Sagen endog langt mere indviklet; hos Rose har han saaledes fundet fire forskellige somnambule Stadier, hver med sin ejen-

dommelige Hukommelse, hvormed følger, at dette Individ kan frembyde ikke mindre end fem forskellige Personligheder. Det vil dog føre os for vidt at gaa nærmere ind paa alle disse Tilfælde; det anførte Exempel maa være tilstrækkeligt til at belyse Forholdene.

Der er dog endnu en Ejendommelighed ved disse somnambule Tilstande, som det er værd at omtale, fordi den giver en smuk Bekræftelse paa hele Opfattelsens Rigtighed. Vi vide, at Hysterikerne i normal Tilstand ere yderst suggestible, fordi deres Bevidsthed er saa stærkt begrænset. Denne Suggestibilitet bestaar endnu tildels i den første Somnambulisme, hvor Bevidstheden ganske vist har udvidet sig derved, at nye Sanse- og Erindringsomraader ere traadte til, men dog endnu er indskrænket i Sammenligning med et normalt, sundt Menneskes. Paa dette Trin forholder Somnambulen sig ganske som et normalt, hypnotiseret Menneske, hos hvem Hypnosen jo fører til, at forskellige Sanser sove ind, altsaa sættes ud af Virksomhed. Her kan man følgelig suggerere Hallucinationer, Bevægelsesforstyrrelser, sammensatte Handlinger og Personlighedsforandringer af lignende Art som dem, der kunne fremkaldes i den normale Hypnose. Men paa det højeste somnambule Stadium, hvor Individet har genvundet alle Sanse- og Erindringsomraader og følgelig staar lige med et normalt sundt Menneske, dér maa Suggestibiliteten ifølge Sagens Natur være stærkt formindsket, fordi den altid aftager, jo mere Bevidstheden udvikler eller udvider sig. Dette er nu virkelig ogsaa Tilfældet. Janet fortæller, at han med Lucie 3 forsøgte de sædvanlige Suggestionsexperimenter, da han første Gang havde bragt hende i denne Tilstand. Men Lucie syntes blot at blive overrasket, rørte sig ikke, og udbrød tilsidst: »Tror De virkelig, at jeg er dum nok til at lade mig bilde ind, at jeg ser en Fugl i mit Værelse, og give mig til at jage efter den«. Kort Tid forinden, i den første

Somnambulisme, havde hun gjort dette, men nu var Suggestibiliteten sporløst forsvunden. Det samme, om end mindre udpræget, var ogsaa Tilfældet med Janets andre Forsøgspersoner: i den dybeste Somnambulisme var Suggestibiliteten stærkt formindsket, i hvert Fald ikke større end hos de fleste normale Mennesker. Dette Forhold viser altsaa tydelig nok, at de forskellige Stadier af Somnambulismen ere karakteriserede ved en stadig voxende Udvidelse af Bevidsthedens Omraade.

Naar man nu sammenligner de Fænomener, som vise sig i Hysterohypnosen, med de tidligere beskrevne store hysteriske Anfald, kan man vanskelig undgaa at blive opmærksom paa den overordenlig store Lighed mellem dem. Naar den kataleptiske udfører alle de Handlinger, som staa i Forbindelse med en bestemt Følelse, der er suggereret hende, saa minder dette i højeste Grad om den tredje Periode af det store hysteriske Anfald, hvor Individet ligeledes handler under Indflydelse af en bestemt Følelse. Og paa samme Maade ligner Somnambulismen, hvor Individet genvinder Erindringer, om den fjerde Periode af Anfaldet, hvor Hysterikeren snakker vidt og bredt om gamle Dages Tildragelser. Denne Lighed er nu ingenlunde tilfældig eller blot begrundet deri, at visse uvæsenlige Fænomener ere fælles for de to Tilstande. Janet paaviser, at Overensstemmelsen er fuldstændig, hvilket iøvrigt er blevet hævdet af Pitres for en halv Snes Aar siden. Hysteri og Hysterohypnose ere ikke blot, som Salpetrièreskolen forlængst har udtalt, to Grene paa samme Stamme. Det er identiske Tilstande; Hysterohypnosen er et kunstig fremkaldt hysterisk Anfald, der kun adskiller sig fra det naturlige derved, at det er kunstig fremkaldt af en bestemt Person, overfor hvem Hysterikeren derfor bevarer sin Suggestibilitet. I det naturlige Anfald mangler Hypnotisøren; derfor præsterer Individet kun det, der ligger i hendes egen Bevidsthed. Tidligere Dages

voldsomme Affekter og andre Erindringer bryde frem og give Anledning til de ejendommelige Scener, som karakterisere det store hysteriske Anfald. I Hysterohypnosen bevares Suggestibiliteten overfor Hypnotisøren, derfor bliver det ham, der leder Anfaldets Løb; de Følelser og Forestillinger, som han indskyder, beherske Situationen. Det samme gælder forøvrigt til en vis Grad ogsaa om det naturlige Anfald. For den, der ofte har hypnotiseret en Hysteriker, er det ikke vanskeligt i tredje og fjerde Periode af et stort hysterisk Anfald at sætte sig i Rapport til Individet, og nu kan Hypnotisøren lede Anfaldets videre Forløb, ganske som om det var kunstig fremkaldt. Man kan saaledes forjage de rædselvækkende Hallucinationer ved at suggerere Individet andre, mere fornøjelige Billeder o. s. v.

Naar Hysterohypnosen saaledes kun er et kunstig fremkaldt hysterisk Anfald, saa er det indlysende, at man under gunstige Forhold maa kunne paavise lignende Personlighedsforandringer ved det naturlige Anfald, som vi have set fremtræde i Somnambulismen. Allerede Individets hele Opførsel under den fjerde Periode af det store hysteriske Anfald, den stadige Dvælen ved og Omtale af tidligere Dages Begivenheder, tyde stærkt paa en saadan Personlighedsforandring. Det vil dog i Almindelighed være vanskeligt nøjagtig at konstatere den, saafremt det ikke lykkes nogen at sætte sig i Rapport til Individet. Men i visse Tilfælde kan denne Periode blive af saa lang Varighed, at den Forandring, som Individets hele Karakter og Opførsel har undergaaet, er mærkelig for alle Omgivelser. Individet kan i Uger eller endog i Maaneder gaa rundt i en somnambul Tilstand, der i mange væsenlige Punkter afviger fra den normale, til hvilken der saa ved en eller anden Lejlighed vendes tilbage. Et saadant Menneske frembyder altsaa en fuldstændig dobbelt Bevidsthed; man kalder gerne den normale Tilstand for den

primære, den somnambule for den sekundære. Et af de bedst iagttagne Tilfælde af denne Art er den af Azam beskrevne Dobbeltpersonlighed Felida X, hvis Historie i ganske korte Træk skal gengives her for at vise, hvor fuldstændig Overensstemmelsen er mellem dette Fænomen og den tidligere omtalte hypnotiske Somnambulisme.

Felida var født af sunde Forældre. Da hun var 13 Aar gammel, viste der sig forskellige hysteriske Symtomer hos hende; halvandet Aar senere begyndte saa hendes Anfald af hysterisk Somnambulisme. Hun følte Smerte i Tindingerne, faldt hen i en letargisk Tilstand — Janet's hypnotiske Besvimelse — og vaagnede ti Minutter efter op i den sekundære Tilstand. Denne varede en Time eller to, hvorefter hun, gennem en ny hypnotisk Besvimelse, vendte tilbage til den primære. I Tidens Løb blev disse Anfald sjældnere, men til Gengæld varede den sekundære Tilstand saa meget længere; da hun var i en Alder af 32 Aar varede den sekundære Tilstand henimod tre Maaneder, medens den primære, normale, som afbrød Tilstanden, ofte kun havde en Varighed af nogle Timer. Hvad hendes Erindring angaar, saa frembød den alle de Ejendommeligheder, som vi have set ere karakteristiske for den hypnotiske Somnambulisme. I den sekundære, somnambule Tilstand erindrede hun alt, saavel det, der tilhørte den normale Tilstand, som det, der passerede under de somnambule Anfald. I den primære, normale Tilstand kunde hun derimod slet-ikke erindre, hvad hun havde foretaget sig under Somnambulismen. Derfor generede de kortvarige Anfald af den naturlige Tilstand hende meget i de senere Aar, fordi hun under dem mistede Hukommelsen for, hvad hun havde taget sig til i alle de Maaneder, hvor hun uden Ophør havde været somnambul. Hendes sekundære, somnambule Tilstand var altsaa i Virkeligheden for hende en højere Tilværelsesform. Dette viste sig ogsaa i hendes Karakter. I normal

Tilstand var hun melankolsk og indesluttet, talte meget lidt, men klagede kun bestandig over Smerter, beskæftigede sig i det hele taget meget med sig selv og sin Tilstand, og interesserede sig ikke meget for sine Omgivelser. Under Somnambulismen var hun munter og sorgløs, næsten overgiven, mindre arbejdsdygtig og mere optagen af sit Toilette, men ogsaa kærligere og ømmere overfor sine Børn og andre Paarørende. Hun var altsaa virkelig to helt forskellige Personligheder i samme Individ.

Ligesom man i den hypnotiske Somnambulisme kan kalde ikke blot en, men sukcessivt endog flere forskellige Personligheder frem hos samme Individ, saaledes kan det ogsaa forekomme i den hysteriske Somnambulisme. Man har i det mindste ét godt Exempel paa en saadan mangedobbelt Personlighed, men vi gaa ikke nærmere ind derpaa, da det er uden Betydning her. I Almindelighed indtræde disse naturlige Anfald af en sekundær Tilstand ganske pludselig, uden særlig Foranledning, ganske imod Individets Ønsker, men de kunne ogsaa i andre Tilfælde fremkaldes af Individet selv til ethvert givet Øjeblik ved en Slags Autohypnose. Exempler i den Retning komme vi til at behandle i det følgende ved Omtalen af Besættelserne og den hysteriske Trance.

Extasen og Besættelserne.

Det store hysteriske Anfald kan, som tidligere berørt, antage mange forskellige Former, idet et eller flere Stadier springes over, hvorved de andre komme til at paatrykke den hele Krise et ejendommeligt Præg. Disse særlige Former have for Overtroen havt en vis Betydning, idet de alt efter Anfaldets Karakter ere blevne opfattede som et særligt Værk af Gud eller Djævlen. Det er især de to Former: Extasen og Besættelsen, som her komme i

Betragtning. I Extasen er Anfaldets tredje Periode, de udtryksfulde Stillinger, fremherskende; i Besættelsen er det efter Omstændighederne den anden Periode, Kontorsionerne og de store Bevægelser, i Forbindelse med visse Momenter af de følgende Perioder, som give Anfaldet Præg. Iøvrigt kunne Fænomenerne være meget vexlende, idet Stillinger, Bevægelser og Hallucinationer ere bestemte ved Individets eget Bevidsthedsindhold, ved de Følelser, som have bragt Hysterien til Udbrud eller spille Hovedrollen i Hysterikerens Tilstand. Man ser derfor ogsaa, at disse Fænomener ere forskellige for hvert enkelt Individ, og at de vexle gennem Tiderne. I tidligere Dage, hvor de religiøse Følelser vare fuldstændig overvejende, synes Extaserne altid at have været prægede deraf; nuomstunder ser man ogsaa af og til erotiske Extaser. Paa den anden Side vare Fortidens Besættelser overvejende Djævlebesættelser med voldsomme, dæmoniske Bevægelser, Hyl og Hallucinationer; disse ere yderlig sjældne nu, hvor Troen paa en personlig Djævel kun undtagelsesvis forekommer. Dels derfor, og dels fordi de hysteriske Anfald nu sjældent naa et saadant Højdepunkt, ser man hos vore Dages besatte — de hysteriske Trancemedier — kun sjældent de voldsomme Bevægelser; det er fortrinsvis det somnambule Stadium, der er fremherskende. Mediet tror sig besat af en mer eller mindre fuldkommen Aand, taler og handler i dens Navn. Vi skulle nu i korte Træk beskrive hver af disse Tilstande for sig.

Extasen. Blandt Richers forskellige Skildringer af denne Tilstand vælger jeg en, der viser den største Rigdom paa Afvexlinger. »G. sidder ned. Undertiden bevarer Hovedet en næsten naturlig Stilling; Øjnene ere vendte en Smule opad, de foldede Hænder hvile paa Sengen — det er Bønnens Stilling. Ved andre Lejligheder er hendes Stilling den, som man har tillagt Illuminaterne, Sct. Therese og andre. Hovedet er i dette

Tilfælde kastet tilbage, Blikket vendt mod Himlen; Ansigtet, der er præget af en uendelig Blidhed, udtrykker en ideal Tilfredshed. Halsen er oppustet udspændt, Aandedrættet synes stanset; hele Legemet er fuldstændig ubevægeligt. De foldede Hænder, som hvile paa den øverste Del af Brystet, fuldstændiggør Ligheden med de Billeder af Helgener, som Kunsten har overgivet os. Hvilken Stilling den syge nu iøvrigt indtager, beholder hun den i ti til tyve Minutter eller endog længere. Til Slutning ser man saa gerne de samme Ansigtsforvridninger, de samme Forandringer i Udtrykket, der afslutte hendes sædvanlige Anfald. Det er de erotiske Delirier, som Kontrasten til den foregaaende Stilling nu gør mere slaaende. Den Iagttager, som ikke er vant til saadanne Scener, staar maalløs overfor disse sanselige Ansigtsudtryk, disse Udslag af det voldsomste Begær.«

Her ser man Scenen skifte i Overensstemmelse med de modstridende Følelser, der ere fremherskende hos Patienten. Men hvor kun én, alt overvejende Følelse gør sig gældende, f. Ex. den religiøse, holder det hele extatiske Anfald sig naturligvis indenfor den derved bestemte Ramme. Det var saaledes Tilfældet med de forskellige religiøse Extatikere, hvorom Historien véd at berette, og det samme Fænomen har man iagttaget endnu i vore Dage hos den belgiske Hellige, Louise Lateau. Hun havde fordybet sig saaledes i Jesu Lidelseshistorie, at hun blev stigmatiseret, fik Blodudtrædninger paa de Steder af Legemet, hvor Jesus var bleven saaret. I sine Extaser, der indtraf om Fredagen, gengav hun hele Tildragelsen ved Korsfæstelsen. Et Øjenvidne har beskrevet disse Anfald saaledes:

»Pludselig hører hun op med at tale, Øjnene blive stive og ubevægelige, og i flere Timer bevarer hun uforandret en Stilling, som om hun var hensunken i den dybeste Kontemplation. Omtrent Kl. 2 hælder den

extatiske sig fremover, hun rejser sig med en vis Langsomhed og falder pludselig næsegrus paa Jorden. Hun ligger nu udstrakt paa Gulvet, hvilende paa Brystet, med Hovedet paa den venstre Arm; Øjnene ere lukkede, Munden halvt aaben, Benene udstrakte i en ret Linje. Omtrent Kl. 3 gør hun en voldsom Bevægelse; Armene

strække sig ret ud til Siden som paa et Kors, Fødderne krydses, idet den højre Fodvrist hviler paa den venstre Fodsaal. I denne Stilling bliver hun til henimod Kl. 5. Extasen slutter saa med en frygtelig Scene. Armene falde langs ned med Kroppen, Hovedet bøjer sig ned paa Brystet, Øjnene lukke sig. Ansigtet bliver dødblegt og bedækkes med kold Sved; Hænderne ere iskolde, Pulsen umærkelig, hun raller. Denne Tilstand varer ti til femten Minutter, saa vender Varmen tilbage, Pulsen slaar stærkere, Kinderne faa Farve, men endnu i nogle Minutter vedvarer det ubeskrivelige extatiske Udtryk.«

Man behøver blot at sammenligne denne Skildring med den tidligere givne Beskrivelse af Lucie, der nyder Sakramentet, for at se den fuldstændige Overensstemmelse mellem disse Tilstande.

Djævlebesættelsen. Nogle af de Patienter, paa hvem Richer har studeret den store Hysteri, have til Afvexling med sine sædvanlige Anfald havt andre af en rent ud

dæmonisk Karakter. Anfaldets anden Periode dominerer fuldstændig; de store Bevægelser udføres med en forfærdelig Voldsomhed. De vildeste og særeste Kontorsioner og Fordrejninger afløse hinanden (se Fig. S. 364). Den syge søger at bide sig selv, hun sønderflænger Ansigtet og Brystet, river Haarene ud, udstøder de rædselsfuldeste Skrig og hyler som et vildt Dyr. Alle Klædningsstykker flaas af Kroppen (se Titelbilledet: en Djævlebesættelse). Det er let forstaaeligt, at et saadant Anfald kan have givet Anledning til den Tro, at den syge var besat af en ond Aand. Og i ældre Tiders Beskrivelser eller Afbildninger af Djævlebesættelser genfinder man visse Træk, der næsten konstant gaa igen, og som ogsaa ere iagttagne i den nyere Tid. Blot en flygtig Sammenligning af den besatte i Figuren S. 268 med Richer's Tegning, der her er sat som Titelbillede, er tilstrækkelig til at vise den store Overensstemmelse i Stillingerne.

Hos de Patienter, som Richer har havt at gøre med, mangler hele det somnambule Stadium, hvor Individet hallucinerer, tror sig besat af Djævlen og taler i hans Navn. Dette Stadium er altid meget fremtrædende i ældre Tiders Beskrivelser af Besættelser, men mangler naturligvis hos Richers Patienter, fordi de enten ikke have troet paa en personlig Djævel, eller i det mindste ikke paa Muligheden af en Besættelse. Men har den syge denne Tro, faar Anfaldets afsluttende Stadium ogsaa Præg deraf. Ved den tidligere omtalte Epidemi i Morzine viste de unge Piger, under Anfaldet, det frygteligste Raseri mod Religionen; de udskældte Præsterne, den hellige Jomfru osv., og de svarede aldrig uden at spække sin Tale med alle de Eder, som stod til deres Raadighed. Udenfor Anfaldene vare de rolige, nette og religiøse. Disse blufærdige unge Piger afleverede de mest oprørende Obscøniteter, men — skriver et Vidne — det var ikke dem selv, der udtrykte

sig saaledes, det var den Djævel, der havde besat dem, som talte i sit eget Navn.

Vi behøve ikke at søge langt bort for at finde en Fremstilling af en Djævlebesættelse i ældre Tid. I »Køge Huskors« besidder vor egen Litteratur en af de bedste og fuldstændigste Skildringer af denne Sygdom, som man overhovedet har. I III. Del har jeg gengivet nogle Brudstykker af dette Værk for at vise Overensstemmelsen mellem disse Fænomener og dem, som Nutidens Spiritister kalde mediumistiske. Vi behøve nu blot at læse videre frem i den samme lille Bog for at indse, at det her kun drejer sig om en epidemisk Hysteri, der efterhaanden angriber alle Husets Beboere. Skønt Beskrivelsen er given af en jævn Borgerkone fra Begyndelsen af det 17. Aarhundrede, er det dog ikke vanskeligt at genkende de væsenligste Symtomer paa det store hysteriske Anfald. Om Drengen Jacob, hvis første hysteriske Anfald er beskrevet III. S. 10—11, hedder det videre: »Derefter fristede Satan Drengen jo haardere og haardere. Undertiden korsfæstede han ham, at ingen kunde bøie ham: nedbøiede hans Hoved til den ene Side og lagde hans Fødder tilsammen, ligesom vor Herre Christus staar naglet til Korset. Det hvide af hans Øine vendte han ud ligesom han havde været død.« Her have vi aabenbart et Exempel paa de store Kontrakturer; hos andre af Husets Beboere, som efterhaanden angribes af Sygdommen, finde vi andre af Hysteriens bekendte Symtomer. Om Husbonden, Hans Bartskiær, hedder det senere: »at han blev Dag fra Dag jo mere og mere anfægtet. Og bekiendte han, at den onde Fiende laa hver Dag fra Klokken elleve til to paa hans Ryg som en stor Kornsæk. Og var han og ellers knyttet undertiden i hans Side som et Hønseæg.« Denne Kugle, af Størrelse som et Hønseæg, er et næsten konstant Fænomen i alle hysteriske Tilfælde. Rigtig galt bliver det dog først, da ogsaa Husets yngste Barn angribes.

»Vi havde en liden Dreng, som var paa niende Aar. Han blev saa underlig, at vi ikke kunde tænke, hvad ham skadte Han sagde, det løb i hans Bug og stak ham. Hvorfor vi lod ham bade og brugte adskillig Raad dertil, men det blev jo længer jo værre. Saa sendte vi Bud efter Bartskiæreren, at han skulde forfare, hvad ham skadte. Han vidste ingen Raad, men eftersom her paa samme Tid var kommen til Byen en Doktorske, sagde han, vi skulde høre hendes Betænkning derom. Hende lod vi ogsaa hente; hun sagde, at han var bleven besat med den onde Aand og vidste ingen Raad uden en hellig og alvorlig Bøn til Gud i Himmelen. Gud veed, hvad Sorrig vi da fik, at en saadan Giæst var kommen igen. Som jeg nu stod i Stuen og dette Barn laa i en Kurveseng, blev Sengen optagen halvanden Alen fra Jorden og begyndte at springe op og ned. Jeg løb til salig Hans og kaldte ham ind. Der vi kom ind, var Drengen tagen af Sengen; han stod paa Hovedet med Benene i Veiret og med udstrakte Arme, og var med stor Nød, at vi kunde faa ham ned i Sengen igen. Efter den Dag saae vi stor Ynk paa ham. Den onde Aand løb op og ned i ham som en Gris og reiste hans Bug op, at det var grueligt at see, skiød Tungen ud af hans Hals og trillede den tilsammen som et Klæde, og Blodet flød af Munden. Han smadskede i hans Bug som en Gris og knyttede hans Lemmer saa hart tilsammen, at fire føre Karle vare ikke stærke nok til at skille dem fra hinanden. Han galede som en Hane, giøede som en Hund, førte ham op paa vore Biælker i Stuen, desligeste paa Vedhammeren i Gaarden. Og naar han havde ført ham derop, forlod han ham. Saa sad Barnet der og græd og kunde ingensteds komme. Han kastede ham og over Plankerne ind i Jacob Meiers Gaard. Han drog hans Øine ind i hans Hoved, desligeste ogsaa hans Kinder, og giorde ham saa stiv som en Stok, saa at den, det ikke vidste, skulde ikke andet

sige, end at det var et Træ. Vi rejste ham op til Væggen. Der stod han uden al Bevægelse som et Træbillede . . . Om Aftenen naar vi sang: Vor Gud han er saa fast en Borg, eller læste (i Bibelen), vrinskede han som en Hest og giorde den allerstørste Spot deraf, som han kunde.«

Det er tydelig nok det store hysteriske Anfalds forskellige Faser, som her ere fremstillede i en broget Blanding; der mangler end ikke de afsluttende Delirier, hvor Satan taler ud af Barnets Mund, kommer med Gudsbespottelser og Haan over Bibelen. Livligst gaar det dog til, naar Sognepræsten, Magister Niels Glostrup giver sig i Kast med den onde Aand. »Som Præsten kom engang at besøge os, sagde Satan til ham: Maatte jeg for den store Mand, saa skulde jeg handle med dig, at du skulde faa Skam. Du beder saa inderlig til den store Mand for dette Barn og det ganske Hus og piner mig dermed. Idag sad jeg i Sømmen paa din Kiortel, men den Tid, du bad for den lille Dreng, da faldt jeg ned og slog mig et Fandens Slag, saa jeg fik' Skam. Mag. Niels svarede: Du haver Skam nok, du fordømte Aand. Da svarede Satan: Det veed jeg vel selv. — Mag. Niels spurgte ham ad: Naar vil du fordømte Aand rømme denne Bolig, hvor du har stiaalet dig ind, og forlade dette fattige Barn, som du piner Nat og Dag? — Den onde Aand svarede af Barnets Mund: Vil du have mig herud? — Dertil svarede Mag. Niels: Den allermægtigste Gud skal drive dig herud og hen til det Sted, som er dig beredt i den evige Ild. — Satan svarede: Naar den store Mand siger: pak dig, saa maa jeg rømme. Saa talede Mag. Niels Latin til ham. Satan svarede af Spot, at han ikke gad brudt sit Hoved dermed.«

Sammenligner man »Køge Huskors«, hvis hysteriske Natur er uomtvistelig, med Spøgerierne i Stratford, der i mange enkelte Punkter ligne de Køge Besættelser, saa kommer man til det interessante Resultat: at en Smule

Hysteri hos en Dreng i Midten af det 19' Aarhundrede har været et væsenligt Moment ved Oprindelsen til hele den Bevægelse, som kaldes den moderne Spiritisme. Og ligesom Hysterien har været medvirkende ved Oprindelsen, saaledes er det ogsaa de ægte Trance-Mediers mer eller mindre udprægede hysteriske Anfald, som kraftigst have støttet den Tro, at Aanderne greb ind i Menneskets Tilværelse. Da disse Mediers Besættelser imidlertid afvige ikke saa lidt fra de omtalte Djævlebesættelser, vil en kort Redegørelse for dette moderne Fænomen endnu være nødvendig.

Besatte Medier. Ved Omtalen af Trance-Tilstanden blev det berørt, hvor vanskeligt det er i hvert enkelt Tilfælde at konstatere Trancens særlige Natur. Den kan være, og er maaske hyppigst, en ren Autohypnose; i andre Tilfælde er den derimod utvivlsomt et hysterisk Anfald med fremherskende somnambult Stadium, hvor Mediet, i Kraft af Autosuggestioner, tror sig besat af en Aand. Jeg har en enkelt Gang, i en spiritistisk Seance, set et saadant Anfald. Om nogen nærmere Undersøgelse kunde der i den troende Forsamling ikke være Tale; desuden manglede jeg baade de fornødne Instrumenter og Øvelse i at bruge dem, saa mine Bestemmelser af Kendetegnene paa Hysteri vilde næppe have havt stor Værdi. Men selve Anfaldet, med Opkastninger, Jamren, Konvulsioner og et stærkt Tilløb til Klownbevægelser (en ufuldstændig Cirkelbue), gør det for mig utvivlsomt, at der forelaa et hysterisk Anfald, som sluttede med en meget langvarig somnambul Tilstand. Her blev Mediet blandt andet besat af den svenske Præsts Aand, hvis mærkelige Svensk jeg har omtalt III, S. 82. Og Præstens Prædiken blev afbrudt af en Strøm af Gudsbespottelser og Skældsord, som i høj Grad mindede om de rigtige Djævlebesættelser. Spiritisterne fortolkede da ogsaa Sagen i samme Retning: Præstens Aand havde maattet vige Pladsen for

en saare ufuldkommen og lidende Aand. Denne blev nu »dreven ud« med al mulig Højtidelighed, med Bønner og Besværgelser — et middelalderligt Tableau, der kun manglede en Kirke som Scene, en ornatbærende Pater og en latinsk Exorcisationsformel for at være komplet.

Medier af denne Art synes ingenlunde at være sjældne. Et af de bekendteste for Tiden, Amerikanerinden Mrs. Piper, er blevet omhyggelig undersøgt af flere fremragende Medlemmer af S. P. R. Mærkelig nok har en Lægeundersøgelse af hendes Tilstand ikke fundet Sted; det er kun konstateret, at hendes Synsstyrke og Synsfelt er normalt, men derfor kunde hun godt frembyde andre utvivlsomme Tegn paa Hysteri. At hun er Hysteriker fremgaar af mangfoldige Omstændigheder i de foreliggende Beretninger; om hendes Trance skriver saaledes den franske Fysiolog Ch. Richet: »Mrs. P. indtager saa at sige en Mellemstilling mellem de sædvanlige amerikanske Medier og de Somnambuler, som vi have i Frankrig. Man bringer hende ikke til at sove ved magnetiske Strygninger; hun gaar spontant over i Trancetilstanden. Imidlertid er det dog ikke fuldstændig spontant, ti for at komme i Trance maa hun holde En i Haanden. I et halvmørkt Værelse tager hun Haanden og forholder sig tavs i nogle Minutter. Efter nogen Tids Forløb bliver hun angreben af smaa krampagtige Konvulsioner, som efterhaanden blive stærkere og ende med en svag epileptiform Krise. Naar denne holder op, falder hun hen i en Bedøvelsestilstand, som varer nogle Minutter; med et pludseligt Udraab hører den op. Hendes Stemme har nu forandret sig; det er ikke mere Mrs. P., som man har for sig, det er en anden Personlighed, Dr. Phinuit, som taler med en grov Stemme med mandlig Klang og en Akcent, der er en Blanding af fransk Negersprog og amerikansk Dialekt.«

Af denne Skildring fremgaar tydelig nok, at det drejer sig om et hysterisk Anfald med Personlighedsforandring. Dette viser sig ogsaa derved, at det ikke altid lykkes Mrs. P. at fremkalde Trancen efter Behag, og at den ogsaa undertiden indtræder, naar hun ikke ønsker eller venter det, f. Ex. om Natten, medens hun sover. Dr. Phinuit's Nærværelse, eller med andre Ord det somnambule Stadium, kan være af meget forskellig Varighed, varierende mellem et Minut og en Time, som oftest dog henimod en Time. Om Oprindelsen til disse Anfald har der ikke kunnet oplyses andet, end at Mrs. P. i 1888 søgte Lægehjælp hos et blindt Medium, Mr. Cocke, der blev »kontrolleret«, d. v. s. besat, af Aanden af en fransk Læge ved Navn Finny. Allerede ved det andet Besøg hos dette Medium blev hun selv bevidstløs og besat af en Indianerpiges Aand. Hun forsøgte sig nu som Medium i sin private Kreds, og her blev hun »kontrolleret« af Dr. Phinuit, men til Afvexling ogsaa af andre Aander: Johan Sebastian Bach, Longfellow, Commodore Vanderbilt og andre. Tilsidst blev Phinuit den herskende. Om sig selv fortæller denne Phinuit, at han har været fransk Læge, født 1790 i Marseille og død 1860; han har ogsaa gjort omhyggelig Rede for, hvor han har studeret og opholdt sig til forskellige Tider. Trods omhyggelige Efterforskninger har der ikke kunnet opdages nogetsomhelst Spor af, at en saadan Person har existeret; det er altsaa en ren Fantasiskabning, som Mrs. P. har suggereret sig selv. Mærkeligt er det ogsaa, at denne Franskmand ikke kan tale Fransk. Phinuit har forklaret det ved den Omstændighed, at han har levet længe i Metz, hvor der var mange Englændere, som han var nødt til at tale med, saa at han glemte sit Modersmaal. Det lyder jo rigtignok besynderligt, at en Franskmand i sit eget Fædreland skulde kunne glemme sit Sprog. Mr. Hodgson sagde da ogsaa dette til Phinuit engang i en Seance og udtalte som sin Mening, at Phinuit

ikke kunde tale Fransk, fordi han var nødt til at benytte sig af Mediets Hjærne, og Mrs. P. kunde ikke noget fremmed Sprog. Ved en senere Lejlighed afleverede Phinuit saa denne Forklaring som sin egen Opfindelse; han er altsaa ikke uimodtagelig for Suggestioner.

Phinuit's Specialitet bestaar i, at han giver Oplysninger om private Forhold, der kun ere kendte af den Person, som holder Mrs. P. i Haanden under Trancen. Der foreligger en Mængde højst forbløffende Udtalelser af ham i denne Retning, og det var særlig af den Grund, at det engelske Selskab tog sig over at undersøge Sagen nærmere. Man mente først, at Mrs. P. skaffede sig Underretning om sine Klienters private Forhold ved Hjælp af Spioner. Man lod hende derfor i længere Tid bevogte af private Detektiver, men det førte ikke til noget Resultat. Desuden brugte man at indføre ved hendes Seancer vildfremmede Mennesker under falske Navne; Phinuit kunde endda fortælle dem en Mængde om deres personlige Forhold. Endelig indbød Medlemmerne af S. P. R. hende til England. Hun blev indkvarteret hos dem, afvexlende i Liverpool, Cambridge og London, hvor hun ikke kendte et Menneske og blev skarpt bevogtet. Man holdt talrige Seancer med hende, og tog stenografiske Rapporter over de faldne Udtalelser; Resultatet blev væsenlig det samme.

Naturligvis er ikke alt, hvad Phinuit siger, lige godt. Undertiden er det meste galt; ved andre Lejligheder »fisker« han, idet han stiller Spørgsmaal, hvis Besvarelse kunne røbe ham det, der ønskes Oplysning om. Men saa kan han til Gengæld ved enkelte Lejligheder give Svar paa Spørgsmaal, som den paagældende Person næppe selv vilde kunne besvare; en nærmere Undersøgelse viser dog, at Phinuit's Oplysninger ere rigtige. Vi kunne ikke her gaa nærmere ind paa det enorme Materiale, som man har samlet til Belysning af Phinuit's Virksomhed. Det vil være nok at slaa fast, at alle Undersøgerne synes enige

om, at Phinuit's Meddelelser kunne forklares som Tankeoverføring fra de tilstedeværende Personer. Men herved er rigtignok at bemærke, at de Tanker, som overføres, langtfra altid ere tænkte klart af de paagældende Personer. Der synes altsaa her at foreligge Exempler paa automatisk Tale (jvf. S. 240.), hvorved en Person, sig selv uafvidende, kan hviske Svaret paa et af ham selv fremsat Spørgsmaal. Hvis dette virkelig er Kilden til Phinuit's Viden, saa vil aabenbart en Udlænding, som ikke kan Engelsk, heller ikke kunne faa Oplysninger af ham, fordi Phinuit kun forstaar Engelsk. Saaledes forholder det sig da ogsaa. Alle de Spørgsmaal, som Richet stillede sin Landsmand og Kollega Dr. Phinuit, blev galt besvarede. Det eneste rigtige, der fremkom, var Navnet paa Richet's Hund, og det blev galt udtalt. Phinuit's Viden er saaledes ikke i nogen Maade overnaturlig; han gengiver kun, hvad den hysteriske Somnambule Mrs. P. hører under Seancen.

Magiens tekniske Hjælpemidler.

Hidtil have vi udelukkende taget Hensyn til de psykiske Tilstande og Virksomheder, som kunne antages at have fremkaldt eller vedligeholdt overtroiske Anskuelser. Den fysiske Natur og dens Kræfter have vi kun for saa vidt berørt, som Iagttagelser af Naturfænomener og Fortolkninger af det iagttagne have spillet en Rolle i Overtroen. Det har herved vist sig, at de forskellige normale og anormale sjælelige Virksomheder ere tilstrækkelige til at forklare de væsenligste af de overtroiske Anskuelser, om hvis Existens de historiske Undersøgelser have belært os. Overtroen er saaledes fuldstændig begrundet i selve Menneskets Natur, idet den er udsprungen dels af slet

Iagttagelse og falsk Fortolkning af Naturfænomener, dels af Mangel paa Kendskab til og Forstaaelse af de sjælelige Tilstande og Virksomheder. Men fordi vi i selve Sjælelivets Dybder kunne finde de tilstrækkelige Aarsager til overtroiske Forestillingers Oprindelse, derfor er den Mulighed ikke udelukket, at ikke ogsaa fysiske Fænomener lejlighedsvis kunne have været anvendte til at give en næsten haandgribelig Bekræftelse af de fastslaaede Anskuelsers Rigtighed. Særlig ligger det jo nær at antage, at professionelle Troldmænd og Magere til forskellige Tider have udnyttet Kendskabet til Naturens Kræfter til at bedrage sine uvidende Medmennesker, for at de derved kunde vinde eller vedligeholde et Ry for at staa i Pagt med højere Magter.

At dette har kunnet lade sig gøre, er let at forstaa. Endnu i vor Tid gives der jo professionelle Troldmænd, Taskenspillere, »Professorer i højere Magi«, som dels ved personlige Færdigheder, dels ved en sindrig Anvendelse af Naturens Kræfter forstaa at frembringe illuderende Virkninger. Og selv indsigtsfulde Tilskuere, som intet Øjeblik tvivle om, at de overraskende Resultater ere naaede ad naturlig Vej, kunne finde Fornøjelse ved at se derpaa, fordi det sjældent er muligt at opdage, hvorledes Resultatet er fremkommet. Naar dette kan lade sig gøre nuomstunder, hvor naturvidenskabelig Indsigt har naaet en Udbredelse som aldrig tidligere, er det indlysende, at det har kunnet praktiseres i langt større Udstrækning tidligere, hvor Naturvidenskab næppe existerede, og Mageren omhyggelig hemmeligholdt sin Smule Viden, som han havde taget i Arv efter sin Lærer og maaske udvidet ved mer eller mindre tilfældige Iagttagelser. Og under saadanne Forhold kunde de ved Taskenspilleri opnaaede Resultater ogsaa udgives for magiske Virkninger, fordi man ikke forstod dem og troede paa Magiens Virkelighed.

Vi vide nu ogsaa, at Taskenspillerkunster virkelig til alle Tider have været anvendte i bedrageriske Øjemed, for at bestyrke Mængdens Tro enten paa den enkelte Magers Magt eller paa visse almindelige Anskuelser. I den historiske Fremstilling er der givet adskillige Exempler herpaa. Oprindelig vare Kunstgrebene naturligvis saare plumpe og haandgribelige, fordi man ikke havde finere Midler til sin Raadighed. Dette er saaledes Tilfældet med de forskellige Metoder, som brugtes af Troldmænd i den græske Forfaldsperiode til at fremmane Hekates lysende Skikkelse (I. S. 80). I enkelte nordiske Sagaer omtales det, at visse Gudebilleder vare levende, og det fremgaar tydelig nok af Skildringerne, at der inden i disse Træbilleder har været skjult Mennesker, som i paakommende Tilfælde spillede Gudens Rolle. Heller ikke den kristne Kirke har skyet at benytte lignende Midler, om disse end paa senere Tider have været noget kunstigere; ved Talerør og deslige skjulte Indretninger har man forstaaet at opnaa stor Virkning i Kirkerne ved at lade Guddommen tale direkte til den forsamlede Menighed. Det kan vel forekomme os noget mærkeligt, at sligt Gøgl har kunnet finde Indpas i Kirkerne, men det er vel forresten ikke mere forargeligt end det Kunststykke, som Romerkirken endnu i vort Aarhundrede har produceret under Navn af Miraklet med den hellige Januars Blod. At Middelalderens lærde Magere have benyttet sin naturvidenskabelige Indsigt til at imponere Folket, er vistnok hævet over enhver Tvivl. Det vilde være naivt at tro, at disse Mænds Stræben efter at konstruere kunstige Automater i menneskelig Skikkelse skulde være fremgaaet alene af en Trang til en passende Fritidsbeskæftigelse, uden nogen Bagtanke om den vidunderlige Virkning, som en saadan selvbevægelig Statue kunde udøve paa den uvidende Samtid. Og efterhaanden som den naturvidenskabelige Indsigt voxede, vare de lærde Magere stadig beskæftigede med at udnytte den nye Viden

i magiske Øjemed. Det værdifulde i første Udgave af Porta's »magia naturalis« er netop saadanne Anvendelser af de kendte Kræfter; Resten er ren og skær Overtro. (jvf. II. S. 171—72). Og endnu paa Galilæi's Tid synes adskillige Forskere mere at have arbejdet i Magiens, Taskenspilleriets, end i den strænge Videnskabs Tjeneste. Mænd som Athanasius Kircher (1601—80) og Casper Schott 1608—66) have en særlig Forkærlighed for det vidunderlige, det, der kan imponere og illudere Menneskene, og i deres talrige Værker ere de videnskabelige Undersøgelser sædvanlig det underordnede; de magiske Anvendelser indtage den største Plads. Selv i vore Dage har Taskenspilleriet i sine forskellige Former fundet en vidtstrakt Anvendelse i bedrageriske Øjemed. Spiritisternes fysiske Medier og Materialisationsmedier ere, som tidligere omtalt, for største Delen Taskenspillere, der have fundet det mere fordelagtigt at spekulere i Overtroen fremfor at give sine Kunster det rette Navn. (III. S. 161). Og det halvvidenskabelige Skrabsammen, som Mme Blavatsky udgav for et teosofisk System, blev ligeledes ved Taskenspilleriets Hjælp ophøjet til en religiøs Doktrin, der har fundet talrige begejstrede Tilhængere. (III. S. 150—52).

Fordi det nu er sikkert, at Taskenspilleri kan anvendes og til alle Tider har været anvendt til at bestyrke Tro og Overtro, derfor er det dog ikke strax givet, at Taskenspilleri er den eneste sande Aarsag til alle magiske Virkninger. En saadan Antagelse fører til de æventyrligste Konsekvenser. I sit Værk: »les sciences occultes« Paris 1829, har E. Salverte forsøgt at gennemføre denne Forklaring paa alle de Beretninger om magiske Virkninger, som Fortiden har overleveret os. Men Følgen deraf er, at han er nødt til at antage, at man i den graa Oldtid har havt et Kendskab til fysiske og kemiske Kræfter, som gaar langt ud over, hvad man paa nogen Maade tør forudsætte. Krudt, Luftballoner, Hulspejle og lignende Opfindelser af

en senere Tid spille en stor Rolle i hans Forklaringer af det, der berettes om ægyptiske Præster og græske Filosofer, om Moses og Profeterne. Hvad der egenlig vindes ved slige vilkaarlige Antagelser, er ikke godt at forstaa, rent bortset fra, at man næppe har Ret til at stemple alle Oldtidens fremragende Personligheder som bevidste Bedragere. Mærkelig nok er Salverte's Anskuelse i vore Dage igen hævdet af en saa kundskabsrig Forfatter som L. Lund. I »Tolv Fragmenter om Hedenskabet«, Kbhn. 1891, gaar han endog til den Yderlighed at antage, at de Uvejr, som i Sagaerne ofte siges at være rejste ved Trolddom, virkelig have været fremkaldte ved Kunst af Personer, som sad inde med de fornødne naturvidenskabelige Kundskaber. Nu vare de gamle Vikinger sikkert ikke Folk, der lod sig skræmme af Smaating; et Uvejr som skulde kunne gøre dem alvorligt Afbræk, har ikke været rent Legeværk. Men Hr. Lund har næppe betænkt, hvilke kolossale Maskiner der maatte kræves til at bringe Hav og Luft i et saadant Oprør, at Folk i Skibene ikke kunde holde sig paa Benene — som det hedder i Jomsvikinga Saga. Og hvorfor finde vi i vore Musæer, der dog indeholde adskilligt fra Oldtiden, ikke en Stump Metal, der ser ud, som om det kunde have været anvendt i en saadan Maskine? Saalænge man ikke har et eneste haandgribeligt Bevis for den postulerede store Indsigt i Naturvidenskaberne hos Oldtidsfolkene, maa alle den Slags Antagelser henvises til Fablernes Verden.

At gaa videre ind paa de enkelte Grene af Taskenspilleriet ligger udenfor min Opgave; jeg skal derfor indskrænke mig til nogle almindelige Bemærkninger til Vejledning for den, der ønsker nærmere at studere dets Betydning for Overtroen. Tage vi Ordet i videste Forstand, saa omfatter det saavel Anvendelsen af Naturens Kræfter som af personlige Færdigheder. Hvorvidt nu rent manuelle

Færdigheder have været kendte og anvendte af Fortidens Magere, er naturligvis ikke let at afgøre; det vil i Almindelighed kun være den instrumentale Del af deres Kunster, som man kan danne sig en Formodning om. Denne Side af Sagen har den engelske Fysiker D. Brewster behandlet i sine »letters on natural magic«, 1831; han giver her en Fremstilling af de fysiske og kemiske Hjælpemidler, som med nogenlunde Sikkerhed kan paavises at være benyttede af Fortidens Magere. Det moderne Taskenspilleri, hvis væsenligste Opgave er at fornøje Folk, er ofte blevet fremstillet af bekendte Kunstnere paa dette Omraade. Hoffmann's »Modern Magic« skal være et af de bedste Arbejder af den Art; det giver i hvert Fald yderst detaillerede Anvisninger til en stor Mængde Kunststykker. Taskenspilleriets Teori har den bekendte Psykolog Dessoir, under Navnet Rells, behandlet i sine »Psychologische Skizzen«. Begge de sidstnævnte Arbejder ere for saa vidt af Betydning her, som de i høj Grad ville lette Forstaaelsen af de specielle Metoder, der anvendes af de spiritistiske Medier. Disse findes nærmere beskrevne i Truesdell's »Spiritualism, Bottom Facts«, Willmann's »Moderne Wunder«, »Revelations of a Spirit-Medium« og Hodgson's Oplysninger om Mr. Davey's Forsøg i Bd. VIII af Proceedings of S. P. R.

Blandt de mange spiritistiske Kunster er der kun en enkelt, som det kan have nogen Interesse at dvæle ved et Øjeblik, fordi den har givet Anledning til mange vilde Fantasier. Det er de tidligere omtalte Parafinforme af Aandehænder (III. S. 127), hvilke ikke blot af begejstrede Spiritister men ogsaa af mere kritiske Personer ere blevne betragtede som noget højst vidunderligt. Man er nemlig gaaet ud fra som givet, at de ikke kunde være lavede over menneskelige Hænder, fordi en Haand ikke uden at sprænge det tynde Parafinhylster skulde kunne trækkes ud

af den snævre Aabning ved Haandleddet. Endnu umuligere skulde det være at faa Hylstret af, hvis Fingrene holdtes bøjede — og dog har man ogsaa Afstøbninger af Hænder i saadanne Stillinger. Alle disse Paastande om Tingens Umulighed ere dog fuldstændig grebne ud af Luften; tydelig nok have de paagældende Autorer ikke selv gjort sig en Smule Ulejlighed med at tage Parafinaftryk af Haanden, ti saa vilde de snart have opdaget, at Sagen slet ikke er saa vanskelig. Naar blot alle Haar paa Haand og Haandled ere afragede omhyggelig, og Haanden indgnides med en Smule Olje — hvilket iøvrigt ikke engang er nødvendigt — saa er det let nok at faa enhver Form af. Saalænge Parafinet ikke er helt koldt, er det noget elastisk; derfor er det muligt at faa Haanden ud af en Form, selv om Fingrene ere bøjede. Og fylder man bagefter Parafinformen med Gibs, vil man paa den saaledes tilvejebragte Gibsafstøbning kunne se, at Formen ikke i nogen iøjnefaldende Grad er bleven deformeret ved at tages af Haanden. Jeg har Gibsafstøbninger af Hænder, hvis Omkreds over Knoerne er 3 cm. større end Omkredsen af Haandleddet; altsaa er Haanden dog sluppen ud af den forholdsvis lille Aabning uden at beskadige Formen.

Medens det som sagt er vanskeligt at afgøre, hvorvidt Fortidens Magere have benyttet saadanne manuelle Kunstgreb, som nu almindelig anvendes af Taskenspillerne, saa er der dog én legemlig Færdighed — Bugtaleriet — som sikkert til alle Tider har været kendt og anvendt. En meget omfattende Fremstilling af Bugtalerkunstens Historie og Teori er givet af Flatau og Gutzmann: »Die Bauchrednerkunst«, Leipzig 1893. I Begejstring for Emnet synes Forff. dog at gaa lidt for vidt, naar de hævde, at det er ved Bugtaleriets Hjælp at alle Oldtidens Spaakvinder og Troldmænd have naaet sit Ry. Der er, som vi have set, saa mange Momenter, der have virket sammen til at

frembringe Troen paa visse Personers Spaadomsevne og magiske Kræfter, at Bugtalerkunsten i gunstigste Tilfælde kun kan blive et blandt de mange. Ogsaa Middelalderens Hexe skulle for en stor Del have været Bugtalere. Som Bevis herfor anføres enkelte Historier fra en senere Tid, Tilfælde af Spøgeri, som bevislig er bleven foraarsaget ved, at Bugtalersker have ladet allehaande Stemmer lyde rundt om i Huset. Det er altsaa utvivlsomt, at Bugtaleriet har bidraget sin Del til at befæste al Slags Overtro. Men det er dog indlysende, at selve Troen paa Hexene ikke kan være udsprungen deraf, og at ikke alle de Individer, der ere blevne dømte som Hexe, have været Bugtalere. Hvad skulde egenlig have bevæget Millioner af Mennesker til at lægge sig efter en Kunst, der møjsommelig maa læres, og som de ikke kunde høste andet Udbytte af end Døden paa Baalet? Imidlertid fremgaar det af Forff's historiske Efterforskninger, at Bugtaleriet i ikke ringe Udstrækning har været benyttet af de forskellige Tiders Magere, og de fysiologiske Undersøgelser have tillige vist, at nogle Bugtalertoner ofte kunne opstaa uvilkaarligt, uden særlig Anstrængelse fra den paagældendes Side. Dette finder især let Sted hos Kvinder. Det er derfor ikke helt usandsynligt, at Bugtaleriet ogsaa spiller en Rolle for visse spiritistiske Medier. I nogle af den tidligere omtalte Mrs. Piper's Seancer synes Dr. Phinuit saaledes undertiden at være produceret med Bugtalerstemme.

Slutning.

Vi have nu gennemgaaet de væsenligste af de Fænomener, som paavislig have havt Betydning for de forskel-

lige overtroiske Anskuelsers Opstaaen og videre Udvikling. Fuldstændig kan denne Fremstilling naturligvis ikke gøre Fordring paa at være, ligesaa lidt som vi have naaet at give Forklaring paa alle de overtroiske Forestillinger, som have hersket til forskellige Tider. Men denne Ufuldstændighed skyldes nærmest Nødvendigheden af at begrænse Arbejdet og næppe Videnskabens Mangel paa Evne til at forklare Fænomenerne. Naturligvis er der ikke saa lidt, særlig af Oldtidens Overtro, hvis Oprindelse man ikke med Sikkerhed kan eftervise. Det er ligefrem og naturlig begrundet i den Omstændighed, at vore historiske Efterretninger om de Fænomener, hvorpaa man i hine fjærne Tider har bygget sin Opfattelse, ere altfor mangelfulde. Og Fænomener, som man ikke kender, kan man ifølge Sagens egen Natur ikke indlade sig paa at forklare. Men naar man ser ganske lignende Anskuelser i senere Tider blive opretholdte ved urigtig Fortolkning af bekendte, naturlige Fænomener, saa vilde det være ligefrem absurd at antage, at der tidligere skulde have været andre, ukendte Kræfter medvirkende.

Medens den hele Undersøgelse saaledes naturlig maa være ufuldstændig og mangelfuld, har den paa den anden Side ført os til Indsigt i en næsten overvældende Mængde Aarsager til Overtro. Vi have f. Ex. set, at en Spaadoms eller Drøms Opfyldelse kan skyldes meget forskellige Omstændigheder. Herved er intet at gøre; et og samme Fænomen kan erfaringsmæssig være fremkaldt ved højst forskellige Aarsager. En Ildløs kan jo være bevirket ved et Lynnedslag, ved Selvantændelse af brændbare Stoffer, ved uforsigtig Omgang med Ild eller ved forsætlig Antændelse. Ligesom det derfor vilde være i høj Grad urigtigt paa Forhaand at fastslaa, at en Ildløs kun kan opstaa paa én bestemt Maade, saaledes kan man heller ikke slaa fast, at andre Tildragelser i hvert enkelt Tilfælde

skal have samme Aarsag. Det er denne Tilbøjelighed til at simplificere Forklaringen, der er herskende hos Spiritister og Okkultister. Derfor gribe de hellere til at antage en eller anden magisk Kraft, der kan have alle mulige og umulige Virkninger, fremfor i hvert enkelt Tilfælde at opsøge de kendte Kræfter i Naturen og Sjælelivet, som kunne have fremkaldt Fænomenet. Dette er ganske vist mere vidtløftigt end strax at raabe paa Aander og psykisk Kraft, Odkraft eller lignende, men det er dog den Vej man maa gaa, hvis man virkelig vil naa Sandheden. Er der virkelig Fænomener i Tilværelsen, som vi ikke kunne forklare ved de hidtil kendte Kræfter, saa skal det tilsidst nok vise sig. Jeg behøver saaledes kun at henvise til, at vi ved de telepatiske Hallucinationer foreløbig staa overfor et aabent Spørgsmaal. Det vil være Fremtiden forbeholdt at faa Rede paa, hvorledes det forholder sig hermed. Men en virkelig Løsning af Problemet vilde kun blive skudt ud i en fjærn Fremtid, hvis man a priori vilde antage ukendte Kræfters Medvirken og dermed renoncere paa en nærmere Undersøgelse af Sagen.

Overtroens Historie viser os, hvor utrolig sejglivede slige forhastede Hypoteser kunne blive, naar de først ere trængte ind i den almindelige Bevidsthed. Det kan kræve Aartusinders Arbejde igen at faa dem udryddede. Alle de mange overtroiske Anskuelser, hvis naturlige Sammenhæng her er søgt belyst, ere jo fra første Færd kun saadanne urigtige Fortolkninger af mer eller mindre slet iagttagne Fænomemer. Naar man véd det, bør man naturligvis være dobbelt forsigtig med ikke at give Anledning til ny Overtro. I den Retning have de moderne Okkultister ikke saa lidt paa sin Samvittighed. Telepati, subliminal Bevidsthed og lignende Begreber have al mulig Udsigt til at indtage en fremragende Plads i de næste Aarhundreders Overtro — takket være Okkultisternes Iver

for strax at finde en Forklaring selv til de mest komplicerede Fænomener. Det kan være meget ønskeligt, men det er ikke altid opnaaeligt, naar man vil have fast Grund under Fødderne. Videnskaben maa først møjsommelig prøve alle mulig Udveje, inden den skrider til at opstille nye Antagelser; Overtroen derimod har altid sin Forklaring fix og færdig.

Litteraturfortegnelse til IV Del.

Agrippa, H. C.: opera in duos tomos digesta Vol. 1—2. Lugd. s. a.

Kiesewetter, C.: Geschichte des neueren Occultismus. Bd. I. Leipz. 1891.

Perty, M.: Die mystischen Erscheinungen der menschlichen Natur. Aufl. 2. Bd. 1—2 Leipz. 1872.

Schindler, B.: Das magische Geistesleben. Breslau 1857.

Davey, S. I. and Hodgson, R.: The possibilities of mal-observation and lapse of memory from a practical point of view. Proceedings of S. P. R. Vol. 4. London 1887.

Dessoir, M.: Zur Psychologie der Taschenspielerkunst. Rells: Psychologische Skizzen. Leipz. 1893.

Dessoir, M.: Erklärung über seine Stellung zum Spiritismus. Psych. Stud. 1890. S. 567.

Hodgson, R.: Mr. Davey's imitations by conjuring. Proceedings of S. P. R. Vol. 8. London. 1892.

Kraepelin, E.: Psychiatrie. Aufl. 4. Leipz. 1894.

Sidgwick, Mrs. H.: Results of a personal investigation into the physical phenomena of Spiritualism. Proceedings of. S. P. R. Vol. 4. Lond. 1887.

Sully, J.: Illusions. London. 1881.

Wundt, W.: Grundzüge d. physiologischen Psychologie. Aufl. 4. Bd. 1—2. Leipzig. 1893.

Cicero: Om Varsler og Spaadomme. Dansk Overs. v. Thoresen. Kbhn. 1893.

Die Wunder Gottes in der Natur bey Erscheinung der Cometen. Franckfurt. 1744.

Gesner, C.: Naturgeschichte. Bd. 1—4. Zürich 1583—98. Fol.
Megenberg, K. v.: Das Buch der Natur. Herausgeg. v. Pfeiffer. Stuttgart 1861.
Plinius: Naturgeschichte. Deutsche Uebersetz. v. Wittstein. Bd. 1—3. Leipz. 1881—82.
Steenstrup, J.: Om den i Kong Chr. III's Tid i Øresundet fangne Havmand, Sømunken kaldet. Dansk Maanedsskrift. Bd. 1. Kbhn. 1855.

Barrett, W. F.: First report on thought-reading. Proceedings of S. P. R. Vol. 1. London 1883.
Carpenter, W. B.: The Spiritualism. Quarterly Review. Okt. 1871.
Chevreul: De la baguette divinatoire. Paris 1854.
Hansen, F. C. C. og Lehmann, Alfr.: Ueber unwillkürliches Flüstern. Wundts philosophische Studien. Bd. 11. Leipz. 1895.
Kiesewetter, C.: Geschichte des neueren Occultismus. Bd. 2. Leipz. 1895.
Preyer, W.: Die Erklärung des Gedankenlesens. Leipz. 1886.
Richet, Ch.: Experimentelle Studien auf dem Gebiete der Gedankenübertragung. Stuttg. 1891.
Sidgwick, Prof. a. Mrs. H.: Experiments in thought-transference. Proceedings of S. P. R. Vol. 6. London 1890.
Sidgwick, Mrs. H. and Johnson, Miss A.: Experiments in thought-transference. Proceedings of S. P. R. Vol. 8. Lond. 1892.

Cubasch. W.: Der Alp. Berlin 1877.
Delage, Y.: Om Drømme. Norsk Tidsskrift »Naturen«. Bergen 1892.
Heerwagen, F.: Statistische Untersuchungen über Träume u. Schlaf. Wundts Philosophische Studien. Bd. 5. Leipz. 1889.
Maury, A.: Le sommeil et les rêves. Paris 1865.
Michelson, E.: Untersuchungen über die Tiefe des Schlafes. Diss. Dorpat 1891.
Radestock, P.: Schlaf und Traum. Leipz. 1879.
Spitta, H.: Die Schlaf- und Traumzustände. Freiburg. i. B. 1892.
Weygandt, W.: Entstehung der Träume. Leipz. 1893.

Artemidoros: Symbolik der Träume. Deutsche Ueberset. v. Krauss. Wien. 1891.
Radestock, P.: Schlaf und Traum. Leipz. 1879.
Binz, C.: Ueber den Traum. Bonn. 1878.
Tourette, G.: Hypnotismen. Dansk Oversæt. Kbhn. 1888.

Gurney, Myers and Podmore: Les hallucinations télépatiques. Paris 1891.
Myers, F. W. H.: Automatic writing. 1—4. Proceedings of S. P. R. Vol. 2, 3, 4, 5.
Myers, F. W. H.: The subliminal conciousness. 1—5. Proceedings of S. P. R. Vol. 7, 8.
Miss X.: On the apparent sources of subliminal massages. Proceedings of S. P. R. Vol. 11. London 1895.
(Miss X.): Recent experiments in Crystal-Visions. Proceedings of S. P. R. Vol. 5.
(Miss X.): Record of telepathic and other experiences. Proceedings of S. P. R. Vol. 6.
Parish, E.: Ueber die Trugwahrnehmung. Leipz. 1894.
Sidgwick Committee: Report on the census of Hallucinations. Proceedings of S. P. R. Vol. 10. London. 1894.

Le Bon, G.: Psychologie des foules. Paris. 1895.
Myers, A. T. and Myers, F. W. H.: Mind-cure, faith-cure and the miracles of Lourdes. Proceedings of S. P. R. Vol. 9. London. 1894.
Petersen, N. M.: Historiske Efterretninger om Islændernes Færd hjemme og ude. Bd. 4. Kbhn. 1844.
Reichenbach Committee: Preliminary report. First report. Proceedings of S. P. R. Vol. 1.
Stoll, O.: Suggestion und Hypnotismus in der Völkerpsychologie. Leipzig 1894.
Thorelius, E.: Boltzianismen, skandinavisk kulturbild. Karlstad 1888.

Beaunis, H.: Le somnambulisme provoqué. Paris 1887.
Bernheim: De la suggestion et ses applications à la thérapeutique. Ed. 2. Paris 1888.
Kiesewetter, C.: Faust in der Geschichte und Tradition. Leipz. 1893.
Lehmann, Alfr.: Hypnosen. Kbhn. 1890.
Moll, A.: Der Hypnotismus. Aufl. 2. Berlin 1890.
Moll, A.: Der Rapport in der Hypnose. Untersuchungen über den thierischen Magnetismus. Berlin 1892.
Morse, J. J.: Practial Occultism. San Francisco 1888.
Preyer, W.: Der Hypnotismus. Wien 1890.
The connection of Hypnotism with the subjective phenomena of Spiritualism. Proceedings of S. P. R. Vol. 5.

Binz, C.: Vorlesungen über Pharmakologie. Aufl. 2. Berlin 1891.

Kiesewetter, C.: Geschichte des neueren Occultismus. Bd. 2. Leipz. 1895.
Kobert, R.: Compendium der praktischen Toxikologie. Stuttg. 1887.
Schrenck-Notzing: Die Bedeutung narkotischer Mittel für den Hypnotismus. Berlin 1890.

Janet, P.: L' automatisme psychologique. Paris 1889.
Landmand, S.: Die Mehrheit geistiger Persönlichkeiten in einem Individuum. Stuttg. 1894.
Möbius: Neurologische Beiträge. Heft 1. Leipz. 1894.
Pitres, A.: Leçons cliniques sur l'hysterie et l'hypnotisme. Tm. 1—2. Paris 1891.
Record of observations of certain phenomena of Trance, by Myers, O. Lodge, W. Leaf, W. James and R. Hodgson. Proceedings of S. P. R. Vol. 6 & 8.
Richer, P.: Études cliniques sur la grande hystérie ou hystéro-épilepsie. Ed. 2. Paris 1885.
Schaffer, K.: Suggestion und Reflex. Jena 1895.

Brewster, D.: Briefe über die natürliche Magie an Sir W. Scott. Uebersetzt v. Wolff. Berlin 1833.
Flatau, S. u. Gutzmann, H.: Die Bauchrednerkunst. Leipz. 1894.
Hoffmann: Modern Magic. Ed. 9. London 1894.
Lund, L.: Tolv Fragmenter om Hedenskabet. Kbhn. 1891.
Salverte, E.: Des sciences occultes, ou essai sur la magie, les prodiges et les miracles chez les anciens. Tm. 1—2. Paris 1829.

INDHOLDSFORTEGNELSE TIL IV DEL.

De magiske Sindstilstande.

Side.

Mennesket som de magiske Kræfters Centrum. 3— 19.
De historiske Undersøgelsers Resultat. 3. — Ældre Forklaringsforsøg. 10. — Undersøgelsens Cang. 17.

Den menneskelige Iagttagelsesevne . . . . . 19— 66.
De normale Iagttagelsesfejl. 19. — Sindsbevægelsens og Hildethedens Indflydelse. 37. — Øvelsens og Indsigtens Betydning. 46. — Experimentale Undersøgelser over Iagttagelsesfejlene. 50.

Iagttagelsesfejlenes Betydning for Overtroen . . 66— 90.

Rystebevægelserne og deres magiske Virkninger. 90—127.
Rystebevægelserne. 90. — De magiske Bevægelser. 105. — Tankelæsning og Tankeoverføring. 116.

Søvn og Drøm. . . . . 127—167.
Søvnen. 127. — Betingelserne for Drømmen. 136. — Drømmenes almindelige Karakter. 142. — Drømmenes Aarsager. 153. — Drømmenes Indhold. 160.

Drømmenes Betydning for Overtroen. . . . . 168—189.
Troen paa Aander. 168. — Varslende og sandsigende Drømme. 173. — Drømmetydning. 186.

Søvngængeri . . . . . 190—197.

Det ubevidstes Indgriben i Bevistheden. . . . . 197—252.
Paavisning og Karakteristik. 197. — Anelser og Pseudohallucinationer. 206. — De normale spontane Hallucinationer. 214. — Krystalvisioner og Konkyljeauditioner. 226. — Automatiske Bevægelser. 234. — Tilfælde-Telepati-Synskhed. 244.

Den normale Suggestibilitet . . . . . 253—298.
Suggestibilitetens Natur. 253. — Suggererede Hallucinationer. 264. — Suggererede Anskuelser og Erindringer. 272. — Suggererede Bevægelser og Handlinger. 280. — Suggererede organiske Forandringer. 289.
Hypnose og Autohypnose . . . . . 298—320.
Hypnosens almindelige Karakter. 298. — Hypnosens Betydning for Overtroen. 308.
Narkosernes magiske Virkninger. . . . . 320—325.
Hysteri og Hysterohypnose. . . . . 325—373.
Den lille Hysteri. 326. — Den store Hysteri. 339. — Hysterohypnosen. 345. — Extasen og Besættelserne. 361.
Magiens tekniske Hjælpemidler . . . . . 373—380.
Slutning. . . . . 380—383.
Litteraturfortegnelse . . . . . 385—388.

Alfabetisk Forfatter- og Sagfortegnelse til hele Værket.

Aander. Hos vilde Folkeslag I 18. Hos Nordboerne I 100—110. Hos Finnerne I 126. Samkvem med dem III 50—56. Fotografier III 111—21. Afstøbninger III 127—28. Drømmes Betydning for Troen IV 168—73. Suggererede Hallucinationers Betydning IV 266—69.

Abraham v. Worms. Om Mediers Udvikling III 9—10.

Afstøbninger af Aandelemmer III 127—28, IV 378—79.

Afsløring af spiritistiske Medier III 161—62.

Agnus dei I 95.

Agrippa HC. I 160. Liv og Betydning II 103—9. Okkult Filosofi II 109—25. Psykologisk Teori IV 10—12.

Aksakov. Om Aandefotografier III 116—17. Fremstilling af Spiritismen III 165—66.

Albertus magnus II 84—87.

Alkemi. Som Kemiens Begyndelsesstadium I 2. Myter om Oprindelsen II 61. Den hermetiske II 62. Oprindelse hos Ægypterne II 64—67. Metoder II 67—68. Teorier II 68—70. Udvikling hos Araberne II 72—74. I Europa II 155—60.

Amuletter. Kaldæernes I 49. De kristnes I 95. Virke i Kraft af Suggestioner IV 293.

Analgesi. IV 330.

Anelser. Definition IV 203. Exempler IV 206—13.

Antipatier i Naturen II 160—64.

Anæstesi. Forskellige Former IV 330.

Aquino, Th. Om Hexeri I 137—39.

Araberne. Videnskab II 5, 71. Videnskabelig Magi II 71—80.

Aritmantik II 142—44.
Artemidoros. Oneirokritika IV 187—89.
Associationer som Aarsag til Iagttagelsesfejl IV 33—34.
Astrologi. Kaldæernes I 56—61. Ægypternes II 45—46. Alexandrinernes II 47—60. Forudsigelserne II 58—60. Arabernes II 74—75. Villanovas II 75—80. I Lægekunsten II 78—80. Metoder II 126—35.
Augurer. Romernes I 81.
Auguralvidenskaber. Kaldæernes I 53—65. Romernes I 80—82. Etruskernes I 82.
Autohypnose. IV 301, 315—20.
Automatiske Bevægelser. I det daglige Liv IV 234—36. Ved Skrift IV 236—39. I Tale IV 239—40, 373. Hos fysiske Medier IV 241—44.
Azam. Dobbeltbevidsthed hos Felida IV 360.

Bacon, R. II 87—90.
Bastian afsløret som Medium III 162.
Beattie. Aandefotografier III 120—21.
Bekker, B. Om Jærnbyrd I 131. Angreb paa Hexetroen I 163.
Bergson. Om Synshyperæstesi. IV 319.
Berthelot. Studier over Alkemi II 61.
Beskyldninger. Mod kristne I 134. Mod Kættere I 136.
Besværgere. Kaldæernes I 44.
Besættelser. I Europa I 153. Hos Ægypterne II 39. Hos Jøderne II 146. De dæmoniske IV 364—69. Af spiritistiske Medier IV 369—73.
Bevægelser. Uvilkaarlige IV 90—105. Magiske IV 105—16. Automatiske IV 234—44. Suggererede IV 280—84.
Binet, A. Pseudohallucination IV 201. Hallucinationsteori IV 219.
Binz. Om Søvngængeri IV 193—97. Om Narkoser IV 322—23.
Blavatsky, Mme. Liv III 147—51. Teosofiske Lære III 152—55.
Bodinus, J. Om Succubi og Incubi I 145.
Boltzius, FA. Liv IV 296. Helbredelsesmetode IV 297.
Borddans III 75—76. Forklaring IV 109—16.
Brewster, D. Om naturlig Magi IV 378.
Bugtaleri. Mulighed deraf IV 29. Betydning i Magien IV 379—80.
Buguet. Aandefotografier III 115—16.
Børner. Om Mareridt IV 156.

Calvin I 157.
Carpenter. Ideomotoriske Princip IV 98.

Chevreul. Om Ønskekvistens Bevægelse IV 106.
Charcot. Om Hypnose IV 346—47.
Cicero. Om de sibyllinske Bøger I 83. Om Jærtegn og Varsler IV 85—88.
Cook, Fl. Materialisationsmedium III 122—25.
Crookes, W. Spiritistiske Undersøgelser III 94—111. Materialisationsfænomenerne III 121—24.
Cyprian fra Antiochia II 179.
Cyprianus II 182—83, 187—88.

Dage. Ulykkelige I 41. Lykkelige og ulykkelige II 46. Navne II 49.
Davey. Forsøg over Iagttagelsesfejl IV 52—55.
Dawis, AJ. Liv III 37—40. Naturprinciperne III 40—45. Undersøgelser i Stratford III 49—50. Spiritistiske Lære III 50—56.
Delage. Drømmeteori IV 161.
Denton. Parafinforme af Aandehænder III 127.
Dessoir, M. Spiritismens fysiske Fænomener IV 49. Taskenspillerietes Teori IV 378.
Dialektiske Selskab III 85—94.
Dimension, den fjerde III 139—44.
Direktioner, de astrologiske II 134.
Divination. Romernes I 81. Udfaldet bekræftes ved Iagttagelsesfejl IV 86—89.
Djævlebesættelser IV 364—69.
Djævlepagten I 140—41.
Dobbeltbevidsthed IV 359—61.
Drøm. Betingelser for dens Indtræden IV 136—42. Almindelige Karakter IV 142—46. Varighed IV 146—50. Virkelighedspræg IV 150—53. Aarsager IV 153—60. Indhold IV 160—67. Som Aarsag til Tro paa Aander IV 168—73. Varslende IV 173—84. Sandsigende IV 184—85.
Drømmetydning. Kaldæernes I 63—64. Jødernes I 87. Nordboernes I 101, 123. Aarsag til Tro herpaa IV 186. Artemidoros IV 187—89.
Dæmonologi. Forhold til Magien I 12. Kaldæernes I 39—43. Grækernes I 68. Oldkirkens I 90.

Eglinton. Materialisationsmedium III 125. Afsløring III 161.
Empuser I 78.
Engle, de faldne II 8—9.
Ennemoser. Om den græske Magi I 67. Om Quietisterne IV 316.
Enok's Bog I 66, II 8—9.

Entusiasme II 45.
Erindringer, suggererede IV 278—79.
Eschenmayer, CA. III 30.
Etruskerne I 82.
Exorcisme I 153.
Extase II 45, III 6. Hysteriske Former IV 362—64.

Fakirisme III 155—59.
Fantomer, af levende IV 246—50.
Faraday. Om Borddans IV 110.
Faust. Sagnet II 180—81. Bøgerne II 181—84.
Fay, Miss. III 138—39.
Fetischdyrkelse I 19, 21.
Finnerne. Ry for Trolddom I 99. Magi I 126—30.
Flatau, Th. Om Bugtaleri IV 379—80.
Folkeovertro, i Nutiden II 186—88.
Forbandelse I 52. Suggestiv Virkning IV 294.
Forbud mod Trolddom. Hos Jøderne I 85—86. Oldkirkens I 92.
Fotografering af Odlyset III 101, IV 269.
Fotografier af Aander III 111—21. Lighed med afdøde IV 77.
Fylgjer. Grækernes I 68. Nordboernes I 101.
Følelse af Nærværelse IV 211—13.

Galder. Grækernes I 72. Nordboernes I 112. Anvendelser I 114—16. Suggestiv Virkning IV 292.
Gastromantik II 144.
Geber II 72—74.
Gematria II 20—21.
Geomantik. Kaldæernes I. 61. Agrippas II 140—42.
Gesner, K. Om Sømunken IV 70.
Gibier, P. Forsøg med Slade III 168.
Goetik II 45.
Goodrich, Miss. Om Anelser IV 206—10. Krystalvisioner IV 226—33.
Guds Navns magiske Magt. Hos Kaldæerne I 50. Hos de kristne I 95. Hos Kabbalisterne II 34.
Gutzmann, H. Om Bugtaleri IV 379—80.
Guldmageri. Troen derpaa II 64—67.
Güldenstubbe. Forsøg med direkte Skrift III 130.

Hallucinationer. Almindelige Karakter IV 203—4. Spontane IV 214—23. Suggererede IV 223—25. Varslende IV 225—26. Betydning for Overtro IV 264—72.

Hamløberi I 121.
Hare. Forsøg over Materiens Gennemtrængelighed III 137.
Hartmann, E. v. Om Spiritismen III 164.
Hauffe, F. III 30—37.
Hebræerne. Religion I 84. Forbud mod Trolddom I 85—86. Magi I 87—89. Alfabet II 19—20.
Heerwagen. Drømmestatistik IV 138—41.
Hekate. Besværgelse I 78.
Helmont, JB. Metalforvandling II 157. Forhold til Paracelsus IV 309.
Helvetius. Metalforvandling II 157.
Herodot. Om Etruskerne I 82.
Hexe. Deres Indvielse I 140—41. Magt I 141—42. Salver I 142. Sabbat I 143—45. Kødelig Omgang med Djævelen I 145. Magiske Midler til Opdagelsen I 147—48. Midler mod dem I 148—50.
Hexefarter. De ældste græske I 77. Middelalderlige I 142.
Hexehammeren I 155.
Hexeproces. Den første I 139. Fremgangsmaaden I 153. Historisk Udvikling I 154—57. Suggestionens Betydning derved IV 276—79.
Hexeri. Hos de vilde I 32—33. Kaldæernes I 50—53. Bekkers Angreb paa Troen I 162—64.
Hexesalver. Forsøg dermed II 172. Betydning IV 277. Virkninger IV 323—24.
Hildethed. Indflydelse paa Iagttagelser IV 41—47. Virkning af Suggestibilitet IV 261.
Himmeltegn II 53.
Hodgson, R. Undersøgelser i Indien III 152, 157. Om Iagttagelsesfejl IV 50—51.
Holmgang I 131.
Home, DD. Forsøg med Crookes III 95—111.
Horoskop. Hos Kaldæerne I 61. Alexandrinerne II 60. Opstilling II 127. Opfyldelse i Kraft af Suggestion IV 287—88.
Horst, GC. III 26. Deuteroskopie III 27—29.
Huse. Planeternes II 54. De himmelske II 75—77.
Huskefejl IV 35—37. Foraarsager Varseldrømmes Opfyldelse IV 174—77.
Hvitfeld, A. Om Sømunken IV 70.
Hydromantik II 144.
Hyperæstesi i Reichenbachs Mørkkammer IV 270—71.
Hypnose. Almindelige Karakter IV 298—308. Betydning for Overtroen IV 308—20.

Hysteri. Forskel i Sygdomsformerne IV 327. Epidemier IV 328. Den lille IV 330—39. Den store IV 339—45.
Hysterohypnose IV 345—61.
Høns, de ædende I 82.

Jacolliot. Om Fakirerne III 156.
Iagttagelsesfejl. Edmunds Udtalelser III 93. Ved spiritistiske Seancer III 131—33. Betydning for Magien IV 8—10. Betingelser for Undgaaelsen IV 19—20. Ugunstige Forhold IV 20—22. Aarsager IV 22—24. Ved Sansning IV 24—30. Ved Opmærksomhed IV 30—33. Ved Associationer IV 33—34. Sindsbevægelsernes Indflydelse IV 37—41. Hildethedens Indflydelse IV 41—46. Øvelsens og Indsigtens Betydning IV 46—50. Experimentale Undersøgelser IV 50—66. Som Aarsag til Overtro IV 66—78. Som Støtte for Overtro IV 78—90.
Jamblikus. De mysteriis II 44—45.
Janet, P. Hysterikernes sjælelige Tilstand IV 336—38. Hypnose hos Hysterikere IV 346. Hysterohypnosen IV 348—60
Janson, Kr. Om Spiritismen III 160.
Illusioner. IV 34.
Incubus. I 145.
Indsigt. Betydning for Iagttagelsen IV 46—50.
Josephus. Om Salomons Trolddomsmagt II 146.
Jung-Stilling, IH. III 24—25.
Jærnbyrd. I 131.
Jærtegn. IV 84—86.

Kabbala II 7. Myter om Oprindelsen II 8—10. Skrifternes Affattelse II 10—12. Karakteristik II 13—15. De indviede II 15—18. Metoder II 20—26. De ni Kamres II 25—26. Logiske Mangler II 26—27. Indhold II 28—35. Psykologi II 34. Betydning for den okkulte Filosofi II 102, 125. Den praktiske II 145—55.
Kaldæerne. Religion I 37—39. Dæmonologi I 39. Besværgere I 44. Læger I 45—48. Tryllepræster I 48. Talismaner og Amuletter I 49. Det højeste Navn I 50. Hexeri I 50—53. Astrologi I 56—61. Mantik I 61—67. Indflydelse paa Jøderne I 88.
Kalevala. I 126—30.
Kanon Episkopi. I 133.
Kant, Im. Om Swedenborg III 17.
Kaptromantik. II 144.
Kardec, A. III 64—68.

Katalepsi. IV 348—51.
Kerner, AJ. III 31.
Kiesewetter, C. Agrippas esoteriske Lære IV 12. Hexesabbaterne IV 275. Personlighedsforandringer IV 306.
Kiromantik II 135—39.
Kircher, A. Behandling af Fysiken IV 376.
Kometer som Genstand for Overtro IV 78—84.
Konkyljeauditioner. Almindelig Karakter IV 204. Farlighed IV 233.
Kristendommen. Indflydelse paa Dæmonfrygten I 89. Optagelse af Dæmonologi I 90—92. I Norden I 98.
Krystallomantik. II 145. Moderne IV 226—33.
Krystalvisioner. Almindelig Karakter IV 204. Exempler IV 226—32. Psykisk Tilstand derunder IV 233—34.
Kuriøse Videnskaber II 184—86.
Kvintessens II 114—15.
Køge Huskors. Lighed med mediumistiske Fænomener III 10—11. Fænomenernes hysteriske Natur IV 366—68.

Lactantius. Om Dæmontroen I 91.
Lamier. I 78.
Larver. I 80.
Lebrun. Om Ønskekvistens Bevægelse II 177, IV 106.
Leconomantik II 144.
Legende, den gyldne II 179—80.
Lehmann, A. Forsøg over Iagttagelsesfejl IV 55—65. Om Borddans IV 111—14. Forsøg over Tankeoverføring IV 124—26. Statistik over Drømmes Indhold IV 162—65. Samling af Varseldrømme IV 177—85. Hallucinationer hos Hypnotiserede IV 303.
Lubbock, J. Om Religion og Overtro I 8. Formand i det dialektiske Selskab III 86.
Lubieniecky, St. Om Kometer IV 83.
Lullus, R. II 93—96.
Lund, L. Opfattelse af Magien IV 377.
Luther. Angreb paa Magien I 157.
Lycosthenes, CW. Om Kometer IV 78—81.
Lykkehjulet. II 129.
Lütken. Mærkelig Drøm IV 167.
Lægekunst. Hos Kaldæerne I 45—48. Hos Grækerne I 72—73. Den kristne Kirkes I 96—97. Astrologiens Betydning derfor II 78—80. Paracelsus' II 167—70. Suggestibilitetens Betydning derfor IV 289—93.

Maal. Planeternes II 57.
Magi. Forhold til Overtro I 9. Definition I 10. De vildes religiøse I 21. Grækernes I 67—80. Den kristne I 94. Den nordiskes Forhold til den græske I 100. Finnernes I 127—30. Blomstringsperioden I 146—57. Forfald I 160—62. Den lærde II 3—6. Ægypternes II 36—45. Arabernes II 71—80. Som højeste Videnskab II 110—11. Den naturlige II 170—74. Almindelige Formaal IV 3. Teorier IV 4. Forhold mellem Praxis og Teori IV 5—7. De virksomme Kræfter IV 8. Ældre psykologiske Teorier IV 10—17. Tekniske Hjælpemidler IV 373—80.
Magnetisme, dyrisk IV 309—12.
Maleficium taciturnitatis IV 312—14.
Mantik. Kaldæernes I 61—65. Romernes I 81—82. Etruskernes I 82. Jødernes religiøse I 87. Ved Biblens Hjælp I 97. Nordboernes religiøse I 122.
Mareridt. IV 156—58.
Materialisation, af Aander III 121—28.
Materiens Gennemtrængelighed III 136. Hares Forsøg III 137—38. Zöllners Forsøg og Teori III 139—47.
Mederus, D. Hexeprædikener I 140.
Medicindyr I 24, IV 171.
Medicinmænd I 22. Deres Indvielse I 22—24. Bestillinger I 27—30.
Medium, spiritistisk III 4. Spontan Udvikling III 9—11. Forskellige Arter III 67. Fysisk IV 241—44.
Megenberg, K. v. Om Sømunken IV 69.
Mekubalerne II 15—18.
Mesmer, FA. IV 309—11.
Merseburger Formel I 117.
Metalforvandlinger II 157.
Meyer, H. Vilkaarlige Hallucinationer IV 264.
Meyrs, A. Om Lourdes-Miraklerne IV 295—96.
Michelson. Om Søvnens Dybde IV 131—32.
Mirakel. Forhold til Trolddom I 12. Ved Helbredelse af Sygdom IV 294—98.
Mirandola, P. II 102.
Miss X, se Goodrich.
Moll, A. Om dyrisk Magnetisme IV 312.
Morse, JJ. Om Trance IV 317.
Mumler. Aandefotograf III 114.
Møbius. Om Hysteriens Natur IV 338.

Narkoser. Betydning for Magien IV 320—25.
Naturens Sympatier og Antipatier II 160—64.
Naturvidenskab. Indflydelse paa Overtro I 138. Forhold til naturlig Magi II 173.
Nekromantik. Grækernes I 76.
Nidstang I 102.
Notariqon II 21—23.
Nymfer I 67.
Nyplatonikerne. Dæmonologi I 92—93. Teurgi II 44—45.

Odkraft. Reichenbach's III 101—2. Som Virkning af Suggestion IV 269—72.
Okkult Filosofi. Agrippas II 109—25.
Okkultisme. Forhold til Spiritisme III 4. Oprindelse III 85—94. Udvikling III 167.
Onimantik II 144.
Opmærksomhed. Love IV 30—31. Som Aarsag til Iagttagelsesfejl IV 31—33. Tilstand under Søvn IV 134—36.
Opstigning. Planeternes II 56.
Orakler, græske I 74.
Ostanes. I 79.
Overtro. Relativitet I 4—7. Definition I 8. Forhold til Religion I 8. Støtte i Erfaringen IV 5—7. Foraarsaget ved Iagttagelsesfejl IV 66—78. Støttet ved Iagttagelsesfejl IV 78—90.

Paladino, E. Som fysisk Medium III 168—70. Afsløring IV 243.
Paracelsus. Liv II 164—66. System II 167—70, IV 309.
Parish, E. Mærkelig Drøm IV 175. Hallucinationsstatistik IV 215.
Pentakler. II 152.
Perserne. Indflydelse paa græsk Overtro I 79.
Perty, M. Psykologisk Teori for Magien IV 15—17.
Piper, Mrs. Besættelseshistorie IV 370—73.
Planeterne. Forhold til kaldæiske Guder I 58. Egenskaber II 51—52. Huse II 54. Trekanter II 55. Opstigninger II 56. Maal II 57. Styrke II 131—32.
Plinius. Om Kaldæernes Astronomi I 56. Om Slanger IV 68. Om Enhjørningen IV 73—74.
Pneumatologerne III 23—30.
Porta, G della. I 161. Liv II 170. Magia naturalis II 170—72.
Prel, C du. III 168, IV 10. Om Drømme IV 168.
Pseudoepigraferne. I 66.

Pseudohallucination. Almindelig Karakter IV 203. Hyppighed IV 213.
Pseudomaterialisation. III 125.
Psykisk Kraft III 101.
Ptolemæus. Astrologi II 50—60.
Punktérkunst. II 140—42.

Ramels Bog. II 187—88.
Reformationen. Angreb paa Trolddom I 157. Udrydder kirkelig Magi I 160.
Reichenbach. III 101, IV 269.
Religion. Vilde Folkeslags I 16—21. Kaldæernes I 38—39. Ægypternes II 37. Betydning for Lægekunsten IV 294—98.
Rettergang, mod Spøgelser I 105—7.
Reuchlin, J. II 103.
Revolution, religiøs hos Kaldæerne I 53.
Richer, P. Den store Hysteri IV 339—45. Om Extase IV 362—64. Djævlebesættelsen IV 365.
Richet, Ch. Om Tankeoverføring IV 43—44. Forsøg over Tankeoverføring IV 122, 126—27. Om Mrs. Piper IV 370, 373.
Rivail, HD. Liv III 64. Lære III 64—68.
Romerne. Magi I 80—84.
Runer. De magiske I 111. Anvendelser I 113.
Rystelser, uvilkaarlige IV 90—105.
Røgelser II 118.

Sagaerne, som Kildeskrifter I 98.
Sagsanlæg mod Spøgelser I 105.
Salverte, E. Om Magi IV 376.
Sansning, som Aarsag til Iagttagelsesfejl IV 24—30.
Schaman. I 22. Mantiske Operationer I 30—32. Besættelser IV 266—68.
Schemhamphorasch II 23.
Schindler, B. Psykologisk Teori for Magien IV 13—15.
Schott, C. Naturvidenskabens Forhold til Magien I 11. Magia universalis II 173, IV 376.
Schrenck-Notzing. Suggestioner i Narkose IV 325.
Seancer, folkelig spiritistiske III 73—85.
Seersken fra Prevorst. III 30—37.
Sejd. I 121, 124—26.
Selskab, det dialektiske III 85—94.
Sepher Jetzirah. II 27—29.

Sephiroth. I Sepher Jetzirah II 28. I Zohar II 31—34.
Sibyllinske Bøger I 83.
Sidgwick, H. Formand for S. P. R. III 167.
Sidgwick, Mrs. Om Iagttagelsesfejl IV 51—52. Forsøg over Tankeoverføring IV 123.
Sidgwick-Komiteen. Hallucinationsstatistik IV 215—18. Om Fantomer af levende IV 249—50.
Sigiller, magiske II 139.
Sindsbevægelser. Indflydelse paa Iagttagelse IV 37—41. Indflydelse paa uvilkaarlige Rystelser IV 97—98. Indvirkning paa Organismen IV 289—91.
Sinnett, P. Mme Blavatsky's Mirakler III 151.
Sjælevandring. Hos Grækerne I 77. Hos Ægypterne II 39. I Spiritismen III 65—66. I Teosofien III 153.
Slade H. Forsøg i London III 131—34. I Leipzig III 134—36, 143—47. Med Gibier III 168. Tilstaaet Taskenspilleri IV 243.
Society for Psychical Research. Undersøgelser over Teosofien III 152. Forsøg over Iagttagelsesfejl III 167, IV 50—55. Om Trancetilstanden IV 370—73.
Somnambulisme. IV 351—59.
Spaadomskunst. Kaldæernes I 53—65. Romernes I 80—82. Etruskernes I 82. Jødernes religiøse I 87. Ved Biblens Hjælp I 97. Nordboernes religiøse I 122. Udfaldet bekræftes ved Iagttagelsesfejl IV 86—89. Grundlaget derfor IV 245—46. Suggestibilitetens Betydning IV 284—89.
Spee, F. Angreb paa Hexeprocesserne I 162. Om Maleficium taciturnitatis IV 312—14.
Spiritisme. Hovedsætninger III 4. Hos Grækerne III 5. Hos Nyplatonikerne III 6. I den lærde Magi III 7. I den nyere Tid III 8—9. Opstaaen i Amerika III 45—56. Videre Udbredelses Aarsager III 56—63. I Frankrig III 63—68. I det øvrige Europa III 68—73. Religiøse Betydning III 160. Afsløring af Medierne III 161—64. Senere Udvikling III 164—70.
Sprenger, J. Hexehammeren I 155.
Spøgeri. Sagaernes Beretninger I 104—9. I Hydesville III 45—48. I Stratford III 48—50, IV 368.
Steenstrup, J. Om Sømunken IV 71.
Steganografi. Tritheims II 98—101.
Sten, de vises. II 69—70.
Stoll, O. Om Suggestioner IV 255—56, 278—79, 292.
Støbning, magisk II 139.

Suggestibilitet. Forklaring IV 252—54. Overfor Naturfænomener IV 255—56. Overfor Mennesker IV 256—64. Betydning for Viden og Tro IV 272—74. Betydning for Hexevæsnet IV 274—79. Indflydelse paa Bevægelser IV 280—84. Betydning for Spaadommes Opfyldelse IV 285—88. Betydning for Lægekunsten IV 289—98. Under Narkose IV 325.
Succubus. I 145.
Swedenborg, E. Liv III 12—13. Visioner III 14—19. Aandelære III 20—23.
Sympatier, i Naturen II 160—64.
Synesius. Om Kvægsølv som materia prima II 70.
Synskhed. Exempler III 27—29. Betydning deraf IV 250. Visioners Overføring IV 265.
Sømunken. IV 69—72.
Søvn. IV 127—36.
Søvngængeri. Hyppighed IV 191. Karakter IV 192—93. Exempler IV 194—97.

Talismaner. Kaldæernes I 49. De kristnes I 95. Ægypternes II 40.
Talspekulationer. I Kabbala II 28—29. I den okkulte Filosofi II 119—24.
Tankelæsning IV 116—20.
Tankeoverføring IV 121—27.
Taskenspilleri. I Oldtiden I 80. Ved alkemistiske Operationer II 159. Ved Teosofiens Grundlæggelse III 150. De fysiske Mediers IV 242—43. Almindelig Betydning for Magien IV 374—78.
Telepati. Ved Tankeoverføring IV 123. Ved Fantomer af levende IV 250.
Tempelsøvn. Hos Grækerne I 73—74. Suggestiv Virkning IV 294—96.
Temura. II 23—25.
Teosofi. III 150—55.
Tetragrammaton. II 34.
Teurgi. Hos Romerne I 81. Ægypternes II 40—43. Nyplatonikernes II 44—45. Modsætning til Goetik II 45.
Thorelius, E. Boltzianismen. IV 297—98.
Tidssans. IV 32—33.
Tourette, G. Om Somnambulers Tankelæsning IV 120.
Trance. Autohypnotisk IV 314—20. Hysterisk IV 369—73.
Trekanter. Planeternes II 55.
Tritheim, J. Liv II 97—98. Steganografien II 98—102.
Tryllеformler, hedenske i kristne Former I 133.

Tryllekreds. II 153.
Tryllepræster. Kaldæernes I 48.

Ubevidste Forestillinger. Som Aarsag til Bevægelse IV 104. Opdukken i Drømme IV 161—62. Aarsag til sandsigende Drømme IV 184—85. Indgriben i Bevidstheden IV 197—202. Almindelig Karakter IV 202—6.
Uvætter. I 103, 108—9.

Valentinus, B. Om Ønskekvisten II 175.
Wallace, AR. Spiritistiske Undersøgelser III 69—72.
Vallemont. Physique occulte II 176.
Vandprøven. I 132.
Varsler. Grækernes I 76. I Form af Visioner III 27—29. Bekræftes ved Iagttagelsesfejl IV 78—89. I Drømme IV 173—83.
Weier (Wierus), J. I 161.
Verdensopfattelse. Middelalderens II 109.
Weygandt. Om Drømme i dyb Søvn IV 138, 141.
Villanova, A. Astrologi II 75—80. Liv II 90. Alkemi II 91. Lægekunst II 92.
Virgula mercurialis II 174—77.
Wittig. Om Parafinformes Ægthed III 163.
Worms, A. v. III 8—9.
Vølver I 124—25.

Zigeunere II 136.
Zohar II 30—35.
Zøllner, F. Forhold til Spiritismen III 72—73. Forsøg med Slade III 134—36. Lære om det firdimensionale Rum III 139—42. Knudeexperimenter III 142—47.

Øje, det onde I 52.
Ønskekvist II 174—77. Forklaring af Bevægelserne IV 105—9. Suggestionens Betydning herfor IV 280.
Øvelse. Betydning for Iagttagelse IV 46—50.

Rettelser.

I Del.	Side	11	Linje	8	f. o. Scott læs Schott.
	—	49	—	14	f. n. Smærterne læs Smerterne.
	—	90	—	9	f. o. ande læs andre.
II Del.	—	167	—	4	f. o. hyldet læs hyllet.
III Del.	—	45	—	11	f. o. Maine læs Wayne.
	—	100	—	5	f. n. Genua læs Genf.
	—	134	—	2	f. o. Lankaster læs Lankester.
IV Del.	—	50	—	6	f. n. Afløser læs Afslører.
	—	83	—	14	f. o. I Aaret læs »I Aaret.
	—	86	—	6	f. o. Devination læs Divination.
	—	123	—	6	f. n. fte læs ofte.
	—	189	—	13	f. o. Pigdom læs Rigdom.

Det kgl. Bibl. Bogb.